



DR. IOAN MIHALYI

de Cluj

1844 — 1914

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS X

2014

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS

**Anuarul Muzeului Maramureșan
din Sighetu Marmăției**

Coperta I: 30 august 1925: Bustul Academicianului Ioan
Mihalyi de Apșa. Autor: D. Mățăuanu
Coperta II: 1 Decembrie 1988: Bustul Academicianului Ioan
Mihalyi de Apșa. Autor: M. Borodi,

Fondator	Dăncuș Mihai
Redactori	Todinca Gheorghe Barz Ana Mirela Chiș Vasile Timur

Culegere computerizată	Bîrta Dacia Mara
------------------------	------------------

Tipărit	ASKA GRAFIKA
---------	--------------

ISSN: 1583-447

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine exclusiv autorilor.

ACTA MUSEI MARAMOROSIENSIS
X

Istorie – Etnografie – Folclor -Științele naturii

Sighetu Marmăției
2014

Adresa Redacției: Muzeul Maramureșan
Piața Libertății nr. 15
435500 Sighetu Marmăției
Jud. Maramureș
Tel/fax: 0262-311521
e-mail: muzeulmaramuresului@yahoo.co



Dedicăm acest volum academicianului
Ioan Mihalyi de Apșa
(1844-1914)

Volum editat cu sprijinul financiar al Consiliului Județean
Maramureș și al Muzeului Maramureșan.

CUPRINS

ISTORIE – ISTORIA CULTURII – ARHEOLOGIE

Todinca Gheorghe - <i>Centenar Ioan Mihalyi de Apșa (1844-1914)</i>	11
Petrovai Ion - <i>Contribuția Țării Maramureșului la dezvoltarea culturii naționale</i>	51
Batin Laurențiu - <i>Originea haiducului Pinte Viteazul</i>	60
Batin Laurențiu - <i>Caracterul confesional al mișcării haiducești condusă de Pinte Viteazul</i>	69
Voinaghi Marius - <i>Pinte Viteazul – repere istorice</i>	79
Ivanciuc Teofil - <i>Contribuții la istoria militară a Maramureșului. Atacuri străine în secolul al XVII-lea</i>	87
Toșa Ioan - <i>Câteva informații privind proprietatea asupra pământului în satul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea</i>	95
Pralea Alin Spiridon - <i>Contribuții la Istoria evreilor din Sighetu Marmației și Maramureș, de la începuturi până la Primul Război Mondial</i>	116
Gherheș Maria Cristina - <i>Societăți, asociații și instituții culturale în Maramureșul anilor 1939-1940</i>	122

ETNOGRAFIE – ETNOLOGIE – FOLCLOR – MUZEOLOGIE

Dăncuș Ioana - <i>Măștile în ceremonialurile ritualurilor de trecere</i>	133
Barz Mirela Ana - <i>Vișlaimul în Maramureș</i>	145
Bilțiu Maria - <i>Colectivitatea feminină maramureșeană în cadrul unor obiceiuri, tradiții și practici ritualo-magice</i>	156
Bilțiu Pamfil - <i>Magia dragostei în Țara Chioarului</i>	161
Coloșenco Mircea - <i>Bal-maske' în Țările Române (sec. XIX)</i>	168
Gherheș Ilie - <i>Colecționarii de artefacte etno-istorice, între bastioane ale muzeologiei și/sau impostori ai memoriei naționale</i>	175
Dăncuș Mihai - <i>Din istoria muzeelor din Sighetu Marmației Palatul cultural și Muzeul Maramureșului</i>	179
Hotico Grigore - <i>Tipuri de piatră și lut, materiale de construcție utilizate de locuitorii Maramureșului din cele mai vechi timpuri</i>	192

ȘTIINȚELE NATURII

Chiș Vasile Timur - <i>Băile locale din localitatea Crasna Vișeuului - Maramureș</i>	197
Iușan Claudiu - <i>Măsurile de management propuse pentru habitatele de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)</i>	201
Chiș Vasile Timur - <i>Tăul Scărișoara din Munții Lăpușului (Munții Văratecului), România</i>	213
Brener Beatrix-Medea - <i>Date asupra populației de marmotă alpină (Marmota marmota, Linnaeus, 1758) din Parcul Național Munți Rodnei</i>	217
Gubko Victoria - <i>Experience of the Carpathian Biosphere Reserve in participative tourism management involving stakeholders</i>	224

ESEU – PERSONALITĂȚI – RECENZII – VARIA

Șișeștean Gheorghe - <i>Maramureșul - între tradiție și deconstrucție identitară</i>	231
Iuga Nicolae - <i>Eseu despre măști</i>	244
Marchiș Ioan - <i>Nodul și crucea cu trei dimensiuni</i>	251
Covaci Stela - <i>Poeți și colinde. 13 decembrie 1983 – 30 de ani de la moartea poetului Nichita Stănescu</i>	282
Zanea Corneliu, Zanea Cosmina, Zanea Damiana - <i>Muzica și conservarea etnicității</i>	287
Verdeș Nemeș Maria - <i>Povestea emisiunii „Zestrea Maramureșului”</i>	291
Cotârlă Ioan - <i>Alexandru Filipașcu (cărturar maramureșean)</i>	294
Hodor Nicolaie - <i>În amintirea unui dascăl de legendă, Alexandru Diaconescu (1936-1998)</i>	296
Gherheș Ilie - <i>Vasile Iuga de Săliște: „Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș” - o carte de nișă care răspunde unui anumit orizont de așteptare</i>	301
Dăncuș Mihai - <i>In memoriam Tiberiu Graur</i>	306



ISTORIE – ISTORIA CULTURII – ARHEOLOGIE

Centenar Ioan Mihalyi de Apșa (1844-1914)

Muzeograf Todinca Gheorghe
Director al Muzeului Maramureșan
Sighetu Marmăției

Viața și activitatea științifică de cercetare a istoriei, relațiile savantului Ioan Mihalyi de Apșa cu lumea academică, implicarea sa în lupta națională și social-culturală a învățământului și a drepturilor religioase ale românilor din imperiu, nu poate fi cunoscută și apreciată decât prin publicarea documentelor relevante deținute de Muzeul Maramureșan, alte instituții de specialitate, arhive, fonduri personale.

Cercetarea fondului documentar Ioan Mihalyi, păstrat de Muzeul Maramureșan prin actul de donație al domnișoarei Lucia Mihalyi, investigațiile în fondurile arhivistice de la Cluj și Baia Mare, a fondului documentar Artur Coman, deținut tot de Muzeul Maramureșan, permite publicarea unui set important și valoros de documente despre viața și activitatea lui Ioan Mihalyi la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, implicarea sa în apărarea drepturilor poporului român.

„Timp de aproape 40 de ani nu s-a îndreptat contra poporului maramureșean, contra școalelor lui, contra vieții sale naționale, vre-un edict al Pestei [Budapesta] pe care dr. Ioan Mihalyi să-l fi primit cu resemnare și să nu se fi ridicat contra aceluia edict cu toată puterea sufletului său, cu tot curajul pe care ți-l dă conștiința puterii tale, a dreptății tale.” (Dr. Ioan Mihalyi de Apșa în „Căminul nostru”, Anul I, nr. 5-6 din 15 mai – 1 iunie 1924)

Casa Mihalyi, „un adevărat muzeu național, a fost deschisă tuturor românilor”... ziarul „Românul” în necrologul dedicat în octombrie 1914 lui Ioan Mihalyi. („Românul”, Arad, Anul IV, nr. 219 din 5/18 octombrie 1914)

După decesul soțului, Iustina Mihalyi a continuat activitatea familiei, pentru cunoașterea și difuzarea valorilor naționale, punând la dispoziția publicului și a personalităților care au vizitat casa-muzeu colecțiile de obiecte, cărți și documente din patrimoniul inestimabil pe care îl deținea. Familia a dus tratative cu Academia Română pentru preluarea și valorificarea moștenirii istorice rămase de la ilustrul savant, acțiune realizată parțial în anii postbelici, când o parte a moștenirii culturale (din datele noastre, peste 4900 piese) a fost preluată de Filiala Academiei Române din Cluj Napoca.

În anii postbelici, deși a fost nevoită să vândă multe obiecte, cărți, documente, principala preocupare a familiei a fost salvarea casei muzeu prin relevarea personalității unice a marelui savant român, Ioan Mihalyi de Apșa. „Noi, urmașii – se arată într-o scrisoare din 5 octombrie 1965, adresată autorităților vremii – aceasta este părerea noastră, a tuturor, dorim, voim să rămânem păstrătorul bibliotecii și a lucrurilor ce se află în locuință și mai departe – mai pe urmă se va face donația întru comemorarea Tatălui nostru”.

Cei 12 copii ai academicianului Ioan Mihalyi au fost personalități cu înalt simț moral și patriotic, indiferent de vicisitudinile istoriei, de multe ori atât

de nedrepte cu ei. De exemplu, dorul de casă și voința fermă de a reveni în România ca repatriată din RDG, răzbate într-un memoriu al Iustinei Rink trimis la 19 octombrie 1962 Comisiei pentru repatriere, din care prezentăm câteva rânduri: „Menționez încă o dată că sunt româncă din naștere și că în Republica Democrată Germană (nu am) nici o rudă, soțul și unicul meu fiu fiind morți. Stau aici absolut singură, pe când în Republica Populară Română am multe rude, și anume surori cari vreau să mă reîntorc la ele, vrând să mă primească în căsnicia lor. Reîntoarcerea în țara mea de naștere e dorul meu de suflet și sper că Domniile voastre nu-mi veți refuza ajutorul cerut.”

Starea materială a familiei Mihalyi devine tot mai precară după anul 1949.

Lucia și Adriana Mihalyi întocmesc un memoriu, datat 9 ianuarie 1950, în care cer să fie scutite de plata chiriei în propria casă, ce se ridică la suma de 19.040 lei.

„Suntem ambele salariate la Banca de Stat, sucursala Sighet, cu câte un salariu de 6300 lei, din care susținem încă două surori și anume Mihalyi Iuliana de 62 de ani și Mihalyi Irina de 57 ani, ambele neputincioase și bolnave, îndrumate de a fi susținute cu toate cele necesare traiului lor, din partea noastră.

Unicul nostru sprijin ce îl avusem, pe fratele nostru, Mihalyi Longin, a încetat prin moartea lui în primele zile ale anului 1949, și nu după mult timp, după o lungă suferință și costisitoare tratare medicală, a decedat mama noastră.

Ambele aceste fapte întâmplare în familia noastră a rezultat o pauperizare indestructibilă, pentru faptul că din lipsa numerarului necesar a trebuit să valorificăm tot ce a fost posibil din obiectele casei și așa am rămas numai cu salariul arătat mai sus, din care susținem împreună noi patru persoane și plătim sarcinile publice după restul imobilului în care am locuit, ducând o viață cu foarte multe greutăți.”

Fiecele academicianului Mihalyi, deși deposedate de bunuri și cu salarii modeste, și-au ajutat rudeniile și cunoșcuții internați în lagăre cu pachete, bani și alimente. Cu domiciliul forțat în Dumbrăveni, Gavrilă Mihalyi, fost prefect al Maramureșului, scrie la 19 ianuarie 1954, Iuliei Mihalyi: „....bani și pachetul sunt dovezile palpabile ale bunătății voastre, D-zeu sfântul să vă răsplătească pe voi întru toate lucrurile voastre”. Și tot el, la 23 februarie 1953: „....am primit o nouă dovadă a atitudinii voastre într-un adevăr nobil față de mine”.

În corespondența membrilor familiei Mihalyi un loc deosebit l-au avut schimburile de informații și mesajele de prietenie cu ilustre familii românești care au avut un rol important în istoria românilor: familia Ion Rațiu, familia Iuliu Maniu (Cornelia și Clara), familia Hossu Longin, dar și cu familiile maramureșene înrudite: Lazăr de Giulești, Dunca Șchiau, Anderco și Coman de Moisei.

Documentele pe care le publicăm în acest număr special al anuarului nostru, Acta Musei Maramorosiensis, nr. X, număr festiv, includ trei componente importante din activitatea științifică și implicare în viața social-politică și cultural-națională a academicianului Ioan Mihalyi.

Capitolul I include corespondență și aprecieri privind elaborarea, tipărirea și distribuirea „Diplomelor maramureșene din secolul XIV și XV”, Sighet, 1900, operă a savantului Ioan Mihalyi de Apșa.

Capitolul II prezintă corespondența cu Academia Română și cu membri ai Academiei.

Capitolul III cuprinde implicarea lui Ioan Mihalyi în apărarea drepturilor românilor, înființarea despărțământului ASTRA la Sighet.

La capitolele I și III am făcut o selecție riguroasă în sutele de documente, publicând exclusiv cele în limba română, păstrate în arhiva familiei Mihalyi. Documentele privind relațiile cu Academia Română le-am publicat toate, fiind relevante pentru acest an aniversar în prezentarea omului și savantului Ioan Mihalyi de Apșa.

În prezentarea documentelor am respectat ortografia autorilor, făcând intervenții doar pentru înțelegerea lecturii.

Fiecare document publicat are menționat locul emiterii, anul, luna, ziua când a fost întocmit. Unde nu a fost scrisă datarea sau locul emiterii, am notat cu f. a. (fără an), f. l. (fără loc).

Prezentarea documentelor s-a făcut prin evidențierea principalilor indici ai actelor: autorul, în ce calitate, către cine, conținutul documentului. La fiecare, la final, s-a menționat original/copie, semnat/nesemnat, limba, sigilat/nesigilat, numărul filelor.

Publicarea documentelor din acest volum va fi urmată de ample investigații arhivistice pentru descoperirea și punerea în circulație a altor mărturii privind figura luminoasă de cărturar și patriot a lui Ioan Mihalyi de Apșa.

Este obligatorie investigarea fondurilor Academiei Române, ale ASTREI, ale revistelor „Familia”, „Românul”, „Unirea”, fondurile Episcopiei Greco-Catolice de la Gherla –Cluj, fondurile tribunalelor și ale Comitatului unde Ioan Mihalyi a activat, fondurile Arhivelor Naționale de la Baia Mare, Cluj-Napoca, Oradea, Alba Iulia, fondurile familiilor sau personalităților cu care a avut corespondență: Iosif Vulcan, Vicențiu Babeș, Pop de Vișeu, Coman de Moisei și Vișeu, Anderco Homorodeanu, personalități străine cu care a colaborat, reviste istorice maghiare etc.

Numai o muncă laborioasă, atentă și imparțială, cu cercetări în toate fondurile documentare, va putea prezenta complexitatea și caracterul excepțional de om, savant, părinte și patriot român al celui care a fost și este Ioan Mihalyi de Apșa.

Documentele păstrate în fondul Mihalyi de Apșa ne permit, la 100 de ani de la moartea academicianului, publicarea unui set de peste 60 de acte, scrisori, diplome care dovedesc cu prisosință figura luminoasă a celui care a fost și este indiscutabil ce mai importantă personalitate a românilor maramureșeni în secolul care a trecut.

Ioan Mihalyi a fost membru fondator, membru pe viață și susținător moral și material de instituții naționale românești (Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș, Societatea de lectură a românilor maramureșeni, ASTRA, Banca „Albina”, Banca „Maramureșeana”). Implicarea

sa a avut ca principal scop cunoaștere istoriei, răspândirea literaturii și culturii române, întărirea elementului românesc și pregătirea românilor pentru un viitor mai bun.

I

Corespondență și aprecieri privind elaborarea, tipărirea și distribuirea „Diplomelor maramureșene din secolul XIV și XV”, Sighet, 1900

Blaj, 7 Martie 1900

Scrisoarea mitropolitului Victor Mihalyi către fratele său Ioan Mihalyi privind corecturi gramaticale necesare în ediția în limba română a lucrării „Diplome maramureșene”.

Iubite Frate Ioane!

Ți trimitu cele câte doue cola dela 1-16.

Gresielele de tipariu le-am indigitatu, Tu îndreptăle, că ar fi paguba ca acela să se strecore în edițiune.

Provincialisme că de es. „de orece” în locu „de ora ce” apoi „aceste” acuzativu în loc de „acestea”; „acelu-aș” în locu de „acel’aș”; „preda” în locu de „prada”; „cruciferi” în locu de „cruciați”; suntu nedeterminate, și în Ardealu neuzitate.

Într’altele Ve salutu și remanu

Alu Teu

frate iubitoriu:

Victor

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Năsăud, 16 martie 1901

Scrisoarea directorului Gimnaziului român din Năsăud, Ion Gheție către Ioan Mihalyi de Apșa în care îl roagă să-i trimită 2 exemplare cu ramburs a operei sale „Diplome maramureșene...”.

Mult Stimat Domnule!

Binevoiți a dispune să mi se trimită din publicațiunea Mult Stim. Dvostru „Diplome Maramureșene din secl. XIV și XV” două exemplare legate pre lângă rambursu la adresa direcțiunii gimnaziale din Năseud.

Rog să binevoiți a dispune ca totodată să mi se trimită două conturi salvate separat pentru fiecare volum.

Cu distinsă stimă

Năseud la 16 Martie 1901

Ion Gheție

dir.gim.

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Giurgiu, 12 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire a directorului Gimnaziului „Ion Maiorescu” din Giurgiu către mitropolitul Victor Mihalyi pentru trimiterea lucrării „Diplome maramureșene...” de Ioan Mihalyi.

Antet:

Regatul României
Direcțiunea Gimnaziului Clasic
„Ioan Maiorescu”

Giurgiu, 12 April 1901

Exelență!

Ve mulțumesc cu recunoștință pentru prețiosul op ce am primit ca dar din partea Excelenței Vostre.

Ve urez ani mulți și fericiți, ca se puteți păstori turma cuventătorie.

Serbători fericite

Reman al Excelenței Vostru
supus fiu spiritual
și etern recunoscător
s.s. indescifrabil

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Dej, 11 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire trimisă de Dr. Teodor Mihali către mitropolitul Victor Mihalyi pentru trimiterea lucrării „Diplome maramureșene”, opera lui Ioan Mihalyi, fratele înaltului ierarh.

Excelența Voastră!

Pentru măgulitoare distincție în care me împărtășiți prin mult prețuita-Ve scriptă de dt. 6 Aprilie a.c., pe lângă care îmi trimiteți opul istoric de mare valoare „Diplome Maramureșene” al savantului Vostru frate al Dr. Ioan Mihalyi, care op îmi va servi de o prea plăcută suveniră și lectură.

Ve rog se primiți profunda mea mulțumită și asigurarea distinsei stime, ce port față de Exlenția Voastră și Ilustra-Ve familie!

Dorindu-Ve dela bunul Dumnezeu sărbători fericite și viață îndelugată, în Dej, la 11 Aprilie n. 1901

Al Excelenței Vostru

umilit fiu credincios,
Dr. Teodor Mihali

Excelenței Sale

Domnului Domn

Dr. Victor Mihalyi de Apșa

Arhiepiscop și Metropolit de Alba Iulia în Blaj

Original, limba română, datat, semnat, 1 filă.

Abrud, 12 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire trimisă de avocatul Laurențiu Pop din Abrud mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa pentru trimiterea unui exemplar din „Diplome maramureșene...” de Ioan Mihalyi de Apșa.

Esceleția Voastră!

Cu cel mai adânc sentiment de stimă și venerațiune îndrăsnesc a Ve ruga, se binevoiți a primi nemărginita mea mulțămită pentru înalta și prea grațioasa atențiune de care V-ați îndurat a me învrednici prin trimiterea opului de mare valoare

Al Esceleției Voastre

Abrud 12 aprilie 1901
adânc devotat
Dr. Laurențiu Pop
Avocat

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Orăștie, 12 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire trimisă de Ștefan Erdely din Orăștie mitropolitului Victor Mihalyi pentru trimiterea lucrării „Diplome maramureșene...”, de Ioan Mihalyi, fratele înaltului ierarh.

Excellentissime Domnule!

Părinte prea iubit!

Pre lângă sărutarea fiescă al mâinilor Ve rog să binevoiți a primi sencerele mele mulțiamite pentru frumosul op mie donat al cărui conținut tare me interesează.

Orestie 12 aprilie 1901

fiu addict,
Dr. Ștefan Erdely

Original, limba română, datat, semnat, 2 file.

Viena, 12 aprilie 1901

Adresă de mulțumire a Societății literare România Jună din Viena către mitropolitul Victor Mihalyi, în care îi mulțumește pentru donarea unui exemplar din cartea Diplome Maramureșene de Ioan Mihalyi.

Viena, 12 April 1901

Excelența Voastră!

Societatea acad[emică] soc.lit. România Jună își ia permisiunea de a-și exprima cele mai profunde mulțămite pentru înalta bunăvoință a Excelenței

Vostre, care o manifestați din nou față de societatea noastră prin donarea valorosului op Diplome Maramureșene.

Ve rugăm Excelență primiți asigurarea deosebitei noastre reverințe și înaltei considerațiuni.

Pentru comitet:

Grij Bârzo

secretar I

excelenței Sale Dr. Victor Mihalyi de Apșa

Pompeiu Fărcașiu

bibliotecar

Original, limba română, semnat și autentificat, 1 filă.

Budapesta, 13 aprilie 1901

Adresa de mulțumire a Societății de lectură „Petru Maior” din Budapesta către mitropolitul Victor Mihalyi în care îi mulțumește pentru donarea unui exemplar din Diplome Maramureșene de Ioan Mihalyi de Apșa.

Societatea de lectură Petru Maior

Budapesta

Nrul 35/1901

Budapesta la 13 aprilie 1901

Excelența Voastră!

Societatea P. Maior deosebit îndatorată prin atențiunea, ce Excelența Voastră ați binevoit a-i areta dăruind pentru biblioteca societății un volum din prețiosul op Diplome Maramureșene de Dl. Mihalyi de Apșa, exprimă Excelenței Vostre cel mai adânc simțite mulțumite, rugându-Ve respectuos totodată a păstra și pe mai departe părintescul interes față de societatea noastră.

Asigurând pe Excelența Voastră de adâncă reverință, ce Vi-o păstrează membrii societății P. Maior, ne subscriem cu firescă supunere:

Victor Păcală Jr.

Președinte

Pentru comitet:

Constantin Moga

secretar

[cu ștampila: Societatea de lectură Petru Maior Budapesta 1863]

Original, limba română, semnat, ștampilat și autentificat, 1 filă.

Alba Iulia, 20 aprilie 1901

Scrisoarea trimisă de Izidor Chețean mitropolitului Victor Mihalyi de Apșa în care îi mulțumește pentru trimierea unui exemplar din „Diplome maramureșene...” de Ioan Mihalyi.

Exceleinție

Cu cea mai mare bucurie am primit opul istoric „Diplome maramureșene din secolul al 14 și 15” – lucrat în atâta zel și jertfă de mult stimatul frate al Exceleinției Tale.

Me simțiesc distins prin primirea celui op și Ve rog a mea cea mai adâncă mulțumire pre lângă asigurarea că în totă nația mea me voi stradui a fi demn de buna volientia Exceleinției Tale de care și până acuma a ți binevoit a me împartași.

Serutându-Ve dreapta sum în Alba reg. 1901 apr.20

cel mai supus

Izidor Keczan [Chețean!]

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Husasău, 21 aprilie 1901

Scrisoarea trimisă de Vasile Maior către mitropolitul Victor Mihalyi în care îi mulțumește pentru trimiterea unui exemplar din „Diplome maramureșene...”, arătând că numai timpul nefavorabil și boala l-a împiedicat să-i mulțumească în persoană.

Exceleinția Vostra prea
sfînte și prea bun Părinte!

Voiam să viu, și trebuia se viu ca se Ve multumesc în parsoană pentru deosebita atențiune, ce ați binevoit a dovedi facia de modesta mea persoană prin trimiterea opului „diplome Maramureșene”, dar m’a lovit durera reumatică într’un picior, în urma căreia pre timpul reu și nestatornic, nu me încumet a porni pre drum; deci binevoiți a primi mulțumita mea cea mai profundă pentru darul ce Ați binevoit a-mi face.

Sărutându-Ve mâna ve rămân al Escenței Vostre prea umilit servu.

Hususeu la 21 aprilie 1901

Vasilie Maior
subjude reg.

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Deva, 24 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire trimisă de avocatul Francisc Hossu Longin către mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa pentru trimiterea lucrării „Diplome maramureșene...”, scrisă de Ioan Mihalyi de Apșa.

Exceleinția Vostra!
Prea Gratiose Părinte!

Absentende de acasa, acuma pot se Ve mulțumesc, pentru onorifica atențiune ce mi-ați dat, trimițându-mi și mie, un exemplar, din prețiosul opu alu distinsului frate.

Lu voi cu ceti cu predilecțiune și lu-voi cu pastră, ca o suveniră.

Cu reverința fiescă,

Franciscu Hosszu Longin
advocatie

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

Cluj, 29 aprilie 1901

Scrisoare de mulțumire adresată de Vasile Hossu, judecător în Cluj către mitropolitul Victor Mihalyi, pentru trimiterea opului istoric Diplome maramureșene.

Escelența Vostre Domnule,
arhiepiscop și Metropolit!

Primind esemplariul trimis din opul istoric Diplome maramureșene, pentru aducerea aminte de neînsemnata-mi persoană ve sum cu cea mai mare mulțiamită.

Acest opu istoric nu numai că cuprinde în sine și aduce la cunoșcința publică prețioase documinte referitoare la conasangenii noștri maramureșeni, cari în seclurile amintite și trecute numai și numai prin alipirea neclintită către legea și limba strămoșiască și-au potut păstra caracterul lor în contra năvălirilor vecinilor dela Nord, (pentru mine, și cred pentru mulți alții), are acea însemnătate valorică, că este productul al unui erudit fiu și neobosit muncitoru a celei mai vechi și Ilustre familii române din același comitat.

Primiți Ve rog din nou mulțiamita favorință a fiului credincios, cu care Ve rămâne pentru tot deauna al

Escelenței Vostre

Vasiliu Hosszu
judecător la tabla reg.

Original, limba română, datat, semnat, 2 file.

Beiuș, 22 mai 1901

Carte poștală trimisă de profesorul N. Fabian de la Gimnaziul român din Beiuș, către Ioan Mihalyi în care îl roagă să trimită gimnaziului 5 exemplare din „Diplome maramureșene”.

Spectatului Domn
Dr. Mihalyi Ioan
Advocat, protofisc, membru al Academiei Române
Maramoros Sziget

Spectabile Domnule!

Ve rog, să ne trimiteți 5 ex.din „Diplome Maramureșene” la adresa Direcțiunei Gimnaziului.

Primiți ovațiunile noastre.

Beiuș, la 22 V 1901

Onorifică distingere!

Cu deosebită stimă

N. Fabian

profesor

Original, limba română, datat, semnat.

Orșova, 16 mai 1902

Carte poștală trimisă de P. Calcinan lui Ioan Mihalyi în care-i elogiază cartea apărută, „Diplome maramureșene”, și-l roagă să-i trimită un exemplar prin ramburs.

Spect. Domnu Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, avocat și Protofisc comit[atens],
Maramoros-Sziget.

Orșova, 16 mai 1902

Stim. Dle Coleg! Te rog se-mi trimiți prin rambursă poștală, opul
dv.mult lăudat, și de mare preț, pentru fiecare Român, cu simțeminte curate
românesci.

Cu multă stimă

Colegul Petru Calcinan

Original, limba română, datat, semnat, 1 filă.

Arad, 14/27 Martie 1902

**Scrisoarea Direcțiunii Asociației naționale orădene către Ioan
Mihalyi în care îl roagă să dăruiască pentru biblioteca instituției un
exemplar din opera sa.**

Direcțiunea

Asociației naționale arădene

Arad 14/27 Martie 1902

Mult stimate Domnule,

Asociațiunea națională arădeană pentru cultura poporului român dorind
a ave în biblioteca sa valoroasa D-voastră operă Diplome maramurășene, în
considerare că această instituțiune nu dispune de mijloace pentru îmbogățirea
Bibliotecei sale prin cumpărări de cărți ci numai prin mărinimase dăruiri se
devoltă – cu tot respectul Ve roagă să binevoiți a-i dăru un exemplar din opera
D-voastră.

Asigurându-Ve de recunoștința și înalta considerație ce Ve păstrăm, cu
onoare repetăm rugarea noastră.

Sever Semla

Secretar și bibliotecar

D-sale Dlui

Dr. Ioan Mihalyi de Apșa, avocat

Original, limba română, semnat, ștampilat, hârtie cu filigran.

Cernăuți, 12 decembrie 1912

Scrisoarea medicului de regiment Aurel Maniu către Ioan Mihalyi de Apșa în care îl felicită pentru lucrarea „Diplome maramureșene...” și îl roagă să-l ajute să-și dovedească nobilitatea ca descendent al familiei Many (sau Man).

Mult stimat Domnule procurator!

Întâmplarea a adus cu sine ca în zilele trecute se amu ocaziunea de ați cunoaște mult prețuitul op „Diplome maramureșene din sec. XIV și XV”; răsfoindu-l am fost frapat de mulțimea diplomelor și de munca mare și minuțioasă precum și de acuratețea cu care acest frumos op a fost compus!

În consecință - acestei frumoase opere - ținându-ve de singurul – cunoscător în materie, îmi iau libertatea de a ve moleste cu șirele prezente și – deși nu-ți sunt în persană cunoscut – a cere următorul sprijinul mult st. Dumneavoastră:

Ca descendentul familiei nobile Many (ori Man) de Cocerfala din comitatul Szolnok-Doboka- am încercat de la anul 1906 încoace să adun toate documentele necesari pentru de a exopera la ministerul de interne în Bpesta recunoașterea nobilimei. Pân’acuma nu mi-a succes și m-au respins de 2 ori – de aceia v-aș ruga pe Dumneavoastră deacă sunteți așa de bun – a primi – pre lângă onorar amesurat – studierea afacerii și m-ați ajutora la ajungera scopului meu?

Deacă ați fi aplicat la aceasta Ve rog a-mi răspunde – pentru ca să Ve trimis – toate hârțiile ce le-am aduna pân’acu.

Primiți ve rog asigurarea distinsei stime ce v-o păstrează al Dvostre devotat

Dr. Aurel Maniu

medic de regiment

Cernăuți 12/XII 1912

Adresa: Dr. Aurelius Maniu

K.n.K.Regimentsarrt der Infant Regt N.41

în Cernowitz Universitatsgasse 10

Original, limba română, semnat, datat, 2 file.

II

Correspondență cu Academia Română

București, 25 februarie 1893

Scrisoarea subdirectorului învățământului primar și normal din România, Virgil Popescu către Victor Mihalyi în care îi prezintă unele cerințe dorite pentru primirea în Academia Română a lui Ioan Mihalyi.

Illustrisime Domnule,

Rugat de d. Vasile Maniu, viu să Ve comunic, că în înțelegere cu mai mulți prieteni de la Academia Dsa va propune în una din ședințele de la sfârșitul sesiunii admieria fratelui Ilustrității Vostre ca membru în secțiunea istorică și ar fi bine ca Dsa să răspundă Dlui Maniu, seu Vincențiu Babeș (adresa la Academia Română) că primesce și că odată ales va veni regulat la sesiunile de primăvară ale Academiei precum și că va căuta să îmbogățescă biblioteca Academiei cu documene nobiliare ce posedă sau ce poate procura ca înlesnire.

Primiți Ilustrisime, asigurarea devotamentului meu

Bucuresci

Virg. Popescu

25/II 93

subdirectorul învățământului prima și normal

București, 25 februarie 1893

Original, limba română, semnată, datată, 1 filă.

București, 9 martie 1893

Scrisoarea lui Vicențiu Babeș către Ioan Mihalyi în care îi prezintă cerințele și exigențele pentru a fi primit membru al Academiei Române.

Bucuresci, 9 Mart. 1893

(Strada Silfidelor 14)

Pre stimatul meu, Domnule Dr.,

Am onorea d'a me adresa Dtale într-o cauză importantă și to d'o dat și confidenție. Te rog se-i dat totă atențiunea.

Aademia noastră având a-și alege membri noi cinci, și dintre acestia secțiunea istorică duoi, ieri și alaltă-eri această secțiune (căreia aparținem de peste Carpați Barițiu și eu, er cu inima sa logoșană și fratele Vasiliu Maniu) s-a ocupat de combinarea considerațiunei persoanelor; apoi măcar că, după înțelegerea ce-o avem de 15-16 ani, pentru părțile Ungurene, Ardelene și Bucovinene am fost rezervați numai 9 membri și astă dată aceste locuri tote sunt cuprinse, totuș din partea fraților membri de dincoace s-a manifestat bunăvoință și dorința, d'a mai admite unul și anume pentru secțiunea noastră istorică-archeologică. În această consecință, cumpenind noi, cei mai sus numiți, tote împrejurările, am ajuns a crede că Dta ai fi persona, în una se concretă mai vârtos încrederea noastră, precum și calificațiunea recerută.

Se recere adecă pe lângă studiile speciale, o oreșcare independență a pozițiunei sale sociale, ca adecă venirea regulată la adunările generale, ce se fac în fiecare an, în acest timp, să nu-i potă fi împiedicată prin cei de la putere și lui să nu-i poată fi spre stricare.

Am fost deci onorat cu încrederea d-lor colegi din secțiune, ca se-ți aduc acestea la cunoștință și să Te rog a Te cugeta serios și a-mi da răspuns cât mai curând: decă-ți convine, dacă consimți și poți lua angemânt d'a satisface condițiunilor recerute, la cas d'ai fi ales membru ord. în Academia noastră?

Această învoire și acest angajament este prescris cu necesitate pentru d'a pute secțiunea să-și facă propunerea înaintea plenului.

Noi, în mână cu răspunsul Dtale afirmativ avem mult speranță că propunerea noastră va fi adoptă prin votul prescris al plenului.

De almintre răspunsul Dtale întru tote împrejurările rămâne un act rezervat al membrilor secțiune.

Am avut și acea înțelegere între noi, ca votul nostru să se facă la urmă, ca să nu coincidă cu alegerea din Blaș, carea ar pute dară să fie compromisă prin a noastră.

Închei salutându-te cordial și repetându-mi rugarea pentru un răspuns cât se pote de grabnic.

Al Dtale devotat amic,

V. Babeș

Original, limba română, semnat, 2 file.

București, 4/16 Decembrie 1899

Scrisoarea bibliotecarului Academiei Române, Ion Bianu, către Ioan Mihalyi, prin care îl roagă să înscrie la abonamente pentru „Diplome maramureșene” ilustre personalități ale Academiei (V. A. Ureche, B. P. Hașdeu etc.)

ACADEMIA ROMÂNĂ

București,

4/16 Dec. Pre 1899

Prea Onorate Domnule,

Am onoare a Ve ruga să binevoiți a înscrie următoarele abonamente la publicațiunea Dvostre Diplome maramureșene:

1. Biblioteca Academiei Române - 3
2. V. A. Urechia, M[embru] Acad[emia] Rom[ână] 1
3. V. Maniu M[embru] Acad[emia] Rom[ână] 1
4. I. Kalinderu M[embru] Acad[emia] Rom[ână] 1
5. Gr. G. Tocileanu M[embru] Acad[emia] Rom[ână] 1
6. B. P. Hasdeu M[embru] Acad[emia] Rom[ână] 1
7. Gr. I. Ionescu-Sion mr. corep.

Primiți expresiunea prea distinsei mele considerațiuni

I. Bianu

Bibliotecarul Academiei

Original, limba română, semnat, 1 filă.

[Sighetul Marmăției], [1900]

Concept de scrisoare către Academia Română în care Ioan Mihalyi confirmă trimiterea a 10 exemplare din „Diplome maramureșene” pe adresa Academiei.

Esclentia!

Prin prețuita epistola din 26 Nov. 1899 ați avut bunătate a comanda 10 exemplare din opul Diplome Maramureșene.

Vi-le transmit, cum ați dispus, la adresa Academiei și me rog se me escuzați pentru întârziere.

Mulțămindu-ve pentru interesare, ve recomand opul în aprecierea și partinirea binevoitoare.

Primiți esclentia încredințarea distinsei stime cu care sum.

Original, limba română, nesemnat, nedatat, 1 filă.

Sighet, 24 februarie 1901

Concept de scrisoare al lui Ioan Mihalyi către fratele său, Victor, în care îl anunță că îi va trimite 100 de exemplare din „Diplomele maramureșene”.

M. Sighet Febr. 24. 1901

Cu poșta de adzi vei primi cola antăia și alte 2 cole cele de pre urme din opul Diplome Maramureșene. Lauda Domnului că am ajuns se gat cu scrisul și coreul! nu sciu are mi-a fost mai greu? Colele sunt acum la compartare, legatura va fi solidă și frumoasă, în 8-10 zile pot să-ți trimit cele 100 esemplarie la care ai avut bunătate a abona. Fii bun și scriem pana atunci câte esemplarie se-ți trimit din edițiunea ungarica și câte din cea română.

A cugetat să trimit la toți abonați din Blaș într-o ladă adresată domnului Major.

Salutare cordiale de la al teu

[scrisoare către fratele Victor]

Original, limba română, nesemnata, datată 24 februarie 1901, 1 filă.

București, 8/21 martie 1901

Scrisoarea bibliotecarului Academiei Române, Ion Bianu, către Ioan Mihalyi în care îl anunță de primirea a 19 exemplare din „Diplome maramureșene” pentru Academie.

ACADEMIA ROMÂNĂ

București,

8/21 martie 1901

Prea Stimat domnule,

Am primit cele 19 (nouespredece) exemplare din Diplomele Maramureșene, pe care le abonasem de la primirea conștiinței Dmniei Vostre.

Pentru achitarea lor s-a dispus a vi se trimite mâne sau poimâne suma de 5 floreni (nouăzeci și cinci).

Când veți fi primit această sumă, Ve rog să binevoiți a me însciința.

La unul din exemplarele nelegate s-au constatat că lipsesc cele din urmă două foi din precuvântare.

Dacă Ve este cu putință, me rog să mi le trimiteți spre a completa exemplarul defectuos.

Primiți, Ve rog, exprimarea prea distinsei mele considerațiuni.

I[[on]Bianu

Bibliotecarul Academiei Române

Original, limba română, semnat, 2 file.

București, 26 Martie (8 Aprilie) 1901

Adresa nr. II 3112 a președintelui Academiei Române, P. Poni și a secretarului general, D. Sturdza, către Ioan Mihalyi prin care îl anunță că în ședința din 25 Martie (7 Aprilie) 1901 a fost ales membru corespondent în Secțiune istorică.

ACADEMIA ROMÂNĂ

București 1901 Martie 26 (Aprilie 8)

No II 3112

Domnule Coleg,

Avem onore a Ve aduce la cunoștință că Academia Română aprețiând activitatea domniei Vostre pe terenul istoric, V'a ales în ședința de la 25 Martie (7 Aprilie) a.c., membru corespondent al ei în Secțiunea istorică.

Primiți Ve rugăm, Domnule Coleg, încredințarea prea distinsei noastre considerațiuni.

Președintele

P. Poni

Secretarul General

D. Sturdza

Domniei Sale

Domnului Dr. Ioan Mihalyi

Membru corespondent al Academiei Române

Original, limba română, semnat, 1 filă.

București, 25 martie 1901

Scrisoarea lui Iosif Vulcan către Ioan Mihalyi prin care îl anunță că Academia Română l-a ales membru corespondent în secțiunea istorică.

Bucuresci, 25 mart. 1901

Iubite amice,

Cu bucurie te înștiințez că Academia Română în ședința de aseară te-a ales pe temeiul Diplomelor maramureșene membru corespondent în secțiunea istorică.

Felicitându-te din inimă, te salut cordial.

Al tău devotat coleg,
Iosif Vulcan

Original, limba română, semnat, 1 filă.

București, 10/23 Aprilie 1901

Scrisoarea bibliotecarului Academiei Române, Ion Bianu, către Ioan Mihalyi, în care îl anunță despre returnarea unui exemplar cu defecte din „Diplome”, cerând altul.

ACADEMIA ROMÂNĂ

București

10/23 Aprilie 1901

Prea Stimate Domnule,

Am onoare a Vă înștiința că V-am înapoiat prin poștă astăzi exemplarul din cartea Domniei Vostre, despre care am avut onorea a Vă scrie că nu are cele două foi din urmă ale prefetei. Dacă ve este cu puțință, me rog ca să binevoiți a-mi trimite un exemplar complet.

Al Domniei Vostre cu cea mai distinsă stimă,

Ion Bianu
Bibl.Acad.

Original, limba română, semnat, 1 filă.

f.a., f.l.

Scrisoare în concept a lui Ioan Mihalyi către Iosif Vulcan în care își exprimă gratitudinea pentru alegerea sa ca membru corespondent al Academiei Române.

Am primit prețuita epistola a domniei Tale din 19 a.c., prin care ați avut bunătatea a mă încunosciița că unii domni membri din secțiunea istorică m-au luat și pe mine în combinațiune la alegerea membrilor activi ai Academiei române.

Alegerea acesta eventuală ar fi pentru mine o distincțiune nouă și onorifică, la primirea căreia nu aș pute să dau un răspuns eveziv sau negativ.

Decă M[embru] coresp. Mă aflu demn să mă primească între membrii academiei me voi nezui din modestele mele poteri fizice și spirituale a împlini tote datorințele prescrise prin statute, și mai ales, mă deoblig, a mă nfățișa la sesiunile ei generale anuale.

După retragerea mea din oficiul Comitatului voi fi în stare a me ocupa mai mult pe terenul științelor decât până acum.

Notițele biografice le trimit aci aduse fiind sum convins că recomandățiunea binevoitoare provine de la domnia voastră me rog să primiți la orișice caz mulțămirile mele cele mai adânci cu care sum al domniilor vostre sencer stimat.

Original, limba română, nedatat, nesemnat, 1 filă.

Concept de scrisoare către Academia Română scris de Ioan Mihalȳi la alegerea sa ca membru corespondent al înaltului for național.

Pagina aparține ultimei file, la litera Z, din lista pentru abonament la Diplome maramureșene....

Iluștri domni membri ai Academiei Române!

Ați avut bunătate a me alege de membru corespondent al Academiei Române.

Cu vie mulțămită primesc această distincțiune rară, pentru mine și pentru tot ținutul nostru.

Votul domniilor Vostre mi va servi spre îndemnu[1] de a urma și mai încolo lucrările mele pe terenul istoric și de a contribui după puterile mele modeste la răspândirea cunoștințelor adeverate, la ce este chemat colegul erudit al d[om]niilor Vostre.

Primiți, domnilor, încredințarea prea distinsei mele considerațiuni cu care sum al d[om]niilor Vostre.

Original, limba română, f.a., f.l., 1 filă.

[Sighetul Marmăției], [1901]

Text în concept scris de Ioan Mihalȳi pentru trimiterea „Diplomelor maramureșene” la concursul Academiei Române pentru premiul Năsturel Herescu.

În presupunere că prin publicarea Diplomelor Maramureșene din secolul XIV și XV am adus oare-care service studiului istoriei românilor, mi-ieu libertatea de a concurge pentru unul din premiile Academiei române ori pentru premiul Năsturel Herescu de 4000 lei, ori pentru premiul Statului Lazăr de 5000 lei.

Cine se ocupă cu astfelu de publicațiuni va apesia câte greutăți erau de învins la compunerea opului presente,. Studie lungi prealabile în linguistică și istoria medievale, der mai ales, în paleografia, chronologia, archologia, numismatică etc.; afară de studie se recer timp forte mult la descifrarea și

stabilirea textelor originale, adeseori defectuase, cum sunt de exemplu cele două aci alăturate, una din anul 1360 [?](No 21) alta din anul 1465 (No 272).

Prin comentarie potrivite am dorit se facu opul admisibil și la publicul mai mare, der astfeliu de publicațiuni nu au decât un public forte restrâns și mie până acum neci spesele de tipariu nu mi sau întors de tot. [Fatigiile] mele, călătoriile, etc., nu le ieu în sama, der spesele de tipariu le port eu.

Deodată cu asta am espediat cu poșta la Cancelaria Academiei 24 exemplare din opul propus la concurs (...)

Ciornă, original, limba română, nesemnat, nedatat.

București, 30 Octombrie (12 Noiembrie) 1901

Adresa nr. II 3875 a Secretarului general al Academiei Române, D. Sturdza, către Ioan Mihalyi, în care îi relatează modul de acordare a premiilor Năsturel Herescu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

Bucuresci 1901 Octomvrie 30

No II 3875 (Nov. 12)

Domnule Coleg,

Odată cu scrisoarea Domniei Voastre de la 25 Octomvrie a.c., s'au primit la Academie 24 exemplare din scrierea Diplome maramureșene din secolul XIV și XV pe cari le-ați înaintat pentru a concura la unul din premiile Academiei: ori pentru premiul Năsturel Herescu de 4000 lei, ori pentru premiul Statului Lazăr de 5000 lei.

Am onoare a Ve încunosciința că lucrările, care se prezintă Academiei spre a se avea în vedere la decernarea premiilor ei, se prezintă numai pentru un singur și anumit premiu. De altmintrelea lucrarea Domniei Voastre, nu ar putea concura la premiul Lazăr, de oare-ce acest premiu se decerne numai pentru lucrări sciințifice (matematice, fizice, naturale) și pentru invențiuni sciințifice.

Opera Domniei Voastre a rămas înscrisă la concursul premiului Năsturel Herescu, pentru care s'au rezervat 12 exemplare.

Rămânând cele-lalte 12 exemplare din ea, Vă rog să binevoiți a ne însciința ce dispuneți să facem cu ele.

Primiți, Domnule Coleg, încredințarea distinsei mele considerațiuni.

SECRETARUL GENERAL

D. Sturdza

Domnului Dr. Ioan Mihalyi
Membru corespondent al Academiei Române

București, 6/19 aprilie 1902

Scrisoarea lui Iosif Vulcan către Ioan Mihalyi de Apșa prin care îl anunță că i s-a acordat premiul Năsturel Herescu pentru volumul „Diplome maramureșene...” prezentat la concursul Academiei Române.

ACADEMIA ROMÂNĂ

București

6/19 aprilie 1902

Scumpe amice,

Cu cea mai mare bucurie te înștiințez că Academia Română în momentul acesta ți-a acordat premiul Năsturel Herescu de 4000 lei pentru volumul Diplome Maramureșene ce ai prezentat la concurs.

Fericit a-ți putea anunța aceasta cel dintâi, te rog în același timp primesce felicitările mele cordiale.

Vechiul amic

Iosifu Vulcan

Original, limba română, semnat, 1 filă.

București, 7/20 Aprilie 1902

Adresa Nr. II 4559 a Președintelui Academiei Române, I. Kalinderu și a secretarului general, D. Sturdza către Ioan Mihalyi, prin care îi aduce la cunoștință că pentru lucrarea „Diplome maramureșene din secolul XIV și XV” a primit premiul Năsturel Herescu.

ACADEMIA ROMÂNĂ

București 1902 Aprilie 7/20

No II 4559

Onorate Domn și Coleg,

Avem onoare a Ve aduce la cunoștință că Academia Română în ședința plenară de la 6/19 Aprilie curent, V'a acordat premiul Năsturel Herescu pentru scrierea Domniei Vostre: Diplome maramureșene din secolul XIV și XV, Maramureș – Sighet 1900.

Valorea premiului în suma de 4000 lei Vi se va expedia prin poștă.

Aducându-Vă la cunoștință acest vot al Academiei, Ve rugăm să primiți, Onorate Domn, încredințarea distinsei noastre considerațiuni.

Președintele

I.Kalinderu

Secretarul General

D. Sturdza

Domniei Dale

Domnului I. Mihalyi

Membru corespondent al Academiei Române

Original, limba română, semnat, 1 filă.

Braşov, 26 Aprilie 1902

Adresa nr. 8921 a Institutului de credit şi economii „Albina” din Braşov către Ioan Mihalyi prin care îl anunţă trimiterea a 3792 de Coroane, contravaloarea sumei de 4000 lei trimişi din ordinul Academiei Române.

Takarek es hitel
Intezet
Bra fiokja

Albina
Institut de credit şi de economii
Filiala Braşov

Nr 8921

Braşov 26 Aprilie 1902

Domnului I. Mihalyi
Avocat
Maramoros-Sziget

Din ordinul şi pentru socoteala Academiei române, Bucuresti, alăturat avem onore a Ve trimite suma de Coroane 3792, contravaloarea sumei de Lei 4000 a 18.96 C şi Ve rugăm ca, chitanţ, după subscrierea se binevoiţi a ni-o retrimite cu întoarcerea poştei.

Cu totă stima,
s.s.indescifrabil
[Petrovanu?]

C. 3792
1 chitanţă

Original, tipografiat şi scris de mână, semnat, 1 filă

Sighetul Marmăţiei, 28 aprilie 1902

Concept de scrisoare pentru Academia Română scris de Ioan Mihalyi la primirea premiului Năsturel Herescu.

Maramureş, Sighet 28 Aprilie 1902

Onorată Academie
Iluştri domni membri!

Prin votul domniilor vostre din 6/19 a.c., aţi avut generozitate de a acorda premiul Năsturel Herescu de 4000 lei pentru scrierea intitulată Diplome Maramureşene din secolul XIV şi XV.

Primiţi, ve rogu, espresiunea simţemintelor mele de recunosciniţă şi de adâncă mulţămită pentru onorea şi manificenţia cu care mi-aţi recompensat fătigiile îndelungate aduse întru scrutarea trecutului neamului românesc.

Me bucur din inima ca opul meu aşă de interes local merit mai ales pentru un cerc restrâns a aflat, la lăudaţi erudiţi din depărtarea, me bucur că aţi apreciat faptele modeste celor din bătrâni ai căror convingeri cei mai de aproape au pus temelii solide, pe care s'a ridicat şi s'a întărit ţera Moldovei.

Dea Prov[idența] că Academia română să înflorească întru mulți ani, să ne servească lumina cunoștințelor folositoare în toate locurile der mai ales în țara acelor care au întemeiat-o și carii are înzestrat-o.

Primiți Ve rog încredințarea distinsei mele stime cu care sunt al domniilor voastre.

Original, limba română, semnat, 1 filă.

f.a., f.l.

Scrisoare în concept a lui Ioan Mihalyi către Iosif Vulcan în care mulțumește membrilor Academiei Române pentru acordarea premiului Năsturel Herescu

Am primit epistola ta îndrumătoare scriindu-mi despre deciziunea academiei rom[âne] prin care s-a acordat premiul Năsturel-Herescu pentru publicațiunea mea intitulată Diplome Maramureșene XIV și XV.

Sum cu vie mulțămărită către erudiții membri ai Academiei, pentru onorea distinsa și prețuită ce mi se face, pote peste meritele mele, der și mulțumesc mai ales ție, care ți-ai adus aminte de anii tinerețelor noastre și mai ales precum sum convins atât în anul trecut cât și estimp.

Înainte areopagului științelor romane Providența seți retribue înzecit bunătatea arătată pentru mine și ași fi fericit de a fi în stare se-ți dovedesc din partea mea asemenea, și de a fi harnic a coespunde de legate la acesta distențiuine.

Primesce espresiunea deosebită.

Original, limba română, nesemnat, nedata, 1 filă.

Sibiu, 11 aprilie 1901

Scrisoare din Sibiu către Ioan Mihalyi de Apșa, în care este felicitat de un vechi prieten la primirea în Academia Română.

Stimate amice!

Mi țin de plăcută datorință de a Te felicita cu totă sinceritatea la distincțiunea Ta recentă – fiind din partea academiei române ales de membru corespondent!

Onore asta privitoria la stimata Ta personă se stinde asupra tuturor maramureșenilor – fiind Tu cel de întâi membru academic de acolo – după ce metropolitul nostru nu ca maramureșan fu de acolo.

Se trăiesci la mulți ani!

Se continuezi activitatea Ta salutarie de până acuma și să fi fericit și cu crescerea copiilor Tei!

Comunică roguTe complementele cele mai respectuoase st. Tale soție cu care sum al Teu vechiu amic

Sibiu – 11/4 1901

s.s. indescifrabil

Original, limba română, datat, 2 file.

București, 11/27 Noiembrie 1903

Scrisoare trimisă de N. Iorga către Ioan Mihalyi prin care îl roagă să-i dea informații din arhivele Sighetului despre Șerban Cantacuzino.

București 11/27 nov.
1903

Stimate domnule,

Permiteți-mi să mă adresez celei mai competente persoane pentru a afla dacă nu cumva se păstrează prin arhivele Sighetului vre-o urmă despre petrecerea acolo ca fugăr a lui Șerban Cantacuzino, Stolnic moldovean, în anii 1740 și 1741.

Primiți vă rog, încredințarea considerațiunii mele deosebite,

N. Iorga
profesor la Universitate

Domnului Ioan Mihalyi de Apșa
procurator al comitatului
Ungaria Maramureș-Sziget

București, 30 Mai 1904

Scrisoarea Președintelui Academiei Române, Ion Kalinderu, către Ioan Mihalyi în care îi prezintă obligațiile membrilor corespondenți ai Academiei și îl invită să participe la ședințele publice organizate.

ACADEMIA ROMÂNĂ
Bucuresci 1904 Maiu 30

Domnule și Scump Coleg,

Precum știți, Academia Română mi a făcut neprețuita onoare a me alege, în sesiunea generală din acest an, Președintele ei. Deși am fost nevoit, de ocupațiunile mele, să declin această cinste, stimații mei colegi menținând hotărârea lor, a trebuit să primesc prezidenția, la cea ce am consimțit cu ferma voință de a face tot pentru a corespunde marei încrederi ce mi se arată.

Ședințele publice sunt unul dintre mijloacele însemnate de manifestare și de acțiune ale Academiei. Aceste ședințe se țin în prima Vineri a fiecărei luni, afară de timpul vacanțelor.

Nimic nu împiedică de a ține mai multe ședințe de acestea, și înmulțirea lor n-ar putea să fie decât spre folosul Academiei și al scopului ei cultural, căci alt-fel ea va răspândi mai mult idei în public și va fi răsplătită prin creșterea interesului, cu care ar fi urmărite, ședințele ei. Ceea ce se opune realizării acestei dorințe, este și micul număr al lucrărilor prezintate spre citire. Au fost cazuri când n-au fost destule lucrări nici pentru câte o singură ședință pe lună.

Ceea ce am observat mai ales, cu părere de rău, este că dintre membrii corespondenți se aduc foarte rar scrieri de cetit în ședințe publice, deși fiind după art. 31 al statutelor noastre, aleși dintre bărbații de specialitate, ale căror

lucrări pot contribui la scopurile Academiei, ar fi de așteptat să ia o parte mai activă la lucrările Academiei.

Membrii corespondenți au, din punctul de vedere al conlucrării lor, la scopurile ideale ale Academiei, aceeași pozițiune ca membrii ordinari (art.33), cu singura deosebire că lucrările lor sunt supuse, înainte de ședința publică, aprecierii Secțiunii din care fac parte. Sunt convins, că această dispozițiune va fi aplicată într-un spirit colegial, încât nu va putea fi considerată ca o restricțiune neplăcută. În schimb, membri corespondenți au dreptul de a prezenta spre premiera lucrările lor, drept la care membrii activi au renunțat încă din anul 1891 (art. 61).

După același articol 61, puteți asemenea, în virtutea calităților de membru corespondent, Să trimiteți secțiunii din care faceți parte dizertațiuni și scrieri diverse, cari se por tipări în Analele noastre, bine înțeles după ce se va fi încuviințat de Secțiunea respectivă.

Luând o parte mai activă la viața intelectuală a Academiei, membrii corespondenți vor atrage în mai mare grad atențiunea publicului distins care urmează ședințele noastre, și vor mări reputațiunea lor, care e considerațiunea muncii intelectuale. Prin relațiunile mai dese și prin lucrările aduse, Domnia voastră și colegii noștri corespondenți veți fi de asemenea mai bine apreciați în sânul Academiei și desemnați în prima linie, pentru a intra în rândurile membrilor ordinari la fiecare vacanță.

Convins că veți primi cu sentimente colegiale, apelul ce mă cred dator a Vă adresa în intelesul general, și că veți binevoi a-mi comunica în curând titlul primei cetiri ce voiți a face, precum și ziua aleasă, care poate să fie ori-ce Vineri afară de vacanță, Vă rog, Domnule și Scump Coleg, a primi încredințarea distinsei mele considerațiuni.

Președinte
I.Kalinderu
Domniei Sale
Domnului Dr. Ioan Mihalyi
Membru corespondent al Academiei Române

Original, limba română, semnat, 2 file.

București, 13 Noiembrie 1906

Adresa nr. III 538 a Președintelui Academiei Române, I. Kalinderu, către Ioan Mihalyi de Apșa, în care îl anunță că Regele Carol I al României i-a conferit Medalia jubiliară la 40 de ani de domnie.

ACADEMIA ROMÂNĂ
No III 538
București 1906 Noiemvrie 13

Scumpe Domnule Coleg,

Am deosebita plăcere a Vă aduce la cunoștință că Maiestatea Sa Regele, în urma propunerii făcute de subscrisul, a binevoit a Vă conferi Medalia jubiliară, ca amintire a glorioasei domnii de 40 ani.

Trimițându-Vă brevetul și medalia, Vă rog să primiți, Scumpe Domnule Coleg încredințarea distinsei mele considerațiuni.

Președintele

I. Kalinderu

Domniei Sale
Domnului Ioan Mihalyi,
Membru corespondent al Academiei Române

Original, limba română, semnat, 1 filă.

[Sighetul Marmăției], [1906]

Concept de scrisoare către Ioan Kalinderu, Președintele Academiei Române, prin care Ioan Mihalyi mulțumește pentru acordarea brevetului și a medaliai jubiliare de 40 de ani de domnie a Regelui Carol I al României

Ilustrului Domn Ioan Kalinder
Președintele Academiei Române
București

Domnul meu! ați avut bunătate a propune de mi s-a conferit medalia jubiliară ca o amintire de domnirea fericită de 40 de ani a Maiestației Sale Carol I rege al României.

Primind cu bucurie brevetul și medalia sum cu mare mulțiamită Maiestației Sale Carol I, de și-a adus aminte și de supusul împăratului Francisc Iosif I rege apostolic al Ungariei, de la care asemine am o medalie jubiliară cu reversul memoriae din anul 1848-1898. Tot de la împăratul și regele nostru am o medalie de premiu din anul încă 1870 cu reversul în limba română (cu cirilice) pentru buna creșetere și prăsirea cailor!!!

Ve esprim și domniilor Vostre mulțumirile mele sincere pentru suvenirul accordat mie, care totdeauna m'oi aduce aminte de progresul imens vezut și esperiat în țera vostre.

Primiți me rog espesiunea deosebitei stime și considerațiuni cu care sum al domniilor vostre serv devotat.

Original, limba română, nesemnat, nedatat, 1 filă.

TELEGRAMĂ

București /1689 din 14 oct. 1914

Telegrama Președintelui Academiei Române, C. Istrati către mitropolitul Victor Mihalyi de Apșa în care exprimă condoleanțele înaltului for român la moartea Academicianului Ioan Mihalyi.

Rugăm binevoiți să împărtășiți familiei condoleanțele academiei pentru pierderea fratelui Ioan colegul stimat

Președintele Istrate

Înalt Prea sfințitului mitropolit Victor Mihalyi, Blaj.

Original, limba maghiară și română, dublat, ștampilat cu ștampila telegrafului.

III

Implicarea în apărarea drepturilor românilor și înființarea despărțământului ASTRA la Sighet

Asociațiunea „TRANSILVANIA” pentru literatura română și cultura poporului român atestă calitatea de membru deplin pentru Ioan Mihalyi

Denumeste în înțelesul Statutelor sale de membru Ordinariu pre Multu Onoratu Domn Ioane Mihali Vice Notarul de Comitat în Marmăția și-i dă drepturile care i se cuvin după statute din Sedinția Adunării generale ținute la Clusiu în 27 August n 1867

Presedintele
Iacobi Bologna

Secretariulu
I. V. Rusu

[sigiliul rece al Asociațiunei]

Original, l. română, 1 filă cu sigiliu

Pesta, 20 iunie 1869

Discursul ținut de Ioan Mihalyi de Apșa ca împuternicit al școlilor confesionale române din tractul Sighet și în Comitatul Maramureș în conferința din Pesta din 20 iunie 1869, în care apără caracterul național și confesional al românilor din Austro-Ungaria.

Mi-ieu voia se me esprim mulțămăta mea cuvenită pentru aducerea aminte, prin care preoțimea și aleșii comunelor tractului Sighetu, me însercină de a conlucra încă, cum școalele nostre populare se-și țină tipulu caracterul lor confesionale.

Întru mulțumirea legilor aduse prin dieta trecută, privitorie la reforma cauzelor interne o iau de cea mai însemnată, legea despre instrucțiunea publică

în școalele populare, căci scopul legii asteia este lățirea cât mai largă a științelor și a culturii, ce sunt prosperarea, libertatea și viața popoarelor moderne; dar scopul acesta înalt nu se va realiza fără asigurarea caracterului național al școalelor noastre, și de ore ce asigurarea acesta în lege nu o aflăm, trebuie să cătăm acolo unde a fost prin seclii îndelungați și unde este și acum adică în (confesiunea) confesarea noastră străbună românească.

La noi Relig[ia] și naț[ionalitatea] sunt strâns legate laolaltă dacă se ridică una, se înalță și cealaltă, căderea uneia a[r] cădea amândouă și deoarece nici una d'între aceste nu mi se consideră destul prin influența învechită a statului tendințele căruia nu vor fi totdeauna identice cu ale noastre, sunt convins și eu că suntem datori cu toții de a susține tipul confesional al școalelor noastre, eu din partea mea mă aflu întru avea pozițiunea, de a pote spera prin acest în consiliul scolastic în care sunt ales din partea comitatului nu numai ca părerea mea individuală, dar și a clerului, și a aleșilor comunelor din tractul Sighetului la care me rog se exprim respectul, mulțămira mea pentru credința arătată și să-i asigur că voi năzui din tote puterile mele mărginite de a corespunde așteptării.

Primiți asigurarea adâncei mele stime cu care am rămas în Pesta – 20 iunie 1869.

Original, limba română, scris cu peniță și creion, neseminat, 2 file.

Pesta, 24 mai 1870

Scrisoarea lui Simion Botizan către Ioan Mihalyi de Apșa în care îl felicită pentru acțiunea de înființare a unui ziar românesc în Maramureș.

Iubite frate și amice!

Numai azi am dat de epistola ta la universitate, unde fusei a cere termen pentru examenul judecial. Este de prisos să-ți înșir pedece cari, nu m-au lăsat încă să scap de sarcina examenului din cestiune. Mi-pare forte reu, că soarta mea ține legat de Pesta, atunci când mi se deschide calea pentru a rentorce în mediu loculu nostru și a contribui, după modesta mea potință, ori-cât de puțin la promovarea intereselor noastre naționale în locul nascerei mele, pentru care voi se consacru tote dilele vieței mele. Dar n-am ce face.

Proiectul teu, pentru înființarea unui organ românesc de publicitate, spre oferarea și promovarea cauzelor și intereselor nostre publice-naționale în Maramureșiu și vecinătate, corespunde unei necesități imperative.

La salutu din anema, iubite frate, și doresc să-l vedem realizat. Numai una foia românească, entii din sânul Maramureșului, va pote paraliza și inșierca acțiunea și tendințele dezastruoase ce se dezvoltă prin cele trei-patru foie magiare, în detrimentul intereselor vitale ale poporului român de la izvorul Tisei.

Cu câtu magiarilor sunt mai puțini în părțile nostre, cu atât ei dezvoltă una lupta mai, mai tenace și mai periculoasă, contra prosperității nostre naționale. Ei, una mână de oameni, să aibă 3-4 foie, și noi, mulțamea, să nu putem ave

una! Omulu se întrista, cându cumpănesce acesta împrejurare. Deci nu putem să nu salut încă odată din adâncul anemei mele, nobila ta dorinția, ca se înființăm un organ românesc de publicitate pentru românii din Dragoșiu. Țe-ai promite cu alta ocaziune debilul meu concurs la realizarea acestei întreprinderi de mare importanță, dacă ai pote spera, că până la finea lui iuniu –mi se va deschide în Maramueșiu ceva condițiune de [subzistență]. La din contra me voi senti necesitate a rămâne în Pesta și a primi propunerea fratelui Vulcanu, ca se suscept-de la 1 iuliu- relatarea Gurei satului de care, apoi, nu siu cându me voi pote despărți. Omulu face, dese-or, cum pote, eraa nu cum voiesce. De almintre voi primi cu plăcere observațiunile tale, în respectulu acesta. Scrie-mi.

Primesce salutări sincere dela sincerulu teu amic.

S. Botizan

Pesta 24/5 1870

Nu Ți-am scris cu carusa, fiinducă n'am avut acasă negrelă, fii îndurătoriu! .

Original, limba română, semnat, 2 file, în creion.

f.l., [1872]

Arad, 24 decembrie 1872

Scrisoarea ziaristului Iosif Vulcan către Ioan Mihalyi prin care îl roagă să recomande revista „Familia” în cercul de cunoștințe.

Onorabile Domnule,

Apropiindu-se anul 1873, te rog a-mi permite să te rog cu toată stima să binevoiesci a recomanda foaia mea Familia în cercul cunoscințelor dtale, câștigându-i cât mai mulți prenumerați.

Dacă mâ vei onora cu vreun răspuns, te rog trimite-milu sub adresa de sus, mai având a petrece aice vr-o 2-3 săptămâni.

Repetându-mi rogarea, primesce asigurarea deosebitei mele stime.

Alu dtale

stimătoriu

Iosifu Vulcanu.

Prețiu Familiei pe an 10 fl. pe ½ de an 5 fl.

Original, limba română, semnat, 1 filă.

Sighetul Marmației, 27 Noiembrie 1873

Scrisoare adresată de Ioan Pop, vicepreședinte al Societății de lectură a românilor maramureșeni către A. Anderco, prin care îl invită la adunarea generală de la locuința Dr. Ioan Mihalyi.

Prea Reverite Domnule!

În diua antaiu a tergului tienende în Decembre a.c., după amediadi la 3 ½ ore se va tiea adunarea generală a societatiei de lectura a romanilor din Maramuresiu.

Dreptu aceea cu totu respectulu ești rogatu a te prezenta pe ora pusă la locuintia Domnului advocatu Dr. Ioan Mihalyi îndemnându cu totă puterea

cuventului pe toți inteligenții romani din giuru preoți, docenți și alții a participa cu atatu mai vertosu cu obiectului principalu va fi alegerea oficialiloru societatei.

Datu din siedintia comitetului Societatiei de lectura a romaniloru maramuresieni tienută în Sigetu la 27 Noembre 1873.

P. R. D. Alesiu Anderco protopopu a Vișeului

Sighet, 27 noiembrie 1873

Original, limba română, semnat, 1 filă.

Sighet, 23 februarie 1878

Aviz convocare al Societății de lectură a românilor maramureșeni pentru o ședința la locuința lui Ioan Mihalyi, în 11 martie, 3 ore p.m., în Sighet.

Avisu

Societatea de lectura a românilor maramureșeni se va ține ședinția generală din estu anou în 11 Mărțișoru la 3 ore d.m. în locuința Domnului Dr. Mihalyi la care ședinția toți membrii prin asta se conchiame.

M. Sziget 878 23 favru

Original, limba română, nesemnat, 1 filă.

Sighet 27 oct. 1876

Chemare a Comitetului Societății de lectură a românilor maramureșeni către Ion Bușiția la o întrunire în casa Dr. Ioan Mihalyi în data de 3 noiembrie 1876, orele 3 p.m., către toți membri comitetului care mai iubesc neamul lor cel românesc.

Nr 7/1876

Conchemare

Comitetulu socității de lectura a românilor Maramuresieni și va țiene siedintia sea trilunaria în 3 Noembre 1876 st.n. la 3 ore d.m. în locuintia dlui dr. Ionu Mihalyi /casa /, la care siedintia toți membri comitetului cari mai iubescu nemulu loru cellu romanescu prin asta se conchiamă.

Sigettu, 27 Oct. 1876

Gavrillu Mihalyi
Notarialu

Ioanu Popu
președinte

spectabilului Domn Ionu Bușiția profesor

Sigettu

Original, limba română, semnat, ștampilat, 1 filă.

[Șișești], [1892]

Adresa trimisă de Vasile Lucaciu pentru Ioan Mihalyi prin care îl invită la Șișești la Festivitățile Bisericii parohiale „votivă pentru sfânta unire a tuturor românilor ” în 27 august 1892.

Dr. VASILIU LUCACIU

Parochul Șișeștilor,

în numele seu și în numele senatului și poporului român al parohiei greco-catolice de Șișești

invită cu toată stima pre

Spect. D. Dr. Ioan Mihali cu toată familia la

FESTIVITĂȚILE BISERICESTI

ce se vor ține

ÎN BISERICA PAROCHIALĂ DE ȘIȘEȘCI

VOTIVĂ PENTRU SFÂNTA UNIRE A TUTUROR ROMÂNILOR

în 27 august 1892 a.c.st.n.

din ocasiunea inaugurării monumentului strălucit și măreț
pre carele întru onoarea

PREACURATEI FECIOARE MARIA

pietatea și zelul distinsului nostru bărbat Georgiu Sălăgean,
cu stimata familie, înalță, dăruiește, sfințește.

Original, tipărit și scris, limba română, 1 filă.

Budapesta, 16 Martie 1892

Scrisoarea trimisă de Petre Mihalyi fratelui său, Ioan, prin care îl felicită pentru eforturile de edificare a Bisericii române din Sighet.

Budapesta, 16 /III/1892

Dulce frate Ioan

Avemu speanție ca dezbaterea Adresei pana sambăt se va fini, îse acuma nu ma credu se me potu departa de ori pana la mijloculu septemanei viitoare.

Nu putând fi de fație la Santierea Besericei romane din Sigetu, care s-au [ridicat] în urma ostenelelor grele de 20 de ani a bărbaților noștri bine meritați, cu jertfa pre însemnată a tuturor Românilor din Comitat.

Cu ocaziunea aceasta viu a esprima felicitările mele bine Ție și Reverendissimului Domn Vicariu Titu Budu carii mai mult vați ostenit în anii din urmă și multu veți jertfitu spre a scote la rezultat dorința noastră de vro 20 de anii.

Ție-Ve bunul Dumnezeu la Mulți anii în fericire.

Pretinulu Domn Vicariu în vre 2 epistole me cu S. Domnulu Comite Suprem statutele modificate a asociațiunei nostre culturale, eu că doream a fie fație la pertractarea aceloră atutu în Comitetu ca în adunare, însă eu nu în stare

a pune, altcum nu aflu neci un perilu deca se va amâna lucrulu cumu am vorbitu la alalta-eri câteva septamani.

Dreptu aceea fii bunu

Până atunci cordialu te saluta al teu

Frate dulce Petru.

Original, limba română, semnat, 2 file.

Sibiu, 9 octombrie 1902

Adresa președintelui Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, Al. Mocsony, către Ioan Mihalyi, prin care îl anunță că a fost ales membru corespondent al secțiunii istorice.

Nr. 700-1902

Mult stimate Domnule!

Ne face o deosebită plăcere a Ve pute aduce la cunoscință, că ședința plenară a Secțiunilor științifice-literare ale Asociațiunii noastre, ținută în Sibiiu la 13 și 14 Iulie a.c. Va ales membru corespondent al secțiunii istorice a Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român.

Notificându-Ve această alegere, dăm expresiunea speranței noastre, că veți primi mandatul onorific de a conlucra în cadrul secțiunilor noastre științifice-literare la înaintarea culturală a poporului rom'n din țeară.

Alăturat primiți Regulamentul secțiunilor, din care Ve veți pute orienta mai de aproape asupra drepturilor și datorințelor membrilor corespondenți ai secțiunii, în care a-Ți fost ales.

Primiți Ve rugăm expresiunea deosebitei noastre considerațiuni.

Sibiiu, în 9 Octobre 1902.

Prezidiul Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român

Ales. Mocsony
prezidant

Mult stimatului Domn

Dr. Ioan Mihalyi protofiscal comitatens,

Sighetul Marmației

Original, limba română, semnat, ștampilat.

Sibiu, 30 septembrie 1904

Adresa președintelui Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, I. S. Șuluțiu, către Ioan Mihalyi, prin care îl anunță că a fost ales membru pe viață al Asociațiunii.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

NR. 870-1904

Domniei Sale

D-lui Dr Ioan Mihalyi, Protofiscal comit[atens]

în, M. Siget.

Avem onore a Ve aduce la cunoscință, că comitetul central al Asociațiunii noastre, în ședința dela 25 August a.c., V-a declarat membru pe viața al Asociațiunii.

Alăturat sub / Ve trimitem diploma Dvoastre de membru pe viață și Vă rugăm să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Sibiu în 30 Septembrie 1904

Prezidentul Asociațiunii,
Șuluțu

Original, limba română, semnat, ștampilat, 1 filă.

București, 5/18 septembrie 1906

Adresa Societății „Transilvania” pentru ajutorul studenților și elevilor meseriași români din Transilvania și părțile ei către Ioan Mihalyi, prin care îl roagă să recomande pentru studii tineri pentru bursă, cerându-i și o caracterizare pentru ieudeanul Vasile Kindriș.

[antet]

București 5/18 Septembrie 1906

SOCIETATEA TRANSILVANIA PENTRU AJUTORUL STUDENȚILOR ȘI ELEVILOR MESERIAȘI ROMÂNI DIN TRANSILVANIA ȘI PĂRȚILE EI
No. 46

Domnul meu,

Societatea noastră înființată în 1867, pentru ajutorarea studenților și elevilor meseriași români, din Transilvania și părțile ei, o găsit că este în interesul național și conform scopului fondatorilor ei, de a trimite persoane capabile și desăvârșit formate (așa că să posede titlul de doctor în drept) pentru a se perfecționa în studiul științelor de stat împreunate cu economia politică. Spre acest sfârșit s-a publicat anul acesta un nou concurs, prin toate ziarele din Patrie. Persoanele ce s-au prezentat a lua stipendiul acesta de 1800 lei, creat în memoria nemuritorului nostru prim președinte Al. Papiu Ilarian au fost mai multe. Dintre aceștia comisia examinatoare a distins următorii Domni: Savu Marta, Vasile Kindriș, Ilie Gropșian, Coriolan Grădinaru și P. Lecoșan.

Totuș, consiliul de administrație voind a avea conștiința împăcată și a nu face o greșită alegere care să paralizeze marea speranță ce punem în acest studiu, a hotărât ca înainte de a se pronunța definitiv să se adreseze în mod cu totul confidențial între alte persoane și D-voastră.

[pag.1]

Dsale

Dlui Dr. I.Mihalyi, avocat

Maramoros Sziget

În urmare, vă rugăm, ca cel ce vă găsiți în localitate și cunoașteți oameni, să bine-voiți, a ne da cele mai sincere și depline informațiuni ce aveți

sau veți putea culege asupra tinerilor notați mai sus și în special asupra Dlui Kindriș, și a altora ce vă sunt bine cunoscuți.

Dupe cum vedeți, foarte bine Domnul meu, scopul adunării informației nu este altul de cât a ne servi cu ele la îndeplinirea unui act eminent moral cultural și național.

Căci, nu ne îndoim că ați înțeles intențiunea ce urmărim de patruzeci de ani și care este aceea: De a forma din stipendiștii noștri luminătorii și conducătorii neamului nostru, cu toate însușirile unor adevărați bărbați de stat capabil și incoruptibili.

Societatea noastră vă va rămânea adânc recunoscătoare pentru acest serviciu. Și puteți fi încredințat că răspunsul Dvoastră o dată citit în consiliu va fi distrus [subliniat în text] spre a nu se divulga.

Vă puteți dar, adresa nouă cu toată siguranța în București, str Grațioasă 2. V.recomandată [Valoare recomandată]

Mulțumindu-vă cu anticipație de osteneala ce aveți să vă dați, vă rog Domnul meu, să binevoiți, a primi espresiunea stimei și deosebitei considerațiuni a întreg consiliului.

Președinte, Gr. Missail

Secretar, D. Rațiu

Original, limba română, semnat, 2 file.

Gherla, 22 noiembrie 1909

Scrisoare de mulțumire trimisă de Alexandru Cziple lui Ioan Mihalyi de Apșa, pentru ajutorul dat în activitatea științifică.

Magnifiu Dle Procuror,

Ammănuat convorbirei avute cu Dl. Protoarhivar, Gh. Petrovay, cărțile împrumutate de la Magnificiența Voastră le-am trimes D-sale, rugându-l să aibă bunătațe a Vi le predă.

Acum, când în mare parte am mântuit lucrarea, restînd numa țizelarea și corectarea stilară, îmi dau seamă de importanța sfaturilor, îndrumărilor înțelepte și a ajutorului prestat prin împrumutarea cărților.

Ve rog, deci, primiți Magnifice Domnule, espresiunea mulțămilor mele adânci pentru bunăvoința ce mi ați arătat și pentru ajutorul dat și Vă rog păstrați-mă în viitor în binevoitoarea Dv. Atențiune.

Pe lângă espresiunea sentimentelor devotament și de stimă, rămân al Magnificienței Voastre umilit serv

Alexandru Cziple

Original, limba română, datat, semnat, 2 file.

Arad, 18 februarie 1912

Scrisoarea deputatului Ștefan Ciceo Pop către Ioan Mihalyi de Apșa prin care îl cheamă la acțiuni hotărâte împotriva înființării Episcopiei Greco-catolice maghiare de Hojdudorogh și îl invită la o consfătuire la Cluj.

Stimate Domnule!

Primejdie de moarte se apropie de sfânta noastră biserică. Dușmanii de veacuri încearcă acum să ne distrugă naționalitatea prin altarele la cari ne închinăm. Să susține, că atât capul bisericii romano-catolice, papa din Roma, cât și Majestatea Sa Domnitorul nostru și-au dat învoirea în principiu la înființarea unei episcopii greco-catholice maghiare în Ungaria. Sediul episcopiei va fi în Hojdu-Dorogh și ea va avea viacariat în Ardeal. O mulțime de comune aparținătoare și bisericei noastre va fi răpită dela noi, iar cu încetul ni se vor lua prin tot felul de meșteșuguri toate comunele noastre bisericești spre a fi maghiarizate. Primejdia e iminentă și mare; grabnică și hotărâtă trebuie să fie și apărarea noastră. Nici când în cursul istoriei noastre naționale n'au avut rost mai adevărat ca în momentul de față, cuvintele poetului: „acum ori nici odată”.

În numele cauzei sfinte, spre a cărei apărare trebuie să sărim cu toți, Vă rog Stimate Domnule, să luați parte la sfătuirea în cauză a frunțașilor bisericei noastre, care va avea loc Duminecă în 12/25 Februarie a.c. la orele 9 a.m. în Cluj/: salele institutului de credit „Vatra:/.

Cu stimă,

Ștefan C. Pop
deputat dietal

Original, l. română, 2 file

Sighet, 23 mai 1912

Scrisoarea Vicarului Maramureșului, Tit Bud, către Ioan Mihalyi, în care îl roagă să facă pregătirile pentru plecarea la conferința de la Alba Iulia

Spectate Domnule!

După ce Înaltul Minis[ter] [prin] Servic[iul] de interne a conces ținerea meetingului din Alba Iulia pe ziua de 29 l.c. ești rugat a face pregătirile de lipsă ca împreună cu ceilalți inteligenți, preoți, și credincioși din Maramurăș în 27 l.c. cu trenul dela Maramurăș 4 ore după amiază să faceți [a] porni spre Alba Iulia.

Cu stimă rămân

Sighet la 23 Mai 1912
Tit Bud
Vicariul Maramurășului

Original, l. română, semnat, 1 filă

Alba Iulia, 21 mai 1912

Înștiințare trimisă de Comitetul organizatoric a Adunării de la Alba Iulia din 29 mai 1912 către Ioan Mihalyi privind legăturile feroviare și posibilitatea de deplasare la eveniment.

Preastimate Domnule!

Fiind asigurată ținerea marei adunări din ALBA-IULIA convocată pe 29 Maiu st. N., venim a Vă rugă să faceți toți pașii de lipsă ca la aceasta adunare să fie reprezentat și ținutul DVoastre în mod demn.

Adunarea se va ține înaintea de amiază la 10½ ore și continuativ după amiază, astfel încât participanții să vor putea reînvia în aceiași zi acasă.

Trenurile sosesc la Alba-Iulia:

*De către Lugos - Arad - **Piski** în preșeară la 10 ore 53 minute și în ziua adunării dimineața la 7 ore 41 minute.*

De către Maramurăș - Sătmar - Dej - Bistrița-Năsăud - Oradea - Cluj - Murăș-Oșorheiu în preșeară la 8 ore 43 minute, noaptea la 4 ore 16 minute și dimineața la 9 ore 03 minute.

De către Brașov - Sibiu - Copșa - Sânmărtin - Blaj în preșeară la 4 ore 43 min., noaptea la 4 ore 16 min. și înainte de amiază la 11 ore 16 min

Comitetul local de organizare din Alba-Iulia s'a constituit în modul următor.

Prezident: Simion Micu, protopop; Vice-prezident: Dr. Ioan Marciac; Secretar: Dr. Camil Velican

Comitetul de primire și încuadrare: Prezident: Ilarie Cacovean; Secretar Mihail Hurducaci. Membrii Dr. Virgil Russu, Dr. Enea Muntean, Dumitru Popa. Nicolae Dușa și Iacob Gligor.

Ceice vor sosi în preșeară sau în noaptea adunării și doresc să li-se rezerve cuartire, sunt rugați cu înzistință a se anunța cel mult până în 27 Maiu st. n. la adresa Dlui Mihail Hurducaci. învățător în Alba-Iulia (Maieri).

*Admisă fiind ținerea adunării prin ordin ministerial, este de datoria noastră, ca prin mulțimea celor prezenți la adunare, să arătăm **justa** noastră revoltă **ce ne-a cuprins** când **am** văzut, **că** forurile administrative vreau să **împedecă** manifestarea voinței și a durerilor noastre.*

Vă rugăm ca să folosiți îndeosebi zilele de sărbători pentru a Vă pune în contact personal cu cei din jurul DVoastre cu scopul de a organiza călătoria la Alba-Iulia.

Adunarea proiectată numai atunci va putea corespunde scopului ei, dacă va fi fiecare ținut, fiecare protopopiat reprezentat la ea, precum și fiecare comună amenințată prin noua episcopie plănuită.

Alba-Iulia. la 21 Maiu st n. 1912

*Cu distinsă stimă:
Comitetul aranjator.*

Original, l. română, tipărit, 1 filă

Sighetul Marmăției, 25 Mai 1912

Concept de scrisoare făcut de Ioan Mihalyi în care expune opinia și propunerile sale pentru poziția Bisericii române unită cu Roma la problemele vieții politice.

M. Sziget 25 Maiu 1912

Pre stimate domnule collega!

Pentru 30 a lunei curente s-a publicat la noi adunarea Comitatensă, de unde ca deregător al Comitatului nu me pot absenta și pentru aceea mi pare forte reu că nu pot lua parte neci la adunarea de protestare din 29 l.c., neci la conferința prealabilă din 28 l.c., der s-a făcut dispozițiune ca toate districtele protopopești de la noi se fie bine reprezentate prin trâmși în numer considerabil.

Altcum porerea mea în causa acesta veți cunoasce din conferința de la Pesta, și aş dori ca în soluțiunea ce se va aduce să se accentueze dreptul nostru religionar garantat prin legile positive și anume prin articolul XXXIX din anul 1868, prin articolul XLIII: 1868, 14 prin artic. XLIII: 1895, etc.

Aceste ar fi în privința desmiembrării parochiilor noastre, și dorim cu toții ca protestul nostru să nu fie post festu – ci se fie un efect.

În legătură cu acesta s-a pote face propunere la alte trei soluțiuni:

1. Pentru autonomia bisericei nostre separată de a romano-catolicilor, cu carii nu vrem nici decât să fim contopiți.

2. De orece compatrioți noștri ruteni nutreu să se unifice calendarele și sărbătorile, noi la aceasta nu ne învoim; în viața civilă calendarul gregorian e primită der în biserică noi vrem să rămânem lângă cel Iulian.

3. De o vreme încoco bisericei nostre s-a dat numirea de romano-catolică de rit greco acesta e un nonsens, tot poporul nostru numesce religiunea noastră legea românească pentru acea a fi bine a corecta ca de acum înainte decă nu alții, mai noi înșine să numim biserica și religiunea noastră: română unită cum ne-am numit și în secolul trecut.

Altfeliu am ave alte ca la primirea unirei, nu dogmatic der asemenea de mare însemnătate.

Firesce ca aceste tote ar fi de desvoltat și modirat, la care vor fi acolo bărbați competenți. Cuventul de chemare e forte bine redactat, de ar ave isbândă bună!

Primiți me rog espresiunea stimei cu care remân al domniilor vostre.

Original, limba română, nesemnat, 2 file.

Băsești, 28 Noiembrie 1912

Scrisoarea lui Ghe. Pop de Băsești către Ioan Mihalyi prin care îl invită la consfătuirea fruntașilor națiunii române din 6 decembrie 1912 la Baia Mare

Prea St. Domn

Dr. Ion Mihalyi fisc.comit. în Sighetul Marmăției

prin aceasta mă onorez a Vă ruga să binevoiți a participa la consfătuirea intimă a de 50 la Alba-Iulia, care să va țină la Baia Mare, la 6 Decemvre st.n.o., orele 11 a.m.

Băsești la 28 Noemvre 1912

Cu distinsă stimă,

Gh. Popu

Original, limba română, dactilografiat și scris de mână, semnat, 1 filă.

Budapesta, 11 februarie 1913

Scrisoare adresată de Dr. Adam Iancu către Ioan Mihalyi în care îl roagă să permită fiicei Iuliana să participe la o Reuniune corală românească la Viena.

Budapesta, 11 februarie 1913

Mult Stim[ate] D-le Doctor!

În baza unei convorbiri cu Dl. Dr. Bilașcu, deși necunoscut, îmi iau voiea Vă molesta cu o rugare. Reuniunea noastră corală din Budapesta aranjază în 22 luna curentă o petrecere mai modestă, împenată cu concert și am fi foarte fericiți dacă am putea obține și binevoitorul concurs al d-șoarei Iuliana.

Din parte.ne considerăm aceasta rugare ca o datorință ce mi se impune față de Dvoastră în urma atitudinii consecvent rezolute pe care o urmați și care în toropeala generală din Maramureș constituie o notă plăcută inimilor românești.

Întrucât dimensiunile mai modeste (dar sperăm că elegante) ale petrecerii, Vă rog cu tot respectul să nu ne refuzați această rugare. În caz de primire rog a mi se comunica cu proxima poștă titlul pieselor cu cari ar debuta d-șoara ca să tipărim imediat invitățile și programul.

În caz e refuz aş ruga un aviz telegrafic ca să luăm demersul necesar în altă parte, fiind timpul foarte scurt.

Cu distinsă stimă

Budapesta la 11 februarie 1913

Dr. Adam Iancu

medic prezidentul reuniunii

II sz norkinika /Tauffer/

Original, limba română, semnată, datată, 1 filă.

Sighetul Marmației, 16 Februarie 1914

Convocare pentru Adunarea Constituantă a despărțământului Sighet al ASTRA pentru data de 25 Februarie 1914, enunțându-se și ordinea de zi.

Din Maramurăș

E cunoscută hotărârea unică în felul ei a șefului de poliție din Sighetul-Marmației, prin care s-a oprit ținerea adunării constituate a despărțământului Sighet convocată pe 30 dec. 1913.

Încontra acestui decis s-a înaintat recurs, care recurs însă nici până azi nu s-a rezolvit, astfel s-a anunțat tot la vicecomitele, unde se află și apelația, un nou termin pentru adunarea constituantă avându-i următorul convocator:

Convocare

Din înștiințarea onoratului comitet central al Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român pe toți acei Rom[âni] din Maramurăș locuitori pe teritoriul centrelor administrative /:pretoriale:/ Sighet și Șugatag, cari se interesează de înaintarea poporului român, ca să participe la adunarea constituantă a despărțământului Sighet care se va ține în Sighetul-Marmației la 25 Februarie st.n., oarele 3 d. Amezi în localul institutului de credit și economii, Maramurășana.

Ordine de zi:

1. Constituirea ad hoc.înscrierea membrilor noi.
2. Alegerea directorului despărțământului și celor 4 membri în comitetul cercual.

3. Verificarea procesului verbal.

Sighetul-Marmației, 16 Febr. 1914 st.n.

Sperăm că de data aceasta cei competenți nu vor pune piedici, iar cei interesați vor grăbi în număr cât mai mare a-și realiza vechia dorința.

Original, limba română, dactilografiat, 1 filă.

Sibiu, 29 aprilie 1914

Adresa cu Nr. 814-1914 a Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român prin care se mulțumește lui Ioan Mihalyi pentru răspândirea culturii românești în inima Maramureșului, prin înființarea despărțământului ASTRA la Sighet.

[antet]

Asociațiunea pentru liteatura română și cultura poporului român

Sibiiu, 29 aprilie 1914

Nr. 814-1914

Mult Stimat Domnule Mihalyi,

Comitetul nostru central a luat act cu bucurie de înființarea despărțământului Sighet și ne-a încredințat să vă exprimăm cele mai călduroase mulțumiri pentru sprijinul ce l-ați dat instituțiunii noastre de a putea răspândi cultura românească și în inima Maramureșului.

Primiți, Vă rugăm, încredințarea deosebitei noastre stime.
P.Cosma O.A.C.Tăslăuanu
Prezidente secretar

Domniei Sale
Domnului Dr. Ioan Mihalyi, protofisc comitatens,
Sighet.

Original, semnat, cu antet și ștampilă, limba română, 2 file.

Sighet, 9 iunie 1914

**Adresa conducerii Despărțământului ASTREI din Sighet către
Ioan Mihalyi de Apșa pentru sprijin în activitate**

Onorate Domnule!

Vă este cunoscută înființarea despărțământului Sighet al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, deci înainte de a începe activitatea – cunoscându-vă interesul pentru cauză – Vă rugăm – întrucât nu ați fi membri – să vă faceți, și a îndemna și pe alții și a ne comunica cât de curând, sunteți aplicați a lua parte ca conferențieri la conferințele populare, cari să vor începe cu 21 Iunie în Sighet, și dacă da, în care comună și după ce veți confera, ca să putem compune programa conferințelor.

Mulțumindu-Vă pentru concursul dând semnătura cu stimă,

Sighetul Marmației la 9 iunie 1914.

Dr. Vasile Kindriș
director

Dr. Ion de Kováts
secretar

Original, l. română, nesemnat

Sighetul Marmației, 12 iunie 1914

**Adresa lui Vasile Kindriș către Ioan Mihalyi prin care îl invită la
ședința despărțământului Sighet al ASTRA pentru 12 iunie 1914.**

DR. VASILE KINDRIȘ

Sighetul- Marmației, în 12 iunie 1914

AVOCAT

SIGHET (Maramarosziget)

Preastimate Domnule,

Ca membrul comitetului cercual-desp. Sighet al Asociațiuneai sunteți invitat la ședința comitetului, care se va ține în 4 iunie la oarele 4 ½ d.a., în localul Maramurășenei cu următorul program:

1. Luarea la cunoștință a comunicărilor com[itetului] central.
2. Apel în interesul plenarei de învățăcei la meserii.
3. Apel către intelectualii de pe teritoriul desp[ărțământului]
4. Compunerea programului de conferințe.

5. Propunere pentru înființarea bibliotecii desp[ărțământului]
6. Eventualele propuneri.

Cu deosebită stimă,
D. V. Kindriș

Sighet, 21 iunie 1914

Conceptul în ciornă al discursului pregătit de Ioan Mihalyi la prima conferință a despărțământului Sighet al ASTRA.

Textul I

„21 iunie 1914

Ca unu dintre membri ceia mai vechi ai Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului r[omân] ve salut pe toți care ați binevoit a ve înfățișa la această primă conferință a despărțământului nostru.

Ar fi la loc să rostesc câteva cuvinte de laude spre a recomanda se îmbrățișăm cu căldură societatea acesta care respândesc [ideile] înaintea folositoare în tot locul unde se ivește și de aceste nicăieri nu este mai mare trebuință ca la noi ca prin sfaturi bune să înlăturăm greutățile noastre.

Societatea acesta poartă și numele mai scurt de „Astra” adică stea luminătoare din ceriu, ca și acea care oarecândva a condus pe cei trei crai înțelepți de la răsărit la leagănul mântuitorului nostru, luminând în calea lor astfel ne va conduce Astra pe noi, dacă o vom părtini și va revărsa luminile sale și în strămtoarele întunecate ale munților noștri, unde precum se scit, soarele resare mai târziu decât la șesul larg și bogat.

Spun mulți că ținutul nostru Maramureș e neroditor și astfel sărac dar io sum de părere că sunt multe ținuturi și mai neroditoare ca al nostru, chiar în o mare parte a Ungariei nu se coce și nu se prășește acea plantă binecuvântată ce se coce la noi și este alimentul principal al poporului românesc și se numește cucurudiu, din care deca se alege bine soiul potrivit nimene nu s-ar înșela.

Dar la noi agricultura e ca înainte de jos și mai multe sute de ani că nu există și comerțul e în mâna altora mai norocoși. Astra ar ave menirea să ne arete și să ne conducă la aceste trei izvoare de traiul omenesc adecă la agricultura națională la industria și la comerț.

Așader nu Astra are lipsa să fie recomandată dar noi avem să dorim ca activitatea ei binefacătoare să se viuțească și la voi.

Să aveți încredere în bogății care stau în fruntea despărțământului acestuia, ei sunt frați de ai noștri, conduc trebile, hură și se ostenesc curat din râvnă către poporul nostru părăsit cum ne înveția evanghelistul: faceți bine, dați împrumut și așteptați nimic.

Ei vor da împrumut din învățăturei lor și viinței lor, dorim să împrumute cu mult și cu bun rezultat.

Nobile ursitu ceriul i-a împărțit.

Lucrul lor e pentru vecinicie!

Cu aceste declar conferințe de deschise și rog pe Dl. Director se ocupa scaunul preside și se conducă conferința mai încolo.

Er vom plângem cu profetul așea că poporul nostru se nimicește din lipsă de științe poporul nostru se duce la [Moldova?!] poporul nostru începe se emigreze la America, de unde pentru cei mai mulți nu este reîntoarcere”*

Original, l. română, nesemnat

f.a, f.l [Budapesta]

Scrisoare de mulțumire către Ioan Mihalyi trimisă de tinerimea română universitară maramureșeană din Budapesta în care îi mulțumește pentru atitudinea sa demnă și fermă de apărare a intereselor neamului românesc în Congregația comitetului Maramureș.

Spectate Domnule!

Noi, tinerimea română universitară maramureșeană din Budapesta grăbim cu această ocaziune a Vă aduce mulțumita noastră pentru ținuta bărbătească, ce-ați arătat-o în congregația de toamnă a comitatului nostru în contrar nefastului proiect, ce-i pregătit să prăbușească fundamentul vieții noastre românești.

Eram convinși, că nici nu putea să tacă acel bărbat, care-a șters colbul de pe hrisoavele bătrâne și să lase să se-ntunece lumina scoasă din Dînsul la iveală.

Ținuta D-voastr-a fost vrednică de măreții strămoși, de la care Vă trageți obîrșia, vrednică de trecutul, ce l-ați desgropat, și vrednică de viitorul acelui popor, pentru care bate tot, ce e mai nobil în inima aleșilor săi.

Dacă unul dintre chemați a fost în contra opiniei românești, nu ne întristă, pentru că mulți sunt chemați dar puțini aleși.

Primiți simțămintele noastre de mulțumită și admirație, ce Vi-le tălmăcim în aceste slabe cuvinte.

Al D-Voastre
stimători:

Mihaiu Șerban
stud. În filozofie

Vasile Filipciuc
student în drept

Alexandru Cyiple
student în Teologie

George Bîrlea
stud. În medicină

Original, l. română, 2 file, hârtie cu filigran

Prof.dr. Ion Petrovai

*Liceul Tehnologic „Alexandru Filipașcu”
Petrova*

La temelia bogatei vieți spirituale a Țării Maramureșului alături de datini, tradiții și obiceiuri ancestrale a stat și a rămas, ca o adevărată coloană vertebrală a acestui străvechi pământ românesc, textul scris și tipărit. Aceasta este motivația pe care o avansează istoricul literar N. Cartoian care socotește, cu deplină îndreptățire, că „cele dintâi licăriri ale literaturii în limba românească se ivesc în ținuturile muntoase ale Maramureșului, din care porniseră și descălecătorii Moldovei.”¹

Având în vedere cele mai recente cercetări în domeniu și opiniile formulate de cei preocupați de trecutul Țării Maramureșului credem că în scrisul românesc din această zonă a existat o continuitate. **Textele maramureșene sau rotacizante**, cum le numesc specialiștii, sunt o continuitate firească a **Codicelui de la Ieud** și nu pot avea, sub nici o formă, un precedent izolat cum este **Scrisoarea** boierului Neacșu din Câmpulungul Muscelului, datând din anul 1521. Acest document este socotit de G. Mihăilă „cel dintâi text românesc databil ce ni s-a păstrat”.² Unul dintre cei mai mari medievaliști ai României de azi, Ioan Aurel Pop, susține același lucru dar spune ceva în plus despre acest, atât de discutat, text. Iată opiniile istoricului: „Orice cunoscător al culturii românești medievale știe că **Scrisoarea lui Neacșu** din Câmpulung către judele Brașovului, (1521) nu este primul text în limba română, ci primul text românesc păstrat și cert datat. Din însuși textul acestei scrisori reiese că există o veche practică a scrisului românesc”.³ Academicianul Alexandru Rosetti precizează că, la începuturi, s-a „...scris românește întotdeauna, sporadic și pentru nevoi particulare”.⁴

Ni se par logice și firești opiniile găzduite de revista **Contemporanul** (numărul 21 din 22 mai 1987) sub genericul „**mari tradiții ale continuității noastre**”, asupra unui vechi document de limbă românească scrisă cum este **Manuscrisul de la Ieud**.⁵ Editorii manuscrisului, Mirela Teodorescu și Ion Gheție, în **Cuvânt înainte**, datat aprilie 1975, precizează că textul editat de către ei în 1977, este vorba de **Manuscrisul de la Ieud** „...este unul dintre cele mai reprezentative monumente ale limbii și literaturii noastre din primele

¹ Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980, p. 81.

² *** *Literatura română veche (1402-1467)*, vol. I, Editura Tineretului, 1970, p. 164.

³ Ion-Aurel Pop, *Prefață la* „Începuturile culturii scrise în limba română” de Ioan M. Bota, Editura Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 1999, p. 8.

⁴ Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române*, Editura Academiei, 1960, p. 493.

⁵ **Manuscrisul de la Ieud**. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, București, Editura Academiei, 1977.

decenii ale secolului al XVII-lea, insuficient cunoscut până în prezent”. În urma unui examen filigranologic Al. Mareș susține că „filigranul **Manuscrisului de la Ieud** ne duce spre anii 1621-1633”.⁶

În urma unor îndelungi cercetări, Dumitru Șerbu, publica în revista **Tribuna** de la Cluj Napoca numărul din 22 februarie 1977, studiul **Manuscrisul românesc din „Codicele de la Ieud”** în care susține că acest text a fost scris în anul 1391. Opinia lui Dumitru Șerbu a fost contrazisă de G. Mihăilă⁷, ce se alătură lui Ion Gheție⁸, cercetător care nu este de acord cu Nicolae Iorga⁹ și care, încă din anul 1907, susținea că „Maramureșul este leagănul scrisului românesc”.¹⁰ Marele cărturar nu și-a schimbat părerea nici mai târziu când va arăta că întâile traduceri în românește ale cărților religioase sunt în legătură cu mișcarea husită, iar noi nu putem fi decât de părerea lui Nicolae Iorga în privința perioadei și locului în care s-au scris textele maramureșene sau rotacizante care conțin evidente particularități ale graiului maramureșean. Cât privește **Manuscrisul de la Ieud** susținem părerea profesorului Dumitru Șerbu, care a observat pe manuscris o dată cu semnificație, pe care cercetătorii precedenți nu au luat-o în seamă. Pe baza acestei date se poate stabili o datare exactă și reală, iar „...prin stabilirea vechimii textelor din acest manuscris, din care cel mai nou este din 1391 istoria limbii și a poporului român intră într-un nou con de strălucire.”¹¹

Acestei noi păreri îi subscriu și alți distinși cercetători precum I. C. Chițimia¹², Valeriu Rusu¹³, Vasile Vetișanu și alți cărturari care prețuiesc adevărul. Ei susțin, asemeni lui Valeriu Rusu, că: “Manuscrisul de la Ieud este, în consecința faptelor semnalate, unul dintre monumentele de prestigiu ale limbii române, purtând, peste veacuri, însemnele de noblețe ale vieții noastre spirituale, care, revărsându-se generos, asupra tuturor părților locuite de români, s-au constituit, acolo, la frontariile de nord ale Țării, ca adevărate și neclintite Cetăți ale românismului”.¹⁴

Codicele de la Ieud, care mai este numit și **Manuscrisul de la Ieud**, s-a păstrat secole de-a rândul în **Biserica din Deal** a satului Ieud din Maramureș

⁶ Al. Mareș, *Datarea „Manuscrisului de la Ieud”*, în „Limba română”, XXIV, 1975, nr. 4, p. 305-311.

⁷ Gheorghe Mihăilă, *În legătură cu „Manuscrisul românesc din Codicele de la Ieud”*, în „România literară”, 10 nr. 26, 30 iunie 1977, p. 8.

⁸ Ion Gheție, *Maramureșul anilor 1500-patrie a textelor rotacizante?*, în „Limba română”, XXVII, nr. 3, martie, 1968, p. 251-258.

⁹ Cf. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române. Introducere sintetică*, București, Editura librăriei Pavel Suru, 1929.

¹⁰ *Ibidem* p. 24.

¹¹ Dumitru Șerbu, *Cu privire la vechimea unui document de limbă românească scrisă*, în „Contemporanul”, 2114, nr.21, 20 mai 1987, p. 8.

¹² I. C. Chițimia, *Mândria de neam și de carte veche*, în „Contemporanul”, p. 8.

¹³ Valeriu Rusu, *Simbol al identității culturale*, în „Contemporanul”, 2114, nr.21, 20 mai 1987, p. 9.

¹⁴ Vasile Vetișanu, *Cronica Codicelui de la Ieud (1391-1991)*, București, Institutul de Etnografie și Folclor, Editura Axis Mundi, București, 1995, p. 8.

și a reintrat în circuitul național în luna august a anului 1921, când Andrei Bârseanu, vizitând expoziția organizată cu prilejul adunării generale a societății **Astra**, al cărei președinte era, făcea remarca asupra acestui „**volum afumat**” expus de preotul comunei Ieud-Maramureș, Artemiu Anderco, dăruit Muzeului din Sighetu Marmăției. Președintele **Astrei** a prezentat manuscrisul colegilor săi de la **Academia Română**, iar la stăruința lui Ion Bianu, volumul intra în patrimoniul **Bibliotecii Academiei Române** sub numărul 1032 printre manuscrisele românești de valoare. Acest manuscris academic conține următoarele texte: **Un pomelnic** cuprinzând mai multe nume; **Începutul slujbei de la miezul nopții** (în slavonă); **Evangelhiile învățătoare** (în slavonă); **Pravila sfinților apostoli și a celor șapte soboare** (în slavonă); **Catehismul** atribuit lui Coresi (fragmentar în românește); **Manuscrisul de Ieud** (în românește); **Pravila** atribuită lui Coresi (fragmentar în românește); **În sfântă și mare sâmbătă seara** (în slavonă).

Textul românesc este numit **Manuscrisul de la Ieud** de către Ion Bianu în 1925, care îl editează pentru prima dată în facsimile. El conține trei texte în limba română veche, două predici și **Legenda Duminicii**. Discuțiile între specialiști se poartă pe marginea datei **6900** (1392), despre care Ion Gheție și Mirela Teodorescu afirmă în **Manuscrisul de la Ieud**¹⁵ editat în 1977, că „se referă la evenimentul narat”, în vreme ce Dumitru Șerbu, I.C. Chițimia și alți cercetători susțin că data se leagă de textul românesc, faptul fiind dovedit de adaosul final al traducătorului român „întru atâția ai” (inexistent în textul slavon). Data 6000 (492) din capul secvenței slavone înscrie „întâiul cuvânt”, adică întâia apariție a scrierii apocrife într-o versiune veche. Firescul și logica lucrurilor ne fac să credem mai mult în dovezile celor ce susțin că **Manuscrisul de la Ieud** precede „Scrisoarea boierului Neacșu din Câmpulung Muscel” și prefațează textele maramureșene care și-au făcut apariția în secolele următoare. După cum afirmă istoricul Ion Rotaru¹⁶, care consideră că unele texte maramureșene s-ar putea să fie mai vechi decât documentul din 1521, tragem și noi concluzia, că prima contribuție notabilă a Țării Maramureșului la dezvoltarea culturii naționale este apariția primului text scris în limba română pe plaiurile voievozilor ce au descălecat istoric Moldova.

A doua mare contribuție a Maramureșului am putea-o sintetiza în formularea lui N. Cartoian¹⁷ care afirmă că „zorii literaturii românești” au apărut în Maramureș, fiind prezentate de primele traduceri ale textelor **Sfintelor Scripturi**, care ni s-au păstrat în copii fiindcă originalele acestor prime traduceri s-au pierdut de-a lungul timpului. Asupra acestor texte nu sunt păreri unanime în privința locului și perioadei în care au fost scrise, dar nici în privința cauzelor care au putut determina traducerea lor. Unii istorici literari susțin că aceste texte ar fi traduse în Maramureș (N. Iorga, Ștefan Ciobanu, I. A. Candrea), iar alți istorici literari (Sextil Pușcariu, N. Cartoian, Alexandru Rosetti, P. P.

¹⁵ **Manuscrisul de la Ieud**, Editura Academiei, 1977, p. 26.

¹⁶ **Ion Rotaru**, *Literatura română veche*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 66.

¹⁷ **Nicolae Cartoian**, *op. cit.*, p. 80.

Panaiteescu, Alexandru Piru) susțin că spațiul în care s-au produs textele rotacizante este cel al Maramureșului, nordul Ardealului și nordul Moldovei. Mulți dintre acești istorici și unii din zilele noastre presupun că mănăstirea din Peri ar fi locul traducerii, dar circulația cărților s-a produs din Maramureș în Ardeal și în Moldova. În secolele al XV-lea și al XVI-lea, precum afirmă George Ivașcu, deși înglobate în granițele unei stăpâniri străine, Maramureșul și Transilvania „...au putut juca un rol de centru dătător de direcție pentru întreaga cultură românească”.¹⁸

Nici în privința cauzelor care au impulsionat aceste traduceri specialiștii în materie n-au fixat încă date precise. Influența husită a rămas o părere singulară aparținând lui Nicolae Iorga, iar influența luterană are ca susținători pe Ovid Densusseanu și Alexandru Rosetti iar, în ultima vreme se vorbește despre tendința cnezilor maramureșeni din familia Drăgoșești-Dragffy de a-și scoate biserica de sub ascultarea episcopului ucrainean de Muncaci.¹⁹

Toate textele maramureșene sau rotacizante, cum se numesc datorită particularităților pe care la au în comun, rotacismul dându-le această denumire, au stârnit interesul cercetătorilor. Ele sunt următoarele: **Codicele Voronețean**, **Psaltirea Scheiană**, **Psaltirea Voronețeană** și **Psaltirea Hurmuzachi**.

Codicele Voronețean²⁰ este unul din cele mai importante și poate cel mai vechi text scris în limba română. El a fost descoperit la mănăstirea Voroneț în 1871 cu prilejul serbării consacrate comemorării lui Ștefan cel Mare de către profesorul bucureștean Grigore Crețu de la Liceul Matei Basarab din capitala României. Manifestările datorită cărora s-a descoperit manuscrisul erau organizate de „Junimea” cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la sfințirea mănăstirii Putna, iar sufletul lor a fost poetul nostru național Mihai Eminescu. Manuscrisul se păstrează și azi la **Academia Română**, conține 85 de file și-i lipsesc foi de la început, din mijloc și de la sfârșit. Cuprinde **Faptele apostolilor** din care s-au păstrat următoarele texte: un fragment din **Faptele apostolilor**; **Epistola sfântului apostol Iacob**; **Epistola întâia a sfântului apostol Petru**; **Epistola a doua a sfântului apostol Petru**.

Nicolae Iorga²¹ este de părere că traducerea s-a făcut în secolul al XV-lea în Maramureș, iar copia ar fi fost realizată în Moldova pe vremea lui Petru Rareș.

Psaltirea Scheiană²² a fost o vreme proprietatea lui Gheorghe Asachi, de la care a trecut în biblioteca de la Scheia a lui Sturza Scheianu, un mare bibliofil. El a donat-o în 1884 **Academiei Române**, unde se păstrează sub cota nr. 449, după numele donatorului fiind numită de Ion Bianu **Psaltirea**

¹⁸ **George Ivașcu**, *Istoria literaturii române I*, București, Editura Științifică, 1969, p. 32.

¹⁹ Cf. **P. P. Panaiteescu**, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Române, 1989.

²⁰ Cf. **Codicele Voronețean**, cu un vocabulariu și studiu asupra lui D. I. G. Sbierea, Cernăuți, Academia Română, 1885.

²¹ **Nicolae Iorga**, *op. cit.*, p. 109-113.

²² Cf. **Ion Bianu**, *Psaltirea Scheiană*, București, Ediția Academiei Române, 1889.

Scheiană. Locul unde s-a găsit acest manuscris de 265 de file de format mic, nu se știe, decât că ar cuprinde întreaga **Psaltire** și cântările care se adaugă la sfârșitul psalmilor. Manuscrisul a fost studiat după prima publicare de către I. A. Candrea, care, pe baza considerațiilor făcute la **Codicele Voronețean**, crede că traducerea s-a făcut în Maramureș, în „...fosta mănăstire a sfântului arhanghel Mihail din Peri (...) reședința celei dintâi episcopii ortodoxe române, documentar dovedită în Ardeal”²³.

Psaltirea Voronețeană²⁴ a fost găsită în 1882 la mănăstirea Voroneț de către folcloristul Simion Florea Marian și cumpărată de Dimitrie Sturdza care a dăruit-o **Academiei Române**, unde se păstrează sub numărul 693. Manuscrisul, în bună măsură deteriorat, are lipsuri de pagini la început și la sfârșit, iar unele pagini lipsesc și în interiorul său. Spre deosebire de celelalte psaltiri vechi, **Psaltirea Voronețeană** are alături de textul slav, după un verset în limba slavonă, dar prezintă fenomenul rotacismului și unele fenomene lingvistice mai noi fapt care i-a determinat pe unii specialiști să creadă că a fost copiată la mijlocul secolului al XVI-lea.

Psaltirea Hurmuzachi²⁵ poartă numele donatorului, marele patriot și istoric bucovinean Eudoxiu Hurmuzachi, inițiatorul cunoscutei colecții de documente de la **Academia Română**. Ea nu a fost publicată, dar a fost abordată, din perspectivă filologică de către cercetătorii I. A. Candrea, Alexandru Rosetti și G. Pascu. Textul acestei lucrări prezintă aceleași particularități ortografice, fonetice și morfologice ca și celelalte texte rotacizante din secolul al XV-lea, fapt ce ne face să credem că **Psaltirea Hurmuzachi** provine din aceleași regiuni de unde vin și celelalte texte vechi, după opinia unor istorici literari, din Maramureș, după opinia altora, din nordul Ardealului. În privința localizării acestor texte, specialiștii au căzut de acord în cea mai mare măsură. Toate textele analizate de noi dau „...indicații despre o orânduire feudală cu caracter închis, tinzând la o autonomie, ceea ce ar fi fost cazul Maramureșului condus de Drăgoșești-Dragffy”²⁶.

Socotindu-le cele mai vechi manuscrise păstrate G. Mihăilă este de părere că ele „... nu permit o cronologizare absolută a lor ci numai una relativă și teoretică”²⁷.

Potrivit părerii lui Sextil Pușcariu, traducerea acestor texte „...e făcută în mod servil după originalul slav redându-se în românește cuvânt cu cuvânt, fără să se țină seama adesea de înțelesul frazei”²⁸. Aceste texte, ca de altfel toate

²³ Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolele al XVI-lea și al XVIII-lea traduse în slavonește*, București, Comisia Istorică a României, 1916, p. 95.

²⁴ *Psaltirea Voronețeană*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XI, nr. 12, decembrie 1910, p. 444-467.

²⁵ I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 50-57.

²⁶ Ion Rotaru, *op. cit.*, p. 66.

²⁷ G. Mihăilă, *Contribuții la studiul calculului lingvistic* (Pe baza textelor bilingve slavo-române din sec. al XVI-lea), în „Studii și cercetări lingvistice”, anul XVIII (1967), p. 3.

²⁸ Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, București, Editura Emionescu, 1987, p. 57.

textele vechi, păstrează multe reminiscențe din limba latină, forme care astăzi nu sunt, ori se deosebesc prin formele gramaticale, cum ar fi cele ale conjugării și declinării. Limba este greoaie, rudimentară și lipsită de claritate, dar trebuie să avem permanent în vedere că din ele izvorăsc începuturile limbii noastre în care și-au scris capodoperele marii noștri scriitori, în frunte cu Eminescu.

Socotim că este de prisos a sublinia importanța Maramureșului și a contribuției pe care acest ținut o are la dezvoltarea culturii naționale, dacă toate cele enunțate mai sus nu sunt, cu adevărat, edificatoare.

Consecvenți cu noi înșine în a dovedi că Țara Maramureșului are contribuții însemnate la dezvoltarea culturii române, vom vorbi puțin și despre însemnătatea folclorului maramureșean la dezvoltarea folcloristicii românești și implicit a culturii naționale. Cei care dovedesc, printre primii în cultura română, interes pentru poezia populară sunt tot maramureșenii care arată că lirica populară a influențat binefăcător creația cultă.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea apare tendința generală de laicizare a culturii, fapt pentru care vom asista la apariția primelor versuri laice românești care sunt consemnate în **Petrova Maramureșului** de către **Nicolae Petrovay** la **18 octombrie 1672** într-un **Codice Kentek Rumenyszkde dragoszti Szkrisz**. Acest text este cunoscut în istoria literaturii române sub mai multe denumiri, cum ar fi: **Codicele de la Petrova**, **Codicele Petrovay**, **Codicele de Petrova**. Cea mai potrivită denumire ni se pare a fi **Codicele de la Petrova** și de aceasta vom face uz discutând despre acest text cu loc foarte bine stabilit în cadrul istoriei literaturii române. El reprezintă una dintre primele consemnări de poezie populară românească dar, în același timp și unul dintre primele texte scrise în limba română cu alfabet latin, chiar dacă ortografia este maghiară.

În anul 1912 filologul român Gheorghe Alexici, la acea vreme profesor universitar la Budapesta, publica în **Revista pentru istorie, arheologie și filologie** din București un amplu studiu asupra unui caiet manuscris găsit în colecția de manuscrise a bibliotecii fostului gimnaziu calvinesc din Cluj pe care îl denumește **Codicele de Petrova (Petrova Codex)**.²⁹

Rod al veacului al XVII-lea, **Codicele de la Petrova** conține cântece istorice cavalierești maghiare din secolele XVI-XVII, dar ce este mai important, consemnează o poezie de dragoste și rugăciunea **Tatăl nostru (Ocinașele)**, din ucraineanul „otce naș”) scrise în limba română cu caractere latine. Textul din caietul studiat pentru prima oară de Gheorghe Alexici scrise cu ortografie maghiară, dar cu litere latine, aparține maramureșeanului Nicolae Petrovay (Nicolaus Petrovay).

După părerea lui Gheorghe Alexici, poezia de dragoste intitulată **Cântec românesc de dragoste scris** reprezintă traducerea în limba română a

²⁹ **Gheorghe Alexici**, *Material de limbă din „Codicele de Petrova”*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. XIII, partea 1-2, București, 1913, p. 278-293.

cântecului maghiar de inspirație cavalerescă, occidentală **Cantio de amore** atribuit poetului maghiar Balasza Bálint (1554-1494).

N. Drăganu³⁰ consideră că versurile nu vin de-a dreptul din popor și cărturarul din Petrova Maramureșului a fost doar copistul lor, după ce le-a cunoscut în mediul cărturarilor ca și cântece de lume.

Ovidiu Papadima³¹ susține că prin „...structura lui strofică și ritmică”, ca de altfel și prin „...modul de transcriere și pronunțare” textul lui Nicolae Petrovay se apropie de texte cuprinse în volumașul intitulat „Cântece câmpenești cu glasuri rumânești” apărut în 1768.

Cântecul românesc de dragoste din **Codicele de la Petrova** conține 48 de versuri libere cu o apreciabilă încărcătură lirică, după cum se poate constata din următoarele stihuri:

„În pară de foc arde inima mea prin tine
Dacă-mi aduc aminte de cuvintele tale
Cu mine dimpreună făcute multe ori
De multe ori pe obrazul meu lipite sărutări
De-aș ajunge oare-când acele zile
Să-ți pot fi cu fața ta cea mândră dimpreună
Portul meu cel negru s-ar albi prin tine
De la mine trecută viață s-ar întoarce.”

N. Albu³² și Alexandru Filipașcu³³ socotesc că Nicolae Petrovay a fost „culegător de poezii populare”, afirmație cu care nu este de acord profesorul de la Universitatea din Cluj, Dumitru Pop³⁴, care se raliază părerii lui Ovidiu Papadima, socotindu-l pe Nicolae Petrovay autorul versurilor.

Versurile care urmează ne îndreptătesc a afirma că Nicolae Petrovay a cules folclorul local influențat de textele culte pe care și le-a însușit prin studiu:

„Focul nepotolit dacă s-ar potoli
Din inimă bănatul s-ar răschira
Mare mare dacă se molcomește
Și obrazul meu cel veștejit se bucură.”

Deși scrisă în versuri albe, poezia conține imagini poetice ușor de remarcat: „fața ta cea mândră”, „cât pisocu-i pe țarmurile mării”, „frumoase două mânuțe”, etc. poezia conține multe versuri alcătuite sub forma unor propoziții interrogative adresate unei iubite imaginare: „Ce nu-ți (ți-i) milă de

³⁰ **Nicolae Drăganu**, Mihail Halici. *Contribuția la istoria culturală românească din secolului al XVII-lea*, în „Dacoromania”, partea I, 1927, p. 101.

³¹ **Ovidiu Papadima**, *Vechi legături între cântecul de lume românesc din Transilvania și cel din Țara Românească*, în „Revista pentru etnografie și folclor”, X, nr. 3, martie, 1965, p. 239.

³² **Nicolae Albu**, *Istoria învățământului românesc din Transilvania*, Blaj, Tipografia „Renașterea”, 1944, p.90.

³³ **Al. Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, București, Tipografia „Universul”, 1940, p. 126-127.

³⁴ **Dumitru Pop**, *Folcloristica Maramureșului*, București, Editura Minerva, 1970, p. 13.

ochii mei cei slabi?”, „Ore așa va trece vremea cea bună?”, „Doamne când va fi capăt gândurilor mele?”. Multe dintre cuvintele acestei poezii se folosesc și azi în graiul maramureșean, precum „pisoc” (nisip), „hir” (veste), „rujă” (floare), „mândră” (pentru frumos), etc.

După rugăciunea „Tatăl nostru” numită și „Ocinașele”, manuscrisul lui Nicolae Petrovay conține și un fragment de poezie care poate fi socotită, cu siguranță, una din primele consemnări de folclor românesc:

„Ci unde-ți cat în față
Fată dealbeneață
Inima me(ă) învață
Cum să-mi fac viața
Sara, dimineața”.

Ritmul și măsura acestor versuri sunt de o asemănare puternică cu toate poeziile noastre populare, fapt care dovedește că Nicolae Petrovay, în procesul culegerii, nu le-a adăugat nimic în plus. Pe fila pe care sunt consemnate aceste versuri se află și următoarea precizare de o deosebită valoare documentară: „În Petrova, die 18 mensis octobris 1672”, consemnare ce ne permite datarea exactă a textului din **Codicele de la Petrova**, care este scris de la început până la sfârșit de aceeași mână. Datarea și însemnările existente în caiet îl desemnează ca autor, fără dubii, pe „**Nicolaus Petrovay**”.

Gheorghe Alexici, titularul catedrei de limba română de la Universitatea din Budapesta, a reușit să descopere faptul că Nicolae Petrovay era fiul primpretorului Ștefan Petrovay, identificare posibilă datorită unui articol publicat în revista **Turul** în anul 1897 de unul dintre urmașii cărturarului din Petrova anului 1672, arhivarul fostului comitat al Maramureșului, Georgiu Petrovay, și el originar din Petrova. Din textul tipărit în publicația amintită reiese că autorul **Codicelui de la Petrova** a trăit între anii 1650-1723, fiind menționat în anul 1685 ca asesor al tribunalului din Sighetu Marmăției, capitala fostului comitat Maramureș.

Meritele **Codicelui de la Petrova** sunt cele susținute de Gheorghe Alexici, care cercetând, susține că „...poezia românească din Codicele de la Petrova nu e numai cel mai vechi cântec de dragoste cunoscut al nostru, ci totodată și cea mai veche **traducere artistică**.”. După Mircea Scarlat³⁵, **Cântec românesc de dragoste** din **Codicele Petrovay** este o „...traducere după o **Cantio de amore** compusă în ungurește la Sibiu în 1660”.

Ocupându-se de **Poezia medievală în limba română** Eugen Negrici³⁶ acordă atenția ce i se cuvine **Codicelui Petrovay** și vorbește despre o „Laudă de Paști” care poate fi trecută în categoria de „Imnuri rituale” în care rima-sufix aparține verbelor la perfectul compus:

„Christus szus eszau szkulat
Pekatele noastre au szpelat

³⁵ **Mircea Scarlat**, *Istoria poeziei românești*, vol. IV, București, Editura Minerva, 1990, p. 283

³⁶ **Eugen Negrici**, *Poezia medievală în limba română*, Craiova, Editura Vlad, 1996, p. 230.

Szingsele szfent s-au verszat

Gresala nosztre au sztrigat”

După opinia lui Eugen Negrici **Cântec românesc de dragoste scris** „...evocă, melancolic, după prescripțiile modei și ale codului curtenesc, în fraze măsurii și rime chinuite, o iubire pierdută”.

Textele românești din **Codicele de la Petrova** reprezintă **primele texte în limba română scrise cu alfabet latin** și prin aceasta Țara Maramureșului are iar o contribuție importantă la dezvoltarea culturii noastre naționale.

În concluzie, subscriem părerii profesorului clujean Dumitru Pop care în „Cuvânt înainte” la cartea **Zona etnografică Maramureș** de Mihai Dăncuș, apărută în 1986, afirmă: “Atunci când se va scrie o lucrare cuprinzătoare despre contribuția Maramureșului la civilizația și cultura noastră națională se va vedea că ținutul acesta, situat pe marginea pământului românesc a fost, pe toate planurile, cu mult mai fertil decât se crede îndeobște.”

Timpul preconizat de către distinsul cercetător din capitala spirituală a Transilvaniei a sosit. Cu dragoste de locul natal, cu onestitate și credință că slujim după puterile noastre, Binele, Adevărul și Frumosul, trinitate antică și mereu actuală, ne-am asumat răspunderea de a evidenția contribuția Țării Maramureșului la dezvoltarea culturii române.

Nume de cărturari maramureșeni precum Georgiu Vida, Ioan Mihalyi de Apșa, Tit Bud, Gheorghe Bilașcu, Ion Bârlea, Mihai Pop, Alexandru Ivasiuc, Tiberiu Utan, Ion Iuga, Adrian Dohotaru, Laurențiu Ulici și mulți alții, ar trebui să figureze într-o astfel de cercetare, chiar dacă în paginile de față, nu vom vorbi despre toți. Suntem convinși că, pentru fiecare cercetător cinstit, împlinirile lor cărturărești vor fi argumente de necontestat că Țara Maramureșului, pe lângă o istorie are și o cultură autentică, milenară.

Personalitatea cea mai reprezentativă a maramureșenilor de la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor a fost cea a lui Pinte Viteazul. Haiducul, unul dintre ultimele simboluri ale luptei pentru dreptate și credință din Maramureșul Istoric, s-a ridicat în această perioadă împotriva habsburgilor și a stăpânilor feudali atunci când exploatarea, nedreptățile și nelegiuirile săvârșite de către aceștia au devenit insuportabile.

Mărturiile tradiției și unele acte civile și militare ale oficialităților vremii îl recunosc pe cel mai însemnat român al perioadei respective sub numele de Pinte (Pintye), Simion Pinte, Grigore Pinte (Pintye Gregor) sau Gligor Pinte, Cupșa Pinte, iar mai târziu, pe la jumătatea secolului al XIX-lea, de Pinte Viteazul (Pintye Vitez).

Cu privire la locul nașterii haiducului există unele incertitudini. Din mai multe variante cel puțin două se confruntă și sunt demne de luat în seamă.

1. Cea dintâi îi aparține marelui istoric **Ioan Mihaly de Apșa** care susținea în 1900, în cunoscuta sa lucrare consacrată nobilimii maramureșene că **Pinte** ar fi maramureșean, coborâtor din familia nobilă a Pinteștilor din Budești. „Pinte, familie nobilă din Budești, și-a produs nobilitatea sa înaintea comitatului în anii 1763-1768. Din această familie s-a tras vestitul Gregoriu Pinte, eroul baladelor populare (+1703)”³⁷. Istoricul ne trimite în continuare, pentru a întări cele susținute mai sus, la academicianul Atanasie Marian Marienescu³⁸, cel care a cules și publicat în 1859 „Baladele despre haiduc”, și la „Memoriile Prințului Francisc Rakoczy” traduse de Carol Rath la Győr în 1861. De asemenea, autorul mai menționează că „În legătură cu familia Pinte din Budești, moșia situată sub **munții Gutiu și Semetesul**, se face amintire de datină getică sau dacică” într-o diplomă.

Păreră istoricului Ioan Mihalyi a fost preluată mai târziu și de către profesorul și folcloristul **Ion Bârlea**, originar din Berbești, Maramureș, care în perioada activării sale la arhivele istorice maramureșene și în calitate de director al **Gazetei maramureșene pentru cultură și propagandă națională**, a scris câteva articole indicând locul de origine al lui Pinte ca fiind Budeștiul maramureșean³⁹. Același lucru îl susțin și autorii lucrării **Maramureșul românesc**. În acest studiu geografic, **Iacob Dermer și Ioan Marin** arată că Pinte se trage dintr-o familie nobilă din Budești și că a haiducit în Munții

³⁷ Ioan Mihaly de Apșa, **Istoria comitatului Maramureș. Diplome maramureșene**, Tipografia lui Mayer și Berger, Sighetu Marmației, 1900, p. 561.

³⁸ **Atanasie Marian Marienescu** (n. 1830 - d. 1914) a fost un academician român, folclorist, etnograf, scriitor, membru titular (1881) al **Academiei Române**.

³⁹ Ion Bârlea, **Pinte Viteazul**, în „Gazeta maramureșană” IV, 1903, nr. 11.

Maramureșului⁴⁰.

Ideea acestei origini este împărtășită și de către prozatorul român **Pavel Dan** care la propunerea profesorului și istoricului literar Gheorghe Bogdan Duică pregătește pentru licență, în 1932, lucrarea **Balada populară română din Ardeal**⁴¹. Acesta susține cu foarte mare siguranță că Grigore Pinteau „s-a născut în satul Budești - Maramureș, dintr-o familie de nobili. Nobilitatea și-a dovedit-o în fața comisiei județene din Maramureș, între anii 1763-1768”⁴².

Apoi, istoricul **Alexandru Filipașcu** îl consideră maramureșean pe haiducul Pinteau atunci când afirmă că „primul român din Maramureș care sări în ajutorul lui Rakoczy a fost Grigore Pinteau”⁴³ sau atunci când, referindu-se la evenimentele importante ale sfârșitului de secol XVII, menționează în lucrarea sa că „în acest timp își face apariția și Grigore Pinteau din Budești, eternizat de legende sub numele de Pinteau Viteazu”⁴⁴.

Din datele menționate în **Monografia municipiului Baia Mare**, rezultă că „mama lui Pinteau provenea dintr-o familie de țărani de pe Valea Izei”⁴⁵ și o chema Mălina, născută Costan⁴⁶. Se vorbește și despre un străbunic al haiducului din partea mamei, care a fost ridicat la rangul de nobil pentru faptele sale de vitejie săvârșite în luptele purtate împotriva turcilor. Nu este exclus ca acesta să fi făcut parte din familia Pinteau de Budești, cea la care se referea istoricul Ioan Mihaly de Apșa.

Tradiția populară, prin poveștile și legendele adunate din satele Maramureșului Istoric, confirmă cele relatate mai sus, fixând originea lui Pinteau în această parte a țării, Budești. În alte povestiri populare aflăm că Pinteau ar fi fost adus aici, în Budești, de mic copil și a fost dat de slugă. Există și alte păreri populare conform cărora Pinteau s-ar fi născut chiar și în alte sate ale Maramureșului Istoric, ca de exemplu localitatea Vad, Săpânța etc. În acest context putem reține ca dovadă folclorică în genere, așa cum o socotesc unii⁴⁷, introducerea unei des citate variante a baladei Pinteau, intitulată „**Verșul lui Pinteau Viteazu**”, culeasă în Ieud și Vișeu:

⁴⁰ Iacob Dermer, Ioan Marin, **Maramureșul românesc**, Ed. Cartea Românească, București, 1934, p. 115.

⁴¹ Pavel Dan, (**Baladele haiducești**). **Ciclul Pinteau Viteazu**, în „Scrieri”, București, EPL, 1965, p. 345.

⁴² Idem, **Ciclul lui Pinteau Viteazu**, în revista „Abecedar”, anul I, 1933, nr. 26-28, p.3.

⁴³ Alexandru Filipașcu, **Istoria Maramureșului**, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 120.

⁴⁴ Ibidem, p. 98.

⁴⁵***, **Monografia municipiului Baia Mare**, 1972, p. 180.

⁴⁶ Se poate lua în calcul varianta aducerii ei din Maramureșul istoric ca noră în familia Căpușă. Această afirmație nu surprinde dacă luăm în considerare că Pinteau face parte din a treia generație de la înființarea satului Măgoaja (1588), iar obiceiul era ca bărbații să-și ia neveste de dincolo de deal, din Maramureșul de unde au venit, ca să întemeieze satul. De abia pe la mijlocul secolului al XVIII-lea existau destule familii neînrudite în localitate, ca să se poată face căsătorii locale.

⁴⁷ Liviu Patachi, **Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea**, în „Studii și articole de istorie”, 1957, p. 141. a se vedea și Tache Papahagi, **Poezia lirică populară**, Ed. Pentru Literatură, 1967, p. 227-228.

De unde-i Pinteia de feli?
Din Magoji din Ardeali, etc.⁴⁸

Studiind părerile mai multor autori de seamă conform cărora Pinteia ar fi originar din Budești, faptul că de foarte multe ori este menționat în documentele istorice ca îndreptându-se către aceste meleaguri tocmai după anumite acțiuni de amploare, dar având în vedere nu numai păstrarea cămășii de zale și a coifului în biserica satului⁴⁹ ci mai cu seamă păstrarea unor **toponime** din zonă cum sunt: Izvorul Pintii, Casa lui Pinteia, Fântâna lui Pinteia, Șatra Pintii, Vârful Pintii sau Peștera lui Pinteia⁵⁰, putem trage concluzia că Pinteia ar putea fi originar din această localitate maramureșeană. De asemenea, vine în sprijinul nostru și rezultatul unor deplasări constante efectuate în zonă de către unii specialiști care, în urma interviewării unui număr mare de săteni în vârstă, ne confirmă aceeași origine a haiducului.

Cu toate acestea, oricât ne-am dori noi, cei din Maramureșul Istoric, să-l aducem pe haiducul Pinteia pe meleagurile noastre, nu putem să nu ținem cont și de părerile altor istorici de marcă și autori care îmbrățișează o altă versiune bazându-se, de asemenea, atât pe documente arhivistice cât și pe tradiție.

2. Potrivit acestei versiuni, Pinteia ar fi fost de fel din satul Măgoaja, din părțile Lăpușului, aparținând azi de comuna Chiuești, județul Cluj.

Cel care a susținut pentru prima dată public această ipoteză, de altfel în treacăt, între diverse „suveniri de călătorie” publicate într-o gazetă de la Timișoara⁵¹, a fost învățătorul folclorist **Vasile Rebreanu**, tatăl scriitorului Liviu Rebreanu. Apoi, **Ion Pop Reteganul**, impulsionat de apariția „călătoriilor” lui Rebreanu, publică și el în 1884 în aceeași gazetă⁵², niște „Amintiri de călătorie” în care își povestește drumul, călare, la Lăpuș, „peste deal”. Zăbovind cu descrierea sa asupra comunei Strîmbul și a megieșiei spune că: „măgojenii sunt făloși de a număra dintre ei pe un Pinteia Viteazul [...], iată, ce auzii, stând în *Strîmbul* [subl. ns. R.N.], despre Pinteia al Măgojenilor: Numele lui a fost **Pinteia Cupșia**, va să zică era din o familie fruntașă din Măgoaja”. Deci, după cei cinci ani de cercetări la fața locului, efectuate cu privire la originea haiducului, Ion Pop Reteganul concluzionează că acesta s-ar numi, „*Pinteia Cupșa, născut în Măgoaja aproape de orașul Dej, localitate așezată la poalele unor coline aparținătoare Munților Lăpușului*” și că ar fi „descendent din familia nobiliară a Cupșenilor din fostul județ Someș”⁵³.

⁴⁸ Ion Pop Reteganu, **Ceva despre Pinteia Viteazul**, în „Gazeta Transilvaniei”, XL (1897), nr. 20, p. 1.

⁴⁹ În 1860 autoritățile maghiare au dus cămașa în capitala Ungariei. Budeștenii au plătit 1000 de florini pentru a răscumpăra cămașa lui Pinteia readucând-o la biserica din satul lor.

⁵⁰ Aceste toponime sunt mărturii sigure ale traseelor și popasurilor pe care cetele de haiduci ale lui Pinteia le-au întreprins.

⁵¹ Vasile Rebreanu, **De ici colea din țara Ardealului. Suveniruri de călătorie**, în „Gazeta Poporului”, III (1887), nr. 37.

⁵² „Gazeta poporului”, III (1887), nr. 45-47.

⁵³ Ion Pop Reteganul, **Pinteia Viteazul, Tradiții, legende și schițe istorice**, Tipografia Brașov, 1899.

Dariu Pop îl consideră și el pe Pintea originar din Măgoaja și „după versiune coborâtor din familia Botenilor și Cupșenilor”⁵⁴.

Afirmația este reluată, câțiva ani mai târziu, de **Nicolae Nilvan**, jurist, militant cultural și animatorul ziarului „Gutinel” de la Baia Mare. Avocatul din Șomcuta Mare a publicat în 1898 în revista „Gutinel” un studiu în care a insistat, printre altele, asupra originilor eroului nostru. El se bazează atât pe tradiție cât și pe unele documente istorice din arhivele orașului Baia Mare⁵⁵. Privitor la originea lui Pintea, Nilvan menționează faptul că „după tradițiune, Pintea Viteazul s-a născut în comuna Mogoja nu departe de Lăpușul unguresc în comitatul Solnoc-Dobâca, înse murindu-i părinții și rămânend orfan l-a luat la sine și l-a crescut familia Raț din Pitiiritea”⁵⁶ o comună românească nu departe de Mogoja”⁵⁷. În același studiu, autorul, referindu-se la determinativul numelui „hollomezei” întâlnit în documentul din 14 august 1703 referitor la moartea haiducului, arată că „hollomezei înseamnă ori predicatul nobilitar, ori locul nașcerei, ci eu probabilitatea din urmă o cuget a fi mai temeinică, pentru că satul Mogoja în care după tradițiune s-a născut Pintea, și astăzi se numește ungurește Hollomezo”⁵⁸. Referitor la calitatea nobiliară a haiducului, chiar în lipsa unor date categorice, Nilvan afirmă următoarea idee: „cu toată probabilitatea deduc, că și Pintea Vitezul a fost născut nobil, și poate că pentru acea s-a crescut ca orfan, după tradițiune, în casa familiei nobile de Raț...”⁵⁹. Dacă Nilvan rămâne la ideea că „hollomezei” indică locul nașterii haiducului, apreciatul istoric preotul Gavril Hango precizează că „*predicatul Hollómezei, pus înaintea numelui propriu, așa cum apare el în documentele maghiare*”, certifică, de fapt, titlul nobiliar a lui Pintea. Totodată, el acceptă că acest predicat desemnează și originea haiducului, adică satul Măgoaja în care este atestat la 1588 voievodul Ioan Bota⁶⁰. Același autor, născut din același sat și bun cunoscător al tradiției și a familiilor nobile locale, sublinia la 1898 că există posibilitatea ca Pintea să se înrudească, după mamă, cu familia Cupșa, descendentă din familia Bota, coborâtore din neamul Botenilor. Argumentul invocat în acest sens de către preot se referă la casa în care s-ar fi născut haiducul, și care s-a păstrat până la sfârșitul veacului al XIX-lea în proprietatea unor descendenți ai familiei Cupșa⁶¹. În aceeași perioadă, arată preotul Hanga, tradiția populară din localitatea respectivă menționează și o altă proprietate a familiei Cupșa, respectiv casa Stupului, un gospodar înstărit la care Pintea ar fi slujit în pruncie.

⁵⁴Dariu Pop, **Pintea Viteazul**, în revista „Familia”, Seria III, I (1934), nr. 8, p. 86.

⁵⁵Călin Felezeu, **Pintea Viteazul între legendă și adevăr istoric**, Ed. Proema, Baia Mare, 1988, p. 18.

⁵⁶**Peteritea** este o localitate românească din Țara Lăpușului.

⁵⁷Nicolae Nilvan, **Pintea Viteazul**, în „Gutinel”, I 1898, nr. 32, p.1. Acest articol a fost republicat integral de către Ion Pop Reteganul în revista „Familia”, nr. 6, anul XXXI (1895), p. 68.

⁵⁸Ibidem, p. 2.

⁵⁹Ibidem.

⁶⁰Gavril Hango, **Încă ceva despre Pintea Viteazul**, în „Telegraful Român”, XLVI (1898), nr. 107, p. 431.

⁶¹Ibidem, nr. 113, p. 53.

Gavril Hango recunoaște totuși că „nu se știe cu pozitivitate familia [din Măgoaja - n.ns.] din care s-a născut”⁶² și de aceea urmărește depistarea documentară a numelui Pinte, sens în care identifică o ipoteză sugestivă. Astfel, într-un *transumpt* al Conventului din Cluj-Mănăștiur, obținut în anul 1734 de frații Nicolae și Grigore, fiii lui Grigore Pap alias Markus, în care se cuprinde o diplomă armalistă de nobilitate dată de Mihail Apafi la 16 mai 1689, între mai multe nume de înnobilați Hango găsește în diverse contexte pe:

„Nobiles Gregorium Pop als (alias) Markus et Ioanem Markus als Literatum, Fratres Germanos .

Gregorii Pop alias Markus et Ioanni Markus aliass Literato, ut et Theodor Pintje ac Eliae antelati Gregorii Pap filii”.

Acestui *transumpt*, preotul Hango îi alătură raportul comisarilor executori privitor la introducerea numiților *impetratores* în domeniul donat lor de principe și care consemnează pe:

„Gregorium Pap alias Markus et Ioannem Markus aliass Literatum, ut et Theodorum ac Eliamejusdem Gregorii Markus alias Pap filios”⁶³.

Pornind de la aceste date, istoricii Susana și Avram Andea ne precizează că, dacă acceptăm părerea lui Hango referitoare la legătura lui Pinte cu familia Marchiș, plus cea pe linie maternă cu Cupșa, și dacă s-ar mai lua în considerare inexistența unui alt Pinte fie în familia Marchiș, fie în ramurile familiei Bota, atunci ar putea fi admisă identitate între haiducul Grigore Pinte și Teodor Pinte a lui Grigore Pap alias Marchiș. Ei mai precizează că în aceste condiții s-ar explica și varianta tradiției orale locale care l-a păstrat în amintire nu pe Simion Pinte ci pe Grigore Pinte, adică pe Pinte a lui Grigore (numele de Simion ar putea fi unul fictiv dată fiind practica haiducilor de-a folosi nume false)⁶⁴.

De asemenea, istoricul Hango citează în nr. 106 din *Telegraful Român* al anului 1898, un alt document din 1762 în care figurează un Bota Pintye. După părerea sa, acesta ar putea fi unul și același cu un Pinte care apare într-o genealogie, nedată, figurând ca „strănepot al unui Costin” *impetratores* cu diplomă de noblețe din 1607.

Aceste două pasaje izolate sunt singurele care în pachetul de documente deținut de Gavril Hango consemnează numele Pinte ⁶⁵.

Localitatea Măgoaja este așezarea originară a haiducului și pentru folcloristul Victor Onișor⁶⁶. De asemenea, istoriograful Lucian Petrescu este de aceeași părere că haiducul „s-a născut în Măgoaja, Solnoc Dobâca, din familia

⁶² Ibidem, nr. 106.

⁶³ Susana Andea, Avram Andea, **Haiducul Pinte și lumea sa: 1693-1703**, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p.75-78.

⁶⁴ Ibidem, p.79.

⁶⁵ Radu Niculescu, **Spre o poetică a baladei populare românești**, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, 2012, p. 33.

⁶⁶ Victor Onișor, **Pivnița lui Pinte**, în „Tribuna”, XIII (1896), nr. 39: „(Comunicare) citită în ședința din 26 ianuarie 1894 a Societății Petru Maior din Budapesta”.

nobilă Bota, respectiv Cupșa.”⁶⁷. Același lucru îl susține și publicistul Corneliu Diaconovici, redactorul principal al primei enciclopedii române apărute la Sibiu, în 1904 “⁶⁸.

Este destul de limpede că din perspectiva celor arătate mai sus cu privire la localitatea de origine a lui Pintea, veridicitatea versiunii Măgoaja pare greu de pus la îndoială. În sprijinul acestei ipoteze vine și un document⁶⁹ de la arhivele maramureșene, nepublicat până în prezent, referitor la audierea lui Pintea și a altor haiduci care au participat lor la un atac asupra orașului Kossow din Polonia, situat în apropierea frontierei cu Maramureșul. Date fiind dimensiunile acestui atac, la audierea ce a avut loc la Satu Mare în 10 aprilie 1700 au participat și doi iluștri magistrați polonezi. Prima întrebare adresată haiducilor a fost următoarea: „Cine este? După numele și numele de familie. De unde este? De când tâlhărește? Și dacă a fost în preajmă la atacul de la Kossow”.

La această întrebare căpetenia haiducilor, cel de-al șaselea audiat, a dat următorul răspuns: „**Cupșa Pintea, Conducătorul tâlharilor (haiducilor), nobil din Transilvania din satul Măgoaja. A răspuns că de 2 ani este haiduc (praedones, tâlhar)**”.

După cum putem observa, acest răspuns vine și ne limpezește cu privire la mai multe aspecte legate de Pintea, mai exact aflăm numele său întreg - **Cupșa Pintea -, originea sa nobilă, originea sa din satul Măgoaja și că este căpetenia haiducilor.**

Dacă cu privire la locul nașterii lui Pintea lucrurile sunt clarificate, ne mai rămâne doar să elucidăm data nașterii și originea lui socială.

Referitor la cele două aspecte, deși originea sa nobilă rezultă clar din documentul arhivistic menționat mai sus, avem totuși opinii ale mai multor autori, astfel:

➤ Petru Cupșa, născut în localitatea Măgoaja, citându-l pe Tudor Mihailul, autorul lucrării „Oșteanul de la Baia Mare”, menționează faptul că „Grigore, fiul drept al lui Cupșa Pintea și al Mălinei, născut Costan, botezat întru Domnul în ziua de 25 făurar anul 1670 după Hristos, la Măgoaja, în Țara Lăpușului”⁷⁰.

➤ Călin Felezeu, în urma cercetărilor pe care le întreprinde, ne spune că Pintea Viteazul „s-a născut la 25 februarie 1670, copilăria petrecându-și-o în satul natal și aiurea”⁷¹.

➤ Preotul din satul Măgoaja, în lucrarea sa „Monografia satului Măgoaja” ne oferă o foarte bună documentare cu privire la data nașterii haiducului. El

⁶⁷ Lucian Predescu, **Enciclopedia României - Material românesc. Oameni și înfăptuiri**, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, p.661, reeditată în 1999.

⁶⁸ Corneliu Diaconovich, dr., **Enciclopedia Română**, tomul III, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904, p. 604.

⁶⁹ S.J.A.N. Maramureș, **fond Liceul reformat Sighet**, act nr. 44, anul 1698-1703, **Depoziții de mărturie privind haiducul Pintea**, p. 3-5.

⁷⁰ Petru Cupșa, **Adevăruri uitate, adevăruri redescoperite**, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2003, p. 23.

⁷¹ Călin Felezeu, **op.cit**, p. 44.

precizează că „Grigore Pinteza Viteazul s-a născut în Măgoaja, în locul numit Răstoacă, la data de 25 februarie 1670, din familia Cupșa a Lăscăienilor”⁷².

► Istoricii Susana și Avram Andea în cartea lor „Haiducul Pinteza și lumea sa”, susțin, luând în considerare unele mărturisiri ale unor apropiați ai haiducului, că acesta ar fi avut în iulie 1701 aproximativ 7-8 ani de haiducie, și ca atare consideră că Pinteza ar fi avut între 30 și 40 de ani⁷³. De asemenea, cei doi renumiți istorici au cercetat mai multe ipoteze legate de originea lui nobiliară. Una ar fi că este descendent dintr-o familie de militari cu blazon nobiliar precum Cupșa Bota din Măgoaja, ori că este rudă cu familia Marchiș din aceeași localitate, iar „Pinteza” ar fi fost doar o poreclă dată subliniind vitejia. Totodată, istoricii mai sus amintiți atrag atenția asupra unui blazon nobiliar datat din 6 mai 1689, atribuit de principele Mihali Apafi unui Gregor Pintye, din păcate nelocalizat, dar care până la proba contrarie, se consideră a fi aceeași persoană cu haiducul Pinteza⁷⁴.

În concluzie, conform ultimelor documente arhivistice și a interpretărilor de ultimă oră ale unor istorici de marcă, suntem îndreptățiți a recunoaște că eroul nostru Pinteza este originar din localitatea Măgoaja, dar cel puțin după mamă și aria vastă de acțiune pe meleagurile noastre, îl putem considera ca fiind fiu al Maramureșului Istoric.

Istoricii Susana și Avram Andea subliniază, referitor la Pinteza, că „ceea ce l-a ridicat în ochii semenilor săi a fost agerimea minții, simțul acut a ceea ce se petreceau în jur și un adânc sentiment, dacă nu atât al dreptății sociale, cel puțin al onoarei cuvântului dat și al jurământului prestat”. Haiducii și-au continuat activitatea și în deceniile ce au urmat, iar unii și-au însușit numele de Pinteza, aducând prin acest gest un omagiu fostului conducător.

Astfel, Pinteza rămâne prin excelență prototipul luptătorului pentru care atât prezentul cât și viitorul sunt încă datori.

Bibliografie selectivă

****Monografia municipiului Baia Mare*, 1972.

Andea Susana, Andea Avram, *Haiducul Pinteza și lumea sa: 1693-1703*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.

Cupșa Petru, *Adevăruri uitate, adevăruri redescoperite*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2003.

Dermer Iacob, Marin Ioan, *Maramureșul românesc*, Ed. Cartea Românească, București, 1934.

Diaconovich Corneliu, dr., *Enciclopedia Română*, tomul III, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904.

Felezeu Călin, *Pinteza Viteazul între legendă și adevăr istoric*, Ed. Proema, Baia Mare, 1988.

Filipașcu Alexandru, *Istoria Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.

⁷²Petru Cupșa, **op. cit.**, p. 23.

⁷³Susana Andea, Avram Andea, **op. cit.**, p. 84.

⁷⁴Ibidem, p. 76-77.

Mihaly Ioan de Apșa, *Istoria comitatului Maramureș. Diplome maramureșene*, Tipografia lui Mayer și Berger, Sighetu Marmăției, 1900.

Niculescu Radu, *Spre o poetică a baladei populare românești*, Ed. Sfântul Ierarh Nicolae, 2012.

Papahagi Tache, *Poezia lirică populară*, Ed. Pentru Literatură, 1967.

Predescu Lucian, *Enciclopedia României - Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, reeditată în 1999.

Reteganul Pop Ion, *Pintea Viteazul, Tradiții, legende și schițe istorice*, Tipografia Brașov, 1899.

Lucrări speciale

Bârlea Ion, *Pintea Viteazul*, în „Gazeta maramureșană”, IV, 1903, nr. 11.

Dan Pavel, *Ciclul lui Pintea Viteazul*, în revista „Abecedar”, anul I, 1933, nr. 26-28.

Dan Pavel, *(Baladele haiducești). Ciclul Pintea Viteazul*, în „Scrieri” București, EPL, 1965.

Hango Gavril, *Încă ceva despre Pintea Viteazul*, în „Telegraful Român”, XLVI (1898), nr. 106, 107 și 113.

Nilvan Nicolae, *Pintea Viteazul*, în „Gutinel”, I 1898, nr. 32.

Onișor Victor, **Pivnița lui Pintea**, în „Tribuna”, XIII (1896), nr. 39.

Patachi Liviu, **Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea**, în „Studii și articole de istorie”, 1957.

Pop Dariu, *Pintea Viteazul*, în revista „Familia”, Seria III, (1934), nr. 8.

Rebreanu Vasile, *De ici colea din țara Ardealului. Suveniruri de călătorie*, în „Gazeta Poporului”, III (1887), nr. 37, 45-47.

Reteganul Pop Ion, *Ceva despre Pintea Viteazul*, în „Gazeta Transilvaniei”, XL (1897), nr. 20.

Reteganul Pop Ion, *Pintea Viteazul*, în revista „Familia”, nr. 6, anul XXXI (1895).

S.J.A.N. Maramureș, fond Liceul reformat Sighet, act nr. 44, anul 1698-1703, *Depoziții de mărturie privind haiducul Pintea*.

Originea haiducului Pintea Viteazul

(Rezumat)

Cuvinte cheie: Pintea Viteazul, haiduc, arhive, magistrați, Măgoaja, nobil, Kosssov, Maramureș, Polonia

Acest articol încearcă să stabilească locul nașterii și calitatea nobiliară a uneia dintre cele mai reprezentative personalități maramureșene de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor.

La baza acestei demonstrații stau atât mărturiile tradiției cât și unele acte civile și militare ale oficialităților vremii. Unul dintre cele mai importante documente care au venit în sprijinul nostru l-a reprezentat un înscris de la Satu Mare, din 10 aprilie 1700, descoperit la arhivele maramureșene în fondul

liceului reformat Sighet și tradus de către doamna Livia Ardelean, consilier superior la arhivele de stat clujene.

Documentul respectiv reprezintă un interogatoriu efectuat de doi iluștri magistrați polonezi asupra a șase tâlhari (haiduci) care au participat la un atac asupra unor negustori greci, în zona Kossow, Polonia.

Din audierile și confruntările efectuate a rezultat că cel care a condus atacul a fost nimeni altul decât Cupșa Pinte, nobil din Transilvania, din satul Măgoaja.

The origin of the outlaw Pinte Viteazul

Keywords: Pinte Viteazul, outlaw, archives, magistrates, Măgoaja, noble, Kossow, Maramureș, Polonia

This article attempts to establish the birthplace and the noble quality of one of the most representative personalities of Maramureș at the end of the 17th century and the beginning of the next century.

To prove this demonstration, there are the testimonies of the tradition and those of civil and military documents of the officials of those times. One of the most important supporting documents was represented by a document from Satu Mare, dated 10th April 1700, found at Maramureș archives, in the files of the reformed high school in Sighet and translated by Mrs. Livia Ardelean, superior reeve Cluj state archives.

The abovementioned document represents an interrogation of six outlaws participating in an attack against some Greek tradesmen, in Kossow, Poland, which was accomplished by two Polish famous magistrates.

Judging from the interrogations and the confrontations performed, the result was that the one who led the attack was Cupșa Pinte, a noble from Transilvania, Măgoaja village.

Caracterul confesional al mișcării haiducești condusă de Pinteza Viteazul

*Laurențiu Batin
Sighetu Marmășiei*

Pentru a înțelegem mai bine mișcare haiducească a lui Pinteza Viteazul și a argumenta conotațiile confesionale ale acesteia, trebuie să pornim de la evenimentele care au marcat Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea și să reconstituim, pe scurt, întregul tablou al epocii.



Astfel, după ieșirea Regatului Ungar, între anii 1683-1699, de sub ocupația otomană, teritoriul maghiar a trecut în totalitate sub dominația Casei de Habsburg. Stăpânirea maghiară din Transilvania a fost înlocuită cu cea a Imperiului Habsburgic. În acești ani de război nobilimea maghiară s-a resemnat neîntrezărind altă posibilitate de eliberare. După doi ani de la tratatul de la Karlowitz (Voivodina) din 1699 s-a încercat obținerea independenței de către Mihai Apafi al II-lea, care a fost capturat și obligat să cedeze scaunul princiar al Transilvaniei împăratului Leopold I. Prin acest ultim act s-a pierdut în totalitate controlul maghiar pe teritoriul Principatului Transilvaniei, care fusese deja scos de sub administrația regatului prin Diploma Leopoldină din 1690.

Pe plan internațional, datorită apropierei morții împăratului Carol al II-lea al Spaniei, ultimul monarh spaniol din dinastia de Habsburg, se întrevedea un conflict franco-austriac. Francezii, pe baza principiului „inamicul inamicului meu este prietenul meu”, vrând să creeze dificultăți locale habsburgilor, l-au contactat în Transilvania pe principele maghiar Rákóczi. Inițial acesta a ezitat, fapt pentru care, în toamna anului 1700, regele Franței, Ludovic al XIV-lea, l-a trimis în solie pe contele Feriol, cel care l-a asigurat pe principele maghiar că va fi susținut substanțial cu bani și arme. Acum Rákóczi și contele Miklós Bercsényi au considerat că a venit momentul oportun să pornească războiul împotriva Habsburgilor.

Odată cu ocuparea Transilvaniei de către habsburgi, raportul de forțe trebuia schimbat în favoarea catolicismului. Recăștigarea pozițiilor economice, politice și religioase se putea face mai ales prin sporirea numărului credincioșilor catolici.

Întrucât „recatolicizarea” luteranilor, calvinilor și unitarienilor era practic imposibilă, misionarii iezuiți și-au îndreptat atenția spre românii ortodocși, care erau mai numeroși decât toate celelalte națiuni sau confesiuni „recepte” la un loc. Prin atragerea românilor ortodocși la unirea cu Biserica Romei se urmărea, pe de o parte, înmulțirea numărului catolicilor și, implicit, creșterea rolului politic al „statului catolic” transilvănean (reprezentanții catolici

din Dieta), căci membrii acesteia se alegeau după numărul credincioșilor fiecărei confesiuni, iar pe de altă parte, ruperea oricăror legături ale românilor din Transilvania cu frații lor din Tara Românească și Moldova.

Istoricii iezuiți au susținut că unirea românilor cu Roma s-ar fi hotărât într-un sinod întrunit de mitropolitul Teofil la Alba Iulia, în februarie 1697, când s-ar fi acceptat așa-numitele „puncte florentine” - primatul papal, împărtășirea cu azimă, filioque și purgatoriul. Cercetările ulterioare au dovedit însă că n-a avut loc niciun sinod de unire la acea dată, iar actele prezentate de iezuiți erau false.

După moartea mitropolitului Teofil⁷⁵ al Ardealului, în vara anului 1697, în locul său a fost ales Athanasie Anghel, cel care la 7 aprilie 1701 a semnat o declarație umilitoare⁷⁶, în 16 puncte, prin care promitea să fie supus papei și arhiepiscopului primat din Esztergom, să accepte teologul iezuit, să întrerupă orice legături cu Țara Românească, să-i rehirotonească pe toți preoții din Transilvania etc. De cele mai multe ori „catolicizarea” a fost făcută și raportată doar formal fără ca „preoții de la sate și oamenii din popor să știe ce târguieli se fac între marii lor bisericești pentru schimbarea credinței”.⁷⁷

În acești parametri trebuie să privim mișcarea haiducească condusă de Pintea, care s-a raliat la răscoala curuților⁷⁸ (a fost primul război semnificativ al Regatului Ungar împotriva regimului Habsburgic desfășurat între 1703-1711) cel puțin din patru motive, și anume: tratamentul uman manifestat de Prințul Francisc Rákóczi al II-lea față de iobagi, speranța îndreptării poziției lor social-economice, povara noii fiscalități promovate de austrieci și, nu în ultimul rând, **necesitatea stopării prozelitismului religios**.⁷⁹

Ca atare, poporul de etnie valahă (țărani, juzi sătești, preoți, mici nobili) din satele românești și mixte din partea de nord-vest a Transilvaniei a aderat la această răscoală, în primul rând pentru a pune capăt acțiunilor de convertire la catolicism. De aceea în armata curuților au fost semnați, alături de unguri, în special români ortodocși care doreau să-și dovedească stăruința neclintită în legea strămoșească.⁸⁰ „Un număr foarte mare de români ortodocși din Ardeal și Maramureș au devenit curuți, fiindcă au fost nemulțumiți cu stăpânirea austriacă,

⁷⁵După toate datele istoriografice, mitropolitul Teofil a murit și a fost înmormântat după datina ortodoxă.

⁷⁶Marele istoric Nicolae Iorga numește această declarație semnată de către Athanasie Anghel ca pe „**cel mai înjositor act public**” din istoria neamului românesc.

⁷⁷**Ioan Lupaș**, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918, p. 111. (reeditată în 1995)

⁷⁸Curuți (din maghiară kuruc, în traducere „haiduc”) este numele dat inițial în Ungaria și Transilvania cetelor de răsculați conduse de Gheorghe Doja (1514). Ulterior au primit aceeași denumire participanții de diferite etnii la lupta antihabsburgică (antiaustriacă) de la începutul secolului al XVIII-lea sub conducerea lui Francisc Rákóczi al II-lea.

⁷⁹**Călin Felezeu**, *Pintea Viteazul între legendă și adevăr istoric*, Ed. Proema, Baia Mare, 1988, p. 26.

⁸⁰**Andraș Toth**, *Azerdélyi román kérdés a 18 században* (Problema românilor ardeleni în secolul al XVIII-lea). Budapesta, 1938, p. 21.

care sprijinea cu toată puterea de stat acțiunea pentru convertirea Românilor la catolicism”.⁸¹

Cu privire la principele Rákóczi trebuie avute în vedere câteva aspecte:

➤ Prin corespondența sa cu suveranii ortodocși - voievodul Munteniei și țarul Rusiei - căroră le-a arătat intențiile sale binevoitoare față de ortodocșii din Transilvania și Ungaria, principele a urmărit, pe lângă consolidarea raporturilor de bună vecinătate și a sentimentelor de reală simpatie pentru cauza sa, să păstreze nealterat atașamentul Românilor ortodocși, curuți numeroși și viteji, și să câștige pentru aceeași cauză și pe sârbii ortodocși, care însă erau partizani ai imperiului.⁸²

➤ În timpul răscoalei sale, Francisc Rakoczi, recunoscut principe al Transilvaniei de o dietă întrunită la Târgu Mureș, l-a numit episcop al românilor ortodocși din Ardeal pe Ion Circa, vechiul candidat pentru scaunul vlădicesc, în locul lui Atanasie, care s-a refugiat cu imperialii la Sibiu.⁸³

➤ În **Memoriile** redactate în pribegie, principele precizează și idealul său religios și condițiile pentru concretizarea lui. După cum vom vedea, el nu avea de gând să renunțe la unitatea catolică. „Am convingerea că dacă voi ajunge în posesiunea pașnică a principatului meu ardelean, voi avea atâta înrâurire la curtea viitorului rege maghiar, încât **voi putea curma atacurile îndreptate împotriva religiei ortodoxe** și restabilindu-se cu timpul pacea și armonia aș fi putut readuce prin mijloace blânde și pașnice confesiunile divizate la adevărata unitate catolică”.⁸⁴

Iată de ce mișcarea haiducească condusă de Pinteă s-a aliat cu răscoala curuților. Această mișcare a fost atent sprijinită de către preoțimea satelor românești⁸⁵, fără de ajutorul căreia cetele haiducești ar fi întâmpinat serioase greutăți în a rezista și a se reface în urma unor pierderi suferite din cauza diverselor confruntări.

Preoții ortodocși erau evident nemulțumiți de noua stăpânire, care, prin politica sa, a înțeles să folosească orice metode pentru a promova catolicizarea românilor și rutenilor.⁸⁶

Preoții nu erau străini de acțiunile întreprinse de Pinteă Viteazul și haiducii săi, ba mai mult îl sprijineau în ceea ce făcea, fapt cunoscut și de către

⁸¹ Ibidem, p. 16.

⁸² **Liviu Patachi**, prof. dr., *Românii ortodocși în revoluția rakocziană, cauzele religioase ale participării lor*, în „Revista Teologică, anul XXXVII, 1947, nr. 11-12, p. 425.

⁸³ **Simeon Reli**, *Biserica ortodoxă din Maramureș*, Cernăuți 1938, p. 113; numirea lui Ioan Circa a însemnat un succes deosebit al Românilor ortodocși din Ardeal împotriva unirii.

⁸⁴ **Thaly Kálmán**, *II. Rákóczi Ferencz fejedelem emlékiratai a magyar haborurol 1703-tol vegeig 1711*, Budapesta, 1872.

⁸⁵ A se vedea exemplul preotului Pap Kozma din Ungureni, tăinuitor al mai multor haiduci – în **Susana Andea, Avram Andea**, Documente privind mișcarea lui Pinteă 1693-1703. Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 303, 402.

⁸⁶ **Susana Andea, Avram Andea**, *Haiducul Pinteă și lumea sa: 1693-1703*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p.48.

autoritățile timpului. Acest lucru rezultă și din ordinul împăratului Leopold I⁸⁷ cu privire la prinderea sau asasinarea căpeteniei haiducești, pe capul căreia a pus o recompensă de 500 taleri imperiali. Astfel, apelul transmis de acesta, la data de 23 aprilie 1701, se adresează nu numai nobililor și autorităților din subordine, ci și preoților din părțile valahice: „...o răsplată imperială de o valoare de 500 taleri, aceluia care îl predă pe zisul Pintea, viu sau mort, ... prin părțile valahice **chiar și preoții trebuie să proclame aceste sugestii prin biserici**, și noi hotărâm cu bunăvoie că acest lucru trebuie răspândit”⁸⁸. Este adevărat și faptul că oficialitățile austriece au încercat să folosească biserica și preoțimea ortodoxă ca pe un mijloc de influență asupra haiducilor, de intermediere cu aceștia, preoții fiind cei care se bucurau de mare încredere în rândul lor.

Din studiul documentelor pe care le-am avut la dispoziție nu am întâlnit cazuri în care oamenii bisericii să-i fi trădat pe cei în care-și puneau mari speranțe. Dimpotrivă, aceste documente dovedesc fără tăgadă o serie de complicități ale preoților și ale unor membri ai familiilor acestora cu Pintea și haiducii săi.

Este evident că principala cauză a acestei complicități trebuie extrasă din starea generalizată de nemulțumire din rândul preoțimii ortodoxe, generată de acțiunile legate de atragerea la catolicism. Creștinii ortodocși din părțile Transilvaniei de nord-vest, până acum „relativ liniștiți, încep să fie agitați de mișcările confesionale violente provocate de Contrareformă”⁸⁹. Nu excludem nici cauza referitoare la nemulțumirile preoțimii de origine nobilă față de conscripția fiscală adoptată de habsburgi în 1696.

Pe de altă parte, frământările de ordin confesional au avut la bază și atitudinea potrivnică unirii religioase a nobililor și dregătorilor reformați din zonă, a căror nemulțumire consta în promovarea preferențială în anumite funcții a catolicilor. Restricțiile politice impuse reformaților calvini le-au sporit acestora neliniștea, iar ostilitatea manifestată față de românii ortodocși, cu precădere față de cler, „a amplificat starea de agitație a preoțimii și a apropiat-o, în anumite situații, de mișcarea lui Pintea”⁹⁰, ajungându-se uneori în extremis.

Și dacă încercarea de colaborare a autorităților cu preoțimea ortodoxă nu s-a putut materializa din motivele lesne de înțeles, atunci atenția acestora s-a

⁸⁷ **Leopold I** (n. 9 iunie 1640, Viena - d. 5 mai 1705, Viena) din Casa de Habsburg a fost împărat al Sfântului Imperiu Roman între 1658-1705. A fost de asemenea rege al Ungariei, Boemiei, Croației etc.

⁸⁸ **Coloman Oszocski**, Documente inedite referitoare la Pintea Viteazul în Arhivele maramureșene, în „*Marmatia*”, II, Baia Mare, 1971, p. 112-113. Documentul se află la S.J.A.N. Maramureș, fond Prefectura jud. Maramureș, anul 1701, fasc.1, nr. 3. El a mai fost publicat și în *Susana Andea, Avram Andea, Documente privind mișcarea lui Pintea 1693-1703*, p. 196-198.

⁸⁹ **Susana Andea, Avram Andea**, *Preoțimea românească și haiducii lui Pintea. Ancheta oficială din 1701*, în Nicolae Bocșan, Mircea Păcurariu, Ioan Vasile Leb, coordonatori, „In memoriam Mitropolitul Andrei Șaguna: 1873-2003”, Cluj-Napoca, 2003, Ed. Renașterea, p. 314.

⁹⁰ Ibidem, p. 315.

îndreptat spre reprezentanții celorlalte religii din nord-vestul Transilvaniei, ostile credinței strămoșești. În acest sens, o nouă poruncă a Guberniului în vederea prinderii și pedepsirii haiducilor a reprezentat-o cea din 4 octombrie 1702, adresată nu doar comitatelor, ci și celor patru episcopi din principat, respectiv superintendenților calvin, luteran, unitarian și proaspătului episcop unit, Atanasie Anghel. Nu putem să nu amintim și ajutorul special solicitat de Guberniu, la data de 5 martie 1701, episcopului catolic de Oradea, Augustin Benkovics. Acesta avea și calitatea de comite suprem al Bihorului în a cărui jurisdicție existau locuri în care haiducii își petreceau iernile.⁹¹

Din multitudinea cazurilor de complicitate ale preoților cu Pinteia și haiducii săi, se cuvine să le exemplificăm pe cele mai semnificative. Identitatea acestora a rezultat din unele documente arhivistice, fie referitoare la audierea unor martori, haiduci etc., fie din corespondența purtată de către autoritățile imperiale și ale comitatelor.

Astfel, din interogarea haiducilor, efectuată la Satu Mare în iulie 1701, a rezultat identitatea următorilor preoți sau rude ale acestora:

- **Preotul din localitatea Bichigiu** din Țara Lăpușului și ginerele acestuia, haiducul Ionuț Orosz, au fost complicitii lui Pinteia și ai celorlalți haiduci, sprijinindu-i în atacul de la **Hordou, Bistrița, din 10 iulie 1699**. Pinteia a avut relații strânse cu acest preot și familia sa, precum și cu călugării de la mănăstirea ortodoxă din Bichigiu. De la acest preot haiducii au primit cai și alte lucruri de trebuință. Nobilul Balaș, alias Ioan Zab din Maramureș, dezvăluia, fără a fi supus torturii, conlucrarea dintre Pinteia și haiduci cu preotul din Bichigiu și ginerele acestuia. El mărturisea că „știe doar că Pinteia, preotul român din Bichigiu, pe deasupra și cu ginerele acestuia, erau întovărășiți și care preot și ginerele erau părtași din prada adusă...”. Haiducul Ionuț Orosz îi mai avea tăinuitori pe **preotul din Surdești** și pe **popa Cosma din Ungureni**, districtul Chioarului. Este foarte posibil ca Ionuț Orosz, în calitatea sa de ginere de preot, să se fi bucurat de o mai mare recunoștință din partea preoțimii satelor românești. Toți cei trei preoți i-au ocrotit în mod direct și pe Pinteia și pe camaradul său, Lupu Ravasz.

Dintre haiducii intervievați în acest episod îi amintim pe următorii: nobilul Balaș, alias Ioan Zab din Maramureș, Ioan Sipos din Târgu Mureș, Laurențiu Flora din Iadăra, Iacob Borșa și Iosif Nicora, ambii din Ardușat, Toma Fodor din Firiza, Todor Botizai și Gheorghe Tott.⁹²

- Un alt preot care a colaborat direct cu Grigore Pinteia a fost **Pap Damian, preot în satul Sârbi**, comitatul Satu Mare. Despre acest preot martorul Todor Batizai a declarat: „preotul român din Sârbi, românul zis Pap Damian, a procurat pentru doi frați buni, Ioan și Iosif, ce erau la fel tâlhari (a se citi haiduci) grațierea, cât și pentru Pinteia însuși, și care Pap Demian este vechi tăinuitor al lui Pinteia”. Din audierile haiducilor reținuți și a altor martori rezultă fără

⁹¹ **Susana Andea, Avram Andea**, *Haiducul Pinteia și lumea sa: 1693-1703*, p. 294-295.

⁹² *Idem*, *Preoțimearomânească și haiducii lui Pinteia. Ancheta oficială din 1701*, p. 315-318. A se vedea și **Călin Felezeu**, *Pinteia Viteazul între legendă și adevăr istoric*, p. 56.

⁹² *Ibidem*, p. 318-319. A se vedea și **Călin Felezeu**, *Pinteia Viteazul între legendă și adevăr istoric*, p. 55.

îndoială complicitatea îndelungată a preotului ortodox Pap cu Pinteia și oamenii lui. Totodată, este pusă în valoare trecerea de care se bucură preotul român pe lângă colonelul Lowenburg, de la care reușește să obțină grațierea sau eliberarea sub jurământ sau chezașie a multor haiduci înmuniți în Satu Mare, în frunte cu Pinteia. Este preotul cel mai implicat în acțiunile haiducești asumându-și și calitatea de „chezaș” în vederea obținerii eliberării unor haiduci.⁹³

- Există unele mărturii din care rezultă că înșiși unii dintre preoți români au fost haiduci în ceata lui Pinteia. Un astfel de caz este cel al haiducului **Costin Pap din Ghilvaci**, despre care un tovarăș de-al său, Iosif Nicora, mărturisea sub tortură că: „... în Fizeș tănuitorul tâlharului Costin din Ghilvaci este însuși preotul”. Acesta se bucura de complicitatea **preotului din Șișești, Ioan Pap**, și a celui din moșia **Buzești**.⁹⁴

- Din ancheta respectivă și alte documente ale vremii au mai fost identificați și alți preoți complici, astfel: **preotul din satul Sindrești**, care găzduia haiduci; **preoții români din localitățile Săsari și Ardușat**, ce găzduiau și aprovizionau cu alimente ceata haiducească, **preotul Nemeș Ianoș din Ketzer alias Ionutz**, **preotul român din satul Negreia**, **preotul din Libotin** etc.⁹⁵

Cu siguranță au mai fost și alți preoți sau membri ai familiilor acestora implicați, sub o formă sau alta, în mișcarea haiducească, identitatea lor urmând să fie descoperită prin aprofundarea unor investigații arhivistice viitoare.

Pentru a fi mai convingători în privința evidențierii caracterului confesional al mișcării haiducești, vom continua studiul nostru cu unele clarificări efectuate în această direcție de către unii istoriografi și scriitori români.

În 1889, în revista băimăreană „Gutinul”, **Vasile Vaida** a publicat un articol intitulat „Notiță istorică”, în care explica alăturarea lui Pinteia și-a oamenilor săi la mișcarea curuților. În concepția sa, principalul motiv al participării masive a românilor din Transilvania de nord-vest la această mișcare s-a datorat acțiunilor în forță întreprinse de episcopul unit de la Munkaci, Ioan Iosif de Camillis⁹⁶, și de vicarul acestuia, călugărul grec Isaia Karoly (după Alexandru Filipașcu numele călugărului era Sfetagoreț⁹⁷), și a metodelor lor abuzive folosite în vederea realizării prin orice mijloace a Uniației⁹⁸. Cu alte cuvinte, Reforma catolică promovată de episcop și vicar era puternic apreciată

⁹³Ibidem, p. 319. A se vedea și **Călin Felezeu**, *Pinteia Viteazul între legendă și adevăr istoric*, p. 55.

⁹⁴Ibidem, p. 320. A se vedea și **Călin Felezeu**, *Pinteia Viteazul între legendă și adevăr istoric*, p. 56.

⁹⁵**Călin Felezeu**, *Pinteia Viteazul între legendă și adevăr istoric*, p. 56.

⁹⁶A dus o politică constantă de denigrare a preoților ortodocși maramureșeni și în special a Episcopului Maramureșului Iosif Stoica - a se vedea **Livia Ardelean**, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600 -1700*, Ed. Ethnologică, Baia Mare, 2012, p. 215.

⁹⁷**Alexandru Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 109.

⁹⁸**Vasile Vaida**, *Moartea lui Pinteia. Notiță istorică*, în „Gutinul”, 1 1898, nr. 38, p.2-3. A se vedea și **Susana Andea**, **Avram Andea**, *Haiducul Pinteia și lumea sa: 1693-1703*, p.17-18.

din punctul de vedere al **prozelitismului catolic**, dar atentă la valorile tradiționale ale ortodocșilor așa-ziși „schismatici”. În asemenea condiții erau de așteptat și unele rezistențe și ostilități manifestate în rândul românilor ortodocși, pe care vicarul Isaia s-a străduit să-i treacă la uniație folosind de foarte multe ori, așa cum am arătat, constrângerea prin forță sau **brachioque militari**, după cum o spuneau călugării bazilitani. Prin acest articol Vasile Vaida evidențiază „valențele ortodoxe ale mișcării haiducilor lui Pinteau”⁹⁹. Cu privire la moartea acestui călugăr Isaia, devenit între timp și primul arhimandrit sau abate al mănăstirii Bixad din comitatul Satu Mare, **Nicolae Nilvan** a descoperit în vara anului 1894, cu ocazia unei vizite întreprinse la mănăstirea în cauză, un tablou ce reprezenta scena uciderii lui Isaia, înainte de 12 aprilie 1701 (data rezultă din declarațiile unor martori) de către haiducii lui Pinteau. Același Nilvan, interpretând acest incident, reliefează caracterul potrivnic Uniației, arătând „că poporul român din acele părți s-a opus și cu forța propagării unirii și ca și conducător cunoscut al opoziției a fost Pinteau Viteazul”¹⁰⁰.

Referitor la asasinarea călugărului, implicat în acțiunile desfășurate în forță, de Unire cu biserica catolică a românilor ortodocși, din depozițiile unor martori, înregistrate în aprilie 1701, rezultă că autorii acestui asasinat sunt haiducii Girasin din Groși, Olexa din Cicârlău, George Suhaj, Csontoș, Ion Pop și Ursu din Chechiș. Foarte interesantă este depoziția haiducului întemnițat Simeon Thuro, care face precizarea că printre cei care l-au asasinat pe vicar se aflau și **două cătane**. Același haiduc mai menționează că tovarășii lui Pinteau au „adus șase perechi de pistoale de la vicar (Isaia), cele două cătane au luat și ei câte o pereche de pistoale”¹⁰¹. Din întregul declarațiilor, luate cu forța sau de bună voie de la haiducii arestați, nu rezultă faptul că atacul și uciderea călugărului la Bixad ar fi fost făcute în scop de jaf. Am văzut foarte clar că de la mănăstirea respectivă a fost luat de către haiduci doar armamentul, pe care călugărul îl deținea.

Și învățătorul Dariu Pop¹⁰² din Satu Mare aduce în discuție anumite legături ale lui Pinteau cu acțiunile potrivnice unirii religioase din partea de nord vest a Transilvaniei, atunci când afirmă că Pinteau „s-ar fi făcut haiduc de necazul că vedea prea multă fărâdelege împotriva fraților lui de sânge,

⁹⁹**Susana Andea, Avram Andea, Haiducul Pinteau și lumea sa: 1693-1703**, p. 18.

¹⁰⁰**Nicolae Nilvan, Pinteau Viteazul**, în revista „Familia”, anul XXXI (1895), nr. 22, p.255. A se vedea și **Avram Andea**, prof. univ. dr., *Unirea religioasă în Transilvania de nord vest și uciderea vicarului episcopal Isaia la Bixad (1700)*, în „Slujitor al bisericii și al neamului. Părintele prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 de ani”, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, p. 248-249.

¹⁰¹**Susana Andea, Avram Andea, Preoțimea românească și haiducii lui Pinteau. Ancheta oficială din 1701**, p. 320.

¹⁰²**Dariu Pop** (n. 1887, **Măgura Ilvei**, jud. Bistrița - d. 1965) a fost învățător, poet, organist, romancier, inspector școlar, ofițer voluntar în războiul de întregire a neamului. A întemeiat ziare și reviste - *Țara de Sus* și *Viața școlară*, fondate în 1921 și 1925.

spoliațiune și catolicizare”¹⁰³ sau atunci când menționează că „Pintea ar fi fost cel mai mare vrăjmaș al catolicizării românilor”.¹⁰⁴

Publicistul Corneliu Diaconovici, redactorul principal al primei enciclopedii române apărute la Sibiu, în 1904, face precizarea în lucrarea sa că Grigore Pintea „s-a amestecat și în luptele religioase, apărând ortodoxia contra unirii cu Roma”¹⁰⁵. Pe aceeași tonalitate se situează și istoriograful Lucian Petrescu, care, în Enciclopedia sa „Enciclopedia Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri”, ne spune că haiducul nostru „a luptat și pentru apărarea Bisericii Ortodoxe contra Unirii, iarăși alături cu curuții lui Rakoczi, care și ei își apărau în același timp biserica lor reformată contra propagandei catolice”.¹⁰⁶

Academicianul Silviu Dragomir, fără a vorbi în mod expres despre locul și rolul mișcării haiducești conduse de Pintea, legăturile militare strânse dintre acesta și curuți, se rezumă doar la afirmația că „deodată cu îndepărtarea lui Rakoczi din țară se încheia și această încercare de a reînvia vechea mitropolie ortodoxă din Ardeal”.¹⁰⁷

Profesorul Nuțu Roșca sintetizează ideile enunțate până aici și arată că Pintea a fost un erou al luptelor de apărare a tuturor valorilor etnice împotriva asupririlor habsburgice. Lupta lui „avea drept scop obținerea de drepturi naționale și sociale, precum și dreptul la credința strămoșească”.¹⁰⁸

De asemenea, juristul Vasile Gaftone, într-un articol publicat în revista **Memoria Ethnologică**, preluând unele idei ale istoricului și academicianului David Prodan, arată faptul că Pintea nu a cerut grade militare ci „slobozenia iobagilor și pământ fiecăruia, dreptul de a avea gospodărie proprie fără să plătească nobililor porții și să facă robotă, **deplina neatârnnare religioasă**”.¹⁰⁹

Din cele expuse mai sus, fără a avea pretenția unei rezolvări exhaustive a problemei tratate, rezultă cu certitudine faptul că mișcarea haiducească condusă de Pintea Viteazul a avut un profund **caracter ortodox**, foarte clar desprins din istoria frământărilor bisericii românești din Transilvania de la cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Amintirea acestui caracter ortodox este păstrată și de către tradiția locală. De asemenea, el este sugerat și de memoriile revendicative formulate în toamna anului 1701 de către nobilul Gabriel Nagszegi în numele clerului neunit.

¹⁰³ **Dariu Pop**, *Pintea Viteazul. Cele dintâi documente*, în revista „Familia”, Seria III, I (1934), nr. 8, p. 85.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 94.

¹⁰⁵ **Corneliu Diaconovich**, dr., *Enciclopedia Română*, tomul III, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904, p. 604.

¹⁰⁶ **Lucian Predescu**, *Enciclopedia României - Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, p. 661, reeditată în 1999.

¹⁰⁷ **Silviu Dragomir**, *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p. 133.

¹⁰⁸ **Nuțu Roșca**, prof. dr., *Sfântul ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș*, tipografia Marinex Print, Baia Mare, 2000, p. 102.

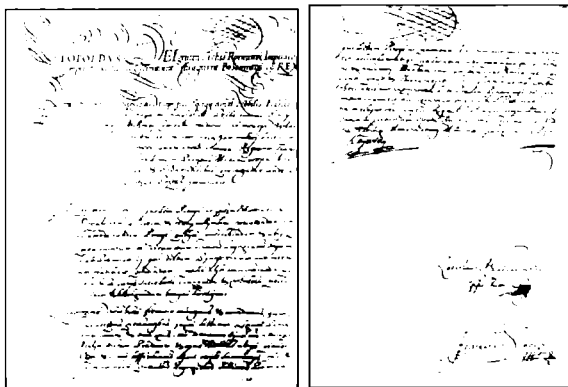
¹⁰⁹ **Vasile Gaftone**, *Pintea Viteazul - oștean*, în *Memoria Ethnologică*, anul III, nr. 6-7, ianuarie-iunie 2003, Baia Mare, p. 744.

Mai trebuie să menționăm faptul că după moartea lui Pinteș și înăbușirea revoluției, „acțiunea de prozelitism religios, întreruptă de această răscoală, a fost reluată de guvernul austriac și de agenții lui din Transilvania, unguri și nemți, pentru ca spre mijlocul secolului al XVIII-lea să fie transformată în prigoană sălbatică, îndreptată împotriva preoților și țăranilor ortodocși, dintre care mulți au fost cruți în revoluția rakociană”.¹¹⁰

Indiferent de judecățile mai mult sau mai puțin drepte dar aspre adresate de-a lungul timpului de către diferiți istorici și cercetători români și străini asupra faptelor haiducului Pinteș, figura sa strălucită a rămas bine întipărită în conștiința poporului maramureșean și în creațiile poetice autentic populare ca un simbol al luptei pentru credința strămoșească și al dragostei de neam.

14 august 1703 – 310 de la uciderea haiducului Pinteș Viteazul de către numitul Dessilștvan, proconsul în magistratura orașului Baia Mare, ales ulterior, ca recompensă pentru fapta sa mișlească, în funcția de “judexprimarius”.

**Ordinul Împăratului Leopold I pentru
asasinarea lui Pinteș Viteazul – 23 aprilie 1701**



Bibliografie selectivă

1. Andea Susana, Andea Avram, *Documente privind mișcarea lui Pinteș 1693-1703*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
2. Andea Susana, Andea Avram, **Haiducul Pinteș și lumea sa: 1693-1703**, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
3. Ardelean Livia, **Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600 - 1700**, Ed. Ethnologică, Baia Mare, 2012.
4. Diaconovich Corneliu, dr. , **Enciclopedia Română**, tomul III, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1904.

¹¹⁰ **Liviu Patachi**, prof. dr., *Românii ortodocși în revoluția rakociană, cauzele religioase ale participării lor*, în „Revista Teologică”, anul XXXVII, 1947, nr. 7-10, p. 337.

5. Dragomir Silviu, **Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII**, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
6. Felezeu Călin, **Pintea Viteazul între legendă și adevăr istoric**, Ed. Proema, Baia Mare, 1988.
7. Filipașcu Alexandru, **Istoria Maramureșului**, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.
8. Kálmán Thaly, **II. Rákóczi Ferencz fejedelem emlékiratai a magyar haborurol 1703-tol vegeig 1711**, Budapesta, 1872.
9. Lupaș Ioan, **Istoria bisericească a românilor ardeleni**, Sibiu, 1918. (reeditată în 1995).
10. Predescu Lucian, **Enciclopedia României - Material românesc. Oameni și înfăptuiri**, Ed. Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, reeditată în 1999.
11. Reli Simeon, **Biserica ortodoxă din Maramureș**, Cernăuți 1938.
12. Roșca Nuțu, prof. dr. , **Sfântul ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș**, Tipografia Marinex Print, Baia Mare, 2000.
13. Toth Andras, **Azerdélyi román kérdés a 18 században (Problema românilor ardeleni în secolul al XVIII-lea)**, Budapesta, 1938.
14. **Lucrări speciale**
15. Andea Avram, prof. univ. dr. , **Unirea religioasă în Transilvania de nord vest și uciderea vicarului episcopal Isaia la Bixad (1700)**, în „Slujitor al bisericii și al neamului. Părintele prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, la împlinirea vârstei de 70 de ani”, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2002.
16. *Andea Susana, Andea Avram*, **Preoțimea românească și haiducii lui Pintea. Ancheta oficială din 1701**, în „In memoriam Mitropolitul Andrei Șaguna: 1873-2003”, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2003.
17. Brânzeu Nicolae, dr. , **Unirea cu Roma**, în „Cultura Creștină”, anul XVI, mai 1936, nr. 5.
18. Gaftone Vasile, **Pintea Viteazul - oștean**, în Memoria Ethnologică, anul III, nr. 6-7, ianuarie-iunie 2003, Baia Mare.
19. Nilvan Nicolae, **Pintea Vitezul**, în revista „Familia”, anul XXXI (1895), nr. 22.
20. *Oszocski Coloman*, **Documente inedite referitoare la Pintea Viteazul în Arhivele maramureșene**, în „Marmăția”, II, Baia Mare, 1971.
21. Patachi Liviu, prof. dr. , **Românii ortodocși în revoluția rakocșiană, cauzele religioase ale participării lor**, în „Revista Teologică”, anul XXXVII, 1947, nr. 7-10, 11-12.
22. Pop Dariu, **Pintea Viteazul. Cele dintâi documente**, în revista „Familia”, Seria III, I (1934), nr. 8.
23. *S.J.A.N. Maramureș, fond Prefectura jud. Maramureș, anul 1701, fasc.1, nr. 3.*
24. Vaida Vasile, **Moartea lui Pintea. Notiță istorică**, în „Gutinul”, I, 1898, nr. 38.

I. Context istoric

Eșecul ultimului asediu otoman asupra Vienei (1683) a declanșat un proces istoric ireversibil ce a determinat schimbări radicale în sud-estul Europei. Victoriile habsburgilor de la Buda (1686) și Mohács (1687) au permis austrieilor să-și orienteze politica externă în acest spațiu și să compenseze pierderile din Apus. În acest « vid de putere » Viena dorea încorporarea Principatului autonom al Transilvaniei, inițial pe cale diplomatică, fapt ce urma să-i ofere poziții economice și strategice avantajoase. Tratatul purtat la Viena de către Mihail Teleki au fost completate de presiunea militară exercitată de către habsburgi. Astfel, în 1685, cele 5 regimente ale generalului Frederigo Veterani au pătruns în Maramureș și Chioar. După semnarea celor două acorduri – Halercian (1686) și cel de la Blaj (1687) – și moartea principelui Mihail Apafi I (1690), Imperiul Habsburgic a aplicat cu succes politica *timor et amor* și *divide et impera*. Diploma Leopoldină din 4 decembrie 1691 a permis intervenția totală a Vienei în problemele Transilvaniei. Noua putere executivă (*Guberniul*), în frunte cu guvernatorul Gheorghe Bánffy, a fost înființată la 9 aprilie 1692, pentru ca doi ani mai târziu la Viena să se înființeze Cancelaria Aulică a Transilvaniei. Numirea în 1695 a generalului Rabutin de Bussy ca și comandant suprem al trupelor imperiale încartiruite în Transilvania, precum și victoria contra otomanilor de la Zenta (1697), consfințită prin Pacea de la Karlowitz (1699), a reprezentat sfârșitul manevrelor diplomatice de încorporare a Transilvaniei în Imperiul Habsburgic.

2. Fiscalitatea excesivă

Odată cu inaugurarea regimului de ocupație militară, măsurile centralizatoare luate de către autorități au afectat în mod grav condițiile de viață ale micii nobilimi (din care făceau parte *haiducii* și *pușcașii*), ale orașenilor și ale țăranimii libere și iobage. Potrivit Diplomei leopoldine, cuantumul maxim fixat Transilvaniei pentru vremuri de război era de 400.000 de florini renani. Însă, pentru 1690 – 1703 suma totală depășea ușor un milion de florini renani, mai mult decât pe vremea suzeranității otomane. Singur, comitatul Maramureș a achitat în această perioadă o medie anuală de 85.000 de florini, cu mult peste posibilitățile maramureșenilor. La spolierea fiscală se adaugă și abuzurile de tot felul al trupelor de ocupație. Principalele sarcini ale comitatului Maramureș față de noul stat au fost cele legate de încartiruirea oștirii, achitarea dărilor sporite în bani și a prestațiilor în natură pentru întreținerea armatei.

În aceste condiții, apariția celei mai radicale forme de împotrivire a elementelor constituite în cete înarmate – desemnate de autorități *latrones*,

praedones, sau *rebeli* –, mai cu seamă în părțile Munților Maramureșului, Apuseni, dar și în părțile Secuimii, Hunedoarei, Mureșului și Târnavelor, nu a fost decât urmarea acțiunii militare și economice abuzive a noii stăpâniri.

3. Haiduci, pușcași și *praedones*

La sfârșitul secolului al XVII-lea, haiducii din Transilvania, întâlniți în actele latinești sub numele de *hajdones* și în cele ungurești de *haydúkok*, reprezentau comunități nenobile sau seminobile, supuse la plata unor taxe și a unor obligații exclusiv militare. Aveau posibilitatea să dețină pământuri, să se grupeze într-o structură socială autonomă, iar pentru fapte de arme puteau fi înnobilați.

Un statut asemănător îl aveau pușcașii (*sclopetarii*, *puskások*), categorie din rândurile căreia își avea originea Pintea. Spre deosebire de primii, ei erau scutiți doar de slujbele și sarcinile iobăgești, nu și de plata dărilor către stat. Le plăteau nu pe «poartă», ci pe cap, drept capitație sau taxă, de unde și desemnarea lor cu numele de *taxaliști*.

Pușcașii, în condițiile instaurării dominației habsburgice, doreau menținerea statutului nobiliar prin integrarea lor în garnizoanele cetăților. Din cauza mercenarilor germani o bună parte a lor nu au fost integrați în armată și de aceea au decăzut la statutul de iobagi. Scopul pușcașilor ardeleni era evitarea iobăgiei, motiv pentru care au îngroșat rândurile răsculaților lui Francisc Rákóczi al II-lea, angajați în lupta împotriva Habsburgilor.

Criza de sistem prin care au trecut instituțiile Transilvaniei, confruntările militare, regimul de ocupație militară austriac au sporit numărul dezertorilor, fugarilor, proscrișilor politici, condamnaților etc. Aceștia s-au alăturat tâlharilor, întâlniți în actele emise de oficialități sub numele de *malefactores* (răufăcători), *praedones* (jefuitori, hoți), *tolvajok* (mai rar *orvok*, *rablok*), sau *Räuber*.

Mai presus de terminologia cu care sunt întâlniți în documente oficiale, ei înșiși se desemnau cu termenul de feciori (*legének*); mai mult, în al treilea punct al grațierii de la Șurdești încheiate cu colonelul Löwenburg în anul 1699, Pinte a cerut să se interzică a li se mai spune «tâlhari».

4. Originea și statutul

În tradiția orală și în documentele publicate, pe Pinte îl întâlnim sub următoarele nume: Pinte (Pintye), Gligor sau Grigore Pinte (Pintye Gregor), Simion Pinte sau Gligor Pinte din Măgoaja (jud. Cluj), pentru ca, de la jumătatea secolului al XIX-lea, să fie consemnat ca Pinte Viteazul (Pintye Vitéz).

Pinte era de loc din Măgoaja (*Hollomezeo*), din fostul comitat al Solnocului Interior, nu departe de Târgu Lăpuș, azi sat din comuna Chieuești, județul Cluj.

În secolul al XVII-lea, prin politica militară a principilor ardeleni au fost ridicate la statutul de nobili mai multe familii din Țara Lăpușului. Actele de

înnobilare individuală sau în grup a acestor familii au cunoscut obișnuitele reconfirmări.

Este și cazul diplomei nobilitare cu blazon acordată unui anume Gregor Pintye la 6 mai 1689 de către principele Transilvaniei Mihail Apafi I. Istoricii Susana și Avram Andea au atras atenția încă din anul 2003 asupra posibilității că ar putea fi aceeași persoană cu haiducul Pinteau.

5. Principalii oficiali militari și civili

1. Leopold I din Casa de Habsburg, Împărat al Sfântului Imperiu Roman, Rege al Ungariei, Boemiei și Croației ; a condus Transilvania prin Consiliul Aulic de Război de la Sibiu și Guberniul de la Alba Iulia.

2. Generalul Jean Louis Rabutin de Bussy – comandantul superior al trupelor imperiale încartiruite în Ardeal; i-a avut în subordine pe comandanții militari ai principalelor cetăți.

3. Colonelul Friedrich von Löwenburg – comandantul trupelor de la Satu Mare; era subordonat comandantului militar din Cașovia, generalul Octavian Nigrelli, ceea ce i-a conferit întâietate în fața cetăților Hust, Chioar; intervenind în acțiunile de brigandaj, s-a suprapus jurisdicției civile a comitatului Satu Mare.

4. Gheorghe Bánffy, guvernatorul Transilvaniei, a fost ajutat de către cancelarul Nicolae Bethlen și tezaurarul Ștefan Apor; i-a avut în subordine pe comiți, vicecomiți și căpitani districtuali.

6. Pinteau între grația și dizgrația Vienei

La 10 iulie 1699, la intrare în Hordou (azi com. Coșbuc), pe râul Sălăuța, Pinteau i-a prădat pe negustorii din Țara Românească (*greci*), porniți cu mărfuri din Polonia. Drumul comercial care trecea prin Maramureș făcea legătura cu Bistrița prin pasul Șetref. Lovitura a fost pregătită din timp și planuită a avea loc în plină zi la Sighet, unde trebuia să fie incendiat târgul de către 125 de haiduci. O furtună le-a dat planul peste cap.

În urma apelului făcut de negustorii păgubiți de mărfuri în valoare de 80.000 de florini la domnitorul Constantin Brâncoveanu, acesta a trimis în Transilvania pe ceaușul David Corbea, cu o scrisoare adresată generalului Rabutin, prin care solicita nu atât pedepsirea răufăcătorilor, ci despăgubirea integrală a supușilor munteni.

Guvernatorul Gheorghe Bánffy considera că judecarea unui astfel de caz ține de jurisdicția civilă, deoarece jaful avusese loc în districtul Bistriței.

Însă, la 13 iulie 1699, exista deja o grațiere a „tâlharilor din păduri” oferită de colonelul Löwenburg, din cauza că, fie mulți dintre tovarășii lui Pinteau erau dezertori din armată și se aflau sub jurisdicție militară, fie pentru a fi mai ușor ademeniți și prinși. Grația Măriei Sale le-a fost acordată în urma negocierilor de la Șurdești și îi condiționa la dezarmare, la predarea armelor și restituirea bunurilor prădate la comandantul cetății Satu Mare.

La 19 septembrie 1699 judele primar al orașului Baia Mare, Ioan Șarpataki, a primit decizia Consiliului de Război, prin care s-a decis urmărirea

și prinderea lui Pinte, deoarece condițiile n-au fost respectate. Însă, după reacția Guberniului, care-i cerea lui Rabutin îndreptarea dispoziției lui Löwenburg, Pinte și corifeii săi au fost eliberați.

La 5 octombrie 1699 au fost trimiși doi consilieri băimăreni (Mihai Proczer și Ștefan Monai) la Satu Mare, pentru a decide partea de contribuție pentru plata soldei lui Pinte și a haiducilor săi, aceștia fiind deja înrolați în armata imperială. Când a apărut pentru a treia oară în Satu Mare, la 2 ianuarie 1700, Pinte a fost arestat, împreună cu mai mulți hotnogi și decurioni.

Prin decizia Consiliului de Război din 26 iunie 1700, Pinte împreună cu cei 24 de *praedenos* au fost eliberați condiționat sub jurământ și chezășie, pentru a aduce bunurile jefuite. La prețul chezășiei se adăugau și câte 8 florini de fiecare răufăcător, pentru comandant și secretarul său. Lui Pinte i-a servit drept chezaș preotul Demian Pap din satul Sârbi, comitatul Satu Mare. În urma eliberării condiționate, Pinte nu se va mai întoarce la Satu Mare.

După ce, la 5 iulie 1700, Consiliul de Război a dispus luarea unor măsuri speciale în problema haiducilor, o lună mai târziu același for militar a dispus urmărirea, prinderea și omorârea lui Pinte și a tovarășilor săi pe motiv că înțelegerea nu a fost respectată.

La 30 august, Consiliul de Război a emis o nouă dispoziție, total schimbată, ce viza angajarea lui Pinte și a tovarășilor săi în solda împăratului, cu specificația că amnistia nu-i scutea de procesele civile pornite contra lor, în vederea recuperării bunurilor tâlhărite. Iarna și-a petrecut-o în oastea de husari a cetății Ineu, din comitatul Zarand, unde a deținut funcția de *ductorum huszarorum Hungarorum seu Valachorum* sau, după o altă mărturie, *hotnog al cavalerilor maghiari sau sârbi și români*. Locul este unul potrivit, deoarece, în cazul deconspirării, putea fugi în Banat, rămas sub ocupație otomană.

În primăvara lui 1701, din documentele emise de Guberniu, rezultă că Pinte, în fruntea a 200 de haiduci părăsise Zarandul și se îndrepta spre munți, în comitatul Ugocea, cu intenția de a acționa în Polonia. În acel moment Pinte a căzut în dizgrația Vienei, odată cu diploma împăratului Leopold I din 23 aprilie 1701, prin care se pune pe capul *evadatului de sub escortă Pintye*, mort sau viu, 500 de taleri imperiali.

7. Dimensiunile mișcării

Procesul verbal din 12 iulie 1701, întocmit de o comisie numită în acest sens la Satu Mare, al interogatoriului mai multor țărani și haiduci prinși, ne oferă informații importante despre dimensiunile mișcării lui Pinte. Din interpretarea acestuia rezultă această situație:

Nr. crt.	Denumirea satelor	„Latrones”	Tăinuitori	Observații
1.	Crăciunești	Todor Zabul Molnar alias Molnár	Paul Stephan Petras Anderko Konstranza Lázár Mihai Iuon Dan Havasi Paul Tudor Ioannes Griga	Poștașul „tâlharilor” Poștașul „tâlharilor”
2.	Breb	-	un oarecare Kozma	locotenent
3.	Desești	Csinálos Ioan Nagy Peti Toth György Varga Janos Vikóny János Un anume Jakab	Hozmány Pap Ioan, Un anume Illyés	Poștașul tâlharilor” Tăinuitorul lui Pintea
4.	Hărniciești	Nagy László Madarász Gábor Szakállas F.și fratele	Szakállas Lázár Stephan Z.	
5.	Hoteni	Molnár Simion	Fiul lui Vasile din Hoteni, Urszulja	
6.	Oncești	-	Un nobil	
7.	Sârbi		Jura Ioan Doná Jakab Dunka Ioan Dunka Petras Tartea Petru Pop Damian	Tăinuitorul lui Pintea
8.	Sighet	-	Un agricultor, fratele tricesimatorului Matei	Poștașul „tâlharilor”
9.	Cetățile	-	Un tăinuitor	
10.	Satu Nou de Sus	Ginerele lui Gherasim	Sacul Demeter Simon Tudor Csont Ioan	
11.	Ferneziu	Varga János	Marcul	
12.	Șurdești	Cvasce Gyurka Flora	Nicoară Călin Fuluman Lupul Tudor Martin	

		Laurențiu Botizi	Crăciun	
13.	Căpleni	Timofi	Dregan Vasili	
14.	Costeni	Czigány Iuon	Cura Ioan Durka Lázár Román Tivadar	
15.	Libotin	Buda Sikun	Preotul satului Haminest Jéremiá Tudor Mihai Boga Griga	Judele satului
16.	Lăpuș	-	Oros Iuon Szász Istvan	
17.	Târgu Lăpuș	-	Alexa Un anume Kozma	Jude, tatăl adoptiv al lui Pintea
18.	Stoiceni	Florás Tivadar Florás Ioan Petraș Ioan Kukuruz	Nemes Gheorghe, alias Pintea	nobil
19.	Cătuna Stoiceni	Modruț	Gribola din Ioaniș Grigore din Ioaniș	
20.	Ungureni	Oros Ioan	Preotul Cosma	preot
21.	Copalnic	Todorka Zabul Batizi János Tóth György Varga János	Nemeș Stefanuc	nobil
22.	Ketzer	Kis Kotona	Nemeș Ioan, alias Ionutz, preot român	
23.	Bichigiu	-	Ginerele preotului	
24.	Buzești	Erdéli Ursul	Preotul satului	
25.	Bucești	-	Lapát János	
26.	Baia Sprie		Szöcs János	
27.	Sisești	Gyurka	Un măcelar Tudorca Visilei Pop Ion	Tăinuitorul lui Pintea
28.	Negreia	Orosz János Ginerele lui Orósz Vasili	Preotul român	

8. Sfârșitul tragic

Fenomenul haiduciei de codru a cunoscut o nouă etapă, odată cu anunțarea în adunarea comitatensă a Maramureșului a fugii din închisoare în Polonia a lui Francisc Rákóczy al II-lea. Afilieră la mișcarea *kuruților*, mișcare îndreptată împotriva austriecilor (cunoscuți sub numele de *lobonți*), este de presupus că a avut loc în primăvara anului 1703, când autoritățile i-au desemnat pe „tâlhari” cu numele de „rebeli”, „răzvrățitori”, dușmani ai statului. Pintea a reapărut, ca și căpitan al lui Francisc Rákóczy al II-lea, în luptele împotriva imperialilor din nordul Ardealului. La 14 august 1703 la asediul porții sudice a orașului Baia Mare, cunoscută ca și Turnul Măcelarilor, Pintea a fost ucis și îngropat lângă zidul din interiorul cetății. Asasinul acestuia, Déssi Istvan, a fost ales începând cu anul 1704 în cea mai înaltă funcție din magistratura cetății: jude primar (*judex primarius*).

9. Prestigiul

Mișcarea lui Pintea Viteazul a depășit limitele unui simplu brigandaj, având o organizare militară riguroasă. Mai mult decât atât, în părțile Maramureșului, Sătmăruului, Chioarului, Bistriței, Bihorului, Sălajului, chiar în Moldova, Ungaria și Polonia s-a creat o solidaritate ce depășea barierele entice și sociale. Liantul complicității românilor, maghiarilor, rutenilor de la cei mai umili iobagi, la orașeni sau nobili, a fost oferit de Pintea. Dată fiind notorietatea sa, îi întâlnim numele purtat și de alți haiduci, până la mijlocul secolului XIX, astfel:

1. La Baia Sprie este consemnat un Pintea Viteazul în anul 1708.
2. În anul 1711 un Pintea de Budești avea în subordine trei cete de haiduci: una în Munții Gutâi, una în Oaș și o a treia, în zona Cicârlău. A fost executat în același an la Satu Mare.
3. La ultima campanie tătară din Maramureș (1717).
4. La 1845 un Pintea este consemnat la Baia Sprie, unde a fost și spânzurat.
5. Inclusiv în cadrul revoluției de la 1848, când Pintea de la Ocna Șugatag a trecut de partea revoluționarilor lui Ioan Buteanu.

10. Toponimia foarte bogată denotă zonele de acțiune ale lui Pintea

Pivnița Pintii – o peșteră din Vârful Șatra

Piatra lui Pintea de la Tăuții de Sus – piatra de moară dusă-n spate de Pintea ca hotar cu Baia Sprie

Pivnița Pintii, Izvorul Pintii, Făgădăul lui Pintea în Gutâi – între Cavnic și Budești

Piciorul Calului, în hotarul Căvnicului, la Roata - aici calul lui Pintea și-a rupt piciorul

Poarta lui Pintea – la Copalnic Mănăstur, sub Dealul Măgurenilor

Casa Pintii – peșteră la Poienile Izei

Cocoșul Pintii, Masa Pintii și Fântâna Pintii – la Iadăra

Bliduțul Pintii – din satul Măgoaja
Turnul lui Pinte – din Baia Sprie
Jocul lui Pinte – din Cârlibaba
Valea Pintii și Beciul lui Pinte – de la Poiana Negrii, jud. Suceava
Pârâul lui Pinte – în Suceava
Șatra Pintii (muntele și schitul) – Cernești, Maramureș
Săritoarea lui Pinte – în apropiere de Creasta Cocoșului
Peștera Pintii – pe versantul nordic al cunoscutului deal Bobâlna

Bibliografie selectivă

- Academia Română, *Istoria românilor*, vol. V, Ed. Enciclopedică, București, 2003
- Susana Andea, Avram Andea**, *Haiducul Pinte și lumea sa: 1693 – 1703*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
- Susana Andea, Avram Andea**, *Documente privind mișcarea lui Pinte 1693 – 1703*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003.
- Călin Felezeu**, *Pinte Viteazul între legendă și adevăr istoric*, Ed. Proema, Baia Mare, 1998.
- Aurel Feștilă, Ioan Pintilie, Ioan Cădariu, Ioan Sabău, Valer Achim**, *Monografia municipiului Baia Mare*, vol.I, Baia Mare, 1972.
- Alexandru Filipașcu**, *Istoria Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.
- Teofil Ivanciuc**, *Sighetul Maramureșului. Patrimoniu și Turism*, Ed. Valea Verde, Sighetul Marmăției, 2012.
- Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András**, *Istoria Transilvaniei*, vol. II (de la 1541 până la 1711), Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005.

Contribuții la istoria militară a Maramureșului. Atacuri străine în secolul al XVII-lea

Ivanciuc Teofil
Sighetul Marmăției
teofilivanciuc@yahoo.com

Cuvinte cheie: Maramureș, război, istorie militară, secolul al XVII-lea, Borșa, Sighet, Visk, Hust, tătari, austrieci, polonezi, turci.

Între anii 1538 (când s-a semnat Pacea de la Oradea, urmată în 1570 de cea de la Speyer) și 1733, comitatul Maramureș a făcut parte, cu întreruperi, din Principatul Transilvaniei, fiind ocupat de către austrieci între anii 1599-1605 (cu excepția momentului Mihai Viteazu), 1614-1615 și 1685-1687.¹¹¹

Secolul al XVII-lea a însemnat cea mai neagră și instabilă perioadă din istoria locului, când întreaga regiune a trecut printr-o succesiune de războaie și de declin. În acest interval de timp s-a consumat Războiul de 15 ani (1593-1606) dintre austrieci și otomani, perioadă în care au fost realizate și cele două uniri ale Principatelor Române, cea din 1595 (de sub principele Sigismund Bathory), respectiv cea din 1600 (săvârșită de Mihai Viteazul).

A urmat războiul de 30 ani (1618-1648), care i-a pus față în față pe austriecii catolici contra ardelenilor protestanți, Maramureșul devenind din nou zonă de conflict.

În anul 1660, turcii au înființat vilayetul de la Oradea, aceștia devenind, cu întreruperi, stăpânii comitatului până în anul 1685. De fapt, retragerea acestora din zonă a avut loc abia în 1699, odată cu Pacea de la Karlowitz, atunci când au nevoiți să cedeze Ungaria și Ardealul în favoarea Austriei învingătoare.

În fine, la 1672 a izbucnit războiul curuț (promaghiar și antihabsburgic), care a durat, cu intermitențe, până în anul 1711.

În afara atacurilor armate străine (prezentate în rândurile următoare), Maramureșul a fost și scena unor răscoale și lupte interne, conflicte cu trupe de tâlhari și haiduci, printre care cele atribuite haiducului Pinte Viteazul, documentate în anii 1695 (în „Munții Maramureșului”), 1697, 1698 (atacul asupra castelului de la Coștiui, soldat cu 250 de morți) și încercarea nereușită de cucerire a Sighetului din anul 1699, la care se adaugă unele incidente minore la frontieră cu bistrițenii sau cu polonezii, pe care nu le-am mai consemnat aici.

Iată lista principalelor conflicte armate cunoscute pe teritoriul Maramureșului:

1603. Polonezii aliați cu tătarii au pustiit în timpul mișcărilor lui Basta satele Lăpușna și Calocca (Maramureșul de nord, azi în Ucraina), iar Borșa a fost rasă de pe fața pământului de **armata ardeleană** a lui Moise Szekely, fiind apoi scutită de plata dării.¹¹²

¹¹¹ Filipașcu, pag. 94, Ivanciuc, pag. 41.

¹¹² Veress, VII, pag. 150-152, Diaconescu, pag. 297, Ardelean, pag. 28.

1611. Lupta cu habsburgii, care a avut loc undeva între 22 octombrie-10 noiembrie 1611, în zona Borșa.

În războiul său contra principelui transilvan Gabriel Bathory, voievodul Țării Românești, Radu Șerban, a obținut sprijinul habsburgilor, care i-au trimis o armată de sprijin. Înfrânt de ardeleni, corpul expediționar austriac de circa 3.000 oameni condus de generalul Sigismund Frogach și de căpitanul cetății Satu Mare, Andrei Doczy, a trecut din Transilvania în Moldova, pe la finele lunii septembrie, încercând să ajungă de acolo, prin Polonia, la Cașovia (Košice, azi în Slovacia). Nemaiputând însă aștepta prea mult timp aprobarea polonă de tranzitare a teritoriului acestui stat, soldații au hotărât se plece acasă pe un alt drum, prin Maramureș.

Austriecii au pornit de la Putna spre vest, peste munți, având drept călăuză un călugăr. Prima încercare de traversare a Carpaților a durat nouă zile, aceasta eșuând din cauza condițiilor meteo și a lipsei unui drum propriu-zis. Atunci, habsburgii au decis să se întoarcă în Moldova, dar după trei zile, din lipsa cailor (morți pe drum ori mâncați de trupe) s-au răzgândit din nou, luând iar drumul muntelui.

Într-un final, epuizați și flămânzi, austriecii au reușit să intre în Maramureș, mai mult ca sigur că prin zona Borșa, probabil prin Târnița Bălăsinii (aflată la nord de Pasul Prislop, pe unde trecea în vechime drumul de legătură cu Moldova, așa cum apare pe mai multe hărți de secol XVIII). Abia ajunși, aceștia au fost întâmpinați de către 1.500 de maramureșeni conduși de către vicecomite, care le-au cerut să se predea și să jure credință principelui Gabriel Bathory. Străinii au refuzat, așa că a început lupta, care a durat o zi și o noapte.

„Pe cei care nu i-au tăiat, i-au lăsat în cămașă” a declarat un martor ce a asistat la jefuirea austriecilor de către români și secui. Un număr de 500 de soldați imperiali au murit, alții fiind luați în robie și predând armele, însă fără să accepte să jure credință principelui.

Pe drumul spre Sighet, prizonierii au mai fost atacați încă o dată de către români. În orașul reședință a comitatului au rămas 100 de prizonieri răniți, doi dintre hotnogi au fost trași în țeapă (Albert Fabrizi și Lukacs Kallai), iar alte surse susțin că soldatul Paul Palai a fost decapitat din ordinul vicecomitelui Petru Pogany, cel care a condus în luptă Brachium-ul comitatului. În sfârșit, o parte din prizonieri au fost duși robi principelui Bathory.

În cele zece zile fatidice, imperialii au pierdut circa 2.000 oameni, fie decedați prin munți de foame și frig, fie căzuți în lupta cu maramureșenii. Puținii supraviețuitori s-au retras în Moldova, unde au fost într-un final ajutați de către voievodul Constantin Movilă cu suma de 2000 florini, pentru a ajunge la Cașovia prin Polonia.¹¹³

¹¹³ **Hurmuzaki**, pag. 454, **Veress**, VIII, pag. 213, 215-216, 219-223, **Diaconescu**, pag. 298-300, **Ivanciuc**, pag. 43.

1629. A fost consemnat un **atac tătar**, străjile de la palisada Hust (Maramureșul de nord, azi în Ucraina) fiind amendate, deoarece nu au fost suficient de vigilenți¹¹⁴.

1640-1646. În acest interval de timp **polonezii** au jefuit în repetate rânduri Maramureșul.¹¹⁵

1657. Tătarii au intrat din nou în depresiune, prinzându-i pe maramureșeni total nepregătiți, principele transilvan Kemény ajung prizonier la ei și fiind apoi răscumpărat cu bani grei. În același an, maramureșenii erau la război în Polonia, acasă rămânând foarte puțini oameni.¹¹⁶ Tot acum a avut loc un **atac polonez** condus de mareșalul Lubomierszky și de viitorul rege Jan Sobiechzky care, urmărindu-l pe Gh. Rakoczi II, au jefuit Beregul, la retragere fiind învinși de maramureșeni pe Valea Neagului, la Prislop (Maramureșul de nord, azi în Ucraina).¹¹⁷

În fine, tot atunci au venit să prade **cazacii** aliați cu foști mercenari de diferite nații care nu fuseseră plătiți de către Rakoczi, invadatorii fiind alungați cu mare greu din comitat.

1658. „**Tătarii** nu mai atacau oameni, ci luau doar vite și alimente” spune o scrisoare a vicecomitelui¹¹⁸ din acest an, dar în 1659 privilegiile orașelor regale au fost se reinnoite pentru că „actele vechi fuseseră arse de către tătari”.¹¹⁹ În acest an a avut loc și un **atac polonez** asupra orașului Visk (Maramureșul de nord, azi în Ucraina), unde aceștia au jefuit, printre altele, arhiva celor cinci orașe, pe care au restituit-o apoi contra unei recompense¹²⁰.

1661. Invazie turco-tătară. Primul val de musulmani a sosit dinspre sud în luna iulie, aceștia prădând nestingherit zona Baia Mare. Principele transilvănean Ioan Kemény a fugit, pentru că cei 13.000 turci ai lui Ali Pașa aliați cu tătarii erau prea puternici ca să le facă față. Tătarii au trecut apoi în Maramureș, prădând împrejurul Hustului și luând ca pradă o mulțime de oameni și vite. Ostașii din Hust i-au atacat cu fereală, reușind doar recuperarea celor 300 vite.

Ali Pașa l-a trimis la Hust pe Husein, pașă de Timișoara și de Ineu, pentru a-i convinge pe apărători să se alieze cu el și să-l schimbe pe principele Kemény. La 4 august, apărătorii Hustului (în cetate era refugiată însăși doamna Kemény cu suita sa și cu o gardă de 200 de ostași), văzându-l pe Husein apropiindu-se cu suita sa, au tras cinci lovituri preventive de tun. Husein Pașa le-a făcut semn că vine ca sol, astfel că creștinii au trimis în întâmpinarea sa 50 de călăreți. Turcii au trimis doi oameni cu scrisorile lui Ali Pașa, soli care au fost nevoiți să suie legați la ochi dealul Hosana unde se afla cetatea.

Sus, după ce au fost citite scrisorile, oamenii lui Kemény s-au sfătuit, decizând că-i vor rămâne fideli acestuia și anunțându-i pe turci că au destulă

¹¹⁴ Márki, pag. 83, Ardelean, pag. 89-90.

¹¹⁵ Filipașcu, pag. 95.

¹¹⁶ Márki, pag. 85, Ardelean, pag. 170.

¹¹⁷ Filipașcu, pag. 95-96.

¹¹⁸ Ardelean, pag. 173.

¹¹⁹ Ardelean, pag. 325

¹²⁰ Ardelean, pag. 34.

pulbere și plumb în cetate pentru Ali Pașa, dacă acesta va veni să-i atace cu grosul trupelor sale. Cei doi soli au fost relegați la ochi și conduși afară de către căpitanul Matia Madarasz, care trebuia să-i ducă nevătămați înapoi la Husein Pașa.

Numai că, pe drum, căpitanul i-a jefuit, răbindu-l grav pe unul dintre ei, luându-le până și caii și trimițându-i înapoi pe jos. Mai mult, ostașii din cetate au început să tragă cu tunurile asupra lui Husein, care s-a retras grabnic. El a fugit la Ali Pașa care era în acel moment sub cetatea Nyalab (Korolevo, azi în Ucraina) și i-a povestit cum propunerea lor a fost refuzată, iar solii atacați și jefuiți, ceea ce l-a supărat cumplit pe turc.

În sfârșit, la data de 13 august, turco-tătarii au pornit să răzbune umilința îndurată. Ei au trecut tiptil pe sub cetatea Hust, apoi au suit pe Tisa ajungând până la Sighet. Acolo, „în afara târgului”, 300 de pușcași li se împotriviră și se bătură cu ei. Turco-tătarii n-au mai stat să lupte, ci s-au întors, arzând și jefuind la rând toate satele, târgurile Visk și Teceu (ambele aflate azi în Ucraina) și luând mii de prizonieri creștini. De acest atac se presupune că ar fi legată distrugerea mănăstirii Sârbi, ceea ce ar însemna că turco-tătarii au prădat și dincolo de Sighet, pe valea Cosăului.

Invadatorii au luat-o apoi spre sud. Orașul Baia Mare s-a predat, dându-i chezași pe conducătorii orașului și dăruindu-le multe bucate, Bistrița a procedat la fel. De aici se deduce că Maramureșul ar fi putut scăpa, dar n-a făcut-o, de vină fiind bravura excesivă și lipsa de diplomatie manifestată de către apărătorii Hustului.¹²¹

1677. Luptele cu contingentul franco-polono-tătaro-maghiar. În octombrie 1677, un număr de 2.000 de soldați polonezi și tătari, împreună cu un escadron unguresc cu 500 de cai¹²², conduși cu toții de către generalul conte francez Boham, au ajuns în regiune dinspre Polonia (probabil prin Prislopul de pe valea Neagului din Maramureșul de nord, pe unde trecea drumul la acea vreme, dar nu excludem posibilitatea ca aceștia să fi coborât pe valea râului Uj, prin comitatul Ung), în drumul lor spre Debrecen, în cadrul războiului anti-habsburgic. Ei erau aliați cu curuții, fiind sprijiniți de către regele Ludovic al XIV-lea, care era interesat să-i slăbească pe austrieci prin toate mijloacele.

Pestrița oaste a străbătut locurile, jefuind peste tot după cum era pe atunci obiceiul, ajungând în Ugocea la cetatea Nyalab (la distanța de 20 km de Hust), a cărei garnizoană austriacă era condusă de generalul Schmidt.¹²³ În lupta de pe 10 octombrie 1677 austriecii au fost bătuți, deși erau superiori numeric. Francezii și aliații lor maghiari, tătari și poloni au omorât mai mult de 1.000 de austrieci și au luat sute de prizonieri¹²⁴.

Acest episod ar putea explica prezența „frâncilor”, între cetele de păcătoși din fresca de pe pereții pronaosului bisericii din Desești, realizată în

¹²¹ Kraus, pag. 410-413, Filipașcu, pag. 96, Ivanciuc, pag. 44.

¹²² Vanel, pag. 70-80.

¹²³ Moga, pag. 248.

¹²⁴ Hudiță, pag. 307-308.

anul 1780.¹²⁵ Ori, această menționare misterioasă să fie originată doar de conflictul surd dintre Imperiul Austriac și Franța aflată în pragul Revoluției?

Nu știm sigur, dar un lucru este cert: în lunga listă a conflictelor militare ce au măcinat zona Maramureșului în secolul al XVII-lea poate intra și această prezență excepțională (nemenționată de către istoricii locului), a unui îndepărtat corp expediționar francez.

1680 (aproximativ). **Atac habsburgic**, soldat cu distrugerea de clădiri și bunuri ale orașului Visk.¹²⁶

1685-1686. Ocupația militară austriacă a generalului Frederico Veterani, care a încartiruit în Maramureș și Chioar numărul enorm de 13.000 de soldați, care s-au dat la multiple jafuri și chiar omoruri, purtându-se la fel de barbar ca și tătarii.¹²⁷

1690. Atac turco-tătar. Maramureșenii s-au scuzat că nu pot să trimită anumite produse la Curte, deoarece duceau lupte de apărare cu păgânii.¹²⁸

În aceste conflicte care s-au succedat sângeros vreme de un secol, își are originea dezvoltarea nemaivăzută a mișcării haiducești, care l-a avut ca principal exponent pe Pinte Viteazul (1670-1703), dar aceasta este deja o altă istorie.

Bibliografie selectivă

1. **Veress, Andrei** – *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VII și VIII, Cartea Românească, București, 1934 și 1935.

2. **Hurmuzaki, Eudoxiu de** – *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. IV, partea 1, București, 1882.

3. **Filipașcu, Alexandru** – *Istoria Maramureșului*, tip. Universul, București, 1940.

4. **Diaconescu, Marius** – *Din istoria Maramureșului în timpul principelui Gabriel Bathory*, în „Satu Mare. Studii și comunicări XV-XVI. 1998-1999”, ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1999.

5. **Ardelean, Livia** – *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, ed. Ethnologica, Baia Mare, 2012.

6. **Márki, Sándor** – *A vármegyei bizottság jelentése*, în suplimentul VIII al anuarului „Századok”, XXIII, Budapest, 1889.

7. **Pop-Bratu, Anca** – *Pictura murală maramureșeană*, ed. Meridiane, București, 1982.

¹²⁵ **Pop-Bratu**, pag. 46. „Frâncii” respectivi au fost pictați de către meșterul Radu Munteanu ajutat de un oarecare Gheorghe, în 1780, deci la peste un secol de la evenimentul care pare să fi marcat puternic comunitatea locală.

Documentația la care am avut deocamdată acces vorbește, foarte succint, de mișcări de trupe care au avut loc doar pe valea Tisei (pe aliniamentul Muncaci-Nyalab) respectiv în zona orașelor Baia Mare și Satu Mare, însă nu putem omite posibilitatea ca mercenarii să fi ajuns și pe valea Marei.

¹²⁶ **Ardelean**, pag. 34.

¹²⁷ **Filipașcu**, pag. 97.

¹²⁸ **Ardelean**, p 34.

8. **Kraus, Georg** – *Cronica Transilvaniei. 1608-1665*, ed. Academiei R.P.R., București, 1965.

9. **Moga, Ion** – *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională, VI, 1931-1935”, Cluj, Cartea Românească, 1936.

10. **Hudiță, Ion** – *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVII^e siècle (1635-1683)*, Gamber, Paris, 1927.

11. **Vanel, Claude** – *Histoire des Trouble de Hongrie*, vol. 3, Mortier, Paris, 1687.

12. **Ivanciuc, Teofil** – *Sighetul Maramureșului. Patrimoniu și turism*, ed. Valea Verde, Sighetul Marmăției, 2012.

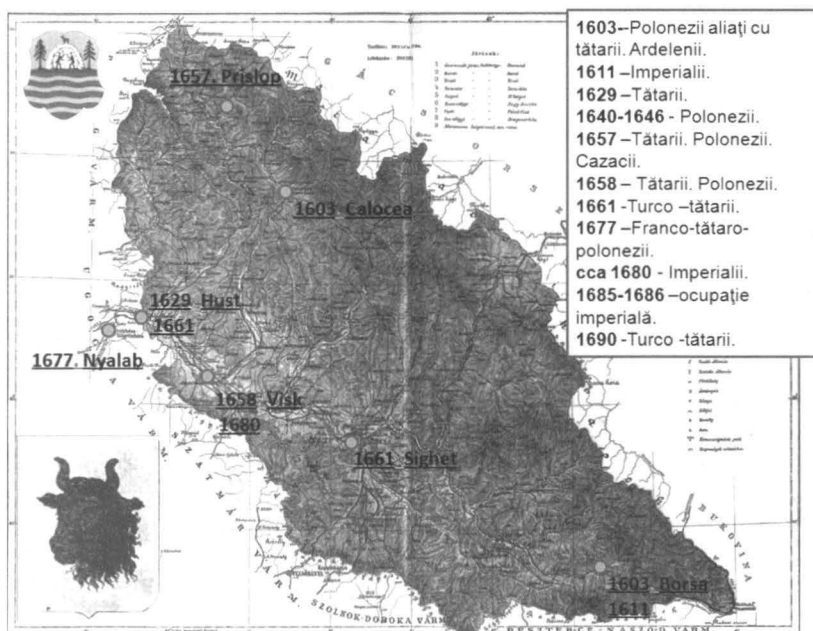
Summary

Contributions for the Maramures's military history. Foreign armed attacks during 17th century

Keywords: Maramureș, war, military history, seventeenth century, Borșa, Sighet, Visk, Hust, Tatars, Austrians, Poles, Turks.

Our paper shows a part of Maramures's military history during 17th century. The foreign armed attacks has affected the region in a very troubled time, when two important wars has occurred: the 15 years war (1593-1606) and the 30 years one (1618-1648). At that time, Maramures county was included in the Principality of Transylvania, but it was also intermittently occupied by Austrians between 1599-1605 (excepting the short living Romania's Union under Mihai Viteazu rule), 1614-1615 and 1685-1687.

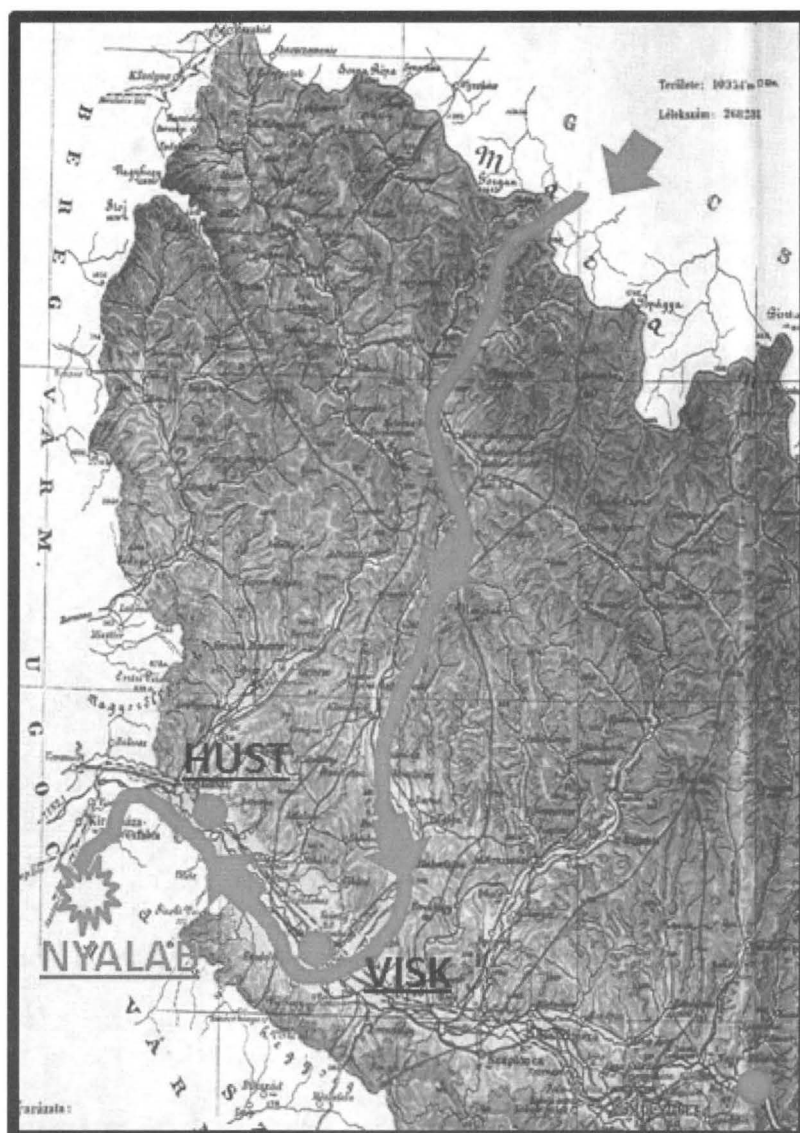
The main foreign military actions were recorded in Maramures during the following years: 1603 (Poles and Tatars has managed to destroy two border villages, and Borsa was ruined by a Transylvanian army), 1611 (a 3.000 soldiers strong Austrian army transiting between Moldavia and Slovakia, was decimated by a 1.500 men Maramures task force), 1629 (Tatar desant), 1640-1646 (several Polish assaults), 1657 (the Tatars has taken hostages, and there were reported different attacks by Polish and Cossacks troops), 1658 (again the Tatars, but also the Poles who pillaged the town of Visk), 1661 (the most important foreign invasion of the century, when 13.000 Turks and Tatars led by Ali Pasha looted the region and fought the local defenders on Hust and Sighet battles), 1677 (bloody fight at Nyalab - 20 km west from Hust, between Austrian garrison and a troop consisting by Poles, Tatars and Hungarians, led by the French count Boham), 1680 (Austrian attack over Visk town), 1685-1686 (ravagind and bloody Austrian military occupation led by General Veterani) and 1690 (another Turkish and Tatar desant).



Atacuri armate în sec. XVII în Maramureșul istoric



1661. Incursiunea turco-tătară de la Hust la Sighet



1667. Traseu urmat de franco-poloni-tătari în Maramureșul istoric

Câteva informații privind proprietatea asupra pământului în satul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea

Muzeograf Ioan Toșa
Muzeul de Etnografie al Transilvaniei
Cluj-Napoca

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm câteva aspecte privind evoluția dreptului de proprietate asupra pământului în satul românesc de începutul secolului XX, aspecte surprinse în răspunsurile primite la unele chestionare de la sfârșitul secolului al XIX-lea¹²⁹ și de la începutul secolului XX.¹³⁰

Potrivit informațiilor cuprinse în aceste surse documentare dreptul de proprietate asupra pământului, a fost obținut: de locuitori prin *dreptul primului ocupant*, prin *donații (danii)*; prin *măsurile administrative* (sistemizări de așezări, împroprietări), prin *moșteniri* și prin *cumpărări*.

Credința că locuitorii și-au obținut dreptul de proprietate prin dreptul primului ocupant a fost menționată în satelor foarte vechi, în care oamenii credeau că „au fost aici din totdeauna”, sau că „sunt aici de pe vremea uriașilor”¹³¹ și în localitățile care au fost înființate de unele persoane stabilite temporar în zone nelocuite.¹³²

Prin dreptul primului ocupant și-au obținut proprietatea și prin defrișări „oamenii, care au venit în vechime aici, unde n-aveau locuri de semănat și de fânaș, că erau numai păduri pe locurile acestea și cei care voiau să are, să

¹²⁹ **B. P. Hașdeu - Chestionarul juridic** (1877) Pentru răspunsurile trimise de învățătorii I. Climescu din comuna Dofteana jud. Bacău, I. Curpăn din Nadișa, Bacău, C. Petrov din Brusturoaia și D. Pătu din Berzunt la acest chestionar, vezi B. P. Hașdeu, *Soarele și luna, Folclor tradițional în versuri, 2 Note comentarii, Variante, Indici*, Editura Saeculum I.O. București 2002, pp. 225-289; **B. P. Hașdeu - Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română** (1884), vezi și Ion Mușlea, *Ov. Bîrlea - Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, Editura Minerva, în 1970; **N. Densușianu - Chestionariu despre tradițiunile istorice și anticitățiile terilor locuite de români**, partea I-a (1893), partea a II-a (1895) vezi **Adrian Fochi - Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea**, București, 1976;

¹³⁰ Chestionarul *Casa* (1926) a Muzeului limbii române din Cluj, vezi **I. Toșa - Casa în satul românesc de la începutul secolului XX**, Editura SUPERGRAF, Cluj Napoca, 2002

¹³¹ Uriașii sunt pomeniți în localități din toate zonele țării, despre ei crezându-se că au fost locuitorii acelor meleaguri înainte oamenii. Uriașii erau ființe așa de mari încât „o copilă de-a lor găsim doi oameni ce arau la câmp cu un plug cu 6 boi i-a luat în poală pe toți, boii, oamenii și plugul și s-a dus cu ei la mama sa zicând: uite mamă! Am găsit niște gândaci ce scurmă pământul. Mama ei i-a zis: du-te mamă și-i du unde i-ai găsit, că avem să perim noi și au să iasă aceștia să trăiască pe lume”, inf. din Braniștea, jud. Covurlui D.

¹³² „un cioban foarte bogat s-a așezat cu târlele de oi aici, apoi și-a făcut bordeie și după el au venit alți locuitori, care au ocupat și folosit terenurile, cât și cum au vrut ei, formând un sat Bîrca”, inf. din Bîrca, jud. Dolj.

semene și să-și facă fânaț, tăiau copacii, scoteau rădăcinile și așa își făceau arături, semănături și fânețe”.¹³³ Tot prin defrișări primii ocupanți și-au procurat și lemnul pentru construcții „se spune că și casele bătrânești sunt făcute din lemnul ce se tăia chiar în locul acela”¹³⁴, după care primii ocupanți își luau din pământul din jur cât le era necesar, „fiindcă nu era stăpânire regulată care să-i oprească”.¹³⁵

În unele localități se credea că proprietatea a fost primită ca danie de la un Domnitor, pentru unele servicii aduse țării „un om făcea o viteză în război și ca răsplată i se da de la Vodă o bucată de pământ, de veci, cu drept de a o stăpâni el și urmașii săi, și-i dădea și hrisov la urmă. Bucata de pământ era mai mare sau mai mică după viteza ostașului.”¹³⁶

Fiii moșului, au devenit *bătrâni* neamului și au dat spița neamului „pe spiță se vede în ce chip s-a împărțit pământul, luând ei butucul, sau cel întâi bătrân, încep a-l împărți, după cum acel tată a avut copii, în spiță se vede câți bătrâni erau înainte în sat și cum s-a împărțit pământul între copiii lor”.¹³⁷

Cunoașterea spiței de neam era foarte importantă, în rezolvarea neînțelegerilor care apăreau uneori între urmași, deoarece succesiunea se făcea pe baza descendenței strămoșilor. Spița de neam era foarte importantă și pentru cunoașterea statutului social al ascendenților diferitelor familii din cadrul unei comunități.

Pământ, în suprafețe mai mici, au dat și unii proprietari mari (boieri, mănăstiri, așezăminte, etc.) pentru atrage brațe de muncă pe moșiile lor.¹³⁸ Oamenii care se stabileau pe moșiile lor primeau pe lângă terenuri, (în special loc de casă) și *materiale de construcție gratuite*¹³⁹, *scutiri de dări*¹⁴⁰ și *pășune pentru animale*.¹⁴¹

Un rol important în obținerea și reglementarea proprietăților agrare a locuitorilor satelor l-au avut autoritățile prin aplicarea unor măsuri administrative de sistematizare, sau de împrumut.

¹³³ Inf. din Heciu Laspezi jud. Suceava D

¹³⁴ Inf din Bursucani jud. Covurlui D.; „numele de Aninoasa vine de la pădurea de anini care a fost în timpuri vechi pe locul satului”, inf. din Aninoasa jud Argeș

¹³⁵ Inf. din Slănic jud. Bacău D

¹³⁶ Inf. din Podul Iloaiei, jud. Iași, D „Moș sau bătrân o bucată de pământ ce s-a dat unui om când s-a împărțit pământul și care astăzi s-a împărțit între mai mulți moștenitori” inf. din Fata jud. Olt D

¹³⁷ Răspuns la Chestionarul juridic a lui B.P.Hasdeu trimis din com Nadisa jud. Bacău. Cf. B. P. Hasdeu, *op. cit* p. 239

¹³⁸ „le-au dat pământ degeaba numai ca să-i aibă pe moșia lor” Inf. din Basarabi jud. Suceava D

¹³⁹ „un boier care era stăpân peste o întindere de pământ și având nevoie de oameni a zvonit cu făgăduială, că oricine va voi să vină pe acele locuri li se va da loc de casă și lemn trebuitor pentru clădiri” Inf. din Bosânceni, jud. Botoșani D

¹⁴⁰ „de obicei când se întemeia un sat nou, locuitorii lui erau scutiți de dări” Inf. din Almaju, jud. Dolj, D

¹⁴¹ „boierul moșiei a dat veste în toate părțile că acelora care vor veni pe moșia sa li se va da loc și lemn trebuitor pentru facerea caselor, vitele lor vor fi slobode pe imasă pe toată moșia”, inf. din Păușești jud. Iași D

Primele sistematizări de sate au fost făcute de autoritățile habsburgice, în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, din dorința unui control mai eficient asupra supușilor și a obținerii unor noi suprafețe agricole de cultură. Sistematizarea s-a făcut prin comasarea gospodăriilor răspândite pe văi și pe dealuri în cadrul unor vetre sătești compacte. Acțiunea de sistematizare a satelor prin măsuri administrative este cunoscută și sub numele de *aducerea la linie*.¹⁴²

În Țara Românească prima încercare de sistematizare a satelor a fost făcută de austriecii în timpul ocupării Olteniei (1718-1739) în care scop întocmesc o hartă în care sunt redată corect formele de relief, drumurile, apele și localitățile Olteniei.¹⁴³

Aducerea la linie, propriu zisă, s-a făcut începând cu anul 1829¹⁴⁴, în prima etapă oamenii ne vrând să-și strice vechile gospodării și să-și ridice altele noi pe noile loturi primite, autoritățile au fost nevoite să apeleze la „silnicie de topoare, căci oamenii nu voiau mutarea”.¹⁴⁵ Acțiunea de aducere la linie a caselor era făcută după instrucțiuni precise privind suprafața intravilanului unui sat, proprietățile săteanului în intravilan, materialele și tehnicile de construcție, dimensiunile caselor¹⁴⁶, plasarea acestora față de drum.¹⁴⁷

În noile sate, aduse la linie, gospodăriile locuitorilor nu puteau ridica în afara vetrei așezării și trebuiau să aibă o formă regulată de 20 stânjeni la drum și 15 stânjeni în adâncime. Gospodăriile, sunt înșirate „aliniat de-a lungul unor străzi”¹⁴⁸, drumuri mari late de 15 stânjeni, sau mijlocii late de 8 stânjeni¹⁴⁹. care gravitau în jurul celei mai importante artere de circulație din zonă.

¹⁴² **Ioan Godea - Arhitectura românească în epoca modernă 1700 -1900**, Editura Primus, Oradea, 2012. p. 14; „la țară în loc de stradă poporul zice linie”, Argetoiaia; „Linia îi un drum printre două rânduri de case”, inf. din Bîrca, D jud. Dolj

¹⁴³ **Ioan Godea**, *op. cit.*, p. 20

¹⁴⁴ „Obligarea locuitorilor de a-și părăsi vechile gospodării pentru a se așeza în noile vetre de sat au fost menționată și în alte localități „prin execuție locuitorii răspândiți în mai multe locuri au fost adunați pe locul unde se află azi”, inf. din Filiași, D jud. Dolj „Înainte de linie (1832) oamenii au fost risipiți prin păduri cu locuințele și atunci, din poruncă domnească s-au tras la linie, venind slujitorii stăpânirii și fărâmiând coșurile caselor”, inf. din Ibănești, D jud. Olt

¹⁴⁵ Inf. din Ccacâru, jud. Brăila, D

¹⁴⁶ „Potrivit acestor măsuri casa iobăgească trebuia să fie formată din trei încăperi (cameră de locuit, tindă sau bucătăria și cămara) cu târnaț la fațadă .Dimensiunile caselor erau de 7 stânjeni la iobagii săraci, 8 stânjeni la iobagii cu 2/8 de sesie și de 9 stânjeni la iobagii cu 4/8 sesie, iar lățimea (împreună cu târnațul) de 3 stânjeni la cei săraci, 3 stânjeni și 2 șuhuri și de 3 stânjeni și 5 șuhuri”; **Ioan Godea**, *op.cit.*, p. 14

¹⁴⁷ „În ce privește poziția caselor față de drum se prevedea ca acestea să n-aibă gard spre stradă și „la fiecare casă camera să fie spre stradă și să aibă cel puțin un geam spre stradă” **Ioan Godea**, *op.cit.* p. 15.

¹⁴⁸ „, Linia s-a făcut astfel: o surpat casele locuitorilor și i-a obligat să le pună în centrul satului, la linie, unele de o parte a drumului, altele de cealaltă latură. Au surpat atunci, sunt ca la 60 de ani, casele la două cătune mai îndepărtate și le-a pus la linie”, inf. din Bela, D jud. Dîmbovită

¹⁴⁹ **I. Godea**, *op. cit.*, p.21

La mijlocul secolului al XIX-lea dreptul de proprietate asupra pământului în cele trei țări române aparțineau *marii proprietăți* (boieri, grofi, mănăstiri așezăminte publice) și *țaranilor liberi*.

În Moldova din 4.090.125 ha, cultivate, 5/9 aparțineau moșiilor boierești, 2/9, aparțineau moșiilor mănăstirești, iar 1/9, aparțineau moșiilor răzășești.¹⁵⁰ Populația Moldovei, în număr de 181.343 familii locuiau în 2302 localități (sate și cătune), situate pe: moșii boierești (91.832 familii); pe moșii mănăstirești (41.410 familii); pe moșii răzășești (47.373 familii).

În Țara Românească pământul lucrat, era de 1.958.301 ha și forma 146.951 moșii și părți de moșii care aparțineau: statului (59 moșii), comunelor (21 moșii), așezămintelor publice (189 moșii), mănăstirilor (1753 moșii), boierilor (78.874 moșii), iar un număr de 66.035 moșii aparțineau moșnenilor.

Populația Țării Românești era de 2.400.921 suflete, din care populația agricolă, de 1.634.702 suflete care locuiau în 3.156 comune rurale¹⁵¹. O cincime din populația rurală, adică 89.657 familii, erau moșneni, 343.230 familii erau clăcași birmici, iar 26.574 familii erau clăcași săracii.¹⁵²

În Transilvania erau un număr de 128.127 familii de iobagi, care primeau în folosință pământ de la 3.607 de moșieri. Dintre aceștia un număr de 3.134 erau moșieri mici, cu 1-50 iobagi, 422 erau moșieri mijlocii cu un număr de 50-500 iobagi, 30 erau moșieri mari, cu 500-1000 de iobagi și 21 erau moșieri foarte mari cu peste 1000 de iobagi¹⁵³. Alături de iobagii pe moșiile moșierilor mai lucrau și 63.866 familii de jeleri și 66.092 familii de libertini.¹⁵⁴

În Moldova și Țara Românească, până la desființarea iobăgiei, situația socială a țăranilor dependenți era determinată de numărul animalelor mari, bune de lucru, pe care le dețineau. Clăcașii care aveau 4 boi erau considerați fruntași, cei care aveau doi boi erau clăcași mijlocași, iar cei care n-aveau animale de lucru erau clăcași săraci.¹⁵⁵

În Transilvania starea socială a iobagilor era determinată de mărimea sesiilor urbariale pe care le aveau în folosință, care puteau să fie întregi, jumătăți sau părți de sesie. Mărimea sesiilor era stabilită în funcție de calitatea pământului, cele de calitate I-a aveau o suprafață de la 6 la 14 iugăre (din care 4-10 iugăre de arătură, 2-4 iugăre de fânețe); cele de calitate a II-a aveau o suprafață de la 9 la 17 iugăre (din care 6-12 iugăre arătură și 3-5 iugăre fânaț), iar cele de calitate a III-a și a IV-a aveau de 11-20 iugăre (din care 7 -14 iugăre arătură și 4-6 iugăre de fânaț).¹⁵⁶

Moșia boierească era împărțită în două părți, una care reprezenta *gospodăria boierească* și a doua care cuprindea loturile date spre folosință clăcașilor, pentru care aceștia erau obligați să presteze claca.

¹⁵⁰ Ilie Corfus, *op cit.*, p .15

¹⁵¹ *Ibidem* , p .19

¹⁵² *Ibidem*

¹⁵³ *Din Istoria Transilvaniei, I*, Ed. Academiei RPR, 1963, p .299

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 273.

¹⁵⁵ Ilie Corfus, *op cit.*, p. 18

¹⁵⁶ C. Bodea și B. Surdu, *Regimul absolutist și regimul liberal*, în *Din Istoria Transilvaniei II*, Ed. Acad RPR, 1963, p .137.

Marile moșii erau lucrate de clăcași care aveau și inventarul agricol și animalele de lucru necesare.¹⁵⁷ Clăcașii puteau să lucreze pământul (să facă arături și să cosească), unde voiau și cât voiau, pe moșie, cu condiția să dea proprietarului a zecea parte din recoltă.

În Principatele Române până la Tratatul de la Trianopol gospodăria boierească fiind autarhică, proprietarii era interesați în primul rând să obțină produse necesare pentru consumul intern, nu pentru comerț, de aceea aceștia nu dețineau inventar agricol și nici nu erau interesați să exploateze intensiv pământul.

În urma desființării monopolului turcesc asupra comerțului Țărilor Române, în urma tratatului de la Adrianopol(1829) s-a creat posibilitatea desfacerii produselor agricole românești și pe alte piețe externe.

Aducând venituri importante, comerțul cu cereale, a impulsionat marea proprietate în obținerea unor cantități tot mai mari de produse agricole pe care să le valorifice prin vânzare. În condițiile în care terenurile erau lucrate de către clăcași cu inventarul lor, după cunoștințe agrotehnice rudimentare, pentru obținerea unor cantități mai mari de cereale marii proprietari erau nevoiți să mărească suprafețele semănate pe moșia boierească, și să extindă suprafața terenurilor arabile în detrimentul pășunii și a fânețelor sau să diminueze loturilor date în folosință clăcașilor.

Regulamentul Organic a reglementat suprafețele de teren date în folosință clăcașilor și a mărit obligațiile acestora. În Moldova un *clăcaș* primea un loc de 10 prăjini (1.790,20 mp) pentru casă, ogradă și grădină și o falce și jumătate (2,145 ha) de loc de arătură. Pe lângă acest teren *clăcașul codaș* (cel fără animale de lucru, dar cu o vacă de hrană) mai primea în folosință 40 prăjini de fâneață și 20 prăjini de pășune (cca. 3 ha); *clăcașul mijlocaș* (cu 2 animale de lucru și o vacă de hrană) primea în folosință o jumătate de falce (7.161 mp) de fâneață și o jumătate de falce de imaș (în total peste 4 ha); iar *clăcașul fruntaș* (cu 4 animale de lucru și o vacă de hrană) primea o falce și jumătate (21.483 mp) de fâneață și o falce și jumătate de imaș (în total peste 7 ha).¹⁵⁸

În Țara Românească clăcașul primea ca loc de casă și grădină șapte prăjini și trei pogoane loc de arătură pe lângă care *fruntașul* mai primea în folosință două pogoane și jumătate de pășune și trei pogoane de fâneață, în total 8 pogoane (4 ha), *mijlocașul* primea un pogon și jumătate de pășune și 19 prăjini de fâneață, în total 4 pogoane, iar *codașul* 12 prăjini de pășune și 15 prăjini de fâneață, în total 2 ha.¹⁵⁹

Terenurile date în folosință clăcașilor nu erau separate de cele care reprezentau rezerva boierească, boierii având libertatea să le schimbe cu ocazia oricărei noi distribuirii. Excepție făceau terenurile atribuite ca loc de casă, curte

¹⁵⁷ „Instrumentele arătoare sunt foarte primitive, plugul este acela gros cu roate, tras de 6-8 boi” **Ion Ionescu de la Brad - Agricultura română din județul Dorohoi**, București 1866, p 131

¹⁵⁸ **Ilie Corfus**, *o c.*, p. 24-25

¹⁵⁹ **Ilie Corfus**, *o c.*, pp. 23

și grădină care erau date o dată pentru totdeauna, precum și terenurile obținute prin defrișare de clăcași sau de părinții lor.¹⁶⁰

După desființarea iobăgiei iobagii au fost împrăștiati cu pământul pe care l-au avut în folosință înainte ceea ce a creat o diferențiere socială, diferențiere ce s-a accentuat în continuare, datorită modalității de transmite a averii între urmași. Reformele agrare din 1864¹⁶¹, 1879, 1921 au încercat să se diminueze această diferențiere prin împrăștierea familiilor sărace.

În urma desființării iobăgiei s-a ajuns în unele sate ca foștii iobagi să devină mai bogați ca nemeșii iar averea să fie un element foarte important în aprecierea unei familii.

Până la colectivizare situația socială a unui neam era apreciată după suprafața de pământ pe care o avea în proprietate „pământul face neamul, domniile și cine are pământ se poate ține cu nasul pe sus, da cine n-are trebuie să cate caute și la picioare. Pământul îți dă posibilitatea să te simți tare și să-ți faci părea ascultată”¹⁶² și după numărul animalelor pe care le deținea.

Pe lângă avere un criteriu de apreciere a unei familii era neamul din care face parte care putea să fie *bun*, o mândrie pentru urmași, atunci când avea avere și membrii lui se bucurau de un bun renume datorită cinstei, hărniciei, bunătății, credinței și înțelepciunii lor:

„Trăiască neamurile mele
Să trăiască mult și bine
Că mi-s cinste, nu rușine
Tăte-s gazde, cu avere
Nici eu nu le fac rușine”¹⁶³,

sau *rău*, o povară greu de purtat, atunci când era sărac, iar membrii aveau rău renume datorită beției, necinstei, hoției etc.

„Eu iubesc, mama iubește
Casa ni se prăpădește
De-ar iubi și tatăl meu
Casa ne cade-n părau”¹⁶⁴.

Famiiliile de neam bun erau apreciate în toate satele, oamenii apelau la sfaturile lor, mai ales la a celor bătrâni, „sătenii privesc pe cel mai bogat ca mai de frunte în sat, cinstea ce le dau cei săraci, li se arată prin aceea că aceștia din urmă sunt ascultători la povețele celor întâi, le satisfac cererile”.¹⁶⁵

¹⁶⁰ *Ibidem.*, p. 26.

¹⁶¹ „Prin Legea din 1864 au fost împrăștiati un număr de 406.429 clăcași cu 1.654.969 ha” cf. N. Adăniloiaie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Editura Academiei R.S. R. 1967, p.344.

¹⁶² Părerea unui țăran din Caianul Mic jud. Cluj, apud. **Maria Bâtcă, Simboluri vestimentare și evoluția lor în perioada post feudală I** în *Revista de etnografie și folclor*. Tom 5 București, 1994, p .56.

¹⁶³ Strigătură din Ieud, jud. Maramureș

¹⁶⁴ Strigătură din Runcul Salvei, jud. Năsăud

¹⁶⁵ **B. P. Hașdeu, Soarele și luna, folclor tradițional în versuri**, 2. București 2000, p. 229

La familiile bogate se apela atunci când aveau nevoie să se împrumute cu ceva, din rândurile acestora se căutau nașii.

Mândria originii de neam bogat se regăsea și în relațiile dintre tineri căsătoria se făcea numai între oamenii de aceeași condiție socială, „Nunta nu se face niciodată între o familie bogată și una săracă”¹⁶⁶, iar în situația în care băiatul sau fata nu ascultau sfatul părinților și se căsătorea cu cineva de un rang mai jos decât al familiei lor, părinții nu le da avere.

„Io tu mândră te-aș lua

Nu-mi dă tată tău nimica
Noi mândruță ne-om fi dragi
Dar tată tău nu ne dă vaci
Mândruță ne-am lua noi
Dar tată tău nu ne dă boi.
Suflă vântul pă prelucă
Tu săracă și io slugă”.¹⁶⁷

Un tânăr sau o tânără, dintr-o familie mai săracă trebuia să aibă mare noroc pentru a fi acceptați să intre într-un neam mai mare, ca ginere sau noră.

„Sărace mire frumos
Mare norocos ai fost
C-ai luat din neamul nost
Lui Dumnezeu te-ai rugat
Ce mireasă ți-ai luat
Harnică cum nu-i în sat
Și frumoasă ca un brad”.¹⁶⁸

Mândria originii neamului s-a regăsit, până târziu, și-n portul popular al locuitorilor din anumite zone.¹⁶⁹ În Țara Lăpușului foștii iobagi purtau cămăși cu guler și manșete cu broderii policrome, în timp ce nemeșii aveau cămăși fără guler și fără ornamente. Iobagele purtau șorțuri cu vârste colorate pe margini și jos, iar poalele aveau guler la talie și erau decorate cu broderii la guler și la poală, în timp ce la nemeșe aveau numai brăcinare, fără nici-o broderie. Zadiile din spate la iobage erau mult ridicate peste talie, până la mijlocul spatelui, și

¹⁶⁶ „Nunta nu se face niciodată între o familie bogată și una săracă” **Pungilă Ioana**, Lucrare de seminar, *Obiceiuri de la naștere, nuntă și înmormântare în comuna Bozovici jud. Caraș*. În Țara Făgărașului până în 1920 fii de boieri aveau gulerul cămășii lat, pe când cei de iobagi îl aveau îngust și se încheiau cu un șnur fii de boieri nu se căsătoreau cu cei de iobagi” C. 460 **Damian Nicole**, *Nunta țărănească din Arpașul de Jos jud. Făgăraș*, Lucrare de seminar Arhiva MET.

¹⁶⁷ **Tancred Bănățeanu** - *Diferențieri în portul popular din Ungureni, comuna Cupșeni, raionul Lăpuș, regiunea Maramureș* în Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de etnografie și artă populară, București, dec. 1964, p.468.

¹⁶⁸ Caietul 493, **Viorel Grivase**, *Obiceiuri de la naștere, căsătorie și înmormântare din comuna Nepos, jud. Năsăud*, Lucrare de seminar la etnografie Arhiva MET.

¹⁶⁹ „În Țara Făgărașului, până în 1920, fii de boieri aveau gulerul cămășii lat, pe când cei de iobagi îl aveau îngust și se încheiau cu un șnur fii de boieri nu se căsătoreau cu cei de iobagi” C. 460; **Damian Nicole** - *Nunta țărănească din Arpașul de Jos, jud. Făgăraș* Lucrare de seminar Arhiva MET.

erau încinse cu bete în șiruri suprapuse depășite ce creează un brâu foarte lat, în timp ce nemeșele își suflecau la brâu zadia dinapoi.¹⁷⁰

În satele din Valea Jiului descendentele nemeșelor aveau părul „pieptănat în două chici răsucite sub formă de conci, în creștetul capului asemenea celor din Țara Hațegului” în timp ce iobagele, după ce se măritau, se pieptănau „cu cărare la mijloc împletind părul în două plete la care adăugau pleteri de lână, cu rolul de îngroșa împletitura de păr natural și a-i da o anumită formă”.¹⁷¹

Nemeșele purtau peste poalele cămășii „rochie cu șorț”, în timp ce fostele iobage purtau „catrințe și oprege cu ciucuri” Iobagele purtau în picioare cioareci (ciorapi croiți din pânură și întăriți cu talpă) lungi până mai sus de genunchi, nemeșele purtau cioarecii lungi numai până la genunchi.

Bărbații iobagii din Valea Jiului purtau părul lung cu cărare la mijloc, împletit în două chici. Șubă albă din pânură, lungă, purtau și nemeșii și iobagii, diferența consta în „bârnașe vopsite în negru și roșu la tineri sau vânăț și negru la vrâstnici, la iobagi, pe când la descendenții din familia nemeșilor era decorat numai cu bârnaș alb și negru și avea gulerul de postav negru pentru bătrâni și roșu la cei tineri”.¹⁷²

O altă modalitate de obținere a dreptului de proprietate asupra pământului era prin moștenire de la părinți. Moștenirea în satele românești se făcea după legea pământului, părintele putând dispune, cu limbă de moarte, cum vrea el de avere, dar trebuia să țină seama de faptul că neîndreptățirea unuia dintre fii era înfierată de săteni multă vreme.

În satele de moșneni pământul *moșesc* putea fi moștenit numai de urmașii moșului „care aveau dreptul numai la partea ce li se cuvenea de la moșul lor”.¹⁷³ De aceea, prin împărțirea între urmași pământul moșesc s-a diminuat ca suprafață, apărând diferențieri sociale între *bătrâni*¹⁷⁴ „dacă unii au mai mult pământ cauza e că moșul lor a cuprins la început mai mult pământ, sau că familia unui moș a fost prăselnică decât a altuia” și moșia s-a împărțit între mai mulți”.¹⁷⁵

Averea părintească, după desființarea iobăgiei, putea să fie moștenită în primul rând de fii naturali. Mai aveau dreptul la moștenire copiii din flori, care,

¹⁷⁰ **Tancred Bănățeanu**, *op. cit.*, p 467- 473; „În fostul district al Chioarului, mai toți oamenii erau nobili și umblau în haine vinete și pe sumanele lor negre au postav vânăț la mâneci și brațe. Tot cu postav este tivit jur împrejur”. Răspuns la Chestionarul lui N. Densușianu, *Cestionariu despre tradițiunile istorice și anticități ale terilor locuite de români*, partea I-a, trimis de preotul Gregoriu Ciubâncaș din Ciubanca.

¹⁷¹ **Maria Bâtcă** - *Însemn și simbol în vestimentația țărănească din Transilvania*, în *Revista de etnografie și folclor*, Tom 38 Nr. 4 Buc. 1993, pp 384-386

¹⁷² *Ibidem*

¹⁷³ Inf. din Mihăiești jud Argeș

¹⁷⁴ „Moș este pământul care a aparținut unui singur locuitor și care s-a împărțit între urmași săi, bătrâni”, inf. din Mioveni. Jud Argeș

¹⁷⁵ Inf. din Mihăiești jud Argeș

„cu toate că erau considerați nelegitimi, purtau numele părinților care i-a crescut și aveau dreptul la moștenirea averii părintești ca și ceilalți copii”.¹⁷⁶

O altă categorie care aveau dreptul la moștenire erau copiii luați de suflet de familiile care nu puteau face copii, pentru a avea cine să le îngrijească la bătrânețe, sau de familiile mai bogate care aveau numai fete „pentru a avea cine să le ducă pe mai departe numele”.¹⁷⁷ Când se luau copii de suflet, pentru a se evita neînțelegerile ulterioare, între părinții naturali și cei de suflet, aceștia se luau „de peste o punte sau de peste o apă, dacă erau mici, iar dacă erau mai mărișori se luau în pielea goală ca să-i îmbrace cei care-i luau”¹⁷⁸ și se făcea un act, înscris între ei, act prin care părintele natural renunța la drepturile parentale asupra copilului, iar cel de suflet se obliga să-l înzestreze”.¹⁷⁹

Averea părintească se putea moșteni ca zestre la căsătorie. Zestrea era stabilită de către părinții ambilor tineri, verbal, în prezența unor martori (rude și nașii) înainte de logodnă și ea intră în posesia noii familii imediat după căsătorie. La căsătorie nu se întâmpla nici o dată ca „un sătean să dea unuia o zestre mai mare neîndreptățind cu aceasta pe ceilalți urmași”.¹⁸⁰

Căsătoriile copiilor se făceau în ordinea vârstei, întâi fetele și flăcăii cei mai mari, și apoi frații și surorile lor mai mici „nu voiesc cu nici un preț a-și mărita întâi fetele mai mici, nici a însura băieții mai mici, că, zic ei, nu se începe niciodată sacul de la fund”.¹⁸¹

Ca zestre se da „vite, pământ și loc de casă, obiecte din casă”¹⁸², iar tinerii care la căsătorie au primit zestre, dacă mai aveau frați necăpătuți, nu mai puteau avea pretenții la averea părintească, „ei trebuind să se mulțumească cu ce au primit atunci”.¹⁸³

Partea din averea părintească ce rămânea după ce toți frații și-au primit zestrea, era moștenită de băiatul cel mai mic, sau de fata cea mai mică, (dacă familia avea numai fete), care rămânea în casă.

De obicei moștenirea era cu ceva mai mare, decât partea pe care au primit-o de zestre frații lui, pentru că ea cuprindea și *partea sufletului*, adică acea parte din avere care trebuia să acopere „cheltuielile de înmormântare, cheltuielile ce se fac pentru sufletul mortului la pomenile și pomenirile de 3, 9 și 40 zile, la 3 și 6 luni, care se adaugă la cele pentru cruce, îngrijirea mormântului”.¹⁸⁴

¹⁷⁶ **B. P. Hașdeu**, *op.cit.*, p. 268

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 255

¹⁷⁸ *Ibidem*

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 255, în localitatea Brusturoasa, jud. Bacău

¹⁸⁰ **B. P. Hașdeu**, *op.cit.* p. 257

¹⁸¹ *Ibidem*.

¹⁸² **B. P. Hașdeu**, *op.cit.* p. 256

¹⁸³ „Dacă un fiu la însurătoarea sa s-a dus în casa nevestei și dacă părinții lui mai au și alți copii nepuși la cale, atunci acel fiu nu mai poate cere din averea tatălui său, ci trebuie să rămână mulțumit cu zestrea ce a luat la ieșit.” *Ibidem*, p.270

¹⁸⁴ **Artur Gorovei** - *Partea sufletului. Un vechi obicei juridic al poporului român*, Șezătoarea No.1-2, ian-febr. 1926, p. 3.

De obicei, încă din timpul vieții părinți spre bătrânețe își pregăteau hainele cu care să fie înmormântați, (de obicei hainele cu care au fost miri), ștergarele care să fie date pomană „fiecare femeie în etate este pregătită cu 12 servete pentru ea și 12 pentru bărbat pe care le da la preot, dascăl, cruce, prapori, gropari și cel care duce calul de la căruță”.¹⁸⁵ de care nu se atingea nimeni, „fiind sacre pentru toată lumea, fiind cel mai mare păcat, de neiertat a le răpi”.¹⁸⁶

Famiiliile fără copii își lăsau moștenire rudelor care se îngrijeau de înmormântare și de ce trebuia făcut pentru pomeniri după înmormântare.¹⁸⁷ Dacă o familie nu avea copii și bărbatul era bolnav, acesta putea lăsa cu limbă de moarte averea nevestei, dacă este convins că soția, chiar dacă se va mărita, se va îngriji de ce trebuie pentru sufletului lui atât la înmormântare cât și după. În situația în care, cu limbă de moarte, nu-i da voie să se recăsătorească și totuși o făcea, rudele soțului „o cer în fața judecății să-i combată violarea ce a comis și se ivesc gâlcevi”.¹⁸⁸

Suprafața pământului aparținător unei familii putea crește sau descrește prin cumpărare sau vânzare. Pământul moșesc nu era iertat a-l vinde străinilor numai descendenților din familie și „numai dacă aceștia nu se învoiau să-l cumpere, era iertat a-l vinde”.¹⁸⁹

În cazul în care o familie era obligată să vândă, pentru rezolvarea unor probleme, sunt întrebate neamurile dacă nu cumpără „roagă întâi pe rude dacă nu cumva voiesc să cumpere de la ei și dacă nu atunci zice n-am păcat căci l-am rugat și vinde la altul străin”.¹⁹⁰

Dacă se vinde o avere nemișcătoare fără să fie întrebate rudele, acestea au dreptul, timp de un an, să o răscumpere, „rudele au dreptul de a răscumpăra o avere nemișcătoare dacă s-a vândut fără știrea lor, sau nefiind ei în sat, dând cumpărătorului banii și alte cheltuieli cu înscrisuri și cu aldămaș”.¹⁹¹

Pentru a evita aceasta cumpărătorul insista să se prevadă în actul de vânzare o sumă exagerată ca preț pe care nu i-ar da mâna răscumpărătorului să-i plătească.¹⁹²

Vânzarea de pământ s-a făcut și de către stat din moșiile lui prin legile agrare. Legea Agrară din 1864 prevedea că se pot vinde suprafețe de până la 12 pogoane la prețul de 5 galbeni pogonul, însurăților sătenilor de pe moșiile strănte și celor care aveau casă și grădină în sat dar n-au fost clăcași, plata făcându-se timp de 15 ani fără dobândă. Cei 106.714 săteni¹⁹³ care au cumpărat loturile de pe moșiile statului nu era voie a fi înstrăinate timp de 30 ani¹⁹⁴

¹⁸⁵ Inf. Maria Ivan Flucuș, Șinca Nouă, jud. Brașov

¹⁸⁶ Artur Gorovei, *op. cit* p.3

¹⁸⁷ *Ibidem*

¹⁸⁸ *Ibidem* p 272.

¹⁸⁹ Inf. din Maidan D

¹⁹⁰ *Ibidem* p. 274

¹⁹¹ *Ibidem*. p 275

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ **N. Adăniloie, Dan Berindei, Reforma agrară din 1864**, Editura Academiei R.S. R. 1967 p.344

Prin Legea din 1889 se stabilea ca din moșiile statului puteau cumpăra loturi de 5 ha comunele pentru școală și biserică și capii de familie fără pământ, văduvele cu copii și țăranii care aveau mai puțin de 5 ha. Loturile cumpărate nu puteau fi înstrăinate timp de 15 ani¹⁹⁵. Pe baza legii din 1889 au cumpărat loturi de 5 ha un număr de 105.165 țărani iar 1.549 au cumpărat loturi mai mari.¹⁹⁶

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea așezările românești au fost recunoscute oficial ca unități social teritoriale, individualizate printr-un toponim, ce sunt formate dintr-un număr variabil de gospodării dispuse de-a lungul unei rețele de căi de comunicație și un teritoriu ce era folosit drept spațiu ocupațional de către locuitori.

Prin această recunoaștere s-a terminat procesul de separare a proprietăților aparținătoare locuitorilor unei așezări, de terenurile aparținătoare marilor proprietari și de cele aparținătoare satelor vecine

Teritoriul unei așezări cuprindea două părți importante, vatra satului și hotarul. În vatra satului, sau intravilan, se găseau proprietățile individuale ale locuitorilor (terenurile pe care erau ridicate gospodăriile, între care, mai ales în satele de foști de țărani liberi, se aflau și terenuri libere, destinate ridicării unor noi gospodării) și proprietatea comună a întregii colectivități (terenuri neproductive *maidane*, drumuri, văi). Mărimea proprietăților individuale varia de la așezare la așezare, în satele cu case răsfirate fiind mai mari deoarece „fiecare gospodar își are în jurul casei grădina unde se găsesc pomi meri peri, loc arabil mai ales pentru cultura cartofului”¹⁹⁷

Exploatarea proprietății din cadrul vetrei satului era lăsată la latitudinea fiecărui proprietar, aceștia având obligația de-a respecta proprietatea vecinului și proprietatea comună. Conflictele apărute ca urmare a nerespectării acestei obligații se rezolvau, între vecini pe plan local, rareori ajungându-se la organele de judecată.

În hotarul satelor se găsea proprietatea individuală a locuitorilor (terenurile arabile, fânețele viile și livezile cu pomi fructiferi în unele zone) și proprietatea comună (pășunea, pădurea, drumurile).

Suprafețele de teren deținute de familiile țăranesti variau de la caz la caz. În satele de țărani liberi mărimea moșiei, la început, a fost mai mare sau mai mică după vitejia oșteanului, sau după cum a fost stabilită la început, în funcție de „cât putea ocoli omul într-o zi cu picioarele”¹⁹⁸ sau de cât putea vâna într-o zi: „unii mergeau la vânat și cât puteau umbla într-o zi, puneau semn, sau hotar, alții veneau din altă parte și când ajungeau la hotar se întorceau fiindcă nu aveau voie să treacă peste hotar, și în felul acesta puneau stăpânire pe bucățile de pământ și le stăpâneau ca proprietatea lor”¹⁹⁹.

¹⁹³ *Ibidem* p 337

¹⁹⁴ *Ibidem*. p .214

¹⁹⁵ *Ibidem* p 337

¹⁹⁶ *Ibidem* p. 338

¹⁹⁷ Inf. din Mihăiești jud Argeș D

¹⁹⁸ Inf. din Florești jud. Dolj D

¹⁹⁹ Inf. Din Havârna jud. Dorohoi, D

O dată cu stabilirea mărimii se făcea și delimitarea moșiei prin semne de hotar, care de obicei erau o brazdă de plug și diferite pietre „era obiceiul să înconjoare locul ce trebuia să-l cuprindă moșia prin brazda plugului, după care puneau pietre însemnate și așa se hotăra moșia satului”.²⁰⁰

Semnele de hotar marcau locul până unde se întinde teritoriul care aparține, spiritual, unei comunități sociale, locul în care oamenii acelei comunități se simțeau acasă „până la hotar omul merge liniștit, că merge ca pe locul lui, n-are de ce să se teamă”.²⁰¹ Trecând hotarul omul nu mai e la el acasă ci intră într-o lume necunoscută „poate bună, poate nu, eu știu că dacă trec nu mă mai simt bine”²⁰² de aceea el trebuia să aibă grijă să nu i se întâmple ceva rău

Semnele de hotar aveau, în primul rând, rolul de a delimita teritoriul unui sat de cea a altui sat „moșia unui sat era despărțită de a altui sat prin semne de hotar, movile împietrite în care se puneau cărbuni și alte materialuri și se lăsa cu anatema ca nimeni să nu le strămute”.²⁰³

Pentru a se stabili locul în care să se pună semnele de hotar „spun bătrânii că în vechime, când se întemeia un sat nou, unul din cei mai bătrâni pune o brazdă în cap, preotul îmbrăca haine de slujbă și mergeau împreună până când cădea brazda de pământ singură de pe cap și acolo puneau semn de hotar o piatră mare”.²⁰⁴

Ca semne de hotar: „se făceau movile de pământ în care se îngropau pietre”²⁰⁵, „țarcuri umplute cu pământ și pietroaie mari”²⁰⁶ „gropi făcute anume” în care se puneau pietre mari, sau butuci de lemne²⁰⁷.

²⁰⁰ Inf. din Fileși jud. Covurlui D „bătrânii povestesc că la formarea satului atunci au înconjurat comuna cu o brazdă, fiind tras plugul de doi bivoli albi” Inf. din Argetoaia, jud Dolj „În vechime satul se înconjură cu o brazdă de plug după care se făcea gard sau șanț” Inf. din Rogojeni, jud. Covurlui D „se trăgea o brazdă spre a se cunoaște mai bine hotarul” Inf. din Ruginoasa jud Neamț,

²⁰¹ Informație din Poiana Mărului, jud. Brașov, apud Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, 1997, p. 40

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Inf. din Mihăiești, jud Argeș D ; „când s-așeză hotarul este obiceiul a se pune în groapă, sub piatră, cărbuni de lemn stinși, fărâmituri de piatră și un nod de petică (cârpă)” Inf. din Mărgineni, jud. Neamț D

²⁰⁴ Inf. din Obârșia jud. Bacău D

²⁰⁵ Inf. din Priscaca jud. Olt D.; „Când se pun semne de hotar se face întâi agheasmă, apoi se fac niște gropi în care se pun cărbuni și deasupra lor se pune piatra de hotar, apoi se face movilă”, inf. din Cudalbi, jud Cudalbi D

²⁰⁶ Inf. din Doftana jud. Bacău: „gărduș plin de țărână, pentru hotare mai mari și bolovani sau țăruiși bătuți adânci”, inf. din Nadișa jud. Bacău H; „pietre gropi moșuroaie, ciuhe, brazde trase cu plugul”, inf. din Berzunt, jud. Bacău; B. P. Hașdeu, *Soarele și luna*, p. 281

²⁰⁷ „Hotarele sunt pietre îngropate în pământ lăsând numai un capăt afară”, inf. din Oncești jud. Tecuci D; „Sub pietrele de hotar se puneau cărbuni și cenușă, pietrele se scriau și jurau când se pun”, inf. din Gănești, jud. Covurlui D; „Când se punea un semn de hotar era obiceiul de a îngropa în pământ pietroaie lungi, cu un capăt în pământ și cu unul afară, sub care se îngropau cărbuni”, inf. din Buhalnița, jud. Neamț D.

În gropi, sub semnele de hotar, se puneau obiecte rezistente care să reziste vremii, cărbuni”²⁰⁸, cenușă cu cărbuni de stejar în care se amestecau bucăți de sticlă²⁰⁹, o sticlă mare cu vin sau cu apă sfințită²¹⁰, sticle sau oale, pentru că acestea nu putrezesc²¹¹, hârburi de oale noi, cărbuni și cărămizi fărâmițate²¹², „o ulcică cu tămâie”²¹³.

Obiectele care se puneau în groapă (cărbunii, sticla, cenușa, etc.) erau considerate tot semne de hotar, ele fiind proba materială ce dovedea valabilitatea semnului de hotar, în caz de litigiu, „dar acum stâlpul, fiind stricat și frânt deasupra, nu se cunoaște și ne-am apucat de l-am dezgropat să vedem dacă are semne de hotar și s-a aflat sub acea piatră, cum iaște obiceiul, nici cărbuni, nici cenușă, ci a fost o piatră fără ispravă”²¹⁴.

La fixarea semnelor de hotar, participanții jurau că le vor respecta²¹⁵: „când se puneau semnele de hotar oamenii aveau obiceiul să pună pe preot de citește molitva de jurământ și toți stau cu mâinile pe acele pietre ce au să le înfigă, apoi jură cu tot neamul, să se stingă acela care va schimba semnele de hotar sau le va strica și înfig pietrele de hotar și în groapă cu ele pun și cărbuni, semnul jurământului”²¹⁶.

²⁰⁸ Inf. din Mânjești, D, jud. Vaslui; Mihăești, jud. Vâlcea; Florești, D, jud. Dolj, Grumezești, D, jud. Neamț

²⁰⁹ Inf. din Băleni D jud. Galați: La punerea semnelor de hotar se puneau cenușă cu cărbuni de stejar în care se amestecau bucăți de sticlă și se îngropa sub piatră” Zăpodeni, jud. Vaslui D, „La punerea pietrelor de hotar se pune sub piatră cenușă sau cărbuni ca să nu se mute hotarul”, Muntenii de Jos, jud. Vaslui D

²⁰⁹ Drajna de Sus, D, jud. Prahova

²¹⁰ „Când se pune un hotar mare este obiceiul a se îngropa la o adâncime oarecare sub o piatră o sticlă mare de vin sau cu apă sfințită”, inf. din Slănic jud. Bacău, D

²¹¹ Inf. din Câmpurile, jud. Putna D;

²¹² „Sub piatra de hotar sunt puse hârburi de oală nouă, cărbuni, cărămizi fărâmițate”; inf. din Drajna de Sus, D, jud. Prahova

²¹³ „După aceia se face agheasmă ca să înconjoare moșia norii cu piatră” Inf. din Corbasca, jud Tecuci D

²¹⁴ Inf. din Florești, D, jud. Dolj și din Obîrșia , D, jud. Bacău

²¹⁵ „Înainte când se îngropa orice semn de hotar (în majoritatea cazurilor o piatră) se puneau sub ea cărbuni stinși și se zicea: așa să se uște cel ce va strămuta hotarul după cum s-au uscat acești cărbuni. După ce îngropau hotarul puneau deasupra lui niște cărbuni de tei aprinși și după ce-i scuipau îi loveau cu un ciocan din care cauză se producea un pocnet și ziceau așa să pocnească ochii celui ce va strămuta acest hotar”, inf. din Dumasca Dubrovăț, jud Vaslui D

²¹⁶ „Când se puneau un semn de hotar și din întâmplare trecea pe acolo un călător, îl prindeau și simularu asupra –i un fel de bătaie și dezbrăcare de haine ca să consfințească astfel tăria hotarelor și să se știe și să se respecte”, inf. din Plenița, D, jud. Dolj; „când se fac așa numitele semne de hotar se duc de junii cei mai tineri, care, după ce semnul de hotar este ridicat din pietre acoperite cu pământ și pus deasupra pajiște ca să înțelească, se pun pe rând mai mulți pe acel semn, numit holomb și în fața adunării li se aplică mai multe lovituri de bastoane în semn de aducere aminte. Devenind oamenii, în caz de divergențe de hotar ei sunt chemați și ascultați ca martori”, inf. din Seliște, D, Transilvania; „Sub pietrele de hotar îngroapă fier, cărbuni, hârburi de sticlă, mai dă câte

Pentru respectarea semnelor de hotar se lua ca martori toate persoanele care întâmplător se aflau acolo²¹⁷ „când se punea un semn de hotar și din întâmplare trecea pe acolo un călător, îl prindea și simulau asupra lui un fel de bătaie și dezbrăcare de haine, ca să consfințească astfel tăria hotarelor și să se știe și să se respecte din copii în copii”.²¹⁸

Pe lângă rolul de a fi mărturiile materiale, atunci când apăreau conflicte între două sate în ce privește încălcarea teritoriului, semnele de hotar aveau și rolul de a apăra teritoriu delimitat de ele, de forțele dezlănțuite ale naturii precum ploi torențiale, grindină și de alte rele.

Pentru a apăra hotarul de astfel de fenomene până târziu în cazurile în care era transportat un om care a murit de moarte nenaturală (ucidere, înec, sinucidere, etc.), departe de casă, însoțitorii erau obligați la intrarea în hotarul unui sat să anunțe clopotarul să tragă clopotele de la biserică. Vara pe timpul furtunilor mari, cu trăsnete și ploi torențiale se trăgeau de asemenea clopotele de la biserică crezând că sunetul acestora le va alunga din hotarul satului.

Hotarul, adică limitele teritoriului aparținător unei comunități, era locul propice desfășurării unor acte rituale cu caracter magic, cu scopul apărării membrilor comunității de rele. Aceste acte, pentru a avea rezultatele scontate, se desfășurau numai la anumite semne de hotar, care de la început au fost destinate, prin diferite acțiuni rituale, ca locuri până unde pot să vină bolile „locuitorii aveau obiceiul să înjuge doi boi gemeni la un plug și cu el să brăzdeze locul, menind ca peste brazda trasă să nu treacă bolile”.²¹⁹ Pentru a putea opri bolile, brazdă de plug trebuia să fie trasă de „doi boi negri, gemeni, făcuți se sâmbăta”²²⁰ de doi bivoli albi²²¹ de patru boi negrii.²²²

Apărarea locuitorilor dintr-un sat în situația în care în localitățile învecinate apăreau cazuri de ciumă se putea face și ducând cămașa ciumei între hotare²²³. Pentru a apăra satul de ciumă mai multe femei se adunau și într-o noapte făceau o cămașă cu care îmbrăcau o păpușă făcută din zdrențe „pe care o

o palmă unui copil mic ca să țină minte și să spună și altora când va fi mare, că acolo e hotarul”, inf. din Foltești, jud. Covurlui D

²¹⁷ „se făcea jurământ și blesteme, prin rugăciuni religioase și după terminare proprietarii dau o masă”, inf. din Priseaca jud. Olt D

²¹⁸ Inf. din Plenița jud. Dolj D

²¹⁹ Inf. din Zăpodeni, jud. Vaslui D.

²²⁰ „se povestește că satul Vârtopul este înconjurat cu o brazdă trasă de doi boi negrii, gemeni, făcuți de sâmbăta. Pentru aceasta cred că satul este scutit, sau apărat de molime”, inf. din Vârtopul, D, jud. Dolj; „Pentru a fi apărată așezarea de ciumă se încegea cu o brazdă de plug trasă de doi boi negri”, inf. din Poiana

²²¹ „Bătrânii povestesc că la formarea satului au înconjurat comuna cu o brazdă de plug, fiind tras plugul de doi bivoli albi”, inf. din Argetoaia, jud. Dolj D

²²² „În timpul ciumei și a holerei se trăgea o brazdă împrejurul satului cu un plug tras de patru boi negrii ca să nu intre ciuma în sat”, inf. din Țebea, jud. Hunedoara D

²²³ „Femeile se adună și fac o păpușă din zdrențe în formă de femeie, apoi toate, într-o noapte, fac o ie, în acea noapte o țese, și o coasă și îmbracă păpușa. În ziua următoare înmormântează păpușa lângă o cruce din vreo răspântie făcându-i-se măr și femeile cântând-o ca pe mort”, inf. din Șinca Veche D, jud. Făgăraș

duceau între hotare cu credința că am făcut cămașa ciumei și cu asta ne-am îndestulat ca să se ducă ciuma de la noi”²²⁴.

În hotarul satelor se găsea proprietatea individuală a locuitorilor (terenurile arabile, fânețele, viile și livezile cu pomi fructiferi în unele zone) și proprietatea comună (pășunea, pădurea, drumurile).

Proprietatea individuală din hotar, în special țarina (terenurile cultivate) era separată de grădinile din vatra satului printr-un gard, *gardul țarinei*. Acest gard era făcut din nuiiele, spini, vrejuri de viță de vie, de către locuitorii care aveau gospodăriile la marginea satului, iar în situațiile în care în vatra satului se aflau și terenuri necultivate - râpe, mlaștini, maidane - gardul era făcut de toți proprietarii care au terenuri în acea parte de hotar, proporțional cu suprafața deținută.

Gardul țarinei era reparat în fiecare primăvară, când se apropia timpul aratului, la îndemnul primarului, iar întreținerea lui, în cursul anului, intra în atribuțiile fiecărui satean. Primarul pedepsea pe cei care nu ieșeau la făcut sau reparat gardul oprindu-i de la arat „punea străji puternice la porțile satului și împiedica pe cel care nu și-a făcut partea de gard”²²⁵.

Din sat, accesul la locurile de cultură, se făcea printr-o poartă, *poarta țarinei*, care se aflau la ieșirile din sat, pe care toți oamenii care intrau sau ieșeau din sat erau obligați s-o închidă.

În toate localitățile țarina era închisă de la Sf. Gheorghe până la Vinerea Mare (14 octombrie), pășunatul animalelor fiind permis numai pe terenurile destinate anume: *pășunea, izlazul, suhatul*.

În perioada în care țarina era închisă culturile erau păzite de *paznicii de țarină, jitarii, haităii, gornicii*, oamenii anume angajați de către săteni primăvara, dintre oamenii cinstiți, cu avere. La angajarea paznicilor de câmp se stabileau și despăgubirile care trebuiau plătite în natură și cele care trebuiau plătite în bani pentru pagubele făcute în culturile din țarină.

Paznicii de câmp aveau obligația de-a supraveghea hotarul pentru evitarea producerii unor pagube în semănături de către animale și de către hoți. E purtau o bâță sau o furcă cu două coarne și își făceau în locurile mai înalte din hotar puncte de observație, unde-și amenajau adăposturi temporare, colibe de nuiiele acoperite cu fân care să-i apere de arșița verii și de intemperii.

Paznicii de țarină erau obligați să scoată animale găsite în țarină luând zălog (clopote, haine) de la cei care le păzea dacă paguba produsă era mică, sau să ducă animalele și să le închidă la ocol atunci când paguba era mai mare sau era produsă de animale singuratiche.

Zăloagele și animalele închise trebuiau răscumpărate de îngrijitorul sau de proprietarul animalelor prin recuperarea pagubei, în cazul zălogului și prin plata taxei de ocol, în bani. Taxa de ocol, stabilită primăvara la angajarea paznicilor, creștea o dată cu numărul zilelor în care animalele se aflau închise prin adăugirea cheltuielilor de întreținere a acestora. Din taxa de ocol o parte era

²²⁴Inf. din Ciubanca, jud. Someș D

²²⁵Tudor Pamfile – *Agricultura*, p 27.

a gazdei ocolului, o parte a paznicului de ținără și a treia parte era a folosită pentru repararea drumurilor, fântânilor comunale.

Stricăciunile mari produse în cultura unui proprietar erau constatate de o comisie formată din unul din mai marii satului, proprietar și paznicul de ținără care stabileau taxele care trebuiau achitate de proprietarul animalelor sau de păstorul acestora.

Pe timpul serviciului paznicii de ținără aveau la porțile drumurilor mai frecventate adăposturi temporare: *colibe*, *coverci* - „o groapă săpată în pământ pe marginea căreia se înfig lemne care se împreună într-un punct și se acoperă cu trestie, papură sau coceni, are forma unui con deasupra pământului.”²²⁶

Paznicii de ținără erau plătiți de săteni în natură, în funcție de suprafețele avute de proprietari „câte un snop din fiecare claie”.²²⁷ Pentru paza mălăiștilor jitarilor li se lăsa, în funcție de suprafața avută de fiecare proprietar o fâșie pe lângă drum pe care s-o culeagă ei.²²⁸

În ținără proprietățile individuale erau despărțite între ele, prin *mete*, *mejdină*, *miezuină*, *haturi*. Meta putea fi urma unei singure brazde de plug, sau „un loc îngust lăsat nearat între locurile a doi proprietari”²²⁹. După mai mulți ani, brazdele de plug rămase ne grăpate sau nearate, creșteau atât în înălțime cât și în lățime, transformându-se în răzoare, diminuând astfel suprafețe arabile ale proprietarului.

Pentru a se evita diminuarea suprafețelor cultivate în unele localități aceste brazde au fost înlocuite cu semne de hotar, de obicei pietre mari, puse, vizibil, din loc în loc. În mentalitatea populară aceste haturi aveau menirea de-a despărți proprietățile și de a le apăra de lucrurile rele, de aceea se credea că dacă treci peste ele e bine să scuipi ca să nu te pocească ceva.²³⁰

Cele mai importante elemente ale hotarului au fost terenurile arabile, fânețele și pășunea. Exploatarea acestora se făcea în funcție de locul ocupat de terenurile arabile, în raport cu fânețele pe hotar.

În localitățile în care terenurile arabile nu erau separate de fânețe fiecare proprietar putea să cultive ce voia pe pământul lui și să execute lucrările agricole când voia, atât timp cât considera că pământul este productiv. Pentru creșterea productivității locului fie că proceda la alternarea culturilor agricole, fie la lăsarea terenului necultivat un număr de ani.

Alternarea culturilor agricole era necesară pentru creșterea fertilității naturale deoarece fiecare soi de cereale ia sau dă solului unele elemente chimice. Permanentizarea cultivării unui fel de cereale, monocultura, duce la secătuirea terenului de aceleași elemente și îmbogățirea lui cu alte elemente care permit apariția unor boli bacteriene și la scăderea producției.

²²⁶ Inf. din Bîrca, jud Dolj D.

²²⁷ T. Pamfile - *Agricultura*, p. 139-140.

²²⁸ Ibidem p 218.

²²⁹ Argetoia „mejdină e locul lăsat printre două locuri cultivate”, Lipovu; „locul nearat între margina și lăsat ca semn de hotar”, Poiana

²³⁰ T. Pamfile - *Agricultura*, p 24

La sfârșitul secolului al XIX-lea alternarea culturilor se făcea între păioase și prășitoare, terenurile cultivate cu păioase fiind numite *holde*, iar cele cultivate cu porumb erau numite *prășitură*, *mălăiște*, *cucurizaștină*.

După ce erau cultivate un număr de 3-4 ani, terenurile arabile își pierdeau fertilitatea și erau lăsate să se odihnească. În funcție de numărul de ani în care erau lăsate „să se odihnească”²³¹ acestea se numeau pârlăoagă sau țelină. Pârlăoagă se numeau atunci când erau necultivate 2-4 ani, perioadă în care erau folosite ca pășune pentru animale.

Țelină se numeau terenurile arabile lăsate să se odihnească un număr mai mare de ani (4-10 ani), timp în care acestea se înțeleneau și erau folosite ca pășune, în primii ani, după care deveneau fânețe.²³²

Prin acest sistem de utilizare a terenurilor se reușea să se obțină atât creșterea fertilității naturale a pământului, cât și obținerea unor plante furajere mai hrănitoare deoarece în primii ani: „pământul fertil și înțelenit dă ierburi nutritoare, cultivându-se câțva timp și abandonându-se apoi, se acoperă fără întârziere cu plante furajere alese, în care mai pretutindeni vine și trifoiul și ghizdeul și lucerna fără ca să fie semănate de cineva”.²³³

În localitățile în care suprafața terenurilor arabile era redusă pentru creșterea fertilității naturale acestea erau lăsate să se odihnească un singur an timp în care erau arate, *ogorâte*. Terenurile arabile lăsate necultivate erau arate după ce se termina secerișul pentru ca rădăcinile de buruieni „să se prăjească sub arșița soarelui”²³⁴, după care în primăvara următoare erau arate din nou și însămânțate.

Sistemul de agricultură cu *ogor* a fost practicat atât individual, terenurile cultivate fiind răspândite pe tot hotarul ca o tablă de șah, cât și la nivelul întregii comunități, în care caz hotarul satului era împărțit în două câmpuri, *țarina* și *ogorul*.

În situația în care întreg hotarul era împărțit în două câmpuri, în fiecare câmp se aflau atât terenurile arabile, cât și fânețele, iar în anul în care un câmp era cultivat de pe el se recoltau cerealele și furajele pentru animale, iar câmpul lăsat să se odihnească era folosit ca pășune pentru animale. În localitățile în care se practica sistemul de agricultură cu două câmpuri proprietarii care aveau pământ în ambele câmpuri ale hotarului erau obligați să-și cultive terenurile numai din țarină, cele din câmpul lăsat *ogor* devenind pășune pentru animale.

Terenurile arabile din câmpul lăsat *ogor* erau fertilizate cu îngrășăminte naturale prin gunoiera cu gunoi de grajd sau prin târlire cu staulul oilor. Importanța târlirii locului, mai ales în satele din zonele înalte, era așa de mare,

²³¹ „Pământul se odihnește, se înnoiește, rămânând sau nu în pârlăoagă. Când pământul stă în pârlăoagă scoate din el buruienile, buruienile se usucă și putrezesc. Resturile ce ies din putrezirea buruienilor înnoiesc pământul”, **Ion Ionescu - Agricultura română în județul Putna**, București, 1869, p. 226.

²³² „Când pământul rămâne în pârlăoagă vitele merg și-l pasc; păscutul lasă pe el bălegarul. Bălegarul uscându-se și putrezind înnoiesc pământul. *Ibidem*”

²³³ **Ion Ionescu**, *op. cit* p. 143

²³⁴ Dichiseni, jud. Ialomița D..

încât în unele zone proprietarii cu oi multe adunau oile de la cei cu oi mai puține, și le păzeau fără plată, numai pentru nopțile de gunoi.²³⁵

Sistemul de agricultură ogor cu două câmpuri era avantajos față de cel cu țelină deoarece lăsa terenurile arabile necultivate un singur an, asigurând o suprafață mai mare de pășune pentru animale, și permitea îngrășarea pământului și prin târlire. Sistemul prezenta dezavantaje legate de suprafața mare ce rămânea necultivată un an și de necesitatea ca locuitorii să dețină proprietăți în ambele câmpuri

O formă evoluată de exploatare a terenurilor agricole a fost întâlnită în localitățile în care terenurile arabile erau situate într-o anumită parte a hotarului, separate de pășune și de fânețe .

Terenurile arabile erau împărțite în trei câmpuri, unul care se semăna cu cereale de toamnă, altul ce se semăna cu cereale de primăvară și al treilea care era lăsat ogor, rotația culturilor făcându-se anual.

Sistemul cu trei câmpuri prezenta avantaje pentru proprietari deoarece permite utilizarea a două treimi din suprafața arabilă, iar pe de altă parte, în satele în care pășunea era insuficientă permitea folosirea câmpului lăsat ogor ca pășune pentru oi, cu care ocazie se făcea și fertilizarea terenurilor prin târlire.

Acest sistem impunea respectarea unor obligații de către toți proprietarii de terenuri care trebuiau să cultive același fel de cereale într-un câmp, și să execute lucrările agricole, în special aratul și semănatul în aceeași perioadă de timp pentru a nu provoca stricăciuni în culturile răsărite ale vecinilor

Fânețele și pășunile erau elementele hotarului unei așezări care asigurau hrana animalelor în cursul unui an calendaristic, numărul animalelor crescute în cadrul unei gospodării era determinată în primul rând de suprafața acestora.

Creșterea animalele mari necesita o furajare mai substanțială decât oile, atât pe timpul iernii, când ele trebuie furajate 6 luni, cât și pe timpul verii deoarece un animal mare consumă furaje cât 4-5 oi.

În condițiile în care până la mijlocul secolului XX exploatarea terenurilor agricole se făcea prin folosirea forței de tracțiune a animalelor mari, creșterea acestora era o prioritate pentru fiecare gospodărie țărănească. Importanța animalelor mari se reflectă și în raportul dintre numărul acestora și cel al oilor și implicit și în suprafețele de pășune destinate fiecărei categorii în parte, știut fiind că după oi nu pasc bovinele.

Pășunea pentru ovine fiind de obicei mai mică și de calitate mai slabă, ea era suplinită cu folosirea câmpului lăsat ogor și a miriștii după recoltatul păioaselor, drept pășune. Proprietarii terenurilor cultivate cu păioase erau interesați să fie păscută miriștea deoarece, în urma seceratului cu secera, aceasta rămânea înaltă și crea probleme la arat.

În localitățile care n-aveau pășune suficientă pentru oi locuitorii erau nevoiți să cumpere de la cei bogați sau de la stat locul pentru pășunat animalele, iar dacă se termina iarba de pe o pășune se cumpăra alta²³⁶.

²³⁵ **R. Vuia - *Tipuri de păstorit la români***, Ed Academiei, 1964, p. 30

²³⁶ Inf. din Balotești, jud. Putna, răspuns la chestionarul Stâna al Muzeului Limbii române

Legătura dintre gospodăriile din sat și terenurile din hotar se făcea prin intermediul drumurilor de a căror întreținerea răspundea întreaga comunitate. Repararea drumurilor se făcea de obicei primăvara, înaintea începerii lucrărilor agricole și în timpul anului înaintea începerii recoltării păioaselor și a porumbului.

La lucrările de reparații trebuiau să participe toți locuitorii care aveau terenuri situate de-a lungul lor, cu care ocazie se verifica și dacă nu s-a diminuat lățimea acestora prin extinderea arăturii, sau prin depozitarea unor produse care ar împiedica circulația oamenilor și a mijloacelor de transport.

În viața comunităților rurale un rol deosebit de important l-a avut fântâna. Pentru ca apa să fie bună de băut, fântânile se făceau pe locuri curate, atât în vatra satului cât și în hotar. A face sau a curăța o fântână era o jertfă deosebită pe care o făcea omul pentru el „cine face din nou sau curăță un bunar are pomană și apă pe lumea cealaltă”²³⁷ sau pentru cineva drag lui decedat. Se credea că cele mai mari păcate se iartă dacă omul face, în timpul vieții, o fântână, mai ales pe locuri situate în apropierea unor drumuri circulante „pentru ca drumeții însetați după ce beau apă să zică Bogdaproste să fie de sufletul cui a făcut fântâna”.²³⁸

În toate localitățile, la construirea unei fântâni participau toți vecinii, iar săpatul fântânii începea de către „mai mulți inși care pun deodată cazmalele în pământ, jur împrejur, că nu se știe cine are noroc de izvor”.²³⁹

Fântânile trebuiau curățate anual sau dacă cădea ceva, o pasăre sau un animal în ea: „se scoate apa și noroiul și se pune apă sfințită de la Bobotează”²⁴⁰, iar dacă „cade un om și moare puțul se astupă”.²⁴¹

Pentru a păstra curată fântâna nu erau lăsați copii să se joace în apropierea ei mai ales seara și noaptea amenințându-i „că-i văd frumoasele și-i pocesc”.²⁴²

Până relativ aproape de zilele noastre se credea că nu toate locurile din cadrul vetrei satului sau din hotar sunt la fel din punct de vedere al calității, ele putând fi bune sau rele. Erau considerate bune locurile fertile, roditoare: „iacă acesta rodește și altul nu, aici crește iarba de o vezi cu ochii”²⁴³, locurile ferite de inundații și de alunecări de teren, locurile care erau ușor de lucrat, în timp ce terenurile pietroase, expuse inundațiilor sau băltirii apei, greu de lucrat erau considerate rele.

Aproape în fiecare localitate se credea că există locuri curate, terenurile pe care nu s-a întâmplat nici o nenorocire, locurile înșorite, ferite de vânt și locuri necurate care aduc nenoroc și pagubă. Locuri necurate erau terenurile care au fost blestemate, locurile unde „a fost îngropată o comoară blestemată pe

²³⁷ Inf. din Frâncești, Gorj, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²³⁸ Inf. din Bîrca răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²³⁹ Inf. din Bîrca răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴⁰ Inf. din Vărădia, Mehedinți răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴¹ Inf. din Ștefănești, Vâlcea, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴² Inf. din Ștefănești, Vâlcea, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴³ Inf. din Poiana Mărului jud. Brașov, apud **Ernest Bernea**, *op. cit.*, p. 24

care n-o poate scoate nimeni”²⁴⁴, locurile care au fost cumpărate cu „bani blestemați sau care n-au fost câștigați în mod cinstit pentru că mor stăpânii și familia se destramă”²⁴⁵, locurile pe care „s-au făcut vrăji și s-a îngropat mutătoare de babe că atunci vei avea tot pagubă”²⁴⁶.

Tot locuri rele, aducătoare de diferite boli pentru cei care călcau pe ele erau și locurile pe care au jucat ielele și s-a uscat iarba sau pe s-au ridicat vârtejuri de vânt, pe care dacă calcă omul își scrântește piciorul, muștește sau paralizază²⁴⁷, locul unde s-a tăvălit un cal sau un măgar pe care dacă calci te umpli de bube, locul pe care s-au făcut farmece, că farmecele se pot prinde, sunt femei de fac farmece și strică locul, lasă câte ceva de te betejești când calci acolo”²⁴⁸.

Erau considerate periculoase și locul pe care s-a sinucis cineva, sau a fost omorât pentru că sufletul mortului se transformă în strigoi care bântuie pe acolo noaptea, locurile pe care s-a produs un accident „se întâmplă de e loc rău acolo unde l-o trăsniț pe un om sau s-o răsturnat carul și o murit un om”²⁴⁹.

În acele locurile rudele puneau troițe pentru sufletul celor morți și pentru ca oamenii, închinându-se, să fie apărați de necazuri.

Răscrucea drumurilor era considerată loc periculos: „la tot locul unde se taie drumul e locul necuratului”²⁵⁰, locul unde „se întâlnesc spiritele, mai ales cele dușmane omului, unde ele se simt tari”²⁵¹, vrăjitorii făceau farmece și vrăji din care cauză oamenii le evitau, mai ales pe timpul nopții. Îndepărtarea necuratului de la răscrucea drumurilor se putea face cu ajutorul crucii element care prin sfințirea lor au puterea de-a apăra pe oamenii

Bibliografie

2. **N. Adăniloaie, Dan Berindei**, *Reforma agrară din 1864*, Editura Academiei R.S.R., București, 1967,
3. **C. Bodea, B. Surdu**, *Regimul absolutist și regimul liberal*, în *Din Istoria Transilvaniei II*, Ed. Acad. RPR, 1963,
4. **Tancred Bănățeanu**, *Diferențieri în portul popular din Ungureni, comuna Cupșeni, raionul Lăpuș, regiunea Maramureș* în Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de etnografie și artă populară, București, dec. 1964,

²⁴⁴ Inf. din Scioaștea, jud. Teleorman, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴⁵ Inf. din Birca, jud. Dolj, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴⁶ Inf. din Runcul Slavei, jud. Năsăud, răspuns la chestionarul Casa al Muzeului Limbii române

²⁴⁷ Inf. din Poiana Mărului, jud. Brașov, apud **Ernest Bernea** *op. cit.*, p.29

²⁴⁸ *Ibidem.*, p. 41

²⁴⁹ *Ibidem*

²⁵⁰ *Ibidem*, p 49

²⁵¹ **Petru Caraman - Descolindatul în Orientul și Sud Estul Europei**, Iași, 1997, p. 454

5. **Maria Bâtcă**, *Însemn și simbol în vestimentația țărănească din Transilvania*, în *Revista de etnografie și folclor*, Tom 38, Nr. 4, Buc. 1993,
6. **Ernest Bernea**, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Ed. Humanitas, 1997,
7. **Valer Butură**, *Cultura spirituală românească*, Editura Minerva București, 1992,
8. **Alina Ioana Ciobănel, Paul Drogeanu**, *Corpus de documente etnografice. Habitatul. Răspunsuri la Chestionarele Atlasului Etnografic Român*, III, Editura Etnologică, București ,2 011
 - I. **H. Ciubotaru**, *Catolicii din Moldova* Ed. Presa Bună, Iași, 2002
9. **Adrian Fochi**, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976
10. **Ioan Godea**, *Arhitectura românească în epoca modernă 1700-1900. Sinteze, crestomație, reconstituiri, imagini*, Editura Primus, 2012
11. **Artur Gorovei**, *Partea sufletului Un vechi obicei juridic al poporului român. Șezătoarea* No.1-2, Ian.- Febr. 1926
12. **B. P. Hașdeu**, *Soarele și luna, Folclor tradițional în versuri*, 2, București 2002
13. **Ion Ionescu**, *Agricultura română în județul Putna*, București, 1869
14. **Dumitru Irimieș**, *Forme și mijloace de apărare a recoltelor- paznicii de câmp*, Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, IX 1977
15. **Ion Ionescu de la Brad**, *Agricultura română din județul Dorohoi*, București, 1866,
16. **Dr. Ch. H. Laugier**, *Sănătatea în Dolj*, Craiova. 1910,
17. **Ion Mușlea, Ov. Bîrlea**, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, Editura Minerva, 1970.
18. **Ecaterina Negruți - Munteanu**, *Dezvoltarea agriculturii în Moldova între 1848-1864 în Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848-1864*, Editura Acad.ademiei RPR 1963
19. **Ioan Toșa**, *Casa în satul românesc de la începutul secolului XX*, Editura SUPERGRAF, Cluj Napoca, 2002
20. **Ioan Toșa**, *Aspecte ale culturii populare doljene de la sfârșitul secolului al XIX-lea reflectate în fonduri documentare clujene în Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj Napoca, 2011
21. **R. Vulcănescu**, *Etnologie juridică* , Editura Academiei R.S.R., București 1970;

Contribuții la Istoria evreilor din Sighetu Marmăției și Maramureș, de la începuturi până la Primul Război Mondial

Muzeograf Alin Spiridon Pralea

Muzeul Maramureșan Sighetu Marmăției

Nu putem data cu exactitate începutul locuirii evreilor în Sighet. După toate probabilitățile această locuire începe undeva la mijlocul secolului al XVII-lea. Lucrarea Sefer Marmarosh, apărută la Tel Aviv în 1983, înaintează o dată tradițională, 1640.²⁵²

În mai multe rânduri a fost vehiculată ideea cum că, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în Sighet și în Maramureș ar fi ajuns evrei din spațiul polonez, refugiați în urma răscoalei cazacilor din 1648-1649. Cazacii, conduși de Bogdan Hmelnițki, s-au ridicat împotriva aristocrației poloneze, devastând localități întregi și masacrând zeci de mii de evrei. Acest eveniment va zgudui din temelii marea comunitate evreiască din Uniunea polono-lituaniană. Se spune că foarte mulți evrei au fost uciși și foarte mulți s-au refugiat, așa că este foarte plauzibil ca o parte din acei refugiați să fi ajuns în Sighet.

Nu știm cât de mare a fost numărul evreilor veniți în Maramureș în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Cert este faptul că aceștia își fac simțită prezența, pentru că în 1690 și 1691 apar primele documente care îi menționează pe evrei în Maramureș. Documentele reprezintă cereri ale locuitorilor din Sighet de expulzare a evreilor, pe motiv ca aceștia „provoacă multe probleme localnicilor”.²⁵³ Bănuim ca numărul evreilor era încă foarte mic, probabil câțiva indivizi, comercianți, care lovesc în interesele economice ale localnicilor.

Alexandru Filipașcu menționează în *Istoria Maramureșului* conscripția din 1728, care numără în întreg Maramureșul 9 evrei, 6 în stânga Tisei și 3 în dreapta Tisei.²⁵⁴ Mai mulți istorici sunt de părere că numărul evreilor este mult subestimat în majoritatea conscripțiilor secolului al XVIII-lea, aceștia fiind numărați în funcție de taxele de toleranță plătite. Se consideră că primul recensământ în care este evidențiat numărul real al evreilor a fost realizat în perioada lui Iosif al II-lea, în 1787.²⁵⁵

Acum, la începutul secolului al XVIII-lea, documentele ne relevă principalele ocupații ale acestei incipiente comunități evreiești. Evreii care apar în documente sunt negustori ambulanti, ce străbat cu căruțele lor drumurile comerciale care făceau legătura dintre Polonia și spațiul maghiar. În prima decadă a secolului al XVIII-lea avem două documente în care apar negustori

²⁵²**S. Y. Gross; Yitshak Yosef Kohen** - *Sefer Marmarosh*, Ed. Bet Marmarosh, Tel Aviv, 1983, traducere online <http://www.jewishgen.org/Yizkor/maramures/maramures.html>

²⁵³Ibidem

²⁵⁴**Alexandru Filipașcu** - *Istoria Maramureșului*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997, pag. 151

²⁵⁵**Peter Hanak** - *Jews and the modernization of commerce in Hungary 1760-1848*, în *Jews in the hungarian economy 1760-1945*, ed. Magnes Press, Ierusalim, 1992, pag. 27

evrei contractați de autorități pentru aprovizionarea armatei. În 1705 este menționat un evreu din Polonia „evreul Grafului Pototki” care intenționează să se ocupe de aprovizionarea industriei de armament a armatei ungare cu oțelul necesar fabricării de arme, din momentul în care i se va elibera un permis corespunzător.²⁵⁶ Un alt document, din anul 1708, descrie cum autoritățile locale din Sighet trimit un evreu din Sighet în Polonia pentru a achiziționa 300 de perechi de cizme „speciale”, pe care cizmarii locali nu știau să le fabrice.²⁵⁷

Un document deosebit de interesant și evocator este cel din 1728. În acest document sunt menționați doi negustori evrei din Polonia, jefuiți la granița cu Maramureșul. Sunt menționate și bunurile furate: 1300 blănuri de oaie, 20 de blănuri de lup, 20 de blănuri de jder, 7 kg de mătase, 7 kg de bumbac, 20 de coți de pânză, 23 de feluri diferite de țesături, articole de galanterie și tămâie.²⁵⁸ Observăm diversitatea produselor vândute de acești comercianți, de la produse de o valoare mai redusă, blănuri de oaie și lup, până la produse de lux, mătase, articole de galanterie și tămâie.

Una dintre principalele ocupații ale evreilor maramureșeni, pe parcursul secolului al XVIII-lea, a fost producerea și vânzarea alcoolului. Acest lucru reiese clar din documentele emise la începutul secolului. Edictul din 1718 interzicea producerea băuturilor alcoolice de către evrei, cei ce nu se supun riscând să fie expulzați.²⁵⁹ În 1726 interdicția privind producerea băuturilor alcoolice este reafirmată, dar le este permisă vânzarea alcoolului în cârciumi, cu condiția ca acea cantitate vândută să nu depășească contravaloarea unui florin de persoană. O altă lege emisă puțin mai târziu le impune să cumpere poame de la țărani doar cu bani și nu la schimb cu alcool.²⁶⁰ Conscriptia din 1769 înregistrează în Maramureș 182 de familii de evrei din care 136 de familii (75%) se ocupă cu distilatul alcoolului.²⁶¹ Aceeași conscripție înregistrează în Comitatul Satu-Mare un procent de 27% producători de alcool. Această aplecare înspre distilarea alcoolului este specifică comunităților evreiești din nord-estul Ungariei, iar Maramureșul era recunoscut ca mare producător de fructe, materia primă pentru producerea alcoolului. Din punct de vedere economic producerea alcoolului era o metodă eficientă de a realiza profituri maxime cu investiții minime. Instalațiile de distilat erau artisanale, iar fructe se găseau din belșug.

Un document datat 1726 menționează că evreilor sigheteni le este permis să acorde împrumuturi țăranilor la o dobândă de 6 %, de asemenea ei aveau permisiunea de a „închiria” colectarea taxelor.²⁶² Aceste practici erau foarte răspândite într-o perioadă în care lipsa capitalului amenința să paralizeze activitățile economice. Împrumutul era acordat țăranilor la semănat, dobânda

²⁵⁶S. Y. Gross; Yitșhak Yosef Kohen, *op.cit.*

²⁵⁷Ibidem

²⁵⁸Ibidem

²⁵⁹Ibidem

²⁶⁰Ibidem

²⁶¹Peter Hanak, *op. cit.*, pag. 34

²⁶²S. Y. Gross; Yitșhak Yosef Kohen, *op.cit.*

percepându-se după recoltare. Nobilii, întotdeauna în căutare de capital lichid, lăsau în seama evreilor colectarea taxelor, pe domeniile lor, în schimbul unei sume plătite în avans.

Pentru a întări cele spuse mai sus trebuie să menționăm recensământul realizat în Ungaria între 1767 și 1768; au fost recenzați 5500 capi de familie. Potrivit acestui recensământ o treime din evreii recenzați nu au o ocupație bine stabilită, fiind considerați foarte săraci, 17% sunt arendași (arendatores), proprietari de hanuri și producători de alcool, aceste trei îndeletniciri reprezentând activitatea majorității evreilor de la sate din nord-estul Ungariei, Maramureșul fiind extremitatea nord-estică a Ungariei. Alți 17% sunt meșteșugari, majoritatea: măcelari, croitori, blănari, pantofari etc. Restul 37% se ocupă cu comerțul (mercatores), aproximativ un sfert dintre acești comercianți sunt specializați pe un singur tip de marfă (piele, textile, lână sau tutun), mai mult de jumătate sunt vânzători ambulanți.²⁶³

Stratul cel mai de jos al societății evreiești era compus din mărunți negustori ambulanți și negustori de vechituri (telali). Aceștia umblau din sat în sat colectând haine vechi, cârpe, ace, ață, piei de animale moarte, pene, în general surplusul gospodăriilor țărănești. O categorie superioară era aceea a negustorilor ambulanți care dețineau o căruță, aceștia având posibilitatea de a cumpăra un han sau un depozit unde puteau stoca marfa. Deasupra lor se situau evreii care dețineau o prăvălie.

Acei arendatores care apar în statistica menționată mai sus, în cele mai multe cazuri nu iau în arendă pământ, ci taverna sau hanul aflat pe un anumit domeniu nobiliar. De multe ori taverna era arendată împreună cu moara și distileria locală. Hanul sau taverna, aflate în mijlocul zonelor agricole, poate fi folosită și ca spațiu de depozitare a produselor agricole, înainte ca acestea să fie trimise spre oraș.²⁶⁴

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea numărul evreilor din Maramureș va crește spectaculos. După cele trei împărțiri ale Poloniei (1772, 1793 și 1795), un mare val de imigranți, în special din Galiția, va intra în Ungaria. Se estimează că 25.000 au imigrat înainte de 1785 și încă 45.000 între 1785 și 1830.²⁶⁵ Datorită restricțiilor în vigoare, marea majoritate a acestor noi veniți se vor așeza în nord-estul Ungariei, mulți dintre ei în Maramureș. Dacă în 1787 în Maramureș sunt numărați 1214 bărbați evrei, în 1840 numărul lor crește la 9079 de persoane.²⁶⁶ În Sighet, în 1746, trăiau 10 familii de evrei (39 de persoane) iar în 1831 numărul lor crește la 431 de persoane.²⁶⁷

²⁶³ **Michael K. Silber** - The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, editie online

<http://www.yivoencyclopedia.org/default.aspx>

²⁶⁴ **Peter Hanak**, *op. cit.*, pag.30

²⁶⁵ Ibidem

²⁶⁶ **Alexandru Filipașcu**, *op. cit.*, pag 152

²⁶⁷ Encyclopaedia Judaica, editie online

<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>

Până în 1830 evreii au fost lipsiți de majoritatea drepturilor civile fundamentale cum ar fi: posibilitatea de a fi angajați în administrație, dreptul de a locui și munci oriunde în țară, posibilitatea de a practica alte meserii în afară de medicină și anumite sectoare comerciale. Pe lângă aceste dezavantaje ei erau nevoiți să plătească „taxa de toleranță”, doar pentru simplu motiv că erau evrei. Câteva dintre aceste neajunsuri au fost corectate printr-o lege din 1840, care va acorda evreilor dreptul de a locui oriunde în țara exceptând localitățile miniere și dreptul de a practica orice fel de meserie.²⁶⁸ Recunoașterea lor ca cetățeni cu drepturi depline va avea loc în 1867, printr-o lege votată câteva luni înainte de nașterea dublei monarhii. Actul din 1867 va fi completat în 1895, când religia iudaică devine acceptată, având un statut egal cu celelalte culte.²⁶⁹

Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, chiar și după emancipare, când exista posibilitatea statornicirii în zone mai atractive din punct de vedere economic, populația evreiască a Maramureșului a continuat să crească printr-un continuu aflux de imigranți proveniți din Galiția și Imperiul Țarist. În 1880 evreii constituie 10,2% din populația Maramureșului, iar în 1910 13,7%.²⁷⁰ În Sighet vor fi 4.960 de evrei în 1890 (aproximativ 30% din totalul populației), în 1910 vor fi 7.981 (34% din populația orașului). După unele surse, în 1910, Sighetul era al doilea oraș din Ungaria în cea ce privește proporția populației evreiești.²⁷¹

Pe tot parcursul secolului al XIX-lea, pe teritoriul Ungariei se vor observa diferențe profunde între comunitățile evreiești ortodoxe, tradiționaliste, și comunitățile neologice, mult mai deschise spre modernizare. Ruptura s-a produs odată cu Congresul evreilor din Ungaria, organizat la Budapesta în 1868-1869. Sud-vestul Ungariei era dominat de comunități neologice iar nord-estul era preponderent ortodox. Această diviziune s-a reflectat în dezvoltarea economică și integrarea socială. Comunitățile din sud-vest sunt mult mai dezvoltate din punct de vedere economic având un grad ridicat de integrare socială, pe când nord-estul este dominat de comunități tradiționaliste, rurale, vorbitoare de idiș.

De multe ori s-a vehiculat, cu naivitate, ideea că evreii agricultori ar fi o particularitatea a Maramureșului. La cumpăna dintre secolele XIX și XX agricultura era o ramură importantă în toate comitatele ortodoxe, o șesime din populația evreiască activă a acestor comitate se ocupa cu agricultura. În comitatele din nord-est (Bereg, Ugocea, Ung, Maramureș) procentul trece mult peste 20% din populația activă. În Maramureș, conform recensământului din 1910, 33,3% din populația evreiască se ocupă cu agricultura, 10% dintre ei fiind

²⁶⁸ **Istvan Pogany** - *Poets, revolutionaries and Shoemakers: Law and the construction of national identity in central europe during the long 19TH century*, în *Social & Legal Studies*, Ed. SAGE Publications, vol. 16, London, 2007, pag 101

²⁶⁹ Ibidem, pag.102

²⁷⁰ **Ioan Bolovan** - *Evreii din Transilvania între 1870-1930: contribuții demografice*, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, Seria Historia, an 2005, vol. XLIV, pag. 546

²⁷¹ Encyclopaedia Judaica, editie online

<http://www.bjeindy.org/resources/library/encyclopediajudaica>

muncitori agricoli.²⁷² Foarte mulți agricultori evrei din Maramureș se încadrează în categoria micilor proprietari de pământ, 66,3% dintre micii proprietari de pământ evrei, de pe teritoriul Ungariei, locuiesc în comitatele Maramureș și Bereg.²⁷³

La începutul secolului al XX-lea numărul evreilor angajați în companii comerciale sau industriale este extrem de mic în Maramureș, fapt care arată sub dezvoltarea acestor domenii. În domeniul bancar și comercial avem 1,4% angajați față de 19,2% care își desfășoară activitatea independent în acest domeniu. În industrie și transporturi sunt înregistrați 0,7% față de 19,5% care activează independent în acest domeniu.²⁷⁴

Gradul de analfabetism este de asemenea foarte ridicat în rândul evreilor din Maramureș față de alte zone. Conform recensământul din 1910 64,7% dintre bărbați și 71,9% dintre femei sunt analfabeți. Pe când în Transilvania doar 28.1% dintre bărbați și 35.3% dintre femei sunt analfabeți. Dintre bărbații recenzați doar 0.7% sunt absolvenți de liceu în Maramureș față de 6.2% în Transilvania.²⁷⁵

Gradul de integrare socială este reflectat și de folosirea limbii maghiare. În același recensământ din 1910 14.7% dintre evreii din Maramureș declară limba maghiară ca limbă maternă față de 33.9% în Transilvania și 84.8% în Budapesta. Aici trebuie menționat că atât evreii din Maramureș cât și cei din Transilvania, care trăiau în mediul rural, locuiau în mijlocul unei populații care vorbeau limba română sau ucraineană.²⁷⁶

În articolul sau *Poverty and wealth in Maramarossziget at the turn of the 20th century*, Istvan Pogany face o radiografie registrului de taxe fiscale pe anul 1913 în Sighet. Cei mai de succes comercianți evrei pe care în găsește în acest registru sunt: Jozsef Stein, comerciant de vinuri, care plătește 181 de Coroane impozit pe venit, Zsigmond Klein, comerciant de cherestea, care plătește 225 de Coroane și Jakab Gluck, tot comerciant de cherestea, care plătește 139 de Coroane. Autorul remarcă cu umor că nici unul dintre ei nu câștigau cât proprietara neevreică a bordelului local, Szabina Almasy, care plătea 300 de Coroane impozit pe venit. Veniturile acestor oameni contrastează mult cu cele ale unor mici proprietari de pământ care plăteau 0,25 de Coroane impozit pe venit. Alte categorii, cum ar fi zilieri, câștigau atât de puțin încât nici nu erau înscrși în registrul fiscal.²⁷⁷

Din cei 80 de părinți evrei, înscrși în registrele de stare civilă ale orașului Sighet în primele 3 luni ale anului 1900, 10% sunt înregistrați ca zilieri.

²⁷² **Victor Karady** - *Religious Divisions, Socio-Economic Stratification and the Modernization of Hungarian Jewry after the Emancipation*, în *Jews in the hungarian economy 1760-1945*, ed. Magnes Press, Ierusalim, 1992, pag. 165

²⁷³ **Julianna Puskas** - *Jewish Leaseholders in the course of the Agricultural Development in Hungary, 1850-1930*, în *Jews in the hungarian economy 1760-1945*, ed. Magnes Press, Ierusalim, 1992, pag. 112

²⁷⁴ **Victor Karady**, *op. cit.*, pag. 180

²⁷⁵ *Ibidem*, pag 181

²⁷⁶ *Ibidem*

²⁷⁷ **Istvan Pogany**, *op.cit.*, pag 106

Alte meserii înregistrate în acest registru sunt: căruțași, telali, tinichigii, dintre aceștia un număr semnificativ sunt analfabeți.²⁷⁸

Trebuie să remarcăm că, în Sighet, evreii sunt majoritari în meserii care aduc câștiguri reduse cum ar fi căruțași, telali sau vânzători stradali. Dar nici unul dintre cei înscrși în registrul de stare civilă nu lucrează în serviciul public, ceea ce dovedește limitele integrării sociale a evreilor la începutul secolului al XX-lea.

În concluzie putem spune că Maramureșul a fost un bastion al evreilor ortodocși. În aceste condiții evreii din Maramureș au fost marcați de sărăcie, subdezvoltare economică și analfabetism. În ceea ce privește integrarea socială a evreilor aici, în Comitatul Maramureș, era una dintre cele mai slabe de pe teritoriul Ungariei. Totuși, nu trebuie să uităm Sighetul, insula, unde o mică parte a comunității evreiești privea cu speranță spre viitor, spre modernizare și integrare socială.

²⁷⁸Ibidem

Societăți, asociații și instituții culturale în Maramureșul anilor 1939-1940

Prof. Mihaela-Cristina Gherheș
*Școala Gimnazială „Lucian Blaga”
Baia-Mare*

După anul 1918 societatea românească a devenit mai complexă ca urmare a unirii provinciilor istorice cu România, a mutațiilor survenite în structura economiei naționale, a accelerării procesului de modernizare și dezvoltare a statului și instituțiilor sale, diversificării mijloacelor mass-media. Un rol esențial l-a avut intelectualitatea; misiunea sa de „luminătoare” a maselor a fost cu atât mai importantă, cu cât procentul știutorilor de carte era scăzut (Vechiul Regat - 39,3% la înc. sec. XX și 55,8% în anul 1930; Basarabia - 19,4% la înc. sec. XX și 38,1% în anul 1930; Bucovina - 45,2% la înc. sec. XX și 65,7% în anul 1930; Transilvania - 51,1% la înc. sec. XX și 67,3% în anul 1930) și trebuia încurajat accesul la informație. Cultura a reflectat în bună măsură specificul național.

În perioada interbelică, statul român a acordat o mare atenție progresului cultural, încurajând ridicarea nivelului de instrucție, afirmarea noilor elite, apropierea sufletească dintre regăteni și cei din provinciile unite, racordarea la standarde europene.

Căminul cultural a devenit în scurt timp instituția fundamentală de conducere culturală a satului datorită contribuției majore a lui Dimitrie Gusti și a Școlii Sociologice de la București. Activitățile organizate de această instituție au reușit să răspândească în rândul țăranimii numeroase cunoștințe, atât prin punerea în circulație a cărții, cât și prin intermediul conferințelor, lecturilor organizate în șezători etc. Ele au stimulat totodată activitatea de creație, mișcarea artistică, în incinta căminelor culturale evoluând coruri, formații de teatru, recitatori, dansatori etc.

Performanța istorică a statului român putea fi cuantificată și în funcție de modul de abordare culturală a întregii culturi naționale. În acest sens, cu nr. 37241/1939, al Ținutului Someș-Cluj a fost înaintată către Prefectura județului Maramureș, următoarea adresă oficială cu o rubricatură precisă, privind societățile culturale care și-ar desfășura activitatea în întreg județul:

„D-lui prefect al județului Maramureș,

Sighet.

În vederea cunoașterii situației instituțiilor culturale din cuprinsul Ținutului, cu onoare Vă rugăm să binevoiți a ne comunica toate comunele în care se găsesc societăți culturale, făcând următoarele precizări asupra situației lor:

1/. Numele societății culturale.

2/. Caracterul societății/cultural, social, etc.

3/. Dacă este românească sau minoritară, indicând minoritatea în cazul din urmă.

4/. Dacă au clădire proprie, în ce stare se află și câte încăperi are, specificând ce numire poartă/cămin, casă culturală, etc.

5/. În ce an a fost construită și a cui proprietate este, indicând numărul dela Cartea funciară.

6/. Ce altă avere imobiliară are/ pământ, grădini, construcții sau terenuri sportive/ indicând întinderea și starea în care se află.

7/. Ce număr de membri are.

8/. Dacă a fost afiliată și a activat în cadrele legii serviciului social.

9/. Care este activitatea și după suspendarea legii serviciului social.

10/. Bugetul anual.

11/. Diferitele observații.

Situația punctelor susmenționate /1-11/ va fi înaintată pentru fiecare comună din județul Dvs.

Această situație fiind de natură urgentă, cu onoare Vă rugăm să binevoiți a ne-o înainta în termenul cel mai scurt posibil.

Sănătate!

Cluj, la 29 noiembrie 1939. ”²⁷⁹

Cu toată solitudinea probată de noile organe administrative ale statului autoritar carlist, se pare că organismele nou înființate de la ținut nu au fost prea încântate de promptitudinea celor de la Sighet. Ca atare, în 10 februarie 1940 au revenit cu o altă adresă, nr. 1498/1940, înaintată tot prefectului de Maramureș, „urgitând” răspunsul:

„D-lui

Prefect al județului

Maramureș

Sighet.

Avem onoare a Vă ruga din nou să binevoiți a urgita executarea ordinului nostru Nr. 37241 din 29 Noembrie 1939, cu privire la situația societăților culturale din județul Dvs.

Sănătate!”²⁸⁰

După insistentele solicitări ale Secției de Studii și Documentare de la Cluj, în sfârșit, autoritățile prefecturale s-au mobilizat cerând, în consecință, situații amănunțite celor patru plase ale județului:

„Nr. 17812/1939

Primăriei Sighet

Tuturor preturilor

La reședință

Cu onoare Vă transpunem în copie ordinul Ținutului Someș, Nr. 37241 din 29 Nov. 1939, cu privire la statistica societăților culturale din cuprinsul

²⁷⁹ ***Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura județului Maramureș, dosar 3/1940, f. 10

²⁸⁰ Ibidem, f. 14

județului rugându-Vă să binevoiți a completa toate datele indicate în acel ordin și a ne raporta în termenul cel mai scurt posibil.

Sănătate,

Sighet - 8 Dec. 1939. ”²⁸¹

Menționăm că și această corespondență între Prefectura Maramureș și cele patru plase (Sighet, Ocna Șugatag, Iza-Dragomirești și Vișeu) a fost semnată, în numele prefectului, tot de către Teodor Bocotei și de către referentul Grigore Holdiș.

În cele din urmă, ca o consecință firească a demersului administrativ inițiat de la București, precizând că de la pretura plasei Vișeu nu ne-a rămas documentul explicit dar se poate ușor deduce că a existat, din tabelul cumulativ întocmit de către serviciul prefectului și că de la pretura plasei Șugatag a fost dat răspunsul negativ, situația rezultată în final arăta astfel:

„Prefectura Județului Maramureș

Nr. 942/1940

Tabel

cuprinzând societățile culturale din județul Maramureș

Nr crt	Numele comune i	Numele societății culturale	Caracterul Societății (cultural, social)	Dacă este românească sau minoritară	Numărul membrilor	Dacă a activat în cadrul Serv. Soc.
1.	Borșa	Căminul Cultural „Pietrosul”	Cultural și Social	Societate pur românească	200	da
2.	Moisei	„Izvorul Dragoș”	Cultural Social	Idem	570	da
3.	Vișeu de Sus	„Astra” „Bogdan vodă”	Cultural Social „		600 265	-
4.	„	Filiala „Reuniunei Poporană Rom.- Cat.” Ardeleană		minoritară	150	-
5.	Bocicoi ul Mare	„Casinoul Român”	Cultural	românească	23	-
6.	Iapa	„Grigor Todor Holdișan”	Cămin Cultural	-	-	-
7.	Săpânț a	„Mihai Șerban”	Cămin Cultural	-	155	-
8.	Săcel	„Astra”	Cultural	românească	25	da

²⁸¹ Ibidem, f. 9

9.	<i>Săliște a de Sus</i>	<i>„Solidaritat ea”</i>	<i>Cămin Cultural</i>	<i>românească</i>	40	<i>da</i>
10	<i>Drago mirești</i>	<i>Societatea Adormirea Maicii Domnului în cadrul Soc. „Astra”</i>	<i>Cultural</i>	<i>românească</i>	144	<i>da</i>
11	<i>Ieud</i>	<i>„Petru Bilțiu”</i>	<i>Cămin Cultural</i>	<i>românească</i>	62	<i>da</i>
12	<i>Botiza</i>	<i>„Astra”</i>	<i>Cultural</i>	<i>românească</i>	65	<i>da</i>
13	<i>Poienil e - Glodul ui</i>	<i>„Vasile Lucaci”</i>	<i>Cultural</i>	<i>românească</i>	58	<i>da</i>
14	<i>Strâmt ura</i>	<i>„Dumitru Hodor”</i>	<i>Cămin Cultural</i>	<i>românească</i>	29	<i>da</i>

*Sighet
12-11-1940.*²⁸²

Într-o altă ordine de idei, ilustrând fidel realitatea acelor vremuri, respectiv dictatura carlistă în care se zbătea România, precum și frământările deosebite cauzate de declanșarea războiului, aflăm dintr-o adresă a Prefecturii Maramureș, care este situația publicațiilor (ziare și reviste) care mai „apăreau în județ”. Același neobosit referent Grigore Holdiș, întocmea cu No 9633/1940, la 13 iulie 1940, în Sighet, următorul tablou cu publicațiile din județul Maramureș, cu numai o lună înaintea Dictatului de la Viena, din 30 august 1940, document semnat în numele prefectului de către subprefectul Teodor Bocotei:

²⁸² Ibidem, f. 4

TABLOU

De publicațiunile ce apar în județul Maramureș

N r c r t	Nume le publi cațiu nii	Loca lita tea unde apa re	Cum apare zilnic săptămă nal etc.	În ce lim bă	De când apa re	Fe lul ziar revi stă etc.	Ti ra jul	Co stul abo na me n tulu i	Pro pria tul direct, giran tul respunzabil	În baza cărei autorizații apare	Observații
1.	Fron tul Mara mureș ului	Si ghet	Zilnic	ro mâ nă	15.X I. 1935	ziar	90 0	30 lei lun ar	Marina Alexandru redactor răsp.	Dir. Gen. Pol. Nr. 8947939 I. 1936	Ziar de afirmare românească și de informații.
2.	Graiul Mara mureș ului	Sigh et	Bilun ar	ro mâ nă	30.V I. 19 31	ziar	50 0	Pe l an 100 Lei pt. plu g. 50 L. pt. ca mer e 150	As. Cult. Graiul Maramureșului girantul Dr. Anderco Artur	Încheerea N. 2/41/1938 a Tribunalu lui Maramu reș	Ziar cultural de cooperatie și de informație.

								. pt. aut. 300			
3.	Dumin ică	Sigh et	Săptă mănal	ro mă nă	1923	ziar	50 0	Pe an 100 Lei 1 ex. 2 Lei	A.C.R.U. Titu Berinde girant		Organ de prop. relig. și morală și de informații
4.	Slova	Vișe ul de sus	Lunar	ro mă nă	1936	ziar	50 0	An ual 120 Lei pt. inst ituț ii 300 Lei	Proprietar Tătaru Ștefan	Dir. Gen. Pol. Nr. 8948 s. 29.I.1936	Ziar cultural

Prefect"²⁸³

²⁸³ Ibidem, f. 5

Tot în același context amenințător, în I.V.1940, la o solicitare venită din partea Inspectorului Silvic, Serviciul Administrativ Cluj, al Ținutului Someș-Cluj, președintele Uniunii pentru Cultura Poporului Român ASTRA, Despărțământul Central Maramurăș, Sighet, Dr. V. Ilea, a întocmit tabloul căminelor culturale din județul Maramureș, cu numele acestora, precum și cu președinții filialelor Astra, care gestionau și conduceau aceste instituții de cultură locale. Este interesant de observat caracterul profund românesc și patriotic al respectivelor așezăminte culturale, precum și lista liderilor aștrști locali.

„Tabloul

Căminelor Culturale din despărțământul Maramurăș

<i>Nr. Crt.</i>	<i>Numele căminului</i>	<i>Comuna</i>	<i>Președintele</i>	<i>Observații</i>
1.	<i>Petru Bilțiu</i>	<i>Ieud</i>	<i>Pr. I. Dunca</i>	
2.	<i>Dragoș Vodă</i>	<i>Cuhea</i>	<i>St. Chindriș</i>	
3.	<i>Ioan Dan</i>	<i>Rozavlea</i>	<i>Pr. L. Sânjorzan</i>	
4.	<i>Astra</i>	<i>Săcel</i>	<i>V. Negrea</i>	
5.	<i>D. Hodor</i>	<i>Strâmtur</i>	<i>Pr. Mărieș</i>	
6.	<i>Tiodar Vasile</i>	<i>Glod</i>	<i>Pr. Gr. Pop</i>	
7.	<i>Dr. Vasile Lucaci</i>	<i>Poienile Glodului</i>	<i>Pr. Bărsan</i>	
8.	<i>Dragoș Vodă</i>	<i>Budești</i>	<i>G. Șerban</i>	
9.	<i>Tăut Vasile</i>	<i>Leordina</i>	<i>Gh. Vlad</i>	
10.	<i>Popa Lupu</i>	<i>Călinești</i>	<i>Gh. Andreica</i>	
11.	<i>Daniil Po</i>	<i>Desești</i>	<i>V. Fodoruț</i>	
12.	<i>Astra</i>	<i>Breb</i>	<i>I. Vlad</i>	
13.	<i>Gr. Todor Holdișanu</i>	<i>Iapa</i>	<i>V. Săzăreanu</i>	
14.	<i>Vicar Ion Po</i>	<i>Vad</i>	<i>T. Utan</i>	
15.	<i>Mihai Șerban</i>	<i>Săpânța</i>	<i>I. Manolescu</i>	
16.	<i>Bogdan Vodă</i>	<i>Vișeu de Sus</i>	<i>ing. Matache</i>	
17.	<i>Înfrățirea</i>	<i>Săliște</i>	<i>Pr. Tămăian</i>	
18.	<i>Astra</i>	<i>Moisei</i>	<i>Dr. G. Tomoiagă</i>	
19.	<i>Astra</i>	<i>Borșa</i>	<i>Pr. Vasile Pop</i>	
20.	<i>Starja Stogului</i>	<i>Poienile de sub Munte</i>	<i>M. Țițiriga</i>	
21.	<i>Astra</i>	<i>Hoteni</i>	<i>Pr. Sabău</i>	
22.	<i>Astra</i>	<i>Coștiui</i>	<i>V. Cheșa</i>	
23.	<i>Astra</i>	<i>Rona de Jos</i>	<i>Pr. E. Vlad</i>	
24.	<i>Astra</i>	<i>O. Șugatag</i>	<i>Tr. Bucurescu</i>	
25.	<i>Ronișoara</i>	<i>Sarasău</i>	<i>Pr. Moldovan</i>	
26.	<i>Ilie Mariș</i>	<i>Dragomirești</i>	<i>Pr. G. Cosma</i>	
27.	<i>Astra</i>	<i>Lunca</i>	<i>Manuleac</i>	
28.	<i>Astra</i>	<i>Virișmort</i>	<i>Pr. Căsaui</i>	
29.	<i>Astra</i>	<i>Bocicoiul Mare</i>	<i>Prof. Anochii</i>	
30.	<i>Astra</i>	<i>Câmpulung</i>	<i>P. Bejenaru</i>	
31.	<i>Astra</i>	<i>Remeți</i>	<i>G. Ona</i>	
32.	<i>Astra</i>	<i>Valea Porcului</i>	<i>Pr. I. Petrescu</i>	
33.	<i>P. Bîrlea</i>	<i>Berbești</i>	<i>D. Anghel</i>	

34.	<i>Astra</i>	<i>Sat-Șugatag</i>	<i>Pr. N. Doros</i>
35.	<i>Astra</i>	<i>Crăcești</i>	<i>I. Paul</i>
36.	<i>Dr. Ion de Kovats</i>	<i>Bârsana</i>	<i>Pr. Mihai Hotea</i>
37.	<i>Astra</i>	<i>Vișeu de Jos</i>	<i>Dr. Grad</i>
38.	<i>G. Bilașcu</i>	<i>Petrova</i>	<i>Ion Tămaș</i>
39.	<i>Astra</i>	<i>Ruscova</i>	<i>C. Mailatescu</i>
40.	<i>Astra</i>	<i>Bocicoel</i>	<i>Pr. G. Petrovai</i> ²⁸⁴

Imaginându-ne, fie și aproximativ, contextul sumbru al celor doi ani, precum și vremurile de restriște pe care le trăia întreg poporul român, vom avea poate cheia înțelegerii rolului intelectualilor în epocă, al acelor cu adevărat luminători ai neamului cu care, în primul rând, se identifica.²⁸⁵

²⁸⁴ Ibidem, f. 57

²⁸⁵ **Gherheș, Ilie** - *Presă și asociații culturale în Maramureșul anilor 1939-1940*, în *Bibliotheca Septentrionalis*, an XX, nr. 1 (42), iunie 2014, p.43



ETNOGRAFIE – ETNOLOGIE – FOLCLOR - MUZEOLOGIE

Subiectul a fost mai puțin abordat în literatura noastră de specialitate care este covârșitor dominată de măștile și jocurile cu măști specifice sărbătorilor de iarnă (Crăciun, Anul Nou, Boboteaza) care se desfășoară în perioada „duodicesimei”. Le mai întâlnim în cadrul sărbătorilor de peste an, de Rusalii (bătrâne, babe urâte și gârbovite, duhuri rele care umblă în cete în număr fără soț 3, 5, 7, 9) în cadrul „Călușului” dar și „Paparudele” care nu sunt legate de o dată fixă din calendar ci se „joacă” vara pentru a „sparge și urni norii” pentru a aduce ploaia, dar și în obiceiul „boului înștruțat”... „nuntă divină a Zeului vegetației substituit de un taur împodobit, desfășurată în nopțile de Sânzine sau de Rusalii. Taurul, simbol al vitalității și virilității, a fost înlocuit de bou (taur castrat) animal docil care se lasă împodobit precum mirele la nuntă și plimbat în fruntea alaiului nupțial pe ulițele satului...”.¹

Măștile, așa cum constată unanim toți etnologii constituie un segment important al culturii populare. Deoarece cele folosite în practica obiceiurilor de iarnă, a obiceiurilor de peste an, sunt mai cunoscute, s-au studiat și descris de nenumărați etnologi, noi ne vom ocupa de măștile și mascoidele folosite în cadrul obiceiurilor din ciclul familiei, respectiv „riturilor de trecere” cum le-a numit Arnold van Gennep.

Acest deziderat cultural universal „masca” și la noi la români, ca peste tot, cuprinde două mari categorii:

măști animaliere: turca, cerbul, bourița, capra, brezaia, ursul, calul, vulpea, lupul, barza, cocorul, cămila, berbecule, cocoșul, păunul ș.a.;

măștile umane sau cu înfățișare umană: mutul, moșul, baba, dracul, blojul (zeu patern la vârsta senectuții în cetele de colindători la Căluș, Brezaie, Cerb, Turcă) mascat, îmbrăcat altfel decât ceilalți. Blojul, personaj necuvântător al cetelor de feciori, fertilizează cu phalosul de lemn legat de brâu, natura înconjurătoare”², păcurarul, popa, călugărul, doctorul, haiducul, boieru, Irod, Craii de la Răsărit, ofițerul etc. Dracii intră tot în această categorie, la originea lor fiind moșii.³

Mihai Pop consideră că „masca este o recuzită a ritului dar că încă din antichitate ea devine și o recuzită a teatrului”.⁴

În evoluția lor, măștile și obiceiurile cu măști pun în evidență legătura lor cu religia dar și cu teatrul antic cu cel medieval și al Renașterii.

În cadrul riturilor de trecere, mai frecvent au fost atestate măștile și jocurile cu măști în cadrul riturilor de înmormântare, respectiv în cadrul priveghiului, și

¹I. Ghinoiu, Mică enciclopedie de tradiții românești, 2008, p. 38

²I. Ghinoiu, *op.cit.*, p. 24;

³Irina Nicolau, Georgeta Roșu, Magdalena Molnar – *Măști. Masks, Masques*, Muzeul Țăranului Român, București, 2002

⁴Mihai Pop, *Folclor literar românesc*, vol. II, 1998, p. 18

acestea doar ca elemente de relict consemnate în cercetările din perioada interbelică în două zone etnografice de mare rezonanță, Maramureș și Vrancea, respectiv în zona Vrancea, comuna Nereju (1927).⁵ Este vorba și de cercetările făcute de echipele profesorului Dimitrie Gusti în comuna Nereju, în anul 1927 dar și în comuna Fundul Moldovei din Bucovina în anul 1928, Goicea Mare 1925, Rușetu 1926 și Nereju 1927. În cadrul acestor cercetări s-a constatat că „În Comuna Nereju, cu ocazia înmormântării, priveghiul se face noaptea la lumina focului și cei ce iau parte la joc își acoperă fețele cu măști grotești menite să alunge duhurile rele. Aceste măști sunt confecționate în sat, fie din lemn sculptat, fie din blană de oaie și poartă diferite podoabe și ornamente: coarne, pălării etc.”⁶ Acest catalog cuprindea următoarele măști:

-Mască de lemn sculptat cu ochi și limbă de tinichea, cu părul din lână de oaie. Drept pălărie, poartă o tobă-cu floare de hârtie lateral;

-Mască de stofă neagră cu păr de lână și mustăți de coadă de cal. Ochii sunt încercuiți cu roșu. Pălăria de paie poartă coarne cu ciucuri;

-Mască de postav și piele, cu barbă și păr din lână de oaie (aluniță de fasole);

-Mască din blană de oaie cu sprâncene și mustăți de lână neagră și nas de piele.

-Mască de piele vopsită cu roșu și verde, ochi și gură conturată cu arnici roșu, decorațiuni din piele în formă de coarne, dinți de fasole;

Cei doi mari savanți Constantin Brăiloiu și H. H. Stahl, exponenți ai școlii sociologice din București, în monografia comunei Nereju în care descriu și obiceiurile în legătură cu înmormântarea, constată că „partea caracteristică a scenelor de priveghi o constituie măștile foarte variate ca prezentare și identice cu cele folosite de nerejeni în timpul sărbătorilor de Anul Nou”... „Majoritatea măștilor reprezintă caricatural pe moși. De aceea măștile se numesc cu un termen general „uncheș”... „uncheșii vin sprijinindu-se pe ciomag, șchiopătând și vorbind cu voce stinsă, așa zis de bătrânețe. Alți tineri se travestesc în femei... alții... în tot felul de animale, printre care ursul care joacă rolul principal... alții se travestesc în draci și chiar în popă cu cădelniță”

Reluând cercetările făcute de echipele lui Dimitrie Gusti din care făcea parte și Mihai Pop, acesta și Ion Chelcea care lucra pentru Muzeul Satului din București în anul 1957, mai găsesc la Nereju două măști din lemn, vopsite în culori, confecționate de Pavel Tertân, iar în anul 1956 o echipă de la Institutul de folclor formată de Mihai Pop, cercetează satul Topești, comuna Bârsești și constată existența a încă unei familii care confecționa măști de lemn, respectiv Lazar Jâiu. Toate datele și materialele culese cu ocazia acestei cercetări, confirmă folosirea măștilor din lemn la priveghi și la Anul Nou, la Bârsești-Topești ca și la Nereju.

În anul 1957 profesorul Mihai Pop reia cercetările în acest singur sat „pentru a cunoaște mai exact lucrurile, deocamdată în acest singur sat. Doream

⁵**Mihai Pop**, *Măștile de lemn din Bârsești – Topești Vrancea în Folclor românesc II*, p. 17-18,

⁶**Mihai Pop**, *op. cit.*, p. 20, apud Catalogul materialului sociologic privitor la cercetările întreprinse în comuna Fundul Moldovei din Bucovina în anul 1928, cu referință la cercetările anterioare din 1925 (Goicea Mare), 1926 (Rușetu), 1927 (Nereju), București, 1928, p. 23

să văd care este astăzi rostul jocurilor cu măști, în ce măsură se mai practica încă, cine sunt cei care fac măștile și jocurile, care este situația lor în sat, cum se fac măștile de lemn, care este răspândirea și tradiția lucrărilor în sat. Am achiziționat pentru colecția Institutului singura mască de lemn ce mai există acolo” - spune profesorul Mihai Pop.

La Bârsești-Topești, profesorul constată existența priveghiului care durează trei nopți „pentru a nu lăsa mortul singur, să nu treacă prin fața lui, pe sub el sau peste el, vreun animal, pisica, câine etc. căci mortul s-ar preface în strigoi”. La priveghi se petrece, se dansează, se fac jocuri cu măști, se joacă jocuri distractive, se cântă din fluier, se spun basme, se mănâncă, se bea... deci se petrece și de aici scopul priveghiului pentru localnici, este nu numai de a alunga somnul celor veniți la priveghi, ci „să faci o petrecere mortului”. La priveghi se joacă afară în curte pe lângă un foc „chiperul” - dans de inițiere, iar în casă apar măștile de: uncheș, babe, urs, Țigan, capră, cal, barză.

Cercetarea întreprinsă de Dimitrie Gusti (1926-1934) printre alte rezultate (publică o celebră monografie) face să se revitalizeze „jocul chiperului”, joc de priveghi cu măști foarte vechi, dar pe cale de a fi abandonat... Dansul funerar avea un substrat mitic legat de mentalitatea arhaică, conform căreia era necesar ca defunctul să fie asistat în trecerea către lumea cealaltă de spiritele strămoșilor săi sub forma uncheșilor și a babelor, depozitarii autorității și înțelepciunii neamului. Ceremonialul debuta cu sosirea zgomotoasă a cortegiului mascat (10-15 persoane cu măști de moși, babă și drac) și continua cu aprinderea unui foc mare în mijlocul curții... Brutal și primitiv, dansul provoacă adesea răni participanților care erau legați între ei printr-un lanț menit să sugereze coeziunea neamului ce își unea forțele pentru a-l proteja pe cel răposat și pentru a-l integra în cadrul său... fluierile și tobele aveau rolul să protejeze sufletul răposatului de posibile influențe malefice... ca urmare a acțiunilor întreprinse în mod constant de biserica ortodoxă împotriva acestui obicei considerat păgân și sălbatic, chiperul a dispărut.⁷

Uncheșul poartă o mască de lemn, de coajă de tei, ori de piele. în cap o pălărie veche. Este îmbrăcat cu un cojoc întors pe dos, în spate i se pune o cocoasă, în mână un ciomag. Nu vom descrie în continuare celelalte măști, le vom avea descrise în cadrul obiceiurilor de priveghi, din cealaltă zonă cercetată tot în perioada interbelică, respectiv satul Cuhea din Maramureș.

Revenind la jocurile cu măști din Bârsești - Topești constatăm că „prezintă diferite scene comice, cu text improvizat, participă la dansul general sau dansează dansuri grotești: Uncheșul și Baba în dansul lor, mimează actul sexual, se dedau la gesturi obscene și proferează aproape tot timpul vorbe licențioase.”⁸

Jocul uncheșului este cel mai elaborat, durează o oră și jumătate, când vine provoacă panică printre copii iar tinerii îl întâmpină cu strigăte.

Deoarece credința în strigoi încă mai persistă pe alocuri, priveghiul ca rit de trecere la Bârsești - Topești are un temei de credință veche, de-a păzi mortul,

⁷ Irina Nicolau, Georgeta Roșu, Magdalena Molnar – *Măști. Masks, Masques*, Muzeul Țăranului Român, București, 2002, p.60

⁸ Mihai Pop, *Folclor literar românesc*, vol. II, 1998, p.28

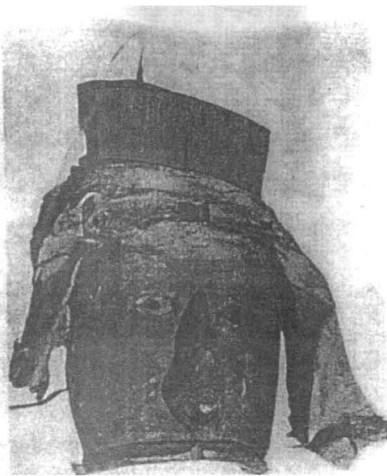
de teamă să nu mai vină în chip de strigoi.

Profesorul Mihai Pop constată că „Priveghiul a intrat în transformare între cele două războaie din cauza luptei dusă împotriva lui de biserică”.

Prin anul 1928 biserica introduce „citirea stâlpilor” prin „Oastea Domnului” în locul priveghiului. Elementele obscene au prevalat în înlocuirea priveghiului cu „cele sfinte”: „Nu-i mai lasă să facă priveghi că-i depravare” rostește Vasile Hârșu.⁹



*Mască de lemn din Nereju,
Vrancea, Catalogul
materialului sociologic,
cercetare.*



*Mască de doagă din Nereju,
Vrancea, Colecția Muzeul
Satului*



*Mască de lemn din Nereju,
Vrancea, achiziționată de Ion
Chelcea, 1957 – Muzeul Satului*



Mască de lemn din Nereju - idem

⁹ M. Pop, *op. cit.*, p.36



*

*Mască făcută de Vasile Jâiu
(campania de cercetări din 1956),
Nereju, Foto C. Popescu*



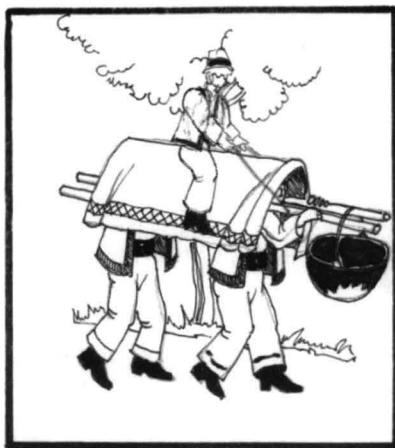
*Mască - „Uncheș” mergând la
priveghi, Foto C. Popescu, 1956*

Între cele două războaie mondiale, timpul ceremoniei priveghiului în localitatea Cuhea, dar și în alte sate din Maramureș încă erau în repertoriul activ o serie de jocuri cu măști de animale (calul, barza, cocostârcul). Jocurile cu măști de la priveghi erau practicate exclusiv de bărbați tineri la care asistau și fete.

O cercetare făcută de „echipele regale” conduse de savantul Dimitrie Gusti, la Cuhea în Maramureș, prilejuiește cercetătorului Florea Bobu Florescu să participe la o înmormântare pe care o prezintă în lucrarea „O înmormântare în Cuhea lui Dragoș”.¹⁰ Autorul prezintă toate riturile de înmormântare pe secvențe. Înregistrarea obiceiului a făcut-o în perioada 25-29 august 1935, decedatul fiind Deac Vasile Paleru de 70 de ani.

Pentru ilustrare vom prezenta fiecare mască așa cum le descrie Florea Bobu Florescu, dar și cu unele completări făcute de noi, Ioana Dăncuș și Mihai Dăncuș, în anul 1980, cu ocazia unei ample cercetări în localitatea Cuhea.

¹⁰***Sociologie românească IV, 1942, nr. 7-12, p. 497-502



11

CALUL

Se aduc din grădină doi pari lungi ce se pun pe umerii a doi feciori. În capătul parilor din față se pune o căldare spartă. Cei doi pari, căldarea și feciorii se acoperă cu un lepedeu. Un fecior urcă pe cal, iar altul face pe negustorul. Intră în camera mortului și începe târguiala.

Negustorul: Am adus un cal tare frumos!

Un fecior: Și cam ce preț are?

Negustorul: Apăi să-l vedeți mai întâie (lovește calul care sare și nechează). E buiac calul!

Un fecior: L-ai scris în biletele de vită?

Negustorul: L-am scris. Calul costă zece mii (îl lovește și iar începe să sară). Calul este și potcozit.

Feciorii: trei mn'ii iei?

Negustorul: trei mn'ii iau pe piele (lovește din nou). Calul sare, cel călare abia se ține, toți râd, călărețul descalecă, în sfârșit calul se retrage.

După terminarea jocului, Măricuța Stanca, o fată participantă, face o reflecție: „O de s-ar scula vâjul să vadă!” Este singură trimitere la cel mort, restul au fost numai glume și jocuri. Și aici, ca și la jocul cocostârcului, totul este reductibil, la târgul dintre negustor și feciori, privitor la „vinderea calului”. Același târg simbolic îl găsim și la jocul caprei și jocul ursului, specifice Maramureșului, care se practică cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

¹¹Notă: Reconstituirea grafică a fost făcută de Eugen Mateș după descrierile pentru măștile de priveghi de Florea Bobu Florescu, iar pentru cele de nuntă după descrierile făcute de Mihai Dăncuș.

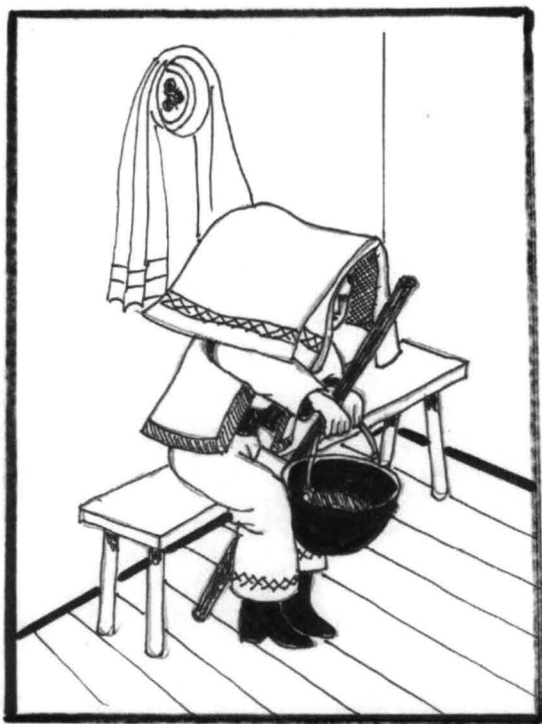


DE-A PALMA-N CUR - este în tehnica asemănătoare cu „bâzul”

Se alege un bdirău (primar). Se așează pe un scaun, iar alt fecior își pune capul pe mâinele lui, pe care le ține în poală. Ceilalți îl lovesc cu palma în cur. El trebuie să ghicească cine l-a lovit, altfel va suporta din nou loviturile.

Mă, n-ai fo tu ?

N-ai fo tu ?



MOARA

Pe un scaun lung - laviță se așează un fecior. I se dă să țină în mână o găleată sau o căldare. În aceasta se pune cenușă. Apoi se acoperă cu un lepedeu. Feciorul ține între mâini și o botă. Moara este gata.

- No, haideți, zice Stanca!

Moara, adică lavița cu feciorul pe ea este dusă în camera mortului.

Stanca: am adus o moară automată din Germania. No, care o cumpără?

Un fecior: eu o cumpăr de nu-i tare scumpă! Da cum împlă?!

Stanca: uite o pornim! Se apleacă pe ea ?!

Negustorul: două sute de mii lei! Le arată mașinăria! No, vă place?

Feciorii: Nu o luăm. Îi prea scumpă.

Negustorul: Atunci o duc hăt departe. Da n-ați cătat fărina?! El ia atunci cenușă din căldare și se apropie de grup. Câțiva feciori suflă în cenușă și le sare în ochi și pe față. Jocul se termină într-un hohot de râs.



BABA

Feciorul este îmbrobodit cu o năframă neagră, zadii și lecric. În mână ține un caier și un fus. Sub zadia din față se pune un lepedeu pentru a crea impresia că-i gravidă iar sub lecric, în spate se pune fân pentru a părea cocoșată. În timp ce este îmbrăcată baba, se fac tot felul de glume, majoritatea pornografice.

VÎJUL - (moș, bătrân) este îmbrăcat în hainele obișnuite doar că în loc de pieptar îmbracă un lecric, o cușmă pe cap și o botă în mână. Din călți i se confecționează mustăți, barbă și plete lungi. Intră în camera mortului unde imediat se întrerupe jocul „de-a bâzul”, care era în toi. Baba merge spre grup torcând și un fecior o întreabă:

Ce cați babă la ora asta?!

Da nu m'ne-ai văzut vâju?

L-am văzut. E la curve. Da ce lipsă ai de el la ora asta?

Vreau să-l chem la cină.

Da, ia ascultă babă bătrână, cum de ești groasă? Că doară vâju zice că nu iești.!

Că doară nu l-am făcut cu iei!

Dar de ce torci?

În timp ce discuția continuă vine Vâjul.

Unde-i baba?

O am dus-o la jândari!

Măi vâjule, strigă altul - arătând spre un fecior - nu e asta?

Baba se ascunde într-un colț și strigă supărată: Vai de mine, vai de mine!

Vâjul o zărește: stai noaptea pă uliță? Se repede cu bota la ea. Începe să o bată.

Ea nu se lasă, îl bate cu fusul. Scena provoacă râsul general. Apoi se împacă și încep să se sărute. După aceea se așează jos și imită actul sexual. (Unii dintre feciori s-au simțit jenați de prezența noastră, afirmă cercetătorul)



COCOSTÂRCUL

Feciorii din casă, imediat după sosire, încep să vorbească despre cocostârc, a cărui pregătire se face imediat - este primul joc de priveghi. Se confecționează dintr-un băț de salcie (80cm), se despică la vârf în două și se fixează în despicătură un alt băț de 15cm, ascuțit la un capăt. Legătura se acoperă cu o ștergură, în așa fel încât să imite un cap de pasăre care are un cioc ascuțit. Feciorul care joacă se acoperă cu un lepedeu (cearceaf). Urmează jocul care se reduce la târgul între negustor și proprietar, prețăluitor.



JOCURI CU MĂȘTI LA NUNTĂ

În cadrul riturilor de trecere, jocurile cu măști sunt prezente și în ceremonialul nuntii. Cu siguranță că acestea s-au practicat în mod constant și consecvent. Dar s-au abandonat de-a lungul anilor de așa manieră încât astăzi le găsim ca element de relict, așa cum Mihai Dăncuș le-a surprins la o nuntă în satul Vadul Izei în anii '80.

La miezul nopții, când mireasa se retrage pentru a-și schimba cununa cu năframă, precum și costumele de ritual, trecând din starea de fecioară nubilă în cea de femeie, soție, în mijlocul casei (unde se desfășura nunta) se aduce „un scaun de strunjit dranița” pe care se așează doi feciori care și-au întors pe dos

lecriile (deci „s-au mascat”). Aceștia, fără să rostească vre-un cuvânt, în ritmul muzicii și în gălăgia asistenței imită actul sexual. Totul este o pantomimă!

În anumite sate din Maramureș (Berbești, Sat Șugatag) s-a păstrat foarte vag în memoria celor mai în vârstă, dispăruți și ei azi, practica jocului ursului la sărbătoarea nunții, având la bază pantomima și caracterul ritual. Ursul nu joacă la comandă ci execută jocul liber, simulând viața liberă în mijlocul naturii.

Prin excelență jocurile cu măști de la nuntă se practica exclusiv de către bărbați tineri la care asistau toți nuntașii.

Credem că reconstituirea grafică a acestor obiceiuri, realizată de Eugen Mateș pe baza descrierii și a unor schițe făcute de noi, este o contribuție importantă la cercetarea acestui segment al culturii populare, trecută de mult în memoria pasivă a localnicilor.

Bibliografie

Ion Ghinoiu, *Mică enciclopedie de tradiții românești*, Editura Agora, București, 2008

Florea Bobu Florescu, *O înmormântare în Cuhea lui Dragoș*, în revista Sociologie românească, IV, 1942, nr. 7-12

Francisc Nistor, *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, album de Francisc Nistor cu un text de Mihai Dăncuș și Nicoară Timiș, Baia Mare, 1973

Mihai Dăncuș, *Jocuri cu măști – Capra*, în vol. Comunicări științifice pe teme folclorice, Sighetul Marmăției, 1970-1971

Mihai Dăncuș, *Măști și jocuri cu măști în Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2008

Mihai Pop, *Măștile de lemn din Bărsești-Topești – Vrancea*, Revista de etnografie și folclor, nr. 1, anul III, București, 1971

Mihai Pop, *Folclor literar românesc*, vol. II, 1998

Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976

Irina Nicolau, Georgeta Roșu, Magdalena Molnar, *Măști. Masks, Masques*, Muzeul Țăranului Român, București, 2002

Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, București, 1970

Peste tot în lume se înregistrează la ora actuală un interes crescând pentru patrimoniul cultural imaterial. Convenția UNESCO pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial se bucură de un real succes, fiind ratificată de peste 120 de state, printre care și România. În acest context, mai multe instituții publice și organizații neguvernamentale preocupate, până acum, în principal, de patrimoniul material, și-au exprimat din ce în ce mai mult interesul pentru patrimoniul imaterial.

Muzeul Maramureșan, pe parcursul anului 2013, a derulat un proiect finanțat de Administrația Fondului Cultural Național, proiect intitulat Viflaimul în Maramureș.

Proiectul *Viflaimul în Maramureș* își propune prezentarea și promovarea acestui vechi spectacol de teatru popular. Dorim să includem în circuitul muzeal o prezentare a obiceiurilor de iarnă, prin intermediul unei foarte diversificate colecții de măști populare. Figurarea piesei de teatru „Viflaimul” în cadrul expoziției de etnografie, va pune în valoare o parte a patrimoniului cultural imaterial din zona Maramureșului istoric.

Scopul acestui proiect a fost creșterea interesului opiniei publice față de cultură, respectiv a patrimoniului imaterial, a expresiei sale materiale și a numărului consumatorilor de cultură în zona Maramureșului.

Obiectivul general este sprijinirea tinerilor în descoperirea și valorificarea patrimoniului cultural imaterial din Maramureș.

Activitățile desfășurate în cadrul proiectului au fost diverse, începând de la managementul proiectului, care s-a desfășurat pe toată durata de implementare a proiectului și care a concurat la buna realizare a celorlalte activități planificate, prin întâlniri de proiect, evaluarea rezultatelor conform planului de activități, monitorizarea permanentă a realizării lui. Altă activitate a fost cercetarea de teren privind obiceiurile de iarnă care au asociate jocurile cu măști și drama populară Viflaimul, prin aplicarea de chestionare, înregistrări audio, video, cercetare de arhivă și în biblioteci. Arhivarea acestora în scopul realizării unei baze de date, organizarea unei expoziții permanente în cadrul Muzeului Etnografic având ca temă Viflaimul în Maramureș, precum și elaborarea unei broșuri a expoziției Viflaimul în Maramureș și al unui ghid al expoziției etnografice care va include și expoziția realizată în cadrul proiectului.

Proiectul s-a derulat pe parcursul a 5 luni, iar rezultatul final, expoziția tematică permanentă realizată în cadrul proiectului, va prezenta publicului larg și vizitatorilor aspecte importante din această parte a patrimoniului imaterial și a expresiei sale materiale, lărgindu-se astfel aria de promovare a proiectului și rezultatelor acestuia.

Pe lângă expoziția *Viflaimul în Maramureș, Festivalul de datini și obiceiuri de iarnă* de la Sighetu Marmăției facilitează cunoașterea acestor obiceiuri în rândul generației mai tinere, obiceiuri care reprezintă o adevărată comoară a spiritualității românești, oferind o imagine mai profundă a condiției artistice a omului din aceste meleaguri. Scopul festivalului, ca de altfel și a expoziției, este de a conserva aceste obiceiuri și tradiții.

Maramureșul mai păstrează încă vii multe dintre tradițiile și obiceiurile care se practică de sărbătorile de iarnă. Pe lângă celebrul obicei al colindatului, umblatul cu Viflaimul rămâne încă tradiție nealterată.

Referitor la aceste străvechi obiceiuri, Mircea Eliade susține că: *„asemenea ceremonii sunt încă populare în Balcani, în România mai ales, în timpul celor 12 zile, din Ajunul Crăciunului până la Bobotează. La origine, acestea erau ceremonii în legătură cu întoarcerea periodică a morților și comportau tot felul de măști animale, capră, urs... În continuare același autor adaugă: Avem destule probe ale moștenirii păgâne, adică geto – dacice și daco – romane la români. Este de ajuns să te gândești la cultul morților și la mitologia funerară, la riturile agrare, la obiceiurile sezoniere, la credințele magice etc., care, se știe, persistă abia schimbate de la o religie la alta, timp de milenii.”*¹²

Jocurile cu măști se organizau în antichitate primăvara, când începeau muncile agricole, dar reforma calendarului roman din anul 46 î Hr. (din timpul lui Iulius Caesar) fixează data de 1 ianuarie pentru începutul anului în loc de 1 martie și de atunci are loc mutarea obiceiurilor de primăvară în plină iarnă¹³.

Vechimea și bogăția măștilor de teatru popular atestă existența pe aceste meleaguri a unor vechi obiceiuri, dar și continuitatea lor; totodată, măștile în sine constituie dovezile istoriei nescrise a unor obiceiuri străvechi.

Criticul de artă francez Pierre Francastel, vorbind în general despre măști, afirma: „Măștile sunt arhivele unui popor care, ignorând scrisul, n-a putut să-și înregistreze istoria în biblioteci (...). Societatea

¹²**Mircea Eliade**, *De la Zamolxis la Genghis - Han*, București, 1980, p. 32, 79

¹³**Traian Herseni**, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din țara Oltului*, Cluj Napoca, 1977, p. 322

măștilor rămâne cartea înțelepciunii popoarelor.”¹⁴

Referitor la teatrul popular Viflaimul, F. Nistor precizează că *textul popular din Viflaim reprezentând mitul nașterii avea în trecut un conținut laic, cu caracter social. Acesta „a circulat din gură în gură, s-a jucat, până a fost prelucrat și adăugat cu diverse personaje care se integrău cultului creștin, primind astfel o puternică tentă religioasă. Și așa, însă cei care au jucat-o i-au păstrat caracterul popular cu personaje profane, adăugându-i măști numeroase, pentru a fi un spectacol de divertisment care să stimuleze voia bună, veselia, răsul de bun augur la hotarul dintre ani. Astăzi tot mai mulți teste înlăturat învelișul religios, păstrând elementul laic, adăugându-i noi personaje, iar în unele sate nu se mai joacă în forma inițială, devenind un spectacol de teatru popular profan, în care măștile cu rolul lor divertismental ocupă primul loc. Am putea spune că în acest spectacol s-a produs o simbioză a tuturor jocurilor cu măști specific acestei zone.*¹⁵

Variantele care circulă astăzi în popor sunt în mare parte preluări după textul lui Petru Bîlțiu – Dăncuș, fost învățător dirigent în satul Ieud, text publicat de către fiul său, profesorul Ion Bîlțiu Dăncuș în anul 1924, care în prefață spune că: *autorul a transformat un text de origine poporană, care era foarte simplu, primitiv, făcând din el o adevărată piesă dramatică. Și tot autorul spune că ea a fost asimilată de popor și transformată după gustul lui.*¹⁶

Viflaimul este o piesă de teatru popular cu o temă sacră, care abordează mitul nașterii Mântuitorului. Sunt puține localitățile Maramureșului în care mai este prezentat spectacolul, și datorită numărului mare de personaje, dar și a pregătirilor minuțioase care trebuie făcute cu mult timp înainte.

Acest teatru popular spectaculos, care îmbină percepțiile ancestrale despre bine și rău cu legendele creștine, este păstrat viu în mai multe sate de pe Valea Izei (Oncești, Nănești, Rozavlea, Ieud, Poienile Izei etc.), pe Valea Tisei la Sarasău, pe Valea Vișeuului la Rona de Jos și nu în ultimul rând în cadrul minorităților de ucraineni, țigleri și maghiari din zona Maramureșului istoric.

¹⁴**Emilia Pavel**, *Măștile populare românești*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 24-25, iulie-decembrie 2007 (an VII), p. 35 apud **Pierre Francastel**, *Realitatea figurativă*, București, 1972, p. 146

¹⁵**Francisc Nistor**, *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, Baia Mare, 1973, Sighetu Marmăției, p.6

¹⁶**Francisc Nistor**, *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, Baia Mare, 1973, Sighetu Marmăției, p. 16 apud **Petru Bîlțiu – Dăncuș**, *Betleemul (Viflaimul) – Dramă religioasă*, Sighetu Marmăției, 1924, p. 2



Inspectorul dracilor, ofițerul, moșul cu milugul, Irod, jădul, Iosif, un crai, Berbești, Maramureș

Viflaimul redă scena nașterii lui Isus, îmbinând dogma creștină cu ritualuri magice. Interpretată, începând cu ziua de Crăciun și până la Bobotează, această manifestare dramatică însumează circa 24 de personaje, toate mascate sugestiv: Maica Domnului, Îngerii, Pruncul Iisus, Iosif, Ciobanii (Miron, Coridon, Acteon) și cei Trei Crai de la Răsărit (Balthazar, Melchior, Gașpar). Vor fi grupate și personajele negative: Irod pe tron, dracii în ierarhia lor cunoscută în zona Maramureșului (Lucifer, Ispravnicul, Inspectorul, Înșelătorul, Sârsăilă), Moartea și Înțeleptul de la curtea lui Irod, ostașii, Mai Marele Sinagogii.

Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, Viflaimul se organizează în cadrul unei grupe de flăcăi tineri, necăsătoriți. Toți actanții sunt țărani simpli, fără studii de actorie. Aceștia încep pregătirile pentru Viflaim încă din postul Crăciunului. Rolurile le învață singuri, iar repetițiile le fac seara, fie la casa unuia dintre actanți, fie la școală sau căminul cultural. Vestimentațiile și le procură singuri sau sunt transmise din generație în generație, rolurile și le atribuie fiecare în funcție de talent. De obicei, erau coordonați de învățătorul satului sau, în zilele noastre, de directorul de cămin cultural din localitate sau de unul dintre ei. În unele localități de pe Valea Izei, rolul Mariei era interpretat de către un bărbat, deoarece exista superstiția că, dacă era jucat de o fată tânără, aceasta nu se mai căsătorea. Dar, în alte localități, de pe aceeași vale, se spune că nu juca fată rolul Mariei, deoarece actanții plecau și prin alte sate, iar pentru o fată era mai greu să plece de acasă cu o ceată de flăcăi.¹⁷



Dansul moșilor, Berbești, Maramureș, 1967

Spectacolul se dă pe ulițele satului, pe la curțile oamenilor mai înstăriți, în curtea bisericii, la școală sau căminul cultural.



Jâdul și un drac, Berbești, Maramureș, 1967

Pe noi ne interesează viața și funcțiile acestor obiceiuri, acolo unde se produc, măsura în care oamenii participă la ele. Pe fiecare vale din Maramureșului istoric, mai sunt localități care mai păstrează aceste obiceiuri prin grija unor instructori inimoși, care reușesc ani la rând să pună în scenă Viflaimul, păstrând obiceiul locului.

Redăm în continuare câteva relatări referitoare la Vişlaim, relatări primite de la informatori din diverse zone ale Maramureşului, în urma cercetărilor efectuate în cadrul proiectului amintit mai sus.

Informatoarea Pop Ileana, 85 de ani, 7 clase din localitatea Giuleşti ne relatează următoarele: *Pot să vă povestesc că s-o jucat, o venit de pe sate, şi-apoi o fost şi din Giuleşti. De vişlaim se ocupa învăţătoru. A doua zi de Crăciun veneau aici, şi-a treia zi de Crăciun, dar a doua zi de Crăciun aşteptai. Veneau din Berbeşti, de prin Vad. Berbeştenii aieştea mi se pare că-n tăt anu o venit în Giuleşti, aşa-mi aduc aminte. Am fost cocoană, şi tăt o venit şi dacă m-am măritat. M-am măritat când am fost de 20 de ani şi pe urmă nu m-am mai dus să văd numa pă drum. Demult şi mai demult când am fo fată şi cocoană acolo sus la şcoală să ţâne. Ş-apoi acolo l-o băgat la asta şcoală, în drum, la şcoala nouă.*

În biserică intrau numa Craii, Iosif şi Maria şi păcurarii, în afară de diavoli, satana, ei nu o avut nevoie de biserică.

Privitor la vestimentaţia personajelor informatoarea ne spune: *Maria cu cămeşe şi poale cu sumna cum era demult, cu bezeri peste acele, pe cap pânzătură albă. Iosif, eu tăt îmi pare c-o fost şi Iosif cu gubă, nu sunt atât de sigură, ciobanii cu gubă şi cioreci cu opinci şi legaţi ciorecii cu curele cum umbla lumea demult iarna. Craii şi-n galben, şi-n albastru şi-n roşu. Irod era împărat, el o fost în hainele împărăteşti şi cu coroană împărătească în cap. Apoi dracii erau în negru cu măşti şi cu coarne în faţă şi cu ciucălauă în coarne. Moartea n-o fost în alb, în negru era moartea.*

Nu era necesar să ai un anumit statut social în comunitate ca să poţi juca în această piesă de teatru popular. În satele de pe Valea Marei, un era Vişlaim, jucau numai tineri, necăsătoriţi: *tineri tăţi, feciori. Numai feciori, n-o nici un bătrân. Vişlaimul dura hăt bine, făcea şi câte un ceas într-un loc, dura, că tare multe piese o avut. O fost întrebarea despre Isus, cum o venit ingerii, apoi o făcut craii, apoi făcut păcurarii, tăţi o participat fiecare cu rolul lui. O avut şi instruitor, o avut carte şi de pă carte şi fără carte.*

Informatoarea Paşcu Eudochia învârstă de 69 de ani, cu 7 clase, din localitatea Onceşti ne relatează despre Vişlaim următoarele:

Vişlaimul se joacă şi-n ziua de azi, la sărbători, la Crăciun, la Anu Nouşi la Bobotează. D-apoi se organizează, feciorii fac repetiţie. În postu Crăciunului vreo două săptămâni tăţi umblă la repetiţie, numa feciori şi doi copii, aceia-ş îngeraşii, care au o bisericuţă aşa, de carton, făcută. Şi o țin ei așa în mână, între ei şi ei îs îmbrăcaţi ca ingerii. Îşi fac coroniţă mândre pe cap şi în cămeşi albe, așa, tăt în alb. Orice fecior juca, cu rolul care vreau ei. Şi cei de gazde, el vrea să fie drac, nu vrea să fie. Îs doi îngeri şi îi un Irod şi-s trei crai şi-s doi ciobani şi un vâtaf.

Ști că, după ce s-o născut și li s-o arătat steaua, ciobanii o avut un vis. Și tăt îl scula pe vâtaf să se trezească, că uită-te cerul îi deschis și ce vis am visat. Apoi ceia ce-o dormit, visau și ei tăt acela vis, dar nu se putea trezi. Și zice: „Du-te mă, că, când îți dau o botă, ce m-ai trezit?” zice că, ce vis mândru am visat „C-așa am visat și eu, haidați fuga la staul acolo unde-i, la grajdul acela unde-i. Hai merem să se închinăm”. Apoi ei s-o dus. Moșu bătrânul o zis că el numai i-a cânta din fluier, că-i tare sărac. Un cioban i-o dus un mielut și unul nu știu ce i-o dat, că nu mai rețin. Și îs doi soldați care îi trimite Irod, că unul îi Irod, acela ca împărat și craii, îs trei crai care vin de la răsărit, cum li se spune. Și craii când o venit o trecut pe la Irod să-l întrebe, că o auzit că-n țara lui îi tare mare veselie și poate ști de împăratu nou-născut, ș-atunci el s-o supărat și-o zis: „Eu îs împărat aicea, nu mai este alt împărat născut”. Apoi îs doi soldați care le dă el ordin să meargă să taie tăți copiii de la doi ani în jos, așa spun ei în piesă. Mai îi moartea și-s jâzi și patru draci.

Ei când o mers, și Maria și Iosif. Când o mers Maria să se înscrie, o fost ploaie și frig, că no, dacă o fost iarnă, s-o cerut de mărș la jâzi. Și ei, că o fost din neamu lor, și pă ei nu i-o vrut primi, o zis că ei n-au d-acele neamuri, să plece hăt. Și ei plecând încolo s-o întâlnit cu soldații, și soldații le-o dat bani. O zis: „Duce-vi-ți că, când îți ieși din oraș acolo este un om cu staul cu oi și poate va primi”. Că în oraș nu i-o vrut primi nimeni, dacă o fost oameni săraci. Spune Maria către Iosif „Vezi, dacă suntem săraci nimeni nu ne dă sălaș”, „Lasă, că Domnul a avea grijă de noi, și...”. S-o dus ș-apoi la omul acela, așa l-o chemat Crăciun pe om. Îs patru draci, că-i Caraoschi și-i Mamon și-i Sârsăilă, Inspectoru. În cămin îi primeau. Să duce la biserică da numa craii, Iosif, Maria, îngerii, Dracii și jâzii afară și moartea. Numai cât intrau în biserică și cântau. Jâzii erau mascați și îmbrăcați în zdrențe. Demult, mai demult era cu paltoane. Și craii erau în unu negru, unu verde și unu roșu. Galben era Irod. Și craii vin cu daruri și îngenunchează înaintea bisericuții aceia, că aceia reprezintă ieslea cu Isus. Și acolo în fața ei îngenunchează și spun: „am adus aur și tămâie”. Dracii erau în șalopete și cu clopote pe ei legați, pe cap o mască așa cu o figură și cu, coarne de berbec, și biciuri. Maria în cămeși albe și cu năframă albă pe cap. Iosif, cu căciulă și-o pus mustață și un palton așe cum îs domnii. Și avea el barda și siriseul, că el o fost muncitor. Doi ciobani erau îmbrăcați în smolenci și cu clop de-acela uns, pietari și cămeși, și botă și încălțați cu opinci, și obiele și moșu era cu gubă și cu cură și avea geantă, cum avea demult. Tașcă și cioreci, apoi peste cioreci apoi mai lega așa o gubă, că-i moș bătrân și să nu-i fie frig, era cusută de gubă mai așa o lature de gubă fără mâneci, cusută așa, ca să fie mai lungă. Și avea un pilug așa cu zurgălăi, și tăt dădea în pământ, așa că să zurgăluia.

Ciobanii cu daruri, un mielut de jucărie. Unu cu fluieru să-i

cânte, și unu nu știu ce-i dă celălalt și moșu zice: „Eu îs sărac și n-am ce-ți da, dar batăr ți-oi fluiera” și începe a zice în fluier. Unu îi dă un mieluș și unu, îi dă brânză? ori ce-i dă nu mai știu. Și Maria era jucat de bărbat. Dar eu așa știu. Vezi, trebuia să meargă cu ei că se duceau și pe sate, ști, ș-apoi o fată să meargă cu Viflaimu, nu.

Acasă la oameni nu pre mereu, că făcea la cămin și tăta lumea merea, le dădea 1 leu, 10 lei, 5 lei, vezi după cum o fost. Îi primea prin căsi, numa când nu-i lăsa la cămin până n-o fost revoluția.

Informatorul Vasile Șușcă, 53 ani, din localitatea Săcel, meșter popular de măști ne spune că: Viflaimul se organizează aproape în fiecare an. E un teatru popular care să țină în perioada sărbătorilor de iarnă, între cele 12 zile sacre. No, da mai mult de Crăciun, îi, este Viflaimu mare și Viflaimu mic, este un teatru popular prin care s-a vrut să-i aducă... obiceiurile păgâne să se îmbine cu cele creștine. Practic masca era un obicei păgân. Este jucat de... (nici nu mai știu exact) dintre care o singură femeie. Îs trei crai, îi Irod, Iosif, ingeru și Maria. Și, draci, depinde, îs cinci parcă. Îi Bedzebug, îi Caraoschi, nici nu le mai știu botezu, Ispraznicu, Sârsăilă, Inspectoru, îs vreo cinci parcă, trei ciobani erau. Craii erau îmbrăcați în roșu, verde și negru „eu crai verde mă numesc”, „eu crai roșu mă numesc” Irod era îmbrăcat în galben. Maria juca femeie, sau câteodată făcea și travestii, unde nu găsea, că există așa o superstiție pe tema asta, care joacă rolul Mariei, nu să mai mărită. S-o măritat tăte multele care o făcut rolul ăsta, pe Maria. Poate că-i o satiră, până într-un loc merge pe principiul obiceiului și dintr-un loc satiriza toată. Puteau juca numa amatorii care avea veleități de-a juca, care avea inclinație, și fecior, și căsătorii, nu era un obicei și unu din gașca lor se ocupa de organizare, care avea inclinație înspre a regiza. Era unu mai deocheat ca alții. Repetițiile se făceau la câte unu în casă. Și de jucat, se juca și la biserică și la diferite gospodării, așa, fiecare se muta de la unu la altu, la oamenii mai instăriți. Dar de multe ori se juca fără...se juca așa pe mici atenții. De la unii le dădea câte-un dărab de cârnați, de la alții le dădea câte-un kg-două de horincă, de la alții le dădea câte 2-3 pâini și făceau și câte-o băută după.

Veneau și de prin alte sate cu Viflaimul, chiar dacă în localitate exista. Era o competiție între ei, un orgoliu, spune informatorul: „Noi am fost mai buni ca ceia din leud” sau „noi am fost... Așăi că ai noști îs mai bine costumați ca Săliștenii?”. Bine, că aicia la Săcel le-am... cât de cât îi în perioada în care am lucrat și eu în cultură, și ceea ce lucrez eu cu măștile ăstea, îi mai stimulam, îi mai ajutam în a face, și la costume, și la...

De regulă se evita intrarea în biserică cu toată trupa. Sunt biserici unde se juca chiar în biserică, dar luând în considerare că totuși sunt și personajele astea negative dracii și irozii și ăstea. Aveau o

reținere, o reticiență. Că, din câte cercetări am mai făcut, era obiceiul ca atunci când veneau, când începeau să joace piesa, magii, Maria, Iosif, ingeru intrau înainte în biserică și participau la slujbă, iar la ieșire din biserică, după slujbă se juca prima dată în curtea bisericii.

Moartea, de regulă îi în negru cu un coif pe cap, un coif înalt cu seceră sau cu coasă. De regulă aici era cu seceră, și de personajul de moarte încă mulți bărbați, foarte rar care își lua rolul de moarte. Era un rol care avea... Mulți se abțineau de la rolul ăsta pentru că erau superstiții, care era fecior, că de regulă feciorii joacă asta. Să nu joci moartea, să nu joci Maria

Costumațiile și le făceau ei. Sau dacă era unu priceput bunăoară cum îi subsemnatu... le mai făcea, le mai făcea și meșteru, dar, de regulă fiecare își făcea costumația costumul lui

Ciobanii erau în costumație de iarnă cu cojoacele cele lungi cu blană pe din afară, cu cioareci, cu opinci ca la noi, cu bote.

Acuma de Vișlaim se ocupă directorul căminului. Cred că textul lui Bîlțiu-Dăncuș îl folosesc, adaptat. Mai înfloresc ei, mai adaugă, mai... scoteau, ca să le iasă lor bine, c-am văzut multe texte care mie mi s-o părut chiar caraghioase. Era Vișlaimu mic și Vișlaimul mare, diferența între ele era că la Vișlaimul mic jucau mai puține personaje și textul îi mai scurtat.

Informatorul Batin Gheorghe, în vârstă de 81 de ani, din localitatea Berbești, Maramureș ne spune că în această localitate el era cel care organiza Vișlaimul an de an. Se organiza în ziua de Crăciun, iar a doua zi mergeau prin alte sate. De organizarea acestui spectacol se ocupau încă din postul Crăciunului. Fiecare își învăța singur rolul: la muncă la pădure, pe câmp. Seara se adunau pentru repetiții pe unde puteau, de obicei la casa unuia dintre actanți (aceștia puteau fi numai feciori). Pentru a putea organiza Vișlaimul trebuia să ceară voie de la Primărie.

Vișlaimul din Berbești avea 22 de personaje, informatorul spunându-ne că a scos două personaje (un soldat și un inger). Varianta de text după care se juca Vișlaimul era cea a lui Petru Bîlțiu Dăncuș, care însuma 24 de personaje.. Fiecare actant își confecționa singur costumul, doar cele de Crai și al lui Irod erau confecționate de *săboițe* (croitoresele satului).

Prima reprezentație o dădeau la Căminul Cultural, dar erau chemați și pe la casele oamenilor mai înstăriți, iar pentru fiecare spectacol ei fixau o taxă, pe lângă mâncare și băutură, iar banii îi împărțeau între ei. La Berbești nu se intra în biserică cu Vișlaimul, cum se practică în alte localități din Maramureș. Batin Gheorghe s-a ocupat de Vișlaim până în anul 2003, iar de atunci în Berbești nu se mai joacă acest spectacol.

Teatrul popular *Viflaimul* din Maramureș, s-a adaptat tradițiilor românești ale sărbătorilor de peste an. El a fost interzis în unele sate din motive că profanează și strică credința. Dar poporul, în ciuda interdicțiilor și amenințărilor, nu s-a sfiit să-și păstreze datinile și obiceiurile, dar le-au îmbogățit mereu. Jocurile cu măști au fost și sunt îndrăgite pentru că ele sunt cele care dau expresivitate spectacolului popular și înveslesc pe cei care le joacă și le privesc.



Expoziția Viflaimul în Maramureș, Muzeul de Etnografie Sighetu Marmăției
(Foto: Petru Sângeorzan)

CHESTIONAR DE TEREN

Viflaimul în Maramureș

1. Care erau jocurile cu măști ce se practicau la sărbătorile de iarnă în satul dvs.?
2. Care se juca cel mai mult?
3. Au dispărut unele dintre aceste jocuri? De ce?
4. La ce dată se desfășura fiecare?
5. Cine participa la desfășurarea jocului? De ce?
6. Cum era costumat și mascat fiecare? Ce avea în mână?
7. Unde se desfășura jocul? În ce parte a satului? În ce gospodării?
8. Cum se desfășura jocul?
9. Ce spuneau participanții la joc? Ce spunea gazda?
10. Cine asista la desfășurarea jocului?
11. Unul din participanții la joc trebuia să atingă pe cei care asistau? Cu ce? De ce?
12. Ce primeau în da participanții?
13. Cum se termina jocul?

Informator _____

Localitatea _____

Bibliografie selectivă

- Mihai Dăncuș, *Măști și jocuri cu măști*, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 2008
- Mircea Eliade, *De la Zamolxis la Genghis - Han*, București, 1980
- Pierre Francastel, *Realitatea figurativă*, București, 1972
- Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din țara Oltului*, Cluj Napoca, 1977
- Francisc Nistor, *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș*, Baia Mare, 1973
- Emilia Pavel, *Masca— univers antropologic*, Princeps Edit, Iași, 2011
- Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, București, 1976
- Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, Ed. Științifică, București, 1970

Notă: *Fotografiile din prezenta lucrare sunt recuperate de la Batin Gheorghe din localitatea Berbești, fost instructor al teatrului popular Vișlaimul din localitate.*

Colectivitatea feminină maramureșeană în cadrul unor obiceiuri, tradiții și practici ritualo-magice

Maria Bilțiu
Baia Mare

Maramureș, iată, o zonă cu oameni și locuri pline de magie, care îl farmecă pe călătorul rătăcind pe drumurile acestui colț de rai pământean. Mergând la pas, prin satele maramureșene, bătând din poartă-n poartă, poți avea surpriza de a pătrunde într-un univers special, „corola de minuni a lumii”, încercând să înțelegi „cu mintea tainele” acestei lumi „în flori, în ochi, pe buze ori morminte”, cum spune poetul, simțindu-te mereu în neuitare cu oamenii pe care îi întâlnești în calea ta.

Acum, aducem un elogiu sincer și binemeritat femeilor acestor pământuri, fiindcă colectivitățile feminine cercetate, la nivel de viață tradițională, ne-au dovedit că merită cu prisosință numai cuvinte alese, fie că le-am întâlnit în Maramureșul voievodal, Țara Lăpușului, Chioar sau Codru. Ele ne-au vorbit despre rosturi înalte îndeplinite, în care au ocupat, totdeauna, un loc privilegiat tocmai pentru că există un mod specific lor de a vedea lumea înconjurătoare, de a o supune și a interveni prin practici ritualico-magice pentru a rezolva benefic soluțiile existenței greu de înțeles uneori.

Colectivitatea feminină este într-o relație tainică cu formele de spiritualizare și de culturalizare ale societății sătești tradiționale. Performerile poartă numele de Pălăguța, Năstafa, Irina, Todora, Dochia, Anuca, Măricuța, Ioana, Nița, Ileană, Luchiana, Varvara, Călina, Samfira, Afimia, Firona, Rafila și multe alte nume des întâlnite.

În societatea arhaică maramureșeană, femeia posedă o dispoziție interioară sufletească înclinată spre mister, suferind multiple metamorfoze intime care o ajută în performarea actelor ritualico-magice. În acest context ea nu este altceva decât o reprezentantă a mentalității rurale în care trăiește. În performarea actelor rituale, femeia dezvoltă multe elemente care aparțin credinței ei, actului religios, activând astfel o serie de mecanisme, rulând dinspre fondul real spre cel imaginar sau invers. Ea trăiește și oficiază în ceremonial.

Acordând o atenție deosebită acestui stil de viață tradițional, asumat de colectivitatea feminină sătească, pe o perioadă îndelungată, în cercetările de teren făcute împreună cu etnologul Pamfil Bilțiu, soțul meu, am reușit să adunăm informații valoroase despre complexitatea și bogăția unor ceremoniale arhaice care s-au conservat, unele performându-se până în zilele noastre: **Moșii, Cununa la seceriș, Șezătoarea, Strânsul nepoatelor sau obiceiuri și practici ritualico-magice în cadrul sărbătorilor din ciclul celor douăsprezece zile: Crăciun - Anul Nou - Bobotează**, iar actanții sunt în mare parte din comunitatea feminină (fete, neveste, femei bătrâne), asigurând, prin schimburile culturale dintre generații, continuitatea valorilor spirituale, perpetuarea viziunii mitico-magice a acestora și rezistența evenimentelor folclorico-ritualice. Dovadă grăitoare este obiceiul Moșilor din Țara Lăpușului, care se oficiază și

astăzi în satele Cupșeni, Costeni, Ungureni, Groșii Țibleșului, etc. cum se desfășurau în vechime, excluzând bărbații.

Femeia și-a făcut întotdeauna timp să trăiască după legile strămoșești, ea rămânând constant la activitățile ce au caracterizat-o, de stăpână a casei și de mamă, de ocrotitoare a familiei și gospodăriei, de păstrătoare a tradițiilor culturale și promovarea lor la generația mai tânără; spirit tenace, activ, un mare depozitar al obiceiurilor, superstițiilor și tradițiilor s-a dovedit foarte conservatoare în toate manifestările ei, comparativ cu bărbatul, care s-a adaptat mult mai repede noului în viață. S-a putut observa chiar o anume identitate culturală de grup, cum ar fi în cadrul bocetului ritualic, performat numai de femei sau în timpul pregătirilor din pragul unor obiceiuri, al moșilor de exemplu, când se ajută la coacerea colacilor ceremoniali, primesc și dau sfaturi, vor să fie utile celor din ceata feminină cu care se însoțesc în astfel de împrejurări, sau cum ar fi în șezătoare, unde execută servicii de întrajutorare și de stimulare a muncilor care se prestează în timpul desfășurării obiceiului de către participante și gazda șezătorii.

Dacă privim atent calendarul popular al sărbătorilor de peste an, constatăm că din primăvară și până după începutul unui nou an calendaristic, colectivitatea feminină dintr-un sat este mereu prinsă în vârtejul pregătirilor unor obiceiuri, ale unor ritualuri îndătinate, fixate în timp pe lângă marile sărbători creștine. Odată cu începutul unui nou ciclu vegetațional, înainte de sărbătoarea pascală, femeile comunității fac pregătiri pentru oficierea în condiții ritualice a obiceiului străvechi, cu titlul generic de „Moșii” din Țara Lăpușului.

Moșii cuprind acte ceremoniale de comemorare a celor din neam și strămoșilor dispăruți din familie, performându-se la Florii, Joia mare, Paști, Rusalii, iar toamna, de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril. Este un obicei sacru iar această trăsătură ne este evidențiată de mai multe interdicții impuse de tradiție, în zilele când se țin moșii. Femeile respectă aceste condiții, ele știu că nu este bine să lucrezi ceva în gospodărie, să scoți gunoierul din casă; în unele sate nu-i bine să fii mândros pe cineva sau să te porți lipsit de bună-cuviință. Mai știu că nu-i bine să torci sau să răsucești fir, în credințele și superstițiile poporului român, dar și ale altor popoare, crezându-se că poți răsuca un suflet, care rătăcește și care se poate răzbuna pe prunci sau pe puii de animale, slujindu-i la naștere.

Obiceiul se desfășoară la morminte, în cimitir, mai întâi, apoi la „masa Moșilor” din curtea bisericii, cuprinzând mai multe secvențe (sărutul ritual al darurilor, împărțirea darurilor peste morminte sau masă, petrecerea cu țuică îndulcită și înscrisirea femeilor), fiind obligată să participe la moși toată comunitatea de femei. Când lipsește o femeie de la obicei, din motive neîntemeiate, este considerată „slăbănoagă”, „zgărcită”, „femeie ră”, „că îi pă nicări, nu dă nime nimic pă ie că îi ca dobitoacele, nu ști nici de părinți și nici de neamurile ii.” În ritualul Moșilor apar colacii ceremoniali, cu diverse denumiri de „crestată”, „cocăstrată”, „pupăză”, „prinos”.

Prinosul urmează prescripții îndătinate, fiind pregătit de o femeie „văduvă sfântă” sau o femeie bătrână „curată”, în cadrul unor grupuri asociate pe bază de rudenie, ajungând să participe de la patru, cinci femei până la patru zeci și cinci, colacul fiind ornat cu motive geometrice și vegetale, cu încărcătură

simbolică, și care dovedesc o mare pricepere și măiestrie artistică a prinosiței.

După trecerea Moșilor de Rusalii, ceata feminină își continuă viața în ceremonial la **Sânziene**, când mai ales fetele oficiază diferite practici ritualico-magice (scăldatul ritual în apă curgătoare „până a nu răsări soarele”, spălatul cu roua de pe flori de câmp al fetelor „să fie iubite de feciori ca florile”, adusul mătrăgunii „pântru dragoste” sau realizarea de cununi din flori de sânziene, purtate pe cap „să tragă feciorii la ele” sau struțuri pe care le puneau în clop la feciorii îndrăgiți, florile fiind nu numai un simbol al feminității, ci și „un element din recuzita rituală în ceremoniale susținute de agenții feminini”), având rolul de stimularea dragostei și performate în multe sate din toate zonele județului Maramureș: Mara, Sat - Șugatag, Vișeu de Mijloc, Poienile Izei, Borșa, Văleni, Sârbi, Sarasău, Săpânța, apoi Rogoz, Costeni, Suciul de Sus sau la Oarța de Sus.

După terminarea secerișului la holdele de grâu, odinioară se performa obiceiul **Cununa la seceriș**, desfășurat sub forma mai multor acte ceremoniale, în care fetele și nevestele aveau rolul principal, cele mai pricepute împletind cununa din „cele mai mândre spice”, în forma rotundă a unui colac, în trei ca și cozile unei fete. La adusul cununii, actantele cântau hori, „Cunună mândră de grâu, / Noi bine ne-am veselit, / Când cu tine am venit.” Funcția fertilizatoare ne este exprimată de modul cum era udată din belșug. Secerătoarele petreceau și jucau la casa gazdei, se veseleau rostind cântece ceremoniale pentru stimularea manei câmpului, a rodului bogat, cununa fiind încărcată cu multe virtuți magice. Acest obicei frumos de celebrare a bogăției pământului în grâu s-a performat în multe sate din Lăpuș (Boiereni, Libotin, Vima Mică, Ungureni, Suciul de Sus), Maramureș (Vișeu de Mijloc, Săcel) sau în Codru (Oarța de Sus, Băsești, Biczaz).

Toamna, începeau șezătorile. **Șezătoarea** nu este un obicei legat de o dată fixă din calendarul popular, asemenea cununii la seceriș. „Șezătoarea îi adunare de fete, neveste, babe. S-adună la o casă unde torc lână sau cânepă. Răsucesc, dapănă, fac cipcă. Laolaltă lucru mere mai bine și timpu trece mai ușor. Șezătorile încep după ce s-a gătat de strâns bucatele și tân până câtră Paști. Să fac în zăle de lucru, în afară de marț' sara și joi câtră vineri.”

Se credea că „Marțolea umbla prin șezători” și pedepsea apoi pe cele care lucrau în zi de marți, torceau, coseau, spălau. „Venea Marțolea și bontănea pe la uși.”, „le ia glasul de nu pot grăi de loc, fără așa amortit,...”, „Pe care torcea, le omora și le întindea mațale pă cuie”, pe altele le schilodea, paraliza sau le izbea de garduri sau de pământ. Marțolea, considerată cea mai rea, era tare temută, la fel ca Milostivele sau Frumușălele ori Joimărița „stăpâna câlților de cânepă”, patronând torsul cânepii și al lânii. Numele ei derivând din Joi - Mari, din săptămâna Paștelui, nu are altă menire de la Dumnezeu decât să verifice dacă fetele au tors fuiorul, au țesut pânza și cu câlții până atunci, pedepsindu-le pe cele leneșe.

Șezătoarea se organiza la o gazdă de șezătoare, care era recunoscută ca un personaj cu funcție inițiativă, având grijă de supravegherea, îndrumarea și protejarea fetelor participante, care învățau povești și hori de la femeile mai în vârstă, căpătau cunoștințe pe care le oficiau apoi în diferite ritualuri în dragoste sau apotropaice. De altfel fetele, chiar în șezătoare, după ce gătau lucru

performau o serie de practici magice de ghicirea ursitului, de stimularea măritişului, a dragostei, de tămăduirea fetei de deochi, jocuri de şezătoare. „Era mare veselie pântru tăţ” pentru „Că sânt fete şi fecioare / Şi mai uiţi de supărare, / Că sânt fete şi feciori / Şi mai uiţi de supărări.”

Odată cu destrămarea şezătorii în sat, s-a ajuns şi la dispariţia „cetei” şi a îndeletnicirilor specifice, torsul şi apoi ţesutul la război, ceata devenind nepotrivită în structura satului maramureşean contemporan. „Amu le-a muţat televizoarele aiestea”, cum spunea o performeră.

Spre sfârşitul anului, colectivitatea feminină, din satele maramureşene, au de îndeplinit o serie de ritualuri mitico-magice legate de performarea unor obiceiuri care premereg sărbătorilor din ciclul celor douăsprezece zile, **Crăciun - Anul Nou şi Boboteaza**, cu rolul de a stimula rodul casei şi norocul membrilor din familie, mai ales al fetelor în prag de căsătorie. Cerinţele sunt mari iar femeia trebuie să le facă faţă pentru a intra în noul an sub bune auspicii. La sărbătorile-prag, se crede că, duhurile rele sunt foarte active, de aceea femeia maramureşeană apelează la o mulţime de practici ritualico-magice de purificare şi apotropaice (afumatul ritual, ungerea cu usturoi, scăldatul ritual, spălatul ritual), fetele apelau la practici divinatorii (ghicirea ursitului, de stimulare a dragostei). Se oficiază practici de stimularea manei animalelor, a manei câmpului, a ţarinei (păpuşa rituală, ameninţarea pomului sterp). Pentru ca totul să decurgă perfect femeile au în sarcină să facă toate pregătirile de sărbătoare, astfel ele se ocupă de gătitul ritualic a interiorului casei („şurulesc podelele”, „să dărvăieşcă căsăle cu albăstreală”, „să dezvăleşte ruda”, „să pun şterguri împistrite la icoane”) şi a mesei, a mâncărilor tradiţionale, a colacilor pentru colindătorii pe care îi aşteaptă gazda. „La noi, în Maramureş, să face on colac mare împistrit, cât o pâine de mare care se numeşte stolnic.” (Ieud, Berbeşti, Valea Stejarului, Glod, Hoteni). „Să făcea asta ca să fie anu’ bun, bogat, ferit de foc, de apă, vitele să fie ferite de primejdie.” Este un colac ceremonial, care se face în ajunul Crăciunului, stă la loc de cinste, pe masă, până la Anul Nou, şi este împleti în trei, împistrit „cu flori de aluat pă marjine”, S-uri, spice de grâu şi cruce. Tot acum fetele pregătesc struţul feciorilor, din „buruiene verz’, pospan şi iederă” pe care îl puneau în cuşmă feciorilor, să fie îndrăgite şi iubite.

În cadrul obiceiurilor legate de momentele cruciale din viaţa omului, la naştere, femeia, care are un rol deosebit de protejare a noii vieţi, dirijând intrarea copilului în existenţa sa pământeană, este „moaşa”. Moaşa trebuia să fie „femeie isteată”, care să fi avut mai mulţi copii, că de la ea se aşteaptă mare ajutor, trebuia să fie beneficiara unei experienţe de viaţă „care era de omenie şi blândă” că „era t’emată pă rând la tăţ” (Lăpuş). Avea un rol esenţial moaşa, în acele „obiceiuri de naştere moaşa avea un rol primordial”. Trebuia să ştie multe „bozgonoşaguri, care le purtau di la una la alta”, deci să cunoască repertoriul tradiţional, deosebit de complex când se oficiau o serie de practici ritualico-magice (afumatul ritual, alegerea locului unde trebuia să nască femeia, stropirea cu agheasmă a casei, purificând-o, după naştere, prima scaldă).

Pentru cinstirea moaşei, în Maramureş s-a performat un obicei de mare anvergură: **Strânsul nepoatelor**. Participau toate femeile pe câte le-a moşit la naştere, având convingerea că „Pă cât lumea de-aş trăi,/De moaşă nu m-aş plăti.” (Ieud), un sentiment de profund respect. Era o petrecere pentru care

moașa pregătea mâncăruri tradiționale, fiindcă ea fixa ziua când va fi „strânsul nepoatelor, apoi o „chemătoare” făcea invitație „nepoatelor” care veneau cu daruri la moașă: o năframă, cămeșă sau ștergură. Se oficiau mai multe ritualuri la primirea „pomninoșului”: „Sinele o spală pă mânuri și pă obraz cu busuioc dint-on blid cu aghiasmă. Când o șterg, o șterg c-o ștergură mândră care rămâne la moașă.”, apoi închinău „- Le puțanu’ meu pângă multu’ dumitale!” Obiceiul nu se mai performează azi.

Chiar dacă s-au produs multe prefaceri în viața colectivității feminine, în existența ei concretă, lumea satului maramureșean păstrează o atitudine respectuoasă față de cele care mai performează încă ritualuri, obiceiuri străvechi, ca pe o încercare de revigorare a vieții de altădată, ca pe o recuperare a tradiției care poate fi asumată de femei la orice vârstă, încercând să evite despărțirea de tot ce le-a menținut active în mijlocul colectivității.

Referințe bibliografice

Bilțiu, Pamfil, Bilțiu, Maria, *Calendarul popular*: vol. I, *Obiceiurile primăverii și verii*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2009; vol. II, *Obiceiurile toamnei și iernii*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2010.

Bilțiu, Pamfil, Bilțiu, Maria, *Izvorul fermecat*, Baia Mare, Editura Gutinul, 1999.

Bilțiu, Pamfil, *Studii de etnologie românească*, vol. I, București, Editura Saeculum I.O., 2003.

Brătulescu, Monica, *Ceata feminină - Încercare de reconstituire a unei instituții tradiționale românești*, în: *Revista de Etnografie și Folclor*, 1, Tomul 23, București, Editura Academiei R. S. R., 1978.

Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

În contextul culturii populare, în spațiul geografic al zonei Chioar, magia s-a conservat, în toate compartimentele ei, în pregnante și multiple forme tradiționale. Alături de magia domestică, cea a manei, cea medicală sau divinatorie, magia dragostei ocupă un loc aparte.

Din cauza neîmplinirii în dragoste, fata se considera a fi pierdut, în totalitate, orice posibilitate de a atrage atenția și simpatia unei ființe de sex opus. (Olteanu, 1999: 512). Aflată în situație liminală, fata se vede nevoită de a acționa în plan magic, oficiind o serie de practici magice, vrăjuri sau farmece destinate unor multiple rosturi: atragerea partenerilor, stimularea relațiilor erotice, stimularea luării fetei la joc, ieșirea din ura, despre care se credea că a fost aruncată prin vrăjuri fata care nu mai era îndrăgită de feciori, despărțirea sau învrăjbirea partenerilor, oprirea căsătoriilor în alte sate, etc.

Mecanismul producerii farmecelor și vrăjurilor aparținând magiei dragostei, ca și a altor forme de magie, este unul complex. Gestică ritualică cuprinde forme dintre cele mai variate, dar sunt puse să acționeze piese de instrumentar magic din metal prelucrat: cuțit, secure, ac, seceră, etc., agenți magici precum apa, focul, pământ, minerale și alimente: sare, făină, pâine, nuci, măr, ou, etc., ustensile casnice: lopata, cociorva, ițele și fușteii de la războiul de țesut, de largă răspândire în magie. Sunt esențiale locurile unde se oficiază vrăjurile și farmecele: la tăietor, la ape curgătoare, la „miezuină” (mejdă), la horn, etc. Capătă o importanță deosebită timpul magic, vrăjurile oficiindu-se la ora zero, timpul magic optim, apoi, la răsăritul sau apusul soarelui.

În trecerea lui prin vreme, omul din popor a născocit o serie de practici ritualico-magice prin care fata încerca să-și atragă partenerii doriți. Dintre acestea puține la număr au suferit un proces de încreștinare. La Românești, când umblă preotul cu crucea ca să sfințească casa, bunicile din casele unde se aflau fete bătrâne, unele veritabile „babe meștere” aruncau nuci prin casă și puneau la pragul ușii ițele de la războiul de țesut „să umble feciorii după fată cum umblă ițele”.

Analizând mecanismul acestei vrăji trebuie să subliniem că nukul este un arbore demonic în credințele vechi și noi ale multor popoare. În fiecare frunză se ascunde un demon. În basmele noastre nukul figurează între copacii miraculoși și donatori mitici. Este interesant de amintit că la sârbi, în seara ajunului Crăciunului, gazda casei aruncă nuci la fiecare colț al casei ca ofrandă adusă morților. (Evseev, 1998: 310-311). Magia simpatetică, generalizată în folclor, joacă în această practică un rol esențial.

Există numeroase practici magice de atragere a partenerilor în care sunt puse să acționeze magia simpatetică și cumulusul magic. La Chelintă, la casele cu fete, în noaptea de Crăciun se pun pe pragul casei ițele de la războiul de țesut ca să treacă colindătorii peste ele, iar pe colindători se aruncă grăunțe „să umble peștorii după fată ca ițele și să fie mult’ ca și grăunțele”. În alte practici, axate

pe cumul magic, erau puse să acționeze cânepa, plantă cu valențe magice, frecvent utilizată în magie, dar și cociorva, ustensilă care asociază cultul focului și al vetrei, dar și magia hornului. „La șezători fetele bătrâne luau fuior din fiecare caier, îl băgau în horn, apoi încălecau pă cociorvă și înconjurau casa de tri ori strigând feciorii pă nume.” (Românești).

Hornul este loc comun multor practici magice și vrăjuri. El leagă vatra - sediul spiritelor strămoșilor - cu calea de comunicare cu lumea de sus. Este poarta principală de pătrundere a vrăjitoarelor, vampirilor, strigoilor și altor duhuri necurate. Este și poarta principală de pătrundere a spiritelor casei și a tuturor influențelor cerești. Este locul divinațiilor și altor vrăji în care se apelează la strămoșii mitici. (Evseev, 1998: 174). Cânepa are numeroase utilizări rituale sau funcții magice. Este frecvent folosită în practicile premaritale oficiate la Crăciun și Anul Nou.

Capătă importanță o categorie de practici magice de atragerea partenerilor la baza cărora stă magia homeopatică. „La Boiu Mare, fata, care nu este simpatizată de feciori, vara, când vede prima dată un furnicar, ié furnici, le învârte într-o hârtie și le pune în sân, unde le țâne o zi și-o noapte. Apoi le uscă și după ce le pisază le pune în horincă îndulcită, în care pune chiper ca să schimbe gustul. Credeu că fecioru’ care bé, umblă după fata aceie cum umblă furnicile în furnicar.” Și în această practică este pusă să acționeze magia simpatică.

În vechile practici de atragerea partenerilor, aparținând tot magiei homeopatice, joacă un rol esențial cumulusul magic. „Dacă la o fată îi place de-on fecior și vré să și-l cuprindă drăguț, ié on măr, îl străpunje cu cuțātu’, apoi rade di pă nouă unghii și pune răzătura în măr, apoi i-l dă feciorului să-l mânânce.” (Boiu Mare).

Mărul este un fruct al magiei și revelației și este hrană miraculoasă. Copacul care îl produce este și el miraculos, așa cum îl întâlnim în basmele și poveștile populare. Este un simbol erotic, de largă răspândire în folclor. (Chevalier, Gheerbrant, 1993: 284). Unghiile asociază magia degetelor mâinii. Fiecare deget are o simbolistică aparte. (Chevalier, Gheerbrant, 1993: 438). În practică intervine și mistica cifrei trei, generalizată în folclorul nostru și al altor popoare.

O categorie de practici magice destinate atragerii partenerilor au la bază valențele magice ale gardului, numărătoarea magică și ritul vorbit, dacă avem în vedere că se rostesc descântece pe bază de poruncă directă. „Ca să-i atragă pe drăguți, la Finteușu Mare, două, trei fete ieșeau pe întuneric din șezătoare afară, numărau parii de la gard pă-ntuneric, de la nouă la unu’. În noaptea următoare să duceau la par și jucau în juru’ parului și descântau: Noi nu jucăm paru’, / Că jucăm pețătoru’, / Să n-aibă stare-nt-on loc, / Cum n-are paru’ când arde-n foc, / Până la mine-a vini, / Cu mine mâna a da / Și-n gură m-a săruta.”

Parul este simbol erotic și al caracterului efemer al existenței. Proliferarea parilor traduce o manifestare a vieții instinctive și senzuale. (Chevalier, Gheerbrant, 1993, III: 408). Un rol esențial în practică îl îndeplinește dansul ritualic, care asociază cercul magic protector. Formulele orale rostite aparțin tipului de descântec axat pe poruncă directă.

O categorie de practici de atragerea partenerilor se întemeiază pe mito-

simbolistica stelei, magia părului de pe cap, la care se adaugă locul de oficiere a vrăjii, pe tăietor, comun mai multor fărmece. La Sălnița, ca să-și aducă mai repede feciorii doriți a le fi drăguți, fetele se așezau pă tăietor, în noaptea de Anu Nou, își despleteau părul și când să pieptănau să uitau la stele și zăceau: -Tu sté, cocosté, / Du-te la orânda mé, / Nu-i da rând deloc, / Nici cât ar arde-on pai în foc.”

Stelele sunt considerate în popor călăuze ale oamenilor și simboluri ale destinului individual. În acest fel steaua devine simbol al soartei omului. (Evseev, 1998: 498).

Este esențială în practică magia părului. În mitologia universală există credința că puterea omului se află în părul de pe cap. Dar părul are valențe magice prin tunsul și pieptănatul ritual, prezente într-o serie de credințe și practici rituale. (Evseev, 1998: 354-355). În practică joacă un rol important și timpul magic.

În scopul atragerii partenerilor, în spațiul investigat, înregistrăm vrăjuri de largă răspândire în magia românească. „La Anu’ Nou, ca să-și aducă cât mai repede ursitu’, fata să ducé la prun, scutura prunu și zăcé: Io scutur prunu’, / Să vie nebunu’. / De-i însurat, / Să fie-nșelat, / De-i holtei, / Să fie oșolhei (fără alinare).” Într-o variantă de la Preluca Veche este asociat dracul, investit, de omul din popor, cu o putere extraordinară, capabil de a săvârși și îndeplini orice act. La baza invocării acestei ființe mitologice, larg răspândită în folclor, stă satanismul țărănesc. Descântecul rostit în cadrul vrăjii este pe bază de poruncă directă: „Nu scutur prunu’, / Că scutur nebunu’, / Nu scutur pă Nacu, / Că scutur pă dracu’. / -Ieș’, drace, de unde ești, / Că-n iast sară-m’ trebuiești.”

Prunul este considerat plantă aducătoare de noroc, de bun augur. Ea reprezintă tinerețea care este pe punctul de a se manifesta. (Chevalier, Gherbrant, III, 1993: 131).

O altă categorie de practici magice de atragerea partenerilor au la bază magia simpatetică, litolatria și tăcerea magică. „Când nu mai veneau feciorii în șezătoare, fetile să duceau la o apă curgătoare fără a vorovi una cu alta. Acolo făceau „produh” (copcă). Acolo luau pietre cu gura și le-aduceau în casa șezătorii. Le puneu într-o oală pă sobă la fiert. Când oala fierbé și să auzé zgomotu’ cum să loveu pietrile de oală, credeu fetile că cu cât îi zgomotu’ mai mare, cu atât vor vini feciori mai mulț’ în șezătoare.” (Finteușu Mare).

Fetele bătrâne credeau că, ajunse la un număr mai mare de ani, au pierdut orice șansă de a fi luate de neveste. Aflate în situație liminală căutau ieșire în magie. O formă răspândită, în multe regiuni ale țării, era „luatu’ mărăgunii pă dragoste”. Și în Chioar se lua după prescripții ritualice mai răspândite, dar înregistrăm și unele particularități. Când se lua i se pune la rădăcină vin și bani, se juca în jurul ei, iar după ce era adusă acasă era plantată în noaptea de Anul Nou în grădină, îi puneau la rădăcină pâine și vin și spuneau: „Mărăgună, doamnă bună, / Mărită-mă-n asta lună, / De nu-n asta-n ceielaltă, / Nu mă uita niciodată, / Că nici io nu te-oi uita, / Cu vin roșu te-oi spăla, / Cu vin roșu strecurat, / Cu pâine de grâu curat, / Ca să fii de cinste-n sat.” (Sălnița).

Trebuie să subliniem că descântecul pe bază de poruncă directă

cuprinde în această variantă pactul cu mătrăguna. Joacă un rol important dansul ritualic în jurul plantei, ritual vorbit.

La Finteușu Mare am înregistrat o vrajă, axată pe descântarea frunzei de mătrăgună, pe care o puneă în papuc pentru a-și atrage partenerii la joc. Se credea că săvârșind o atare vrajă fata va fi luată și de nevastă. Așa cum sublinia Mircea Eliade mătrăguna în farmece este căutată de fete și femei, fiind planta ce mai de efect pentru virtuțile ei magice. (Eliade, 2006: 206).

Practicile magice, având ca destinație obținerea măritişului, s-au conservat în forme complexe, unele fiind chiar inedite sau rare. „Fetile care vroiau să să mărite luau on cârnaț’, să duceau cu cârnațu’ la apă, unde făceau produh. Cu el între picioare se învăteau în juru’ produhului, spunând descântecul sau horea cârnațului. Apoi, în sărbători, fecioru’ era servit din bucata descântată, cu formule de genul: Săn Văsâi vârgat, / Dă-mi, Doamne, bărbat, / Că de nu mi-i da, / Io te-oi înfrupta. / Cârnațu’ îi ascuns și când știa fata că-i vine pețitoru’ îl frije, îl taie dărabe și le pune pă taljer.” (Finteușu Mare, Boiu Mare). Practica are la bază magia homeopatică, dar asociază și magia apei, dansul ritualic și ritual vorbit. Cârnațul, după toate probabilitățile, este simbol sexual.

Unele practici de stimularea măritişului au suferit un proces de încreștinare. „La Bobotează, femeile pricepute luau fire din struțu’ de bosâioc al popii și le strecurau în sânu’ fetilor să fie văzute de feciori cum este văzut struțu’ de bosâioc.” (Finteușu Mare).

Să știe că busuiocul este considerat un mijloc magic de a atrage iubitul, i se atribuie proprietăți magice și apotropaice, de unde prezența lui în toate practicile maritale și premaritale. (Evseev, 1998: 62-63).

Referitor la relațiile dintre parteneri, am înregistrat și în zona Chioar aducerea pe sus a drăguțului de la distanță, prin manevrarea unui vehicul ritual, care este lanțul și care în unele sate poartă denumirea de „făcutu’ cu dracu”. Deoarece această vrajă complexă nu se mai practică de multă vreme, performerii noștri nu ne-au putut furniza decât informații lacunare, lipsind cele legate de coborârea persoanei aduse pe sus și întoarcerea ei tot pe sus. „Ca să-și aducă drăguții din armată ori din alte sate, unde se aflau, fetile puneau înt-on ulcior de lut apă descântată, adusă de la vrăjitori și o fierbeu în vatra focului. După ce se încălzé ulcioru’ se învăte în foc. Dacă ulcioru’ crăpa din cauza focului prea mare, atunci cel adus pă sus murea. La noi în sat, o fată și-o cunoscut fecioru’ când era în armată, o „făcut cu dracu” și l-o adus pă sus până la ie acasă. Să auzé lanțu’ pă sus țurgăluind.” (Boiu Mare).

Vraja, mecanismul ei se sprijină pe cultul focului și al vetrei, dar și pe agentul magic, apa, preparată magic de către vrăjitori. Ca piese de instrumentar magic este esențial ulciorul care asociază trei elemente fundamentale ale naturii: focul, apa, pământul. O altă piesă de instrumentar magic este lanțul care îndeplinește rostul de vehicul ritual, care este simbolul servituții, legăturii, captivității. În mitologie lanțul este simbolul legăturii dintre cer și pământ. (Evseev, 1998: 217). Lanțul asociază și ritual metalului prelucrat.

Practicile magice de reînnoare a relațiilor dintre doi parteneri, în situația în care fata a fost cuprinsă ca drăguță de un alt flăcău, mizau pe magia răscrucilor de drumuri și a pământului. Joacă un rol esențial magia simpatetică.

„La Românești, fata părăsită de ibovnic, care-și cuprinde altă drăguță, oficiază practici magice prin care urmărește ca el să fie urât de fată și să revină la vechile relații. Baba meșteră lua smoală di pă osia unui car, să duce la răscuri de drumuri, de unde ie pământ pă care-l amestecă cu smoală. Cu acest amestec baba îl unje pă cel ce-a cuprins altă drăguță fără ca să observe el. Apoi cia doi să urâsc, fug unu de altu și fecioru' să duce-napoi la fosta iubită.”

O categorie de practici ritualico-magice, din zona Chioar, aveau ca destinație stimularea luării la joc a fetii. Unele practici din această grupă au la bază magia pânzei și firului, dar era pus să acționeze și descântecul pe bază de poruncă directă. „Fata care vroia să fie jucată la danț trebuie să prindă de rochie și să țână de ie până la gura șurii danțului și să zăcă di tri ori: Fujii', coșniță câcate, / Păstă gard aruncate, / Că pă câte vă ajung, / Pă tăte vă ung, / Pă câte vă 'tâlnesc, / Pă tăte vă pocesc, / Că vine-on vișin înflorit, / În mijloc de danț arăduit.” (Finteșu Mare).

Unele practici magice aveau ca destinație învrăjbirea a doi parteneri. Cea mai simplă vrajă miza pe magia simpatetică și consta în simpla aruncare de „poprică” (boia iute) între cei doi ibovnici, care ulterior se „ceartă rău între ei, ba se și despărțesc.” Învrăjbirea a doi parteneri, și în zona Chioar ca și în alte regiuni ale țării, miza pe efectul magic al „mătrăgunii luată pă scârbă”. Pentru a fi eficientă buruiana era preparată magic în procesul culegerii și până la aducerea ei la casa celei care o ia. Când o culegea nu-i pune nimic la rădăcină și tot timpul o certa, iar când o aducea, acasă, o ținea la fund. Iar acasă o pune în closet. Astfel preparată magic planta era aruncată între cei doi ibovnici, care se certau cumplit, deveneau dușmani de moarte, se băteau, ba chiar se omorau.

O categorie de practici magice erau destinate despărțirii a doi parteneri de către o fată rivală. În unele vrăjuri se miza pe efectul magic al botei cu care a fost despărțit un șarpe de-o broască. „Ca să despartă doi ibovnici vrăjitoarea bagă bota pă mână și trece pântru ei. Acia nu mai șed, veci, laolaltă.” (Românești).

O categorie de farmece aveau ca destinație reînnoarea relațiilor dintre doi parteneri care au fost despărțiți. Unele vrăjuri mizau pe magia simpatetică, dar asociau litolatria și efectul magic al urinei. „La noi, o fată o avut on drăguț și când s-o ieie de nevastă o lăsat-o. O învățat-o o babă să facă on foc în grădină sau în curte și să baje în el o piatră care o stat pă varză. Când s-a înfoca să-o scoată și să urineze pă ie și să zăcă: Așé să-l ardă dragoste pă Ion cum arde urina pă piatră.” (Boiu Mare).

Sub aspectul semnificației, urina este investită cu valențe magice, simbolizând unitatea principiului vital care leagă relațiile și securitatea unei persoane. La unele popoare simbolizează norocul. (Chevalier, Gheerbrant, III, 1993: 415).

Unele farmece mai complexe erau destinate opririi căsătoriei feciorilor în alte sate. O practică înregistrată de cercetările noastre la Românești se întemeiază pe regula cumulului magic, așa cum ne argumentează piesele de instrumentar magic utilizate: pieptene, pană de găină, coșniță de albine și lucruri părăsite, cum ar fi mătura. Aceste ustensile se pun în hotarul dintre sate. Atunci feciorii nu se mai pot însura în sate vecine.

Sub aspectul simbolisticii albina posedă o serie de valori simbolice,

între care viața comunitară exemplară. Simbolizează încarnarea sufletelor celor drepti, de aceea și coșnițele lor aveau valențe magice. (Evseev, 1998: 16).

Pieptenele este investit cu valențe magice și datorită relației lui cu părul capului, fiind investit cu funcție de protecție. Este investit cu putere și forță de constrângere și de comunicare cu puterile supranaturale. (Chevalier, Gheerbrant, III, 1993: 92).

Pana de găină are valențe magice care provin de la purtător, pasăre omniprezentă în magie, mai ales în magia neagră, încă din cele mai vechi timpuri.

Mătura, mai ales cea părăsită, este generalizată în magie, ea exprimând un principiu al separării unui teritoriu al ordinii de unul al dezordinii. Valențele ei magice ne sunt exprimate și prin așezarea ei la leagănul copilului când acesta este lăsat singur. Practica asociază și ritul crucilor de drumuri, locuri comune multor vrăjuri și care aparțin de magia locurilor marginale.

Magia dragostei în zona Chioar, odinioară, intens practică prin felurite vrăjuri, farmece, mai simple sau mai complexe, a dispărut aproape în totalitate datorită procesului de modernizare a satelor, care a atras după sine propagarea științei și culturii, care au produs mutații profunde în viața și conștiința țaranului.

MAGIA DRAGOSTEI ÎN ȚARA CHIOARULUI **(Rezumat)**

Întemeiată pe cercetările noastre directe pe teren, într-un spațiu conservator și arhaic, care este zona Chioar, investigația noastră tratează un compartiment al magiei, de mare interes pentru cercetător, pe cât de fertil, pe atât de interesant, magia dragostei.

După considerații referitoare la locul pe care îl ocupă magia dragostei, alături de alte compartimente ale magiei, precum și despre unele credințe care au generat repertoriul de practici magice, am abordat diversele practici magice, vrăjuri sau farmece legate de variatele deziderate ale fetei în perioada premaritală. Am acordat spațiul cuvenit practicilor magice legate de atragerea partenerilor, conservate în spațiul investigat, într-un repertoriu amplu și în forme complexe. Am pus accent apoi pe practicile magice având ca finalitate măritișul și stimularea dragostei. Am acordat spațiul cuvenit practicilor destinate reînnoșării relațiilor dintre doi parteneri care au fost rupte. Nu am omis acea categorie de practici ritualico-magice legate de stimularea luării la joc a fetei. Am acordat atenția cuvenită practicilor magice și vrăjurilor, menite a învrăjbi doi parteneri sau menite a-i despărți.

Pe tot parcursul investigației am analizat mecanismul practicilor magice și al vrăjurilor, oprindu-ne asupra agenților magici, precum și asupra pieselor de instrumentar magic, căutând să revelăm mito-simbolistica acestora. Am acordat atenția cuvenită timpului magic, precum și locurilor comune unde se oficiau astfel de practici magice.

Referințe bibliografice

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain - *Dicționar de simboluri*, vol. III, București, Editura Artemis, 1993

Eliade, Mircea - *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 2006

Evseev, Ivan - *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998

Olteanu, Antoaneta - *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, București, Editura Paideia, 1999

Bal-maske' în Țările Române (sec. XIX) (1831-1838-1842-1849)

Mircea Coloșenco
București

1

Textele de epocă, preluate din presa anilor 1790-1850, care stau la baza expunerii prezente (v. Addenda. I-V,) constituie documente revelatorii de extracție etnocratică în caracterizarea procesului de evoluție a civilizației naționale la începutul secolului al XIX-lea.

Cercetarea noastră se bazează pe informațiile structurate de Ioan Lupu, Nestor Camariano și Ovidiu Papadima, autorii Bibliografiei analitice a periodicelor românești. 1790-1850 (București, Editura Academiei R.S. România, 1966, vol. I, Partea 1-3, 1250 p.), publicată sub auspiciile Bibliotecii Academiei Române și ale Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” din București, cuprinzând 24.103 titluri de articole comentate și dispuse în sistem zecimal consacrat în plan internațional științific, extrase din periodicele perioadei menționate în titlul lucrării și apărute, în Țările Române, astfel: în limba română – 67, greaca – 4, franceza – 3, germană și italiană, câte 1; total – 76.

În capitolul Artă. Distracții. Sport, nr. 7, subcapitolele Distracții publice (Reprezentatii populare. Circ. Panorame. Teatru de păpuși. Serbări populare. Focuri de artificii. Menajerii), nr. 791, și Jocuri. Dansuri, nr. 793, figurează 146 titluri (91+55), în proporție de 0,61 la sută, față de celelalte titluri referitoare la alte domenii social-politice etc.

Se înțelege că textele din Addendă au fost depistate astfel, iar altele similare în afară de cele desfoliate de noi din periodicele: „Albina românească” (Iași, 1831), „Muzeu naționalu” (București, 1836), „Cantor de avisw (București, 1838, 1842) și „Dunărea” (Galați, 1849), nu mai sunt, cu certitudine.

În aceste condiții, un scurt istoric al perioadei în discuție ne poate ajuta la delimitarea etnografică/etnologică a speciei bal-maské.

Precizam faptul că, urmare a semnării Tratatului de Pace Ruso-Turc (Adrianopole/Fdirne, 2/14 septembrie 1829), Principatele Române Carpato-Dunărene au fost puse sub administrație militară rusă, mai întâi avându-l pe contele T.P. Pahlen - președinte al Adunărilor/Divanurilor Moldovei și Țării Românești (25 apr./7 mai 1829) în locul Domnitorilor celor două principate, apoi pe generalul P. D. Kiseleff (7 nov. 1829 - 20 martie/1 apr. 1834), în care perioadă s-au finalizat lucrările de elaborare a Regulamentelor Organice (30 martie 1830), care au devenit Lege fundamentală până în 1858 (cu excepția intervalului Revoluției de la 1848), care stabileau ca Puterea Executivă să fie a Domnitorului, iar Puterea Legislativă a Adunării Obștești, având ca președinte pe Mitropolit.

Reapariția domniilor pământene se face prin asentimentul ambelor puteri suzerane turco-rusă fiind numiți, în Țara Românească, Alexandru Ghica (aprilie 1834 – 7 octombrie 1842), iar în Moldova, Mihail Sturdza (aprilie 1834-iunie 1849), cu firmele în toata regula.

În perioada celor trei decenii de presă națională cercetată pentru lucrarea de față, iese în evidență confruntarea permanentă dintre forțele reacționare/conservatoare cu cele revoluționare/progresiste în toate domeniile social-politice-culturale etc., puterea fiind concentrată în etajele superioare ale boierimii și clerului. Numai că presa va ilustra doar unele aspecte, însă cu reținere ori voalat, dar niciodată ceea ce avea loc dincolo de cortina stăpânirii autocrate laice și teologice, neiertătoare la încălcarea/pierderea cutumelor seculare asumate.

Așa se explica întocmirea și difuzarea Circularii Eforiei Școalelor din București din decembrie 1836 (v. Addenda, doc. II), emanație a castei clericale prin reprezentanții ei, prin care este interzisă participarea elevilor din școlile publice, în cadrul sărbătorilor Crăciunului, la trupele de „măscărici stricători de bunele obiceiuri”, adică alături de cei „care umblă cu Stele și Vicleiuri” dar și eu brezăi, sorcove, colinduri!

Contra acelor „mascarade” au fost îndemnați să intervină cu promptitudine, ca supuși/funcționari ai statului, profesorii și monitorii școlilor publice, făcând poliție eu metode inchizitoriale între școlari de a continua/conserva datinele străbune, considerate păgâne căci „subt masca religiei [...], au fost urmați întru cinstea și slava legii lui Hristos, de la o vreme însă au degenerat în jucărie și ocară”. De aceea, școlarilor li s-a admis să umble „numai cu sorcova și numai pă la părinți și pă la rudele lor.”

În cazul populației majore de rând, nu s-a putut interveni.

Cât privește lumea cinurilor boierești, aceasta a împrumutat din străinătăți distracțiile, aspect care dă impresia de aculturație, nu de existența a „două culturi”, teoria leninistă, întrucât ceea ce este viabil/moral se răspândește în toate păturile sociale în final, cum s-a întâmplat și cu balurile mascate.

Primul bal cu mască/bal-maské menționat în presa națională este cel anunțat pentru ziua de 26 decembrie 1831, în Iași, la ospătăria/restaurant, pentru 3 sorcoveți intrarea (v. Addenda I), în deplină ocupație militar-administrativă rusă, în plin Crăciun!

Următorul bal-maské a avut loc șapte ani mai târziu, în București în ziua de 6 februarie 1838, zi de carnaval, în salonul lui Ieronim Momolo, care era multifuncțional - celebru în epocă, în care a dat concerte Johann Strauss-Fiul ș.a. - și în care „o mulțime de măști de tot felul și cu purtare delicată însoțită de vorbiri cu duh desfăta pe privitori. Într-aceste măști, era și patru în costum de un sălaș de țigani; aceștia era foarte vrednici de privire, că vorbea tocmai în felul țigănesc; dintrânsele una da pentru noroc și toți juca jocuri țiganești.” (v. Addenda, doc. III)

Reportajul descriind balul mascat din ziua de 22 ianuarie 1842, în București, organizat de Marele Ban Mihail D. Ghica spre desfătarea copiilor săi, la care a participat însuși Domnitorul Țării Românești, Alexandru Ghica, dar și Consulul puterilor străine, ridicând prestigiul manifestării, precum și întreaga protipendadă a vremii – beizadele, mari și mici boieri, cu odraslele lor

îmbrăcate în diferite costume și purtând măști adecvate de țărani și țărânci români din Transilvania ori de elvețieni, francezi, indieni, ruși, dar nu țigani. Est un bal-maské de ținută aristocrată autohtonă! (v. Addenda, doc. IV)

Câțiva ani mai târziu, după Revoluția din 1848, la Galați, port la Dunăre, cu lume cosmopolită, diversă ea rasă și mentalitate, în ianuarie 1849, apare balul mascat organizat în două secțiuni - Aristocrat și Democrat (v. Addenda, doc. V). S-a făcut breșă în lumea buaă: „Însă, cu toată Aristocrația și Democrația, danțul se executază [...] asemenea dervișilor turcești, gioacă cu atâta furie ca când ar serba ziua fondatorului de Bal-maské.”

4

În pofida tuturor opreliștilor de tot felul, datinele străbune române au viețuit și vor mai viețui.

Presa națională a acelor vremi de la mijloc de secol XIX a menționat cu zgârcenie, totuși, dansurile populare, cum ar fi, de pildă, „jocul călușarilor” de către Ion Heliade Rădulescu („Curierul românesc”, București, 1843), cu presupuziția că reprezintă răpirea sabinelor din istoria romană, dar și alte jocuri naționale: Brăul, Lojeasca, Hora cocoanelor, care au fost interpretate la balul dat de viitorul domnitor Barbu Dimitrie Știrbei, pe atunci mare vornic, în cinstea prințului Albert de Prusia („Curierul românesc”, București, 1843).

În paralel, erau prezentate jocuri naționale eline, italiene, dar și dansuri moderne (tango, vals etc.), relativ restrânse numeric ca spectacole oferite de trupele de interpreți străini, în comparație cu cele de prestidigitație, magie și câte alte scamatorii de import.

Aproape identic, situația menționării jocurilor populare naționale în scrierile anterioare secolului al XIX-lea seamănă fără nici o deosebire. Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae* (Mss; 1716; ediția latină, București, 1872, p. 128), menționează, în cap. XVII. De moldovororum moribus, numai trei jocuri: Chora/hora, Dancz/danț și Caluczenii/călușarii, danțul fiind adus de la polonezi. La cronicari, nici atât. Totuși, în *Letopisețul Țării Moldovei* (Mss., 1743; editat, 1845-1852, Iași), Ion Neculce scrie că lui Vodă Grigore al II-lea Ghica (1726 - 1733), îi placea „să facă veselii cu naiuri și cu cântece hăgimești (=orientale) și cu mulți peilevani (=saltimbaci) măscărici.”

Prin exegeza ei probă, *Măștile populare de Romulus Vulcănescu* (Editura Științifică, București, 1970, 346 p.) rămâne o carte fundamentală în domeniu, pe lângă alte contribuții etnografice mai recente.

5

Cât privește prezența cuvântului mască, cu sinonimele obrăzar (învechit și popular) și mascaroană (învechit și rar), în *Dicționarul limbii române* (DLR. Serie nouă, Editura Academiei R. S. România, București, 1966, Tom VI, Fasc. a 3-a), definiția este lapidară: „Bucată de carton (înfățișând o față omenească sau figura unui animal, adesea caricaturizată, de stofă etc., cu care o persoană își acoperă fața sau o parte a ei spre a nu fi recunoscută, lăsând ochii descoperiți.” Exemplele ilustrative fiind extrase din operele lui Vasile Alecsandri și Costache Negruzzi ori din manuscrisele lui Stancu Căpățineanu, înseamnă menționare

târzie, după 1850, în zestrea limbii române, iar proveniența lui ca venind de la francezi (masque) și germani (Maske), constituie lipsă de informare și, deci, de probitate științifică.

În realitate, cuvântul mască, cu derivatele lui existente în limbile turanice - maskara „bufon, măscărici”, maskaralâk – „bufonerie, rușine, batjocură”, maskelemek – „a masca”, maskeli – „mască” - sunt larg răspândite în lumea balcanică, dar și în a noastră carpato-dunăreană, înainte de a fi constatată prezența în limbile occidentale!

În ceea ce ne privește, va fi o temă de meditație pe care o vom aprofunda-o într-o cercetare viitoare.

ADDENDA BAL-MASKÊ ÎNȚĂRILE ROMÂNE (SEC XIX)

I. ÎNȘTIȚARE

Vineri în 26 dekemrie 1931/ va fi în ospătăria de la S/sinkt/ Petersburg Bal cu mască. Începutul este sara la 7 ~~casu~~ iar biletul de intrare țâne 3 sorcoveți.
(Albina Românească, Iași, III, 61, 24 decembrie 1831, p. 248)

II. CIRCULARA CĂTRE D.D.PROFESORI AI ȘCOALELOR PUBLICE (1836)

O bună educație a copiilor trebuie să fie întemeiată pă prințipuri de religie și de morală, acestea trebuie să însufle mai cu deadânsul orcare învățător în adâncul inimii școlarilor săi, fără de acestă învățătură, care este sfântul foc ce ne luminează mintea, se face pârkol, care mistuiește fericirea soțială. Copiii trebuie să se obișnuiească din cea mai fragedă vârstă a lor să respecteze și să păzească cu toată dragostea religia părinților lor, să nu ia niciodată în hulă sau drept jucărie cele sfinte.

Deosebit de păgâneștele hule ce se aud din gura popoului neluminat împotriva religiei sale cu înjurăturile sălbatice, ce el întrebunțează mai mult dintr-un obicei nesocotit decât din răutate, sânt și alte obiceiuri care din început au fost urmate întru cinstea și slava legii lui Hristos, de la o vreme însă au degenerat în jucărie și ocară.

Asemenea obiceiuri sânt mascaradele ce se fac de sărbătorile Crăciunului cu Stelele și Vicleiurile.

Între faptele mântuitorului Hristos, care mai nainte singure se înfățișa creștinilor celor evlavioși prin cântări mângâioase din gura unor copii nevinovați, au ajuns acum de se amestecă fapte de cea mai desfrânată nerușinare, și așa cucernicia ce s-ar putea însufla în inima creștinului prin această țeremonie religioasă ce otrăvește cu feluri de netrebnicii ce se urmează de chiar aceia din a căror gură ies acele sfinte cântări.

Oameni deplini în vârstă, ușori însă de minte și nerușinați în fapte, amăgesc pă unii copii și subt masca religiei umblă cu pompa pă uliți, pîn cârciumi și prin unele case, nu ca niște propovăduitori de cele sfinte, ci ca niște măscărici stricători de bunele obiceiuri. Acest fel sunt toți aceea care umblă cu Stele și cu Vicleiuri.

În învățătura publică, ce amai aproape îngrijire ce trebuie să aibă cineva este de a apăra pă tineri de orice năravuri rele. Eforia dar socotește de a sa neapărată datorie să oprească cu strășnicie pă școlari de a intra în trupa de mascarade a celor ce umblă cu Stele și cu Vicleiuri, cu brezăi, cu sorcova, cu colinduri.

Prin urmare, să scrie dumitale Domnule Profesor să iei toate măsurile ce vei socoti cuviincioase de opri pă toți tinerii ce urmează la acea școală aă nu se vază umblând cu asemenea tovrărășie; iar singuri fără tovrărășie să aibă voie a umbla numai cu sorcova și numai pă la părinți și pă la rudele lor. Să faci cunoscut părinților prin bileture date la mâna fieșcăruia școlar că copiii căroră li se va da voie de către părinți să calce această oprire nu vor mai fi primiți la școală, pă d-altă parte să pui dumneata subt răspunderi și pă monitori pentru școlarii ce sânt dați subt a lor îngrijire, ca să fie cu priveghere în zilele sărbătorilor și când vor vedea pă vreun școlar amestecat în ceata netrebnicilor să-l cheme îndată la dumneata ca să se oprească cu strășnicie de a mai fi într-acea însoțire.

Într-această chibzuire, Eforia având drept scop a opri pă școlari de a se obicinui să privească cele sfinte drept jucărie, nădăjduiește că dumneata și acum și la orice alt prilej te vei strădui a încuiba în inima copiilor cucernicia ce trebuie să aibă către orice object de religie, ca printr-această îngrijire să se întărească de mici în credință și în virtute.

(Muzeu Național. Gazetă literală și industrială, București, I, 38, miercuri 9 dechembrie 1836, p. 152, col. 1-2)

III. MARȚI. 8 FEBRUARIE: CLUPUL DIN CAPITALĂ (1838)

DD. Ieronim Momolo și Boreli și-au pus toată silința a putea dobândi mulțumirea înaltei noblețe și a cinstitului public din capitală și cu bună dovadă au încredințat, că deși au dat cutremurul bănuială cinstitului public, dar d. Momolo nu au trecut cu vederea: ci îndată au adus arhitect, au vizitat sala, a pus temelii spre siguranție, și nu poate fi nici o primejdie, a decorat sala după cel mai frumos gust, întocmind și orchestră prea bună.

Clupul din 6 februarie/1838/ a fost atât de nobil, cât poate a se asemana cu oricare clup din orașele luminate din Europa. Sala a fost plină. Nobilitatea toată, damele cele strălucite cu berlianturi ami mult frumusețea sala. O adunare de bucurie se vedea între toate damele. Coconițele cele tinere sta ca nimfele. Adevărat că tot streinul voiajor ce a fost într-acest clup va trece în portofeilul său o însemnare națională și, întorcându-să înapătria sa, va povesti că damele și cavalerii rumâni au înaintat foarte mult în moral, în învățături, în gust și în galanterie. În clup se vedea deobște toți rumânii cu deosebită bucurie și mulțumire, pentru buna orânduială și regulă ce se păzește întocmai ca în cele mai însemnate săli de adunări obștești pentru petrecere.

O mulțime de măști de tot felul și cu purtare delicată însoțite de vorbiri cu duh desfăta pe privitori. Într-aceste măști era și patru în costum de un sălaș de țigani; aceștia era foarte vrednici de privire, că vorbea tocmai în felul țigănesc; din trănsele una da pentru noroc și toți juca jocuri țigănești.

(Cantor de avis și comers, nr. 47, marți 8 februarie 1838)

IV. ȘTIRI DIN LĂUNTRU (1842)

Joi în 22 ale aceștia/ianuarie 1842/, Domnul marele Ban Mihail D. Ghica, ca un părinte ce se bucură de creșterea cea religioasă și morală ce dă scumpilor săi fii, vrând a da copiilor o zi de bucurie și veselie a dat un bal masque costume pentru copii, la care a fost față și Majestatea Sa prea Înălțatul nostru Prinț și Domn stăpânitor, D. D. Consulu puterilor steine și mai multe familii de boeri cu copii, îmbrăcați în costume cu mască. La acest strălucit bal, să înfățișa o deosebită frumusețe, o bucurie la părinți, văzând pe fii săi cum să bucură și să veselește; iar tinerile coconițe, și tinerii a căror față era acoperită cu mască și nu se cunoștea una de alta, juca cu bucurie cele mai frumoase jocuri. Sala era iluminată și înfrumusețată cu deosebire, muzica era directorată de D. capel-maister Vist. Balu a ținut până la un ceas după miezul nopții.

Costumu în care a fost îmbrăcați:

Coconițele și coconii marelui Ban Mihail D. Ghica: CC. Elenca, în costum de curte a Craiului Franții, Louis XVI; CC. Olga, în costum de tânără poloneză; CC. Matei, în costum de poșalion franțez; CC. Iorgu, în costum de paje franțuzesc; CC. Vaba, în costum de matelot englezesc;

Coconițele Luminății Sale Beizadea Constantin Ghica: CC. Maritsa, în costum de tânără din Sveția;

Coconițele Ex. Sale General Nicolae Mavru: CC. Maria, în costum de țărancă de coază; CC. Casinca, în costum de eloișeză; CC. Polina, în costum de spaniolă;

Coconițele marelui Logofăt al Dreptății Constantin D. Ghica: CC. Constanța, în costum de lafoli; CC. Profirița, în costum de marchiză franțeză;

Conu Miș, în costum domino;

Coconii marelui Logofăt al Dreptății Constantin Cantacuzino: CC. Grigorie și Dadu, în costum de țărani rumânești de Transilvania;

Coconița și coconu marelui Logofăt Manolache Arghiropolu, în costum de indiani;

Coconița marelui Logofăt Dimitrie Hrisosholeo: CC. Polina, în costum de grădinăreasă franțeză;

Coconițele marelui Logofăt al Credinții Emanoil Florescu: CC. Maria, în costum de țărancă de Sicilia; CC. Zinca, în costum de țărancă de Boemia;

Coconița marelui Logofăt al Credinții Vladimir de Blaranberg: CC. Alecsandrina, în costum de tânără de Svițera;

Coconița și coconu marelui Logofăt Ioan Manu: CC. Elenca, în costum de țărancă svețiană; CC. Iorgu, în costumul Craiului Franții al IV;

Coconii marelui Vistier Constantin Belu: CC. Constantin, în costum de hamal franțez; CC. Iorgu Belu, în costum de corăbier franțez;

Coconița și coconu marelui Agă Scarlat Bărcănescu: CC. Efrosina, în costum de țărancă de Sveția; CC. Scarlat, în costum de fradiavolu;

Coconița marelui Vornic Grigorie Cantacuzino, în costum de țărancă rumânească;

Coconița Olga Zefhari, în costum de mireasă de poșalion franțez;

Coconii Colonelului Gramon: CC. Alecsandru, în costum de arnăut; Cc. Filip, în costum de marchiz franțez;

Coconițele Colonelului Iacomeon: CC. Catinca, în costum de spaniolă;
CC. Olga, în costum de svețiană; CC. Sofia, în costum de țărancă de Rusia;

CC. Catinca fica Paharnicului C. Steriadis, în costum de țărancă de Rusia.

(Cantor de avis. Gazetă politică și comercială.

Anul 6-lea. Nr. 6, sâmbătă 24 ianuarie 1842, București, p. 1-2)

V. DANȚUL (1849)

Sântem la începutul carnavalului. Plăcerile lui se vor concentra în anul acesta în deschiderea a două saloane pentru Bal-maské prnumite unul Aristocratic și altul Democratic.

Câtu-i de ghibaciu publicul din Galați! – le găsi numaidecât nume.

Însă cu toată Aristocrația și Democrația, danțul se executează, își află amatorii cei carii deși unii nu-și iubesc regulile, dar se mulțumesc numai a-l imita și prin urmare asemenea dervișilor turcești goacă cu atâta furie ca când ar serba ziua fundatorului de Bal-maské.

Danțul va fi idolul tinerimei în petrecerile carnavalului acestuia. Nu va fi de prisos a da o descriere mai întinsă despre acest obiect./.../

(Jurnalul Dunărea, științific, literar și comercial.

Galați. III, 2, duminică 9 ianuarie 1849, p. 5-7)

Colecționarii de artefacte etno-istorice, între bastioane ale muzeologiei și/sau impostori ai memoriei naționale

Cercetător II, Dr. Ilie Gherheș

Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Baia Mare

*Motto: „ Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.”
(Lucian Blaga, Suflului satului)*

Savantul Nicolae Iorga îi numea pe istorici „cavaleri ai memoriei”. Rămâi uluit și într-o profundă admirație istorică atunci când ai privilegiul să cunoști unele colecții etno-istorice, de o diversitate mai mult sau mai puțin fascinantă, dar răspunzând unei motivații ușor decelabilă, de cele mai multe ori etnică. Cu totul aparte, așadar, te simți în fața unor izbânzi ale genului, similare în modul ca intenționalitate și, totuși, semnificativ diferite: le-am numit aici pe cea a d-lui Ion Botoș din Apșa de Jos (Ucraina) și pe cea a preotului Ilie Chașcec, din Poienile de Sub Munte, o localitate din Maramureș cu peste 10.000 locuitori, în majoritate etnici ucraineni.

În aceeași ordine de idei se remarcă și colecția Asociației „Krevana” din localitatea Repedea, județul Maramureș. Acest muzeu sătesc nu este doar al unei comunități locale, ci se vrea al grupului de huțuli din Maramureș. Constituit la inițiativa directorului Căminului Cultural din Repedea Maramureșului, d-l Vasile Popovici, respectivul așezământ cultural își propune să devină un brand al etniei huțule pe care să o promoveze, să o revigoreze etno-istoric.

În peregrinările mele prin Maramureșul, mai nou așa-zis istoric, periegheze mai mult sau mai puțin reușite profesional, întotdeauna însă condescendente și prietenoase mi-a fost dat să admir realizări de excepție ale unor colecționari de/cu vocație: familia învățătorilor Pipaș din satul Tisa, casa Pleș Pâtu din leud, „Muzeul Țărăncii Maramureșene” din Dragomirești, colecția Grad Ștefan din Moisei, colecția profesor (de istorie) Augustin Coroianu și colonel (de grăniceri) Dorel Rățanu, amândoi din Poienile de Sub Munte, colecția naturistului Ion Ardelean din Petrova, ș.a.

Casele, încăperile, foișoarele, curțile, locațiile unde erau adăpostite și unde erau „expuse” în acest scop artefactele etno-istorice erau și sunt, pentru proprietarii lor, parte din ființa proprie, adevărate altare de închinare, locuri sacre ale unei pasiuni arzânde până la dăruirea totală, adevărate laboratoare unde se prepară și se consumă tot felul de scenarii, creuzete ale prefacerii și stâmpărării unor alchimii pe care doar muza destinului istoric Clio, le poate înțelege.

Unele dintre aceste colecții, precum și proprietarii lor, răspund întru totul definiției antice a muzeului, termen derivat din elinul museion, care era considerat templul muzelor, pus sub protecția lui Apollo. (Romulus Vulcănescu, Dicționar de etnologie, Editura Albatros, București, 1979, p. 191).

Dacă-i adevărat că istoria unui popor este cea scrisă și, apoi, învățată odată cu ultima ediție de manual, atunci istoria de ceremonial, cea concelebrată

ar trebui să fie cea alcătuită după inventarul ultimelor colecții tematice. Pe cale de consecință dacă acceptăm truismul că Maramureșul este un muzeu viu, că este „satul primordial” al Europei, mustind încă de mituri ancestrale, de tradiții și obiceiuri, de folclor, atunci vom înțelege de ce aici, poate mai mult ca și în alte părți, argumentul etnografic este pus să consacre istoria, ba chiar să o definească.

Asemenea oricărui intelectual și muzeograful angajează dileme, iar la nivelul fiecărei conștiințe se nasc construcții care te obligă să alegi între mai multe opțiuni; ori este cunoscut că numai atunci când alegi, te definești. Prin extrapolare, colecționarul este mult mai liber, mult mai dezinhibat; el este pe lângă proprietarul aceluia „exponat” și evaluatorul său sub toate aspectele, fără a angaja, neapărat anumite procese (de conștiință, de exemplu!). Folosind un joc prăpăstios de cuvinte și apelând la imaginație sau experiență (în cazul unora!) vom mai preciza că dacă, în general, un obiect, odată ce-și epuizează virtuțile utilitare pentru care a fost creat, pe care le-a satisfăcut el, mai rezistă în orizontul nostru de interes doar ca obiect de artă sau exponat de muzeu; pe de altă parte, în cadrul unor „colecții” particulare el se poate „reobiectiva” parcurgând drumul invers, de la efect la cauză, deserving din nou o nevoie socială, poate chiar pe cea inițială.

Ilustrând parcă credința lui Lucian Blaga care rostea în poezia „Sufletul satului”: „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat”, confirmându-l cu asupra de măsură pe Marin Preda, cel care predicase că „țăranul și-n Academie tot țăran rămâne”, generația noastră de orășeni (în fapt țărani de la oraș, de multe ori) și-a strămutat în noul habitat și colțișoare sau fragmente din universul rural, fie pe post de motiv decorativ sau chiar „restaurante” rustice, cârciumi gen colibă, pensiuni etno-turistice, ș.a.

Dincolo de aceste luxuri mai mult sau mai puțin bucolice, cu care se desfată și răsfățá unii dintre cavalerii sângelui colorat etnic, începe o lume mult mai pragmatică și în același timp enigmatică, umbrită, a colecționarilor de profesie (care din asta trăiesc!), a „colecționarilor” care populează și „alimentează” târgurile de etno-vechituri, care se intersectează și din rândurile cărora se recrutează, de multe ori, colportorii de obiecte de cult, hoții de exponate din muzee, profanatorii de morminte, traficanții de obiecte de artă, de carte rară, incunabule ș.a.

Ei mișună ca niște nevertebrate, întrețin și compun târgurile de antichități, ei alimentează și definesc acea piață absconsă unde se formează și se dă primul „preț” al bunurilor muzeistice. La nivelul acestor prime evaluări se realizează sau doar se propun schimburile de astfel de valori, investindu-se bani mulți, după legile nescrise ale unei piețe prădalnice, cu mulți bani negri, iar direcțiile pe care apucă eventualele bunuri de patrimoniu și chiar tezaur își urmează cursul lor sinuos, controlat tot de către acești samsari din tinda istoriei, din antecamera muzei Clio.

N-aș fi scris toate acestea, rânind, poate, în cazul unora, sufletul nobil al unei pasiuni dar, descoperind de curând două topoare de piatră (din neolitic și din calcolitic) în localitatea mea natală, la doi cetățeni acasă, unul dintre ei mi-a cerut o sumă frumușică pentru a-l preda la muzeu. Încercând să-l sensibilizez asupra descoperirii, respectivul cetățean a supralicitat replicându-mi că dacă nu-

l cumpăr îl va vinde în zona Hunedoarei, la „comercianții” de astfel de obiecte, mințind în consecință, că a fost descoperit la Sarmizegetusa. În aceeași ordine de indignare se înscriu, poate și furturile din muzee (să ne amintim numai de cele din muzeele maramureșene) a căror destinație sau ai căror „valorificatori” finali sunt tot în rândul așa-zișilor colecționari.

Rămânând prizonier în același tărâm al colecționarilor autarhici, convins că mă joc cu focul devoalând parte din comportamentul lor, din această haiducie muzeistică voi spune că ei au o mentalitate și atitudine de hiene, de canibali; de aceea atunci când unul dintre ei a ajuns la o stare de ananghie, el nu se adresează cu propriile obiecte să și le vândă la „ai lui”, ci încearcă, mai întâi, la poarta muzeelor, unde are garanția că va fi tratat în virtutea legii, iar bunurile oferite spre vânzare îi vor fi evaluate corect.

Într-o altă întâmplare, relativ similară, aflându-mă în localitatea natală Petrova, nu mică mi-a fost mirarea că șeful de Post de Poliție mi-a solicitat să mă prezint cât mai urgent la biroul său. Aici, surpriză, două încăperi ale Poliției erau pline de obiecte de cult, catolice, reținute din mașina unui astfel de „colecționar” din zonă, în jurul orelor trei ale nopții precedente. Am fost desigur chemat pentru o evaluare sumară și pentru a nu uita cumva că sunt muzeograf, chiar dacă eram într-o mică perioadă de concediu!

Apreciez mult, în general, cultura unor colecționari, realizez că totuși datorită multora dintre aceștia, valori mari și multe de patrimoniu au fost salvate dar, în același timp consider că mulți dintre ei, și o spun cu părere de rău (!) au un comportament semidoct, sunt niște frustrați care vor neapărat să epateze, să performeze social pe căi oculte, ilegale, întreținând o mistică socială favorabilă lor. Iată totuși cum o pasiune nobilă și restauratoare se transformă în altceva, la marginea bunului simț, într-o afacere veroasă, mizeră, iar actanții ei devin niște homunculi respingători, care de dragul banului nemuncit ajung să pervertească până și ființa dragă a neamului.

În fața acestei subspecii de colecționari, în fapt indivizi cu o cultură de specialitate mediocră, semidocti și frustrați, doritori să epateze, muzeograful trebuie să fie mereu vigilent atât în competiția de a identifica, eventual, în teren piesele unicat sau de mare valoare etno-istorică, dar și între zidurile muzeelor, căci între vizitatorii pe care-i întâmpinăm cu atâta drag și recunoștință se camuflează și viitorii hoți de obiecte din muzeu, impostori și prădători ai memoriei istorice.

ANEXĂ

Galeria unor colecționari din Maramureșul Istoric

1. Familia Pipaș Nicolae și Maria

Loc. Tisa, nr. 312

Profesie: învățători pensionari

Conținutul colecției: pictură contemporană, broderii și dantelă, carte veche, mobilă stil, mobilier țărănesc, covoare vegetale, icoane pe lemn și sticlă, numismatică, heraldică, ceramică, ceasuri, fotografii, grafică, sculpturi, desene ș.a.;

2. Rățanu Dorel

Loc. Poienile de Sub Munte, nr. 385/B

Profesie: ofițer superior de grăniceri

Conținutul colecției: manuscrise, carte veche, numismatică, tablouri, icoane pe sticlă, obiecte de cult, aparatură radio, aparate foto, borne de frontieră (1927 „Triplex Confinium”) ș.a.;

3. Coroianu Augustin

Loc. Poienile de Sub Munte, nr. 388/A

Profesie: profesor de istorie-geografie

Conținutul colecției: numismatică, piese din epoca bronzului, icoane pe sticlă, fotografii vechi, ceramică decorativă ș.a.;

4. Grad Ștefan

Loc. Moisei, nr. 636

Profesie: tâmplar, artizan popular, constructor de case

Conținutul colecției: documente istorice, manuscrise, carte veche, numismatică, filatelie, tablouri, icoane pe sticlă, piese din neolitic, piese din epoca bronzului, obiecte de birou, ceramică decorativă ș.a.;

5. Pop Ioan

Loc. Vișeu de Jos, nr. 1296

Profesie: colecționar

Conținutul colecției: documente istorice, carte veche, sigilii, numismatică, filatelie, tablouri, sculpturi, piese de birou, piese din epoca bronzului, ceramică decorativă, mobilier țăranesc, piese de cult, icoane pe sticlă, ș.a.

Motto:

*„Palatul are menirea de a deveni un focar cultural al Maramureșului, iar muzeul icoana trecutului cultural și al etnografiei din Maramureș”
(Coriolan Petranu, 1922)*

Din istoria muzeelor din Sighetul Marmației Palatul cultural și Muzeul Maramureșului

I

Dr. Mihai Dăncuș
Sighetul Marmației

În anul 1922 apare la editura „Cartea Românească” SA din București volumul „Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș” cu subtitlul foarte semnificativ „Trecutul, prezentul și administrarea lor”. Cartea beneficiază de „101 ilustrații în text, o hartă și un tablou statistic” și de un rezumat în limba franceză. Autorul este cunoscutul profesor, pe atunci conferențiar de istoria artelor la Universitatea din Cluj și Inspector general al muzeelor din Transilvania, Dr. Coriolan Petranu.

La pagina 151, capitolul 18 înserează titlul „Muzeul palatului Cultural din Sighet”.

Între cele 27 de muzee din cele patru provincii descrise de autor, trei dintre ele sunt organizate și poartă titulaturi asemănătoare. Este vorba de Muzeul Palatului Cultural Arad (1881), Muzeul Palatului cultural Târgu Mureș (1913) și Muzeul Palatului cultural Sighet (1873). Se pare că aceste clădiri/palat au fost construite de către administrația austro-maghiară cu funcții inițiale care vizau diferitele compartimente ale culturii, în speță iată activitatea muzeistică. Aflăm de la autor că palatul cultural din Sighet a costat 380.000 de coroane și s-a terminat construcția în anul 1914.

Primul muzeu la Sighet, exceptând muzeul creat de Dr. Ioan Mihalyi de Apșa și amplasat în casa familiei (vom detalia separat organizarea acestui muzeu privat și colecțiile pe care le avea) s-a înființat prin Societatea pentru Muzeu din Maramureș, înființată în anul 1873. Din păcate această societate nu a funcționat până în anul 1898. De abia din anul 1900 se începe o activitate organizată și cu rezultate prin acțiunea lui Várady Gábor și apoi Báthori Iosif. În anul 1902 Muzeul era deja sub jurisdicția Statului, primind subvenții de 250-500 coroane pe an.

La început colecțiile muzeului erau prezentate într-o încăpere din clădirea de reședință a Comitatului (splendidul palat din Piața Mihalyi de Apșa, care astăzi, din păcate, are destinație comercială - construit în anul 1690 în stil baroc cu unele inserții gotice).

De aici colecțiile au fost mutate în edificiul băii orașului pentru scurt timp, ca în anul 1907 să fie ambalate în lăzi și depozitate la Liceul reformat. Societatea pentru muzeu își încetează activitatea. În anul 1914 colecțiile au fost preluate de Asociația culturală a județului (asociație maghiară) și depozitate în

clădirea Palatului cultural. Începutul războiului face ca și Asociația să-și înceteze activitatea.

Muzeul în perioada războiului a fost tot timpul închis. Palatul a fost ocupat la început de armata austro-ungară care după ce s-a retras a fost preluat de armata română. Clădirea Palatului a suferit mult. „Instalația electrică, o parte a mobilierului, ferestrele, lacătele și chiar parchetul au dispărut dintr-o parte a edificiului. Din bibliotecă lipsesc cărți, din muzeu obiecte”¹⁸.

De data aceasta statul român alocă prin Inspectoratul muzeelor suma de 20.000 lei pentru lucrări de reparații la palat care se termină în anul 1921. În felul acesta adunarea generală a ASTRA s-a ținut în august 1921 la Palat. Aceasta a prilejuit organizarea unei mari expoziții etnografice românești (vezi fotografiile) unde au excelat în special covoare lucrate în atelierele doamnelor Mihalyi, Bârlea, Iurca ș.a. (vezi foto). Oaspeții englezi care se aflau în Maramureș, respectiv la Sighetul Marmației au fost profund impresionați și plini de admirație față de arta populară a românilor din Maramureș.

Coriolan Petranu pe baza datelor de care dispunea constată că Muzeul la data transferării patrimoniului de la Liceul reformat la Palatul culturii (1914) acesta avea următoarele colecții principale: arheologie (781 obiecte), istorie naturală (1197 obiecte), colecția etnografică (50 obiecte), relicvii (14 obiecte), biblioteca avea 777 volume și peste 1.000 de publicații și manuscrise. O parte a colecțiilor muzeului cuprind armele, bijuteriile, veșmintele etc. găsite cu ocazia săpăturilor făcute la mormintele din Dolha¹⁹. În colecția de artă domină ca realizare artistică și valoare celebrul tablou realizat de pictorul de origine armeană Hollósy Simon, intitulat „Cetatea Hustului”, care a fost comandat de conducerea orașului Sighet.

După război „administrația Palatului și a Muzeului este încredințată unui director român”.

Expoziția din luna august 1921 organizată în generoasele saloane ale Palatului Cultural de către ASTRA – Despărțământul Sighet a fost susținută de Asociațiunea pentru Cultura Poporului Român din Maramureș de care s-au bucurat și participanții la lucrările conferinței ASTRA și cu siguranță că a fost văzută și de Gheorghe Vornicu, profesorul de geografie trimis de Simion Mehedinți în Ardeal și care, iată, acum (1921), ajunge în Maramureș. Expoziția avea ca dominantă prezentarea artei populare maramureșene, cu preponderență splendidele covoare lucrate în atelierele de renume, dar și alte categorii ale artei populare. Acestea, precum și bogăția satelor zonei în obiecte etnografice îl determină pe tânărul profesor de geografie de la Școala Normală să organizeze cu elevii adunarea din sate și aducerea la școală a valoroaselor obiecte de textile, ceramică, iconografie, artă bisericească, obiecte de uz casnic, păcurărit etc.

Gheorghe Vornicu, în 1931 publică la Cluj, în *Analele Universității* articolul „Muzeul etnografic maramureșean. Începuturile, inaugurarea, starea de

¹⁸ **Coriolan Petranu**, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor*, editura Cartea Românească SA, București, 1922, p. 152

¹⁹ Idem, p. 151

azi”²⁰. Vornicu mărturisește: „Muzeul a început cu colecțiunile adunate de elevi, după indicațiile ce le-am dat, încă din anul 1921, este deci unul dintre cele mai vechi muzee etnografice din țară – „Spre a colecta este nevoie de dragoste, experiență, persistență și îndrăzneală. Se cer cotrobăite podurile caselor vechi, a bisericilor și a caselor părăsite, șoprurile și cămările întunecoase, și se cere mai ales, un mod special de a lucra cu lumea sătească, care cu greu își poate explica de ce cauți și strângi lucrurile părăsite, urâte și scoase din uz... Unii țărani credeau că le iau „semn din casă” pentru cine știe ce descânțece și farmece...”²¹

Am citat cele de mai sus pentru a constata că după cel puțin 50 de ani, când ne începeam noi demersul muzeografic greutățile și mentalitățile erau cvasi aceleași.

În continuare Gheorghe Vornicu descrie toată activitatea sa, greutățile prin care a trecut până la deschiderea muzeului (septembrie 1926). Vom da în anexă textul integral scris de Gheorghe Vornicu pentru a-l reintroduce în circuitul științific și pentru a face în acest fel un omagiu celui care a realizat primul muzeu etnografic al Maramureșului. Vom menționa în continuare câteva personalități ale vremii care s-au sensibilizat și au ajutat într-un fel sau altul demersul întreprins de Profesorul Vornicu.

În anul 1923 Prof. Alex. Tzigara Samurcaș, pe atunci „inspector general al muzeelor din întreaga țară” face o vizită la Sighet și pentru a-l încuraja pe tânărul și sânguinciosul profesor animat de culegerea mărturiilor etnografice, îl ajută cu 10.000 lei, din fondurile Ministerului de culte. Îl vizitează apoi Prof. I. Simionescu de la Iași, care relevând însemnătatea începutului de „muzeu etnografic maramurășan”, mi-a dat și mai mult imbold de a lucra, făcând o elogioasă apreciere în „Viața Românească” din 1924 (în articolul *Forme arhaice în viața poporului român*). În articol Gheorghe Vornicu nu uită să-l pomenească și pe „Gh. Vâlsan, președintele primei societăți etnografice din țară” de la care a primit „prețioasă îndrumare și ajutor moral”, ca și de la „dl. Prof. R. Vuia, directorul Muzeului etnografic din Cluj”. Ajutoare a mai primit din partea „comunei Sighet, a județului Maramureș, a Casei Școalelor, a Astrei și în fine iarăși din partea Ministerului de Culte, ...un ajutor particular de 2000 de lei de la dl. Emil Teodoru (fost administrator financiar al județului)”, iar Fundația Regele Ferdinand I prin „prietenul de totdeauna al muzeului dl. Gh. Kirileanu” a donat suma de 50.000 lei (sumă mare).

În anul 1925 sunt expuse pentru prima dată colecțiile etnografice în sălile Palatului Cultural cu ocazia celor veniți la inaugurarea bustului lui Ioan Mihalyi de Apșa.

Data oficială de deschidere a primului muzeu etnografic al Maramureșului rămâne 6 septembrie 1926. Deschiderea s-a făcut cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din România, care s-a ținut la Sighet în perioada 5-10 septembrie 1926 sub președinția savantului Simion Mehedinți.

²⁰ **Gheorghe Vornicu**, *Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931

²¹ Idem

1926 Septembrie 7

(la ocazia Congresului de geografie)

Înaugurarea Muzeului etnografic maramureșean a fost un moment unic în dezvoltarea Congresului profesurii de geografie din România.

Și pentru oameni de știință, și pentru călătorii, care se așteptă să întreprindă o tradiție pedagogică în țara lor cu experiența proprie a poporului nostru, acesta acesta muzeu este o operă de mare însemnatate. - Târnava în chipul, când viața originală a neamului românesc este pe cale de dispariție, am profunzi în puterile fetei de țară a începutului alege rădăcinile cele mai caracteristice din acest linie atât de cunoscut.

Generația disipată de azi nu poate pricepe cum se construiește o operă începută în singurele confidențe sub atenta atenție etnografică. Va veni însă timpul, când o generație creatoare - și prin urmare respectuoasă față de trecut - va începe să realizeze cum de s-a început atât de târziu această operă profund necesară. În urmări vor găsi să adăunească recunoștința numelui tăcut, celui care a sprijinit pe călătorul al viziunii al documentelor etnografice din Maramureș, și va osândi fără nici o dubie pe cei care au fost rămași neglijenți în acest greu moment al vieții poporului nostru.

Între timp Muzeul poate fi deplin multumit de începutul său atât de bun. Doar Prof. V. Vorniceanu a bine meritat la țară.

— Mchedlishvili.

Coriolan Petranu care a consemnat aceste date despre muzeu, considera în articolul său: „Palatul are menirea de a deveni un focar cultural al Maramureșului, iar muzeul icoana trecutului cultural și al etnografiei din Maramureș”(p. 152)

Publicația „Gazeta Maramureșeană” în numărul din 3 septembrie 1926 (Anul VII, nr. 36) Într-un amplu articol anunța desfășurarea Congresului profesorilor de geografie (din România) în perioada 5-10 septembrie în orașul Sighet.

Publicăm în continuare articolul lui Gheorghe Vornicu intitulat „Muzeul etnografic maramurășan”, publicat în Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj, vol. IV, Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931.

Muzeul etnografic maramurășan

Gh. Vornicu

Extras din lucrările Institutului de geografi
e al Universității din Cluj, voi IV,
Cluj, Tiparul „Ardealul”, 1931

Muzeul

Începuturile, inaugurarea, starea de azi

Muzeul a început cu colecțiunile adunate de elevi, după indicațiile ce le-am dat, încă din anul 1921, este deci unul dintre cele mai vechi muzee etnografice din țară.

Însă, cu roate indicațiile ce le-am dat, de multe ori elevii îmi adunau aceleași lucruri, dublate, triplate sau chiar multiplicat, lipsindu-mă în schimb de unele lucruri foarte elementare, ca de pildă o broască de lemn cu cheia ei, o cursă de șoareci etc., un covor sau un ștergar etc., care se găseau la ei, dar a căror însemnătate etnografică, nu aveau ei de unde s-o prindă. Spre a colecta, este nevoie de dragoste, experiență, persistență și îndrăzneală. Se cer cotrobăite podurile caselor vechi, a bisericilor și a caselor părăsite, șoprurile și cămărilor întunecoase, și se cere mai ales, un mod special de a intra, cu lumea sătească, care cu greu își poate explica, de ce cauți și strângi lucrurile părăsite, urâte și scose din uz.

Unii țărani credeau că le iau „semn din casă” pentru cine știe ce descântece și farmece... Alții se țin prea strâns legați sufletește de „lucrurile rămase din bătrâni” ca să poată fi convinși să ți le vândă, cu oricât de ridicate prețuri... Așa că a fost nevoie chiar de la început, a cerceta personal, mergând sat cu sat, gospodărie cu gospodărie, întreg ținutul voievozilor.

Dar atunci, am luat contact cu lucruri ce nu puteau fi oferite gratuit, cu țolurile (covoarele, scoarțele), șterguri de rudă și de perete și în special piese de îmbrăcăminte. Cum nu mă puteam lipsi de ele, am dat bani și le-am luat. Și așa cu elevii și personal, colectând în vacanțe și în timpul liber, a luat naștere primul început de „muzeu etnografic al Maramurășului” întâi acasă la mine, apoi la școală. Aici m-a descoperit în anul 1923 dl. Profesor Alex. Tzigara Samurcaș, pe atunci „inspector general al muzeelor din întreaga țară”. Începutul meu serios l-a mulțumit și drept încurajate m-a ajutat cu 10.000 lei

din fondurile Ministerului de Culte, primul fond de colectare, cu care s-a achiziționat un mare număr de obiecte principale. Am fost apoi vizitat de dl. Prof. I. Simionescu de la Iași, care relevând însemnătatea începutului de muzeu etnografic maramurășan, mi-a dat și mai mult imbold de a lucra, făcând o elogioasă apreciere în „Viața Românească” din 1924 (Forme arhaice în viața poporului român). Prețioasă îndrumare și ajutor moral mi-a dat dl. Profesor Gh. Vâlsan, președintele primei societăți etnografice din țară ca și dl. Prof. R. Vuia, directorul Muzeului etnografic din Cluj. S-au adăugat apoi alte ajutoare în bani bine venite și anume din partea comunei Sighet, a județului Maramureș, a Casei Școalelor, a Astrei și în fine iarăși din partea Ministerului de Culte, la care s-a adăugat și un ajutor particular de 2000 de lei a fostului administrator financiar al jud. Maramureș dl. Emil Teodoru. Anul trecut, Muzeul a obținut importanta donație de 50.000 lei a „Fundăției Regele Ferdinand I”, prin prietenul de totdeauna al muzeului dl. Gh. Kirileanu. Tuturor, muzeul le mulțumește pe această cale.

Cu ocazia inaugurării, în 1925, a bustului lui I. Mihalyi, editorul „Diplomelor Maramureșene” fost membru corespondent al Academiei Române, colecțiunile se mută în actualele camere ale „Palatului Cultural”, unde prima dată sunt arătate publicului, mirat că în așa scurt timp și fără să știe aproape nimeni, a putut lua ființă un așa de interesant și necesar muzeu. Iar în 1926 în luna Septembrie cu ocazia Congresului profesorilor de geografie din întreaga țară, ce a avut loc la Sighet sub președinția dl. Profesor Simion Mehedinți, muzeul a fost inaugurat și redat funcțiunii lui publice. Cu această ocazie dl. profesor Mehedinți, în cinstea căruia s-a tipărit acest volum, a binevoit a scrie șirurile din facsimilul de mai înainte, unde în formă simplă și lapidară, caracterizează așa de minunat însemnătatea muzeului și a etnografiei în general.

Muzeul a fost vizitat apoi și de dl. ministru al instrucț. Dr. Anghelescu care a binevoit a scrie cuvinte de laudă în cartea de onoare a muzeului, cum și de foarte mulți cercetători și oameni de știință.

Colecțiunile. în mod provizoriu, nefiind încă definitiv aranjat - muzeul are următoarele secțiuni:

1. Secția păcurăritului

Dat fiind că păcurăritul, creșterea marhelor (de la unguresc marha - dobitoc) a vitelor mari și mici, este prima ocupație a locuitorilor din Maramureș, se impunea ca prima secție a acestui muzeu să se ocupe de această ocupație.

Secția păcurăritului din Muzeului etnografic maramurășan cuprinde: linguri păcurărești de o formă și construcție specială ce le deosebește de cele obicinuite, țigănești. Apoi, linguri mari, numite găvane, cu care strânge urda de la jintă. Toate sunt lucrate cu multă măiestrie, de o formă comodă și specială în diferite chipuri de o rară frumusețe. Unele găvane sunt așa de mari că se pot lua cu ele până la doi litri de lapte deodată. Sunt apoi jintălaie (obiect de amestecat laptele cu chiagul), de diferite mărimi și forme... Vine apoi carâmbul de măsurat laptele, un instrument foarte interesant, un simplu răboj - pe cât de simplu în alcătuire, pe atât de completat în socoteala cu care se ajunge, de a deduce, de la volumul - înălțimea laptelui în doniță, greutatea în fonți, a

brânzei corespunzătoare... Cumpănă de măsurat brânză, de diferite mărimi, trâmboșița de lemn și tablă, în care cânta ciobanii anumite semnale, numai de ei știute și doina lor ..., înă tată înă... (Graiul și folclorul maramurășan de Tache Papahagi), bâte ciobănești, fluier, gulerul cu dinți de fier, ce se pune pe gâtul câinelui, ca armă defensivă spre a ajuta în luptă cu lupii și alte animale sălbatice; hârzoabele - un fel de rețea din gânj în formă rotundă și cu mai multe diametre dispuse cruciș și cu ajutorul căruia se poate aduce fânul la oi și vite, fără să te scufunzi în zăpadă, oricât de mare ar fi; găleata de muls, bărbânța în care se păstrează laptele și brânza, pălăria de păcurar, anume preparată, cum am vorbit în altă parte și cu un cuvânt aproape tot ce este în legătură cu viața păcurarului maramurășan ... (păcurar de la latinescul pecus - vită).

II. Secția obiectelor casnice

Această secție cuprinde: blidare, colțare, lingurare, linguri țigănești și păcurărești, frecălaie (de frecat fasolea); bătucitoare (de zdrobit usturoi), sărărițe (cutiute din lemn și coaje de mesteacăn pentru dus sare și saramură), blide de lemn și de lut, de diferite forme, cele de lut de obicei pentru ornamentație, pranic de bătut rufe la râu, jilău de netezit rufe aspre de cânepă, diferite feluri de câni de lemn de obicei scobite cu strungul, șcătui (cutii) de lemn de țidulele, soroace, bani, diplome, hârtii de valoare, clește pentru nuci și alune etc. O colecție întreagă de diferite sfeșnice de lut și lemn, mult admirate de dl. prof. I. Simionescu din Iași și o alta de hopăcuri, opaițe de fier și sticlă; hreabăn de cules afine, un soi de piepten de lemn prin dinții căruia de vâra vreții afinilor care rămân deasupra dinților. Cu acest instrument un singur om culege într-o zi cât ar culege în 5-6 zile. Ton pentru pălincă, un fel de butoiș făcut cu multă măiestrie, fie din mai multe doage cu cercuri de lemn, fie dintr-un singur lemn frumos sculptat, cu tolcer (pâlnie) tot din lemn; ploscă pentru pălincă, aceeași ca în toate părțile; valău, o teică de dat mâncare la porci, băltage, un fel de bastoane speciale cu securi în miniatură de fier, alamă și lemn, purtate pe vremuri numai de nobili și bghirăi sau jurați (autoritățile comunale și ale plășii); încuietore de lemn sau broască de încuiat ușa, sperietore, zisă și torăitoare, de gonit păsările din grâu și de la cânepă. Instrumentele de dogărie, de făcut opinci, de tâmplărie, curse pentru șoareci și păsări, instrumente de făcut mâncare, pâine de grâu și de mălai (făină de porumb) plăcinte etc., instrumente de pus la viței să nu sugă, de lecuit animalele de diferite boli; țapină instrument de lucrat la pădure; mâte un soi de potcoave cu dinți de mers pe gheață, pe stânci și pe lemne. În fine, instrumente în legătură cu agricultura, pluguri vechi, coase și furci de strâns fânul și roadele câmpului, instrumente de bătut coasa, tocuri de pus piatra de ascuțit, furci de scos cartofi, o roată de car vechiu din vremea când nu se punea șină, obiecte de pescuit, o oloierniță (un aparat presă de lemn, de extras oloi din sămânța de bostan și floarea soarelui), sapă de lemn, o casă de vânătoare și de butinari (cei ce lucrează la păduri) în miniatură etc. În această secție, mai ales din cauza lipsei de spațiu și numai provizoriu, am pus laolaltă o întreagă serie de obiecte ce aparțin la ocupații diferite.

III. Secția industriei casnice

a) În Subsecția obiectelor de țesătorie se pot vedea toate obiectele cu care țese sau lucrează țărâna începând cu tiara (războiul de țesut) și anume: vârtelnițe cu suport și pene, răschitoare, potace numite în unele sate și lectă sau socală (instrument de făcut țevi), suveice, ițe, cercei (scripete), furcei, amnare, cujălci (furci de tors), fuse, druge, un fus mai mare de tors fire groase de lână pentru gubă și cergi, tindechii, întinzătoare la pânză, slugă la depănat (un dispozitiv care ține singur fusul după care se deapănă fără să mai fie nevoie de a treia persoană), hrebene de lemn și de fier (un fel de pieptene cu care se piaptână lâna, originalul din lemn), suveice de diferite feluri și mărimi, lopățica de urzit, o lopățică în mijlocul căreia este o gaură prin care se trece firul ce se poartă la urzit, scutindu-se astfel de a se înfierbânta degetele ca de obicei, urzitoare, perii de periat caerul de lână sau cânepă, țevi etc. Intre ele se găsesc mai interesante un potac, o socală pentru făcut țevi, construită pe baza principiului roței cu dinți de la moară, care ușurează mult funcțiunea, cerând mult mai puțină forță și înmulțește învârtiturile, făcând-o astfel foarte practică. De asemenea două perii: una făcută din piele de arici și alta făcută din peri de gligan (mistreț), întăriți la un loc în mâner, prin rășină de brad etc., toate obiectele de un deosebit interes etnografic.

b) Șterguri de rudă, săcute de perină și fațoi (fețe de masă)

Pe rudă, un lemn gros ca mâna și lung cât patul, ce se atârână de grindă, deasupra patului, se așează frumos, spre vedere, tot ce formează zestrea găzdoăiei sau a fetei și anume: Șterguri de rudă, fețe de masă și deasupra pernele cu săcuțele cusute, alese sau în ajur, toate aceste, peste șoluri și cergi, așezate frumos spre vedere.

Ștergurile sunt bucăți de pânză dreptunghiulare cu un capăt - cel ce se pune spre vedere - ales, cusut sau în ajur. Alesul se face cu ață colorată arniciul, numit aici fitău, în diferite forme și figuri, de obicei în linie dreaptă și figuri geometrice.

Cele mai multe sunt de cânepă cu urzeală și bătătură, având de bumbac bătătura, numai la capătul ales. Culoarea arniciului este de obicei albastră și roșie. Rar, în timpul din urmă, se adaugă și culoarea galbenă. Prin ținutul Vișeuului a început a se adăuga și lâna pentru multiplicarea culorilor, având astfel pe lângă roșu și albastru, verde, galbenul etc. Se alege însă lâna cea mai fină, numită pe aici harast (de la ungureșcul haras - lână fină).

Pentru a avea termen de comparație, am colectat câteva și din, satele rutene, caracteristice ea fiind alese aproape numai cu o singură culoare, de obicei roșu, pe câtă vreme Românca, pune roșu în combinație cu alte culori, cu albastru și negru în special, pentru a-l scoate pe acesta în relief. Ga desemn, felia geometrică în diferite forme numite în roate, ciocane, brăduț, lilieci, stele, corigăuri (zig-zag) etc. etc. ni se prezintă într-o nesfârșită variație de combinații, de la linia simplă numită „drum” sau când este în zig-zag corigău, până la cele mai complicate. Multe se termină la capăt cu colți și roituri un fel de canafi.

Mai de mult, se țesea o singură bucată de pânză lungă cât ruda, și aleasă în marginea ce se pune spre vedere, numită rudoaie. Acum însă, acesteia,

aproape pretutindeni, i-au luat locul ștergurile. Pe pereți în jurul și deasupra blidelor de ornament și a diferitelor chipuri sfinte, icoane, sau profane, sau în jurul blidelor, se mai pun în unele sate și un fel de șervete lungi cu două capete, ambele alese. Acestea, spre deosebire de ștergurile de rudă, se numesc ștergători și șterguri de perete. Tot pe rudă se pun și Jafoaiele, fețele de mese, cari se tac de asemenea din cânepă și bumbac, sau chiar și lână. Fățoaiele de cânepă și bumbac, sunt de obicei alese la două capete, cu combinații de deseme luate de la șterguri și țoluri. (Vezi pi. IX, fig. 1 și 2). Fățoaiele de lână de obicei pătrate, reprezintă mai adesea o combinație de desemn cu rame în toate marginile, ce se încadrează perfect pătratului.

Săcuțele de perină, partea de la perina ce se vede, — au aceleași deseme ca își ștergurile și fățoaiele, dar mai frumoase, fiind lucrate mai fin, unele fiind făcute în ajur.

c) Țoluri (scoarțe, covoare)

Am putut colecta până în prezent peste 70 de bucăți de țoluri deosebit de frumoase și caracteristice. Și în trecut maramurășencele lucrau admirabil, țoluri cabrate vegetal cu galben din drobșor, o nuanță de roșu-violet, purpuriu din solovărf albastru frumos de culoarea cerului, dintr-un soi de lutișor cumpărat din târg, apoi preparat de ele, cu meșteșug; o nuanță de cafeniu, din coaja de stejar și foi de ceapa uscată, în fine verde, un verde șters din frunze de mălin, înțelegându - se prin mălin, ceea ce numim noi liliac. Aceste culori, în general șterse, în (nuanțe foarte dulci îmbinate cu o desăvârșită artă în desemnul geometric foarte variat, dau admirabile bucăți de „țoluri bătrâne”, spre deosebire de cele de azi, foarte urâte și ca desemn și coloratură, din culori chimice foarte vii, în care predomină: alb, roșu și verde, tricolorul maghiar. Această modă a fost luată numai acum câteva decenii, sub influența propagandei ungurești, care înființase în Sighet la Palatul Cultural un mare atelier de covoare, având nota predominantă culorile ungurești. În acest scop se făcea adevărată risipă de modele din partea oficialității, mai ales că, culorile cele mai obișnuite și mai ușor extrase din vegetale, erau tocmai culorile românești roșu-cărămiziu, galben și albastru, ce domină în toate vechile covoare maramureșene de-o neîntrecută frumusețe, față de cele noi. Urzeala era întotdeauna de cânepă. Dureros este că obiceiul și meșteșugul extragerii culorilor vegetale a dispărut total în Maramurăș, sub influența culorilor chimice.

Ne mângâie faptul că se mai menține în Bucovina, Basarabia și Oltenia. Va trebui încurajată și în Maramurăș revenirea la culorile vegetale, mai frumoase și mai durabile. În Maramurăș, în multe părți au pierit covoarele vechi, până și cele donate bisericilor cu ațurisenie de țărani nobili, cari covoare, au luat nu odată, drumul streinătății, Gherlei sau al Bucureștilor, de unde nu se vor mai întoarce. Pe valea Marei și a Cosăului, în șase comune mari de vestiți nobili: Desești, Crăcești, Breb, Budești, Sârbi și Călinești, după un umblet de șase zile, din gospodărie în gospodărie, am mai găsit în vara anului 1929, la un Evreu un singur covor vechiu, dat zălog acum 25 de ani. Și din multe părți mi se spune, c'au fost culese pe prețuri de nimica, de o doamnă streină din Baia-Mare, în 1927 și trimise, zice-se, în străinătate... Nu mai

amintesc că negustorii de zdrențe au contribuit și ei în largă măsură la dispariția vechilor covoare. Din fericire se mai găsesc pe valea Izei și pe a Vișăului (pe cea din urmă și pe fond negru ca o consecință a culorii negre de la îmbrăcămintă). Cele din Muz. Etnogr. Maramurășan sunt în special de pe aceste văi, în majoritate de pe valea Izei din satele: Cuhea, leud, Șieu, Botiza, Bârsana etc. Cel din pl. X, fig. 1, obținut cu multă greutate și numai în schimbul unui nou făcut după același model, din biserica veche din Podinocul Borșei. cu un admirabil desen geometric, în culori vegetale poartă următoarea inscripție cu litere cirilice, cusute cu acul: „Mihaiu Popa Ștefan cu femeia și fetele lui Ana și Iuliana, să le fie lor pomană în veci, anul 1831”, deci peste trei ani împlinește un secol. Un altul, de asemenea interesant este cel de la pl. X, fig. 2, cu modelul pe margine numit „hora” sau, în alte părți „hora de cocoane”, înțelegând sub numele de cucoane, fetele mari.... Figurile, foarte bine stilizate, dau impresia de mișcare. De asemenea cel din pl. X stânga cu diferite figuri: cătane călări, cerbul, brăduțul, liliacul, steluța, hreabănușul, unda apei, etc., pl. X dreapta „unda apei”, cu desenul numit „unda apei”, precum și altele, mult admirate de vizitatorii muzeului.

d) Portul și îmbrăcămintea

Portul — poate mai mult ca orice — fiind supus continuu evoluției, datorită modei ce cu rapiditate uimitoare, prin servitoare și domnișoarele intelectuale ale satului, pătrunde și la țară, trebuie în forma lui cea mai caracteristică și frumoasă, să-și aibă locul de piosă păstrare, măcar în muzeu. Aceasta, cu atât mai mult în Dacia superioară, unde țăranul român își numește portul țărănesc și azi „port românesc” spre deosebire de a celor altor naționalități. De aceea Muzeul Etnografic Maramurășan, și-a achiziționat o bună parte din portul caracteristic maramurășan descris în prima parte a lucrării acesteia. Se pot vedea în muzeu, o pereche de costume din comuna Săpânța. Costumul bărbătesc același — cu mici deosebiri în tot Maramurășul, adăugându-se doar cușitul din curea nelipsit la Săpânța, ca o influență venită din țara Oașului. De altfel, în acest sat, se pot admira cei mai frumoși bărbați dar și femei, care în inteligență și vioiciune lasă mult în urmă, celelalte comune. Unii Săpânțeni, poartă în loc de straiță lucrată în casă, tașcă de piele, ca mulți din țara Oașului. Este de observat însă la costumele femeiești, lipsa zachiilor și înlocuirea lor cu sucnă și șorț. Sucnă este un fel de fustă, iar șorțul se pune numai dinainte. Sucna poate fi de diferite culori, dar de obicei este neagră. Șorțul de obicei. colorat cu roșu. Celelalte, pânzătura, pieptarul-cojocul, cămașa, împodobită, mai mult în alb, în creți și ajur, cum și încălțăminte, aceeași.

În figură se poate vedea un costum femeiești de pe Vișău cu: suman și leagăn „liuliuf” în spate, care se poartă, mergând și călare. Mânecile la cămășile femeiești de pe Vișău, și mai ales la Borșa, spre deosebire de cele de pe Tisa, Mara, Iza și Cosău, încep din guler, ceea ce face să nu fie întotdeauna împodobite pe umăr, ci numai simple cusături pe toată mâneca. La extremitatea ei, mâneca, aceeași ca pe celelalte văi. Este de observat asemenea sgarda de mărgean, de o mare valoare și destul de grea. Pe Iza și Mara, costumele femeiești aproape la fel, au zaghiile așa cum le-am, descris în prima parte. Este

de observat că, cu cât te depărtezi de oraș. în susul apelor, către izvor, cu atât culoarea vârstelor se păstrează în roșu. Cu cât de cobori spre oraș, roșul se schimbă în roș-cărămiziu și apoi galben.

Pentru portul bărbătesc a se vedea pl. I. și. II, fig. 1, cu cămașa și gatiile, pentru a avea o idee de scurtimea cămășii și lărgimea pantalonilor. De asemenea, fig. 2 și pl. I, pentru a se vedea cușma, guba, cioarecii, etc.

Muzeul mai are și piese separate de îmbrăcăminte ca zaghii. cămăși cu alesătură specială etc. De altfel, portul deocamdată nu poate fi destul de bine reprezentat. în muzeu, întrucât, variind de la sat la sat, și mai ales, de la vale la vale, ar trebui păstrat cel puțin tot atâtea costume, dar care nu s-au putut procura din lipsa de fonduri și de spațiu în muzeu. Viitorul, însă, va completa și această lipsă.

IV. Secția bisericească

În trecutul lui istoric, Maramurășul a avut o intensă viață religioasă.

Vlădicia ortodoxă a Periilor înființată la 1391, frumoasele biserici de lemn, vechi de mai multe secole ca cea din deal de la Ieud, clădită ia 1360 își cea de la Apșa de Mijloc din 1440, cu mari averi în afară și multe și frumoase bogății înăuntru, sunt o dovadă vie de dragoste de Dumnezeu și lege, a vrednicilor voivozi și nobili maramurășeni.

Dar și aceste bogății se iroiesc. Moșiile și pădurile au încăput în bună parte în mâinile streinilor, cu concursul stăpânului de ieri. Bisericile, în marea lor majoritate de lemn de brad, fag sau stejar, după regiune, cu toată frumusețea lor, sunt înlocuite de vreme și după cerința însăși a populației devenită din ce în ce mai numeroasă. Și odată cu înlocuirea lor cu altele de zid, făcute după un anumit tipic, greoaie și urâte, dispare și arhitectura originală și bogăția decorativă din înăuntru, precum și clopotnița neagră sveltă, în stil gotic, ce-ți dă de departe nota arhaică își caracteristică a satelor maramureșene.

Multe din bogățiile lăuntrice s-au salvat pe jumătate, înstreinându-se departe, de ținut la Gherla sau la Blaj, unde nu le vede nimeni. Cum însă oricărui lucru de un deosebit interes etnografic, cum sunt cele bisericești, îi stă bine și poate fi înțeles numai în mediul de unde a purces, cu obiectele ce am mai găsit, am pus bazele unei secții bisericești, în speranța, că odată și odată, ea va fi completată cu lucrurile ce pe nedrept i s-au luat ținutului.

În secția bisericească am putut colecta până în prezent câteva icoane foarte interesante și frumos zugrăvite, probabil de meșterii moldoveni, fie de-a dreptul pe lemn, fie pe 'pânză aplicată pe lemn, cu un fond aurit și împodobiri frumoase în relief. Multe din aceste icoane stau prin podurile bisericilor, înlocuite în biserică eu cele pictate pe sticlă la Nicula de lângă Gherla, unele foarte urâte. Totuși, preoții nu le dau fără aprobarea episcopiei și a curatorilor bisericești — formalități, până la împlinirea cărora, nu va mai rămânea nimic din ce s-ar putea salva astăzi.... Și cum această secție este etnografică-bisericească, am colectat pe lângă aceste frumoase icoane și de cele mai noi de la Nicula, cum și de cele de sticlă colorată, ca o influență a faptului că nu de mult se afla în apropierea Sighetului, o fabrică de sticlă, cum și de cele de carton ca să se vadă evoluția gustului poporului, cum și evoluția și degenerarea tehnicii de executare. Am colectat de asemenea, o serie de interesante cruci de

ornamentație în biserică și, dintr-un cimitir, una admirabilă, închisă într-un cerc, cu un brâu-frânghie în relief. Apoi haine bisericești de tot felul și toate culorile și lucruri mai mărunte ca : pecetare sau. prescurelnice (de pecetluit prescurile, cădelnițe etc. Și în fine cărți bisericești.

În privința cărților bisericești Muzeul Etnografic Maramurășan, putea fi foarte bogat dacă ne gândim la câte cărți bisericești, de valoare, s-au scos din ținutul voivozilor și credem că se va îmbogății, de acum încolo... Căci acest ținut în intensă viață religioasă ce a dus — se presupune că la Peri ar fi fost chiar și o tiparniță — a avut strânse legături culturale bisericești cu toate centrele culturale religioase ale românismului. Părintele I. Bârlea, care în 1909 a scris o carte intitulată Însemnări din bisericile maramurășene, ne arată că a găsit aproape în toate bisericile Maramurășului, cărți de ritual și de cultură religioasă provenite, nu numai din centrele religioase ale Daciei Superioare, ca Brașovul, Blajul și Sibiu, ci multe din Râmnic, Târgoviște, București, Neamț, Iași, Rădăuți, din vremea lui Matei Basarab, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu și a tuturor vrednicilor de amintire, pentru activitatea lor culturală, vlădici și mitropoliți ai ținuturilor din Principatele Libere. Și sentimentul religios al poporului de aici cerea aducerea unor astfel de cărți, nu numai pentru uzul preoților și a bisericilor, ci și pentru satisfacerea nevoilor sufletești ale credincioșilor, acasă în zilele de Dumineci și sărbători. Așa se explică și marele număr de manuscrise găsite în ținut și expatriate azi, cum și copii făcute de simpli țărani, când cărțile tipărite erau greu de procurat.

Maramurășenii învățau în casă, din tată în fiu, cartea românească veche cu „potcoave”, pe un fel de „ asbuchiare”. De mirat că aceste „asbuchiare” erau făcute pe baza cuvintelor normale, monosilabe ale pedagogiei modeme, deși, anonimul creator al acestui minunat manual didactic, nu avea altă pregătire pedagogică, decât cea innăscută și izvorâtă din nevoi și din natură, dascălul tuturor. (Am în muzeu un exemplar). Acest asbuchiar mi-a fost adus de elevul, azi învățător Bălea Simion din Ieud, veche comună de curatori vestiți, unde s-au găsit atâtea manuscrise vechi, cum și acele din Sbomicul dela Ieud publicate de curând de Academie.

Dintre manuscrise, muzeul posedă în secția bisericească unul foarte vechi slavonesc probabil de aceeași etate ca și evanghelia de la Voroneț și cea de la biserică unită din Hunedoara sau, nu cu mult mai nou. Are frumoase pagini caligrafiate, probabil cu culori vegetale. Mi-a fost adus din biserică din Sârbi. Și încă două copii manuscrise din Ieud și una din Vad, cea din urmă admirabil scrisă de țăranul Lăscăian Grigore în anul 1843, ca să se vadă trudnica pietate a țăranului maramurășan, păstrată până în zilele noastre.... Între cărțile vechi slavone și latine, ce se pot vedea în această secție, citez una, cu data 1673, tipărită în Rusia.

Față de tendința de dispariție a bisericilor vechi de lemn, intenționăm a aduce în preajma Palatului Cultural, sediul muzeului, pe un loc foarte potrivit, una din aceste biserici complet aranjată ca în sat.... Și va trebui dacă nu eu, cel ce îmi va urma să aducă una din aceste interesante biserici ca o scumpă relicvă a trecutului îndepărtat și s-o așeze în fața muzeului, cum de altfel intenționează să facă și dl. Romulus Vuia în parcul etnografic din Cluj.

Din cele de mai sus rezultă că muzeul are suficiente colecțiuni pentru a se considera intrat în funcția sa socială de păstrător al tezaurului sufletesc al poporului român din Maramurăș, de informator și educator artistic al publicului vizitator. În acest scop, el este deschis publicului aproape în fiecare Duminică și în totdeauna la cerere, începând cu anul deschiderii sale 1926. Dar până la completarea lui mai este încă mult de lucrat.

„Muzeul Etnografic Maramurășan” nu a putut până acum decât să strângă și multă vreme încă nu va putea face altceva și din multe cauze. Întâiu că nu avem local. Muzeul nu dispune actualmente decât de trei camere în sediul său din Palatul Cultural din Sighet, unde și-a depozitat mai bine zis, decât aranjat, colecțiile sale. Apoi nu are nici mobilier. În bună parte lucrurile stau fixate, cu cuiе în mod rudimentar pe pereți, ceea ce deteriorează obiectele și dă numai o slabă impresie de ceea ce sunt.

Dar muzeul nu are nici sediu propriu zis, căci Palatul Cultural, unde este actualmente, a fost luat de la județ de Societatea „Astra” din Sibiu despărțământul Maramurăș, cu chirie. Și dacă până acum am stat în acest local, prin bunăvoința județului și a soc. „Astra”, în viitor, ori plătim, dacă „Astra” va binevoi să ne lase și mai departe cu chirie, ori evacuăm. Oricum muzeul nu are un budget și nu a avut nici când, nefiind de nimeni întreținut, nu are de unde plăti, astfel că eventualitatea evacuării pare a fi sigură.

Iată lucruri pe care „Muzeul Etnografic Maramurășan”, singurul păstrător al documentelor etnografice din ținutul bătrânilor voivozi, icoană a unor vremuri apuse, își ține de datorie să le spună în preajma celor zece ani de la nașterea sa, în speranța că măcar acum după un așa lung stagiul de lipsă și privațiuni, dar de mândră afirmare a necesității sale, se va găsi omul fiare apreciind, valoarea și însemnătatea lui, să-l ajute spre a fi salvat.

Se pare că un om de inimă al ținutului înțelegător al rostului acestei instituțiuni pentru Ținut și Țară, actualul prefect-administrativ Gheorghe Dan și-ar fi luat această sarcină. Așteptăm cu multă încredere realizarea gândurilor bune ce le nutrește față de muzeu, singurul în stare să păstreze tezaurul de intensă viață și cultură populară a Poporului Român din Țara, de veche tradiție a bătrânilor voivozi maramurășeni.

Tipuri de piatră și lut, materiale de construcție utilizate de locuitorii Maramureșului din cele mai vechi timpuri

Muzeograf Hotico Grigore

Muzeul Maramureșan,

Sighetu Marmăției

Ideea acestui subiect a pornit în urma analizei monumentelor de arhitectură populară aflate în Muzeul Satului Maramureșean și în urma analizei materialelor utilizate la construcțiile vechi din satele zonei etnografice Maramureș.

În cele ce urmează vom prezenta tipurile de piatră și lut utilizate doar la construcțiile tradiționale de lemn și la confecționarea diferitelor utilaje și unelte. (Nu vom aborda analiza construcțiilor din zid de piatră: biserica „Sfinții Arhangheli” din Sarasău, ruinele bisericilor de piatră din Bogdan Vodă etc.)

În general, materialele utilizate pentru construcțiile tradiționale, erau materiale aflate pe plan local: piatra se extrăgea din *albiile râurilor* – „bolovani de râu” sau din *râpe* (cariere naturale) – „piatră de râpă”.

I. Piatra utilizată pentru temeliile (soclurile) construcțiilor

Temeliile construcțiilor erau în general joase, excepție făcând temeliile construcțiilor din zonele înalte, cu pante pronunțate, unde partea din aval a acestora putea depăși 2 m înălțime, situație în care spațiul de sub casă putea fi folosit pentru locuit sau ca adăpost pentru animale (ex: casa de la Desești aflată în Muzeul ASTRA de la Sibiu sau casele aflate încă „în situ” în localitățile Borșa, Moisei, Vișeu).

Realizarea temeliilor se făcea cu:

- zidărie uscată din lespezi masive de gresie sau bolovani masivi de râu cu mare stabilitate;
- zidărie întărită cu liant din lut argilos sau argilă amestecată cu nisip, paie tocate și bălegar de cal și apă.

Tipuri de roci (pietre) utilizate în subzonele Maramureșului:

a) Mara-Cosău și Tisa inferioară (Sarasău-Teceu):

- zidărie uscată din bolovani mari așezați pe un rând - andezit,
- zidărie uscată din piatră (lespezi) de râpă – andezit,
- zidărie uscată din piatră (lespezi) de râpă – gresie.

b) Valea Izei:

- zidărie uscată din lespezi mici de tuf vulcanic cu liant de lut,
- zidărie uscată din lespezi masive de gresie.

c) Valea Vișeuului, valea Tisei până la Sarasău:

- zidărie uscată din lespezi masive de gresie dură,
- zidărie din lespezi masive de gresie dură cu liant de lut pentru încăperile de sub casă (pentru izolație),
- zidărie uscată din lespezi moi de gresie scoasă din albia Tisei, uscată sau cu liant.

În afară de utilizarea pietrei pentru temelii, piatra avea multe alte întrebuințări:

- *trepte* pentru intrare în construcții – lespezi mari de andezit (Tisa inferioară, Mara, Cosău),
- lespezi mari de gresie dură (Valea Izei, Valea Vișeuului, Tisa superioară),
- *cuptoare și vetre* – lespezi de gresie moale (exclusiv) cu liant de lut,
- *cruci de mormânt, mese de altar, cristelnițe* – gresie moale ușor de prelucrat.

II. Piatra utilizată pentru utilaje și unelte

- *pietre de moară și râșnițe* – lespezi de gresii grăunțoase cu granulație mare și foarte dure. Se prelucrau la Glod, Poienile Izei, Botiza, Ieud, Moisei, Borșa etc.,
- *tocile și cuți pentru ascuțit unelte tăietoare* – gresii dure (pentru ascuțire primară) și gresii moi (pentru finisare),
- *vase de piatră* – gresie dură și gresie moale.

III. Lutul

Lutul pentru construcții se extrăgea din „râpe”, caz în care era un nisip argilos și necesita doar un adaos de paie și bălegar de cal sau se extrăgea din pământ, argilă, care necesita un adaos de nisip, paie și bălegar de cal.

Lutul se utiliza ca:

- liant pentru zidărie la temelii și cuptoare, izolație pentru pardoseli și tavane (în pod); în acest caz se folosea argila comună de culoare galbenă;
- strat pictural (vopsea pentru pereții interiori ai caselor), caz în care se folosea o argilă de culoare gri-albăstruie (mal).

Dicționar

gresie – piatră formată prin cimentarea naturală a nisipului – poate fi dură și impermeabilă sau moale și permeabilă

argilă – material cu o mare plasticitate (ușor de modelat în stare umedă) care în combinația cu nisipul și paie tocate constituie un liant foarte bun pentru zidării

andezit – piatră de origine vulcanică foarte dură și lipsită de porozitate

tuf vulcanic – piatră formată prin cimentarea naturală a cenușii vulcanice

Bibliografie orientativă

Dăncuș, M.; Cristea G. – *Maramureș, un muzeu viu în centrul Europei*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000

Dăncuș, Mihai – *Muzeul Etnografic al Maramureșului*, Editura Museion, 1995

Godea, Ioan – *Arhitectura românească în Epoca Modernă 1700-1900*, Editura Primus, Oradea, 2012



Sempervivum carpaticum, Foto Chis V. T.

ȘTIINȚELE NATURII

Muzeograf Vasile Timur Chiș
Muzeul Maramureșean
Științele Naturii

Cuvinte cheie: România, județul Maramureș, localitatea Crasna Vișeuului, comuna Bistra, ape minerale, băi locale.

Amplasare

Localitatea Crasna Vișeuului aparține de comuna Bistra și este amplasată în Depresiunea Maramureșului, județul Maramureș, pe valea Frumușeua, afluent al râului Vișeu.

Băile noi sunt amplasate la 1,1km de localitate, lângă drumul comunal ce face legătura cu cătunul Hrihoreț, aproape de confluența văii Hrihoreț cu râul Vișeu.

Băile vechi erau amplasate pe valea Hrihoreț la o distanță de 250 m de băile noi. Accesul la băile vechi și izvoare se face pe un drum de căruțe sau pe firul văii.

Izvoarele minerale se află amplasate pe valea Hrihoreț din Munții Maramureșului (Parcul Natural Munții Maramureșului).

Descrierea izvoarelor minerale care alimentează băile

În anul 2011 și 2014 am efectuat o cercetare de teren pentru identificarea izvoarelor minerale care alimentează băile locale din localitatea Crasna Vișeuului.

În această zonă am identificat 2 izvoare de ape minerale folosite pentru băi:

Izvorul nr. 1 este amplasat pe partea dreaptă a văii și este captat într-o fântână săpată în versant, lângă vale și are 1,8m lungime, 1,7m lățime iar adâncimea apei minerale este de 20 cm (foto 1). Apa minerală este sulfuroasă și are pH 6.5-7.



Foto 1- Izvorul mineral nr. 1

Izvorul nr. 2 este amplasat pe partea stângă a văii, la 2 m amonte de primul izvor, și este captat într-o fântână săpată în versant, lângă vale. Are 2,7m lungime, 2,5m lățime iar adâncimea apei minerale este de 80 cm (foto 2). Coordonate GPS: N 47 49 29,9 - E 24 14 21,6, altitudinea 436 m. Apa minerală este sulfuroasă și are pH 6-6.5.



Foto 2- Izvorul mineral nr. 2

Istoricul și descrierea băilor

Istoricul băilor și a apelor minerale din localitatea Crasna Vișeuului nu este cunoscut, ele nu sunt amintite în nici o lucrare de specialitate, publicată, referitoare la ape minerale, băi locale sau stațiuni balneare din Maramureș.

Băile din Crasna Vișeuului, până în anii 1990 erau cunoscute de localnicii din localitatea Crasna Vișeuului și Petrova. Din anul 1990 importanța lor scade și pe plan local, în anul 2014 fiind puțin cunoscute chiar și de localnici.

Din informațiile obținute în anul 2011 de la localnicul Martiniuc Ioan (75 ani), aici, între anii 1961-1980 făceau baie uneori și 20 de oameni pe zi. Aceste băi erau folosite pentru tratamentul bolilor reumatice, fiind percepută și o taxă de 3 lei/baie. Băile erau amplasate în amonte de al doilea izvor, pe partea stângă și erau amenajate într-o clădire din lemn, probabil de 2m/2m, pe o fundație din piatră (foto 3).



Foto 3- Fundația din piatră a vechilor băi

În anul 1995 se construiesc băile noi, într-o clădire din cărămidă (foto 4), lângă drumul comunal care face legătura între localitatea Crasna Vișeuului și cătunul Hrihoreț. Băile sunt prevăzute cu o cameră și două vane (foto 5), apa fiind adusă prin conductă și încălzită în cazane din tablă. Aceste băi au funcționat temporar până în anul 1999 pentru proprietari și câțiva localnici, după care au fost închise.

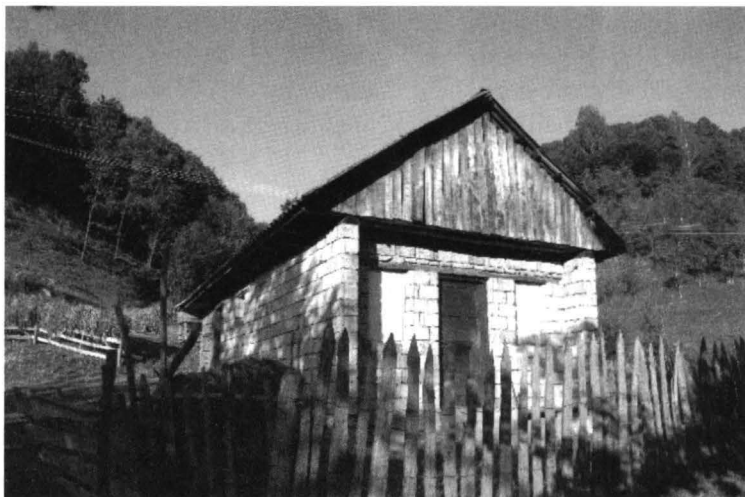


Foto 4- Clădirea băilor noi



Foto 5- Interior, cadă de baie

Concluzii:

În localitatea Crasna Vișeului am identificat și verificat situația actuală a băilor locale care, momentan, nu sunt funcționale.

Pe valea Hrihoreț am identificat 2 izvoare de ape minerale, care alimentau băile.

Analiza chimică a apelor minerale nu a fost efectuată niciodată, în concluzie nu se cunosc elementele chimice pe care le conțin apele minerale și indicațiile terapeutice.

Apele minerale de aici, necesită efectuarea unor analize chimice. În funcție de rezultatele analizelor chimice și a indicațiilor terapeutice recomandate, aici se poate dezvolta o mică bază locală de tratament.

În anul 2014 băile erau părăsite, dar izvoarele minerale sunt bine întreținute de localnici.

Bibliografie:

Szilagyi I., 1876 – *Máramoros vármegye egyetemes leirása*, Budapesta

Nădișan I., Bologa V., 2012 – *Surse hidrominerale și microstațiuni balneare din Maramureș*, Editura Universității de Nord Baia Mare

Măsuri de management propuse pentru habitatele de interes comunitar din situl Natura 2000 Munții Rodnei (ROSCI0125)

Iușan Claudiu¹

Parcul Național Munții Rodnei a fost declarat ca sit de importanță comunitară prin Ordinul Ministrului Mediului și Dezvoltării Durabile nr. 1.964/2007 privind instituirea regimului de arie naturală protejată a siturilor de importanță comunitară, ca parte integrantă a rețelei ecologice europene Natura 2000 în România.

Habitatele naturale care au stat la baza declarării ca sit de importanță comunitară vor constitui subiectul acestui articol, fiind un important obiectiv al Administrației Sitului Natura 2000 Munții Rodnei, care este și Administrația Parcului Național Munții Rodnei, în managementul ariei protejate, astfel încât starea acestora de conservare să fie menținută și/sau îmbunătățită în viitorul apropiat prin măsuri de management adecvate.

Pe teritoriul Uniunii Europene au fost identificate 9 regiuni biogeografice. Între țările membre și candidate la UE, România deține cea mai mare diversitate biogeografică. Pe teritoriul României se găsesc 5 regiuni biogeografice: continentală (cea mai comună), alpină (în țările cu zone montane), panonică (se găsește în Ungaria și țările vecine), pontică (doar în România și Bulgaria), stepică (doar în România), (Doniță et. al., 1990).

Până la 1 mai 2004, țările membre UE au propus ca situri Natura 2000 circa 14% din suprafața lor. Datorită bogăției naturale mai mari din Estul Europei, cele 10 state noi membre ale UE au propus în medie ca aproximativ 20% din suprafața lor să fie situri Natura 2000. România, prin valoarea ridicată a biodiversității pe care o deține aduce o contribuție importantă la Rețeaua Ecologică Europeană Natura 2000 (Sanda, 2002).

Până la sfârșitul anului 2007 aproximativ 26.000 situri au fost desemnate în întreaga Uniune Europeană, acestea acoperind aproximativ o cincime din suprafața UE, o suprafață echivalentă cu de două ori suprafața Germaniei. Natura 2000 se administrează în baza principiilor unei dezvoltări durabile. Scopul acestei rețele este acela de a găsi soluții pentru a permite desfășurarea activităților economice simultan cu protejarea biodiversității în Europa, și nu acela de a interzice aceste activități (Doniță et. Al., 2005).

În Directivele europene se stipulează că pe teritoriul siturilor Natura 2000 trebuie evitate activități ce pot afecta semnificativ habitatele și speciile pentru care sunt desemnate și trebuie luate măsuri pentru a menține sau a aduce speciile și habitatele respective într-o stare favorabilă de conservare. Fiecare stat membru alege modalitatea prin care se respectă aceste obligații pentru a asigura conservarea legală a unui sit. Modalitatea de conservare poate fi: statutară (de

¹Administrația Parcului Național Munții Rodnei (Rezervație a Biosferei), Departamentul Conservarea biodiversității, email: iusan2000@yahoo.com, tel. 0263.377.715, fax: 0263.377.181.

ex. prin înființarea unei arii protejate); contractuală (de ex. prin semnarea de contracte de administrare cu proprietarul terenului); administrativă (prin asigurarea de măsuri specifice și fondurilor necesare administrării sitului), (Stanciu et. Florescu, 2009).

În plus, conform articolului 6 din Directiva Habitate/articolul 28 din OUG 57/2007, România ca și stat membru trebuie să asigure în cazul siturilor Natura 2000: evaluarea impactului asupra mediului a oricăror planuri și/sau proiecte susceptibile să afecteze starea de conservare a speciilor și habitatelor pentru care situl a fost desemnat; stabilirea de măsuri compensatorii pentru planurile/proiectele care au un efect negativ asupra mediului și pentru care nu există soluții pentru reducere efectelor (interes public major, inclusiv rațiuni socio-economice); stabilirea măsurilor de conservare necesare implicând, dacă este cazul, planuri de management adecvate specifice siturilor sau integrate în alte planuri de management; implementarea măsurilor de conservare prin implementarea planurilor de management sau contracte de management cu proprietarii. În cazul habitatelor sau a speciilor prioritare, un plan sau proiect cu potențial impact asupra acestora se poate aproba doar dacă este legat de sănătatea sau siguranța populației sau are consecințe benefice de importanță majoră pentru mediu (Directiva CEE Habitate 92/43).

Conform Anexei 1 a Directivei Habitate 92/43 CEE care conține lista habitatelor de interes comunitar ce stau la baza desemnării siturilor Natura 2000, în situl Natura 2000 Munții Rodnei ROSCI00125 s-au identificat o serie de habitate comunitare care necesită măsuri de management în vederea menținerii și/sau îmbunătățirii stării de conservare, acestea fiind menționate în tabelul 1.

Tabel 1. Lista habitatelor comunitare și a măsurilor de management propuse (Doniță et. al., 2005, www.mmediu.ro, Iușan, 2011)

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
1.	Tufărișuri alpine și boreale	4060	Habitatul cuprinde tufărișuri pitice, uneori târâtoare, caracteristice etajelor superioare de vegetație ale Carpaților Sud-Estici. Sunt edificate de specii oligoterme, xeroterme, oligotrofe și moderat până la puternic acide. Sunt asociații primare, dar se pot extinde secundar, în urma defrișării jnepenișurilor și pădurilor de limită superioară. De regulă, sunt specii arcto-alpine, boreale și circumpolare, în anumite cazuri, endemite carpatice. Cele mai multe tufărișuri formează mozaicuri de vegetație pe

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
			suprafețe mici, legate de existența unor microstațiuni distincte. Formațiuni arbustive scunde, pitice sau prostrate din etajele alpin și subalpin ale munților din Eurasia, dominate de ericacee, <i>Dryas octopetala</i>, ienuperi pitici, specii de drob și grozamnă (<i>Cytisus spp.</i>, <i>Genista spp.</i>); tufărișuri pitice de <i>Dryas</i>. Sunt habitate fragile, datorită factorilor abiotici naturali; sunt periclitati de pășunatul excesiv, de supraîncărcarea cu animale domestice; de asemenea, turismul necontrolat, cu deplasarea în afara potecilor, pe scurtături, provoacă o eroziune suplimentară a covorului vegetal, greu de remediat în aceste condiții de viață extreme. Se impune: - evitarea pășunatului excesiv; - respectarea încărcăturii de animale; - interzicerea accesului turiștilor în afara potecilor turistice; - evaluarea capacității de pășunat pentru aceste habitate.
2.	Tufărișuri subarctice de <i>Salix spp.</i>	4080*	Habitatul fiind legat de cursul pâraielor de munte și de mlaștini poate fi afectat de lucrările de amenajare a torenților și de captări de ape în amonte; de asemenea, pășunatul și, mai ales turismul necontrolat în afara traseelor amenajate, poate afecta mecanic plantele cu habitus mare și bogate în țesut parenchimatic. Habitatul cuprinde specii arcto-alpine și boreale, uneori specii relictare, precum <i>Salix bicolor</i>, toate instalându-se în etajele superioare ale munților Carpați, în zone cu exces de umiditate. Sunt tufărișuri oligoterme, higrofile, calcifile sau indiferente. Tufărișurile de <i>Alnus viridis</i> sunt asociate cu buruienișuri subalpine, iar celelalte au în compoziție multe specii endemice.

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
			Se impune: - interzicerea lucrărilor de amenajare și corectare a torenților, hidrocentralelor, balastierelor; - interzicerea desecării mlaștinilor; - interzicerea supra-pășunatului și supra-târlirii; - interzicerea accesului turiștilor în afara potecilor turistice.
3.	Tufărișuri de jneapăn (<i>Pinus mugo</i>) cu <i>Rhododendron hirsutum</i> (<i>Mugo-Rhododendretum hirsuti</i>)	4070*	Acest tip de habitat cuprinde formațiuni boreo-alpine, iar elementele carpato-balcanice o diferențiază de habitatele similare, vicariante din Europa centrală. Speciile prezente sunt oligotermie, higrofile, oligotrofe, acidofile. Alături de <i>Pinus mugo</i>, speciile <i>Rhododendron myrtifolium</i> (syn. <i>R. kotschyi</i>) și <i>Calamagrostis villosa</i> îi dau caracterul local, al Carpaților românești. Specia <i>Pinus mugo</i> a fost ocrotită prin lege în România din 1952, fiind puternic periclitată; cu toate acestea, reducerea suprafețelor habitatului a continuat, datorită acțiunilor de defrișare în favoarea extinderii pajiștilor, prin utilizarea lui ca lemn de foc de către ciobani, turiști, cabanieri, prin culegerea lăstarilor tineri pentru uz medicinal, pășunatul limitrof intens. Un management adecvat pentru protecție trebuie să prevadă interdicție totală pentru tăieri, recoltarea lăstarilor, constituirea unor trasee turistice ocolitoare, cu interdicția campării în zone apropiate habitatului și instituirea unui sistem de amenzi semnificative în cazul delicetelor. Amenajarea unor pepiniere și a unor culturi de <i>Pinus mugo</i>, în care să se poată valorifica economic calitățile medicinale ale speciei. Interdicție totală pentru tăieri, recoltarea lăstarilor, constituirea unor trasee turistice ocolitoare, cu interdicția campării în zone

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
			apropiate habitatului și instituirea unui sistem de amenzi semnificative în cazul delictelor.
4.	Pajiști alpine și boreale pe substrat silicios	6150	Se recomandă evitarea supra-pășunatului și menținerea unui pășunat tradițional, alături de practicarea unui turism ecologic. De asemenea trebuie evitată aplicarea măsurilor tehnologice, supraînsămânțare, pentru creșterea producției acestor tipuri de pajiști. Evitarea aplicării amendamentelor.
5.	Pajiști alpine și subalpine pe substrat calcaros	6170	Evitarea supra-pășunatului și practicarea unui turism ecologic.
6.	Pajiști montane cu <i>Nardus</i>, cu mare diversitate de specii, dezvoltate pe substraturi silicioase	6230	Continuarea unui pășunat tradițional, în compozesorat, care permite conservarea acestui tip de habitat. Se impune evitarea supra-pășunatului care determină degradarea și o scădere a bogăției specifice a acestor pajiști, dar și a tălirii, care determină înlocuirea lor cu alte tipuri de comunități vegetale. De asemenea, nu se recomandă aplicarea de amendamente pe bază de calciu, care pot duce la eliminarea speciei <i>Nardus stricta</i> .
7.	Comunități de lizieră higrofile cu ierburi înalte de la câmpie și din etajul montan până în cel alpin	6430	Interzicerea desecărilor, a tăierilor și a construirii de drumuri forestiere.
8.	Pajiști/Fânețe montane	6520	Evitarea supra-pășunatului care poate duce la degradarea lor determinând tranziția acestora înspre nardete. De asemenea, se recomandă cosirea acestora începând cu sfârșitul lunii iulie, când majoritatea speciilor componente au fructificat.
9.	Pajiști alpine și boreale pe	6510	Acest tip de habitat se întâlnește pe soluri ușor până la moderat fertilizate. Este foarte

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsurile de management propuse
	substrat silicios		bogat în specii, fiind răspândit de la șes până în etajul submontan (<i>Arrhenatherion</i>). Aceste pajiști folosite extensiv prezintă o biodiversitate foarte mare, fiind bogate în plante cu flori, care le dau un aspect viu, foarte colorat. Ele se cosesc abia după înflorirea majorității speciilor, ritmul de cosire fiind odată sau de două ori pe an. Habitatul are diferite subtipuri de la umede până la uscate. Are o largă răspândire în România. Evitarea supra-pășunatului și menținerea unui pășunat tradițional, în compozesorat, alături de practicarea unui turism ecologic. De asemenea trebuie evitată aplicarea măsurilor tehnologice, de aplicare a amendamentelor și supraînsămânțare, pentru creșterea a producției acestor tipuri de pajiști.
10.	Păduri de fag dacice (<i>Symphyto-Fagion</i>)	91V0	Acest tip de habitat grupează făgete edificate de <i>Fagus sylvatica</i> și păduri de amestec fag-brad, fag-brad-molid din etajul montan al Carpaților României, ai Ucrainei și Carpaților Serbiei de est, la sud de clisura Dunării, precum și din subcarpații și dealurile din vestul Ucrainei. Stratul arborilor este compus întotdeauna din fag (<i>Fagus sylvatica</i> ssp. <i>sylvatica</i>), însoțit uneori de molid (<i>Picea abies</i>), brad (<i>Abies alba</i>) și, diseminat, paltin de munte (<i>Acer pseudoplatanus</i>), ulm (<i>Ulmus glabra</i>), rareori frasin (<i>Fraxinus excelsior</i>). Stratul arbuștilor este slab dezvoltat, iar stratul ierbos poate fi format din exemplare ale florei de mull. Păstrarea statutului actual al ariilor protejate, inițierea unor proiecte prin intermediul cărora să se realizeze renaturarea sit-urilor, limitarea exploatărilor forestiere, pentru a contracara efectele generate de presiunea antropică ridicată. Inițierea unor proiecte prin intermediul

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsurile de management propuse
			cărora să se realizeze renaturarea siturilor, limitarea exploatărilor forestiere, pentru a contracara efectele generate de presiunea antropică ridicată.
11.	Păduri de fag de tip <i>Luzulo-Fagetum</i>	9110	Acest habitat de făgete pure sau amestecate cu brad și/sau molid se dezvoltă pe soluri acide, oligobazice, umede, superficiale, ± scheletice. În stratul ierbos apar frecvent <i>Luzula luzuloides</i>, <i>Polytrichum juniperinum</i> și, de multe ori, cu <i>Deschampsia flexuosa</i>, <i>Calamagrostis villosa</i>, <i>Vaccinium myrtillus</i>, <i>Hieracium rotundatum</i>. Acest tip de habitat se întâlnește în toți Carpații românești în etajul nemoral. Interzicerea tăierilor rase, pășunatului, completărilor cu molid a ochiurilor neregenerate, precum și controlul strict al unor activități turistice (campări, crearea de noi poteci). Interzicerea tăierilor rase, pășunatului, completărilor cu molid a ochiurilor neregenerate, precum și controlul strict al unor activități turistice (campări, crearea de noi poteci).
12.	Păduri de <i>Larix decidua</i> și/sau <i>Pinus cembra</i>	9420	Menținerea arborilor bătrâni. Evitarea defrișărilor.
13.	Păduri acidofile montane cu <i>Picea abies</i> (<i>Vaccinio-Piceetea</i>)	9410	Menținerea arborilor bătrâni. Păduri montane acidofile de <i>Picea excelsa</i> și de amestec (<i>Picea excelsa</i> - <i>Abies alba</i> - <i>Fagus sylvatica</i>) dezvoltate pe versanți cu diverse expoziții. Evitarea defrișărilor.
14.	Păduri aluviale cu <i>Alnus glutinosa</i> și <i>Fraxinus excelsior</i> (<i>Alno-Padion</i>, <i>Alnion</i>)	91E0	Amenințări: defrișări, pășunat, incendierea voluntară, turismul practicat intensiv, depozitarea gunoaielor, eutrofizarea comunităților riverane, invazia salcâmului și arțarului canadian, plantațiile de plop euramerican. Un management adecvat ar

Nr. crt.	Habitate de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
	<i>incanae, Salicion albae)</i>		trebui să aibă ca obiectiv menținerea regimului hidrologic natural. Interzicerea activităților de amenajare și aducțiune a apei potabile din astfel de habitate fragile și cu valoare conservativă ridicată. Se impun următoarele restricții: - interzicerea amplasării hidrocentralelor, balastierelor, corectările de torenți; - interzisă defrișarea; - interzisă captarea apei sau reducerea stratului de apă; - interzisă depozitarea de deșeuri; - interzis pășunatul excesiv și supra-târlirea; - interzisă introducerea de specii alohtone.
15.	Râuri alpine cu vegetație lignicolă cu <i>Myricaria germanica</i>	3230	Măsurile de conservare trebuie să urmărească menținerea într-o stare cât mai puțin modificată a acestui tip de habitat, cu interzicerea pășunatului sau a oricăror activități care ar putea influența dinamica naturală a apelor. Fiind o specie heliofilă, se poate interveni pentru menținerea acestui tip de vegetație cu <i>Myricaria germanica</i>, prin tăierea speciilor lemnoase de talie mai mare; se întârzie astfel dinamica naturală a vegetației, de instalare a pădurilor de luncă. Tufărișurile de <i>Myricaria germanica</i>, alături de sălcete, au un rol important în atenuarea vitezei de scurgere a apelor în timpul viiturilor. Cenozele instalate pe malurile râurilor și speciile pioniere <i>Myricaria germanica</i>, <i>Salix purpurea</i> și <i>Epilobium dodonaei</i> constituie un habitat caracteristic pentru două specii de păsări <i>Actitis hypoleucos</i> și <i>Charadrius dubius</i>. În arealul său de răspândire, <i>Myricaria germanica</i> constituie, de asemenea, unica sursă de hrană pentru anumite insecte fitofage cum sunt <i>Coniatus splendidus</i> și <i>Tuponia prasina</i>.
16.	Mlaștini active bombate/ridicate	7110*	Pentru conservarea acestui habitat este necesar să se interzică activitățile umane din

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
	în zona centrală		preajma siturilor cum ar fi defrișarea vegetației lemnoase, pășunatul sau realizarea unor canale de desecare.
17.	Vegetație pionieră alpină	7240*	Interzis pășunatul, evitarea tăierilor arborilor bătrâni și accesul turiștilor în afara traseelor turistice.
18.	Mlaștini de tranziție și turbării oscilante (vibrante)	7140	Măsurile de conservare pentru acest tip de habitat se limitează la excluderea pășunatului din zonă. Interzicerea activităților de amenajare și aducțiune a apei potabile din astfel de habitate fragile și cu valoare conservativă ridicată.
19.	Mlaștini alcaline	7230	Datorită prezenței acestor comunități în preajma pajiștilor colinare-montane, pentru conservarea lor trebuie oprit pășunatul și interzis drenajul terenului, pentru a se menține excesul de umiditate în zonă. Interzicerea activităților de amenajare și aducțiune a apei potabile din astfel de habitate fragile și cu valoare conservativă ridicată.
20.	Izvoare petrificate cu formare de tuf (Cratoneurion)	7220	Interzicerea activităților de amenajare și aducțiune a apei potabile din astfel de habitate fragile și cu valoare conservativă ridicată.
21.	Grohotiș stâncos al etajului montan (<i>Androsacetalia alpinae</i> și <i>Galeopsitalia ladani</i>)	8110	În particular, pentru acest tip de habitat, datorită prezenței sale pe versanți slab înclinați, amenințarea principală o constituie pășunatul și turismul necontrolat din zonele ușor accesibile. Realizarea unor pârtii de schi și infrastructura aferentă, pot afecta habitatul până la dispariție. Interzisă construirea pârtiilor de schi și a infrastructurii turistice, suprapășunatul, supratârlitul, accesul turiștilor în afara traseelor turistice.
22.	Grohotiș calcaros și de șisturi	8120	Habitat saxicol, uneori pionier, cu o acoperire slabă, dar cu un rol în începutul de înțelenire și fixare al grohotișurilor

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
	calcaroase ale etajelor montane până la cele alpine <i>(Thlaspietea rotundifolii)</i>		calcaroase mobile. În stratul ierbos, speciile caracteristice sunt strict adaptate grohotișurilor nefixate. Pe grohotișurile alcătuite din fragmente mai mărunte și cu acumulări de material organic, vegetația devine mai bogată prin apariția și a altor specii ierboase. În particular, pentru acest tip de habitat, datorită prezenței sale pe versanți înclinați dar și pe versanți cu pantă mare, amenințarea principală o constituie pășunatul și turismul necontrolat din zonele ușor accesibile, apoi, alpinismul din zonele mai inaccesibile. Realizarea unor pârtii de schi și infrastructura aferentă, pot afecta habitatul până la dispariție. Interzisă construirea pârtiilor de schi și a infrastructurii turistice, suprapășunatul, supratârlitul, accesul turiștilor în afara traseelor turistice.
23.	Pante stâncoase calcaroase cu vegetație chasmofitică	8210	Habitat sciafil sau heliofil fragmentat, prezent pe pereții stâncoși înclinați, cu stratul ierbos bogat în specii care definesc habitatul și îi conferă caracterul regional, specific Carpaților românești. Fitocenozele nu ocupă suprafețe întinse. Măsurile de conservare care trebuie luate în cazul acestui tip de habitat sunt cele generale de protecție a unui habitat Natura 2000. În particular, acest tip de habitat, datorită prezenței sale pe pereți stâncoși, uneori cu verticalitate mare, se autoconservă. Amenințarea principală o constituie alpinismul necontrolat. Interzicerea alpinismului și cățărătului.
24.	Peșteri închise vizitării publicului	8310	Măsurile de conservare sunt păstrarea secretului localizării peșterii, montarea de porți metalice, sau preluarea în custodie, acolo unde există și alte interese de conservare. Interzise derocări, depunerea de

Nr. crt.	Habitat de interes comunitar	Cod	Măsuri de management propuse
			deșeuri menajere, intrarea cu făclii aprinse și cu lumină caldă.
25	Pante stâncoase calcaroase cu vegetație chasmofitică	8210	În particular, acest tip de habitat, datorită prezenței sale pe pereți stâncoși, uneori cu verticalitate mare, se autoconservă. Amenințarea principală o constituie alpinismul necontrolat. Interzicerea alpinismului și cățărării.
26	Vegetație herbacee de pe malurile râurilor montane	3220	Se interzice: - decopertarea vegetației herbacee; - dezvoltarea infrastructurii de aducțiune și captare a apei, hidrocentrale, corectări de torenți; - introducerea speciilor de plante alohtone; - pășunatul și târlirea; - exploatarea materialului lemnos de-a lungul văilor; - depozitarea deșeurilor menajere.
27	Vegetație lemnoasă cu <i>Salix eleagnos</i> de-a lungul râurilor montane	3240	Se interzice: - decopertarea vegetației herbacee și îndepărtarea vegetației lemnoase; - dezvoltarea infrastructurii de aducțiune și captare a apei, hidrocentrale, corectări de torenți; - introducerea speciilor de plante alohtone; - pășunatul și târlirea; - exploatarea materialului lemnos de-a lungul văilor; - depozitarea deșeurilor menajere.

Bibliografie

- Coldea G., 1991: Prodrome des associations vegetales des Carpates du sud-est (Carpates Roumaines). Documents Phytosociologiques Camerino, 13: 317-359.
- Directiva Consiliului Europei 92/43 CEE referitoare la conservarea habitatelor naturale și a florei și faunei sălbatice adoptată la 21 mai 1992.
- Doniță N. et al., 1990: Tipuri de ecosisteme forestiere din România. *Ministerul Apelor, Păd. și Med. Înconj., Inst. De Cerc. și Amenajări Silvice*, București, 390 pagini.

4. Doniță N., Popescu A., Paucă-Comănescu M., Mihăilescu S., Biriș I.A., 2005: *Habitatele din România*. Edit. Tehnică Silvică, București, 500 p. (ISBN 973-96001-4-X).
5. Iușan C., 2011: Monografia Parcului Național Munții Rodnei, Editura Todesco, Cluj-Napoca, 65 pagini.
6. Sanda V., 2002: *Vademecum ceno-structural privind covorul vegetal din România*, Edit. Vergiliu București.
7. Stanciu Erika, Florescu Florentina, 2009: Ariile protejate din România – noțiuni introductive, Editura Green Steps Brașov.
8. www.mmediu.ro

Tăul Scărișoara din Munții Lăpușului (Munții Văratecului), România

Vasile Timur Chiș
Muzeograf Muzeul Maramureșan
Științele Naturii

CUVINTE CHEIE: România, Transilvania, Maramureș, Munții Lăpușului, Depresiunea Maramureșului, Tăul Scărișoara, floră

INTRODUCERE

Tăul Scărișoara (Tăul fără Fund) se află sub Vf. Scărișoara (1.218 m) din Munții Lăpușului (Munții Văratecului), pe teritoriul administrativ al localității Strâmtura, satul Glod, pe raza Ocolului Silvic Mara, unitatea de producție II, în unitatea amenajistică 96A.

Tăul Scărișoara (foto. 2,3,4) este o mlaștină oligotrofă care are un tău mic în centru, de 5 m lungime și 2,5 m lățime (foto.1). Tăul s-a format într-o depresiune formată în urma unei alunecări de teren acum stabilizată.

REZULTATE

Tăul are o suprafață de 0,8 ha, de formă ovală, având o lungime de 110 m și o lățime de 75 m. Tăul se află la o altitudine de 1.133 m, având următoarele coordonate GPS: N47 41 37,8 - E24 02 52,7.

Tăul Scărișoara se află pe teritoriul Sitului Natura 2000 Valea Izei - Dealul Solovan RO SCI 0264.

Zona cercetată este o mlaștină oligotrofă pe care se află o pădure de molizi (*Picea abies*), din care unii piperniciți, pe substrat turbos cu *Sphagnum* sp.

În data de 19.08.2014 am identificat următoarele specii de plante pe tinov și în lăg-ul tinovului:

Sphagnum sp. – mușchi de turbă
Lycopodium annotinum L. – brădișor
Athyrium filix-femina (L.) Roth – spinarea lupului
Crepis paludosa (L.) Moench – gălbenuș
Epilobium palustre L. – pufuliță
Homogone alpina (L.) Cass. – rotunjoară
Leucanthemum waldsteinii (Schultz Bip.) Pour (Carp. Și Jug. Centr.)
Luzula sylvatica (Hudson) Gaudin – horști
Lysimachia vulgaris L. – gălbioară
Molinia caerulea (L.) Moench – iarbă albastră
Oxalis acetosella L. – măcrișul iepurelui
Paris quadrifolia L. – dalac
Potentilla anserina L. – coada racului
Potentilla erecta (L.) Rausch – sclipeți
Salix silesiaca Wild. – iovă
Veratrum album L. – strigoaie

*Vaccinium myrtillus*L. - afin
Picea abies – molid
Streptopus amplexifolius (L.) DC.

MASURI DE PROTECȚIE ȘI CONCLUZII

În zona tinovului trebuie interzisă exploatarea rasă a parcelelor de păduri, deoarece ar putea determina uscarea parțială a stratului și scăderea numărului de specii de turbărie caracteristice.

Interzicerea tăierii arborilor de pe tinov, și declararea tăului ca zonă protejată în cadrul Sitului Natura 2000 Valea Izei - Dealul Solovan RO SCI 0264.

Conform ghidului practic pentru identificarea și managementul pădurilor ce cuprind ecosisteme forestiere rare, amenințate sau periclitate, habitatul identificat se încadrează la: tinoave și alte tipuri de turbării cu molid (de obicei pipernicit), în stare bună de conservare, cu numeroase specii caracteristice ecosistemelor de turbărie. Tinovul poate fi inclus în categoria PVRC 3 (păduri cu valoare ridicată de conservare) - ecosisteme rare sau amenințate:- A1.2. Păduri complexe, turbării cu molid *Picea abies* și mlaștini - Complex forests, groves of *Picea abies* and swamps.

Correspondență:

Habitat Natura 2000: 91D0* Turbării cu vegetație forestieră (Bog woodland) și 7110* Tinoave bombate active (Active raised bogs).

Habitat România: R4412 - Răriști sud-est carpatice de molid (*Picea abies*) și/sau pin silvestru (*Pinus sylvestris*) pe tinoave.

CLAS. PAL. HAB.: 44.A - Birch and conifer muir woods, 51.11 Bog hummocks, ridges and lawns.

EUNIS: G3.E6 - Păduri boreale de molid pe substrat turbă sau în tinoave - Boreal bog *Picea* woods.

Mulțumesc Doamnei Béres Marta pentru identificarea unor specii de plante.

Bibliografie:

Chiș Vasile Timur, 2007 - *Zone umede din Țara Maramureșului*, Sighetu Marmăției, România, p. 1-126

Nicolae Doniță, Aurel Popescu, Mihaela Paucă Comănescu, Simona Mihăilescu, Iovu Adrian Biriș, 2005 - *Habitatele din România*, editura Tehnică Silvică, București, pag. 1 - 496

Radu Grigore Vlad, Costel Bucur, Marius Turtică (coordonatori), 2013 - Ghid practic pentru identificarea și managementul pădurilor cu valoare ridicată de conservare, WWF, editura Green Steps, p 1-116

Radu GrigoreVlad (coordonator), 2014 - Ghid practic pentru identificarea și managementul pădurilor ce cuprind ecosisteme forestiere rare,

amenințate sau periclitate din regiunea Maramureș (România și Ucraina),
WWF, p 1-38



Foto 1



Foto 2



Foto 3



Foto 4

Date asupra populației de marmotă alpină
(*Marmota marmota*, Linnaeus, 1758)
din Parcul Național Munți Rodnei

Beatrix-Medea Brener*

RNP – Romsilva Administrația Parcului Natural Munții Maramureșului,
Vișeu de Sus, str. 22 decembrie nr. 20,
beatrice_medea@yahoo.com

Abstract

In 2011 was carried out the mapping and population size estimation of the Alpine marmot (*Marmota marmota*) in the Rodna Mountains National Park. There is a tendency for the dispersion of the colonies along the main chain of the Rodna Mountains (since 1974 from the initial 12 introduced individuals in Pietrosul Rodnei Scientific Reserve, now are 10 different colonies along the main chain of the Rodna Mountains). According to the compared results from 2009 and 2011, we found that is a decrease of the alpine marmot population size from Pietrosu Scientific Reserve. Despite this, the resident alpine marmot population present a slight increase in Rodna Mountains overall.

Rezumat

În anul 2011 s-a efectuat cartarea și estimarea efectivelor populației de marmote (*Marmota marmota*) din Parcul Național Munții Rodnei. Se constată o tendință de dispersie a coloniilor de-a lungul crestei principale a Munților Rodnei. Deși în căldarea glaciara lezer, comparativ cu evaluarea din anul 2009, -se constată o scădere a populației de marmote, în ansamblu se estimează o ușoară creștere a efectivelor din întregul Munților Rodnei.

Introducere

Populațiile (re)introduse fiind vulnerabile la schimbările climatice și la presiunea antropică, s-a simțit necesitatea de a cunoaște statutul real al populațiilor de marmotă alpină din Munții Rodnei.

În acest scop, în anul 2009 s-au inventariat galeriile deasupra lacului glaciara lezer (Szabo, 2010), și pe baza evaluării din anul 1974 s-a efectuat estimare mărimea populației de acolo (aprox. 47 indivizi). În 2011 întinzând pe toată suprafața Munților Rodnei, s-au continuat lucrările de cartarea și estimarea mărimii populațiilor.

Materiale și metode

În urma consultării bibliografice și culegerea în prealabil a informațiilor disponibile de la Administrația Parcului Național Munții Rodnei, s-a întocmit lista locațiilor cu habitat potențial pentru prezența marmotelor. S-au parcurs transecte (aprox. 100 x100 m) în fiecare locație cu potențial de prezență a

speciei și s-au notat informații precum: semnele ce confirmă prezența speciei studiate (săpături proaspete, vegetație călcată, mici poteci între intrări, prezența și distribuția excrementelor), nr. de intrări și statutul acestora (principal, de urgență, abandonat), abundența bolovănișului (%), statusul suprafeței (ocupat, abandonat, neocupat de către marmote), numărul de indivizi observați.

Rezultate și discuții

Din cele 18 locuri unde s-a semnalat existența marmotelor s-au confirmat 10.

Distribuția coloniilor de marmotă alpină

Familiiile identificate de *Marmota marmota* din Parcul Național Munții Rodnei sunt situate după cum urmează (de la vest la est): Zănoaga Iezerului, Căldarea Buhăescu, Curmătura Pietrosului, Șaua Puzdrelor, Vf. Laptelui Mare, Vf. Gărgălau, Vf. Omului, Vf. Ineu, Șaua Ineuț, Vf. Roșu.

S-au identificat 17 galerii în locurile cercetate, cele mai multe (6) aflându-se la Zănoaga Iezerului, loc în care acum 40 ani s-au eliberat 12 marmote aduse din Franța (Fig. 1.)

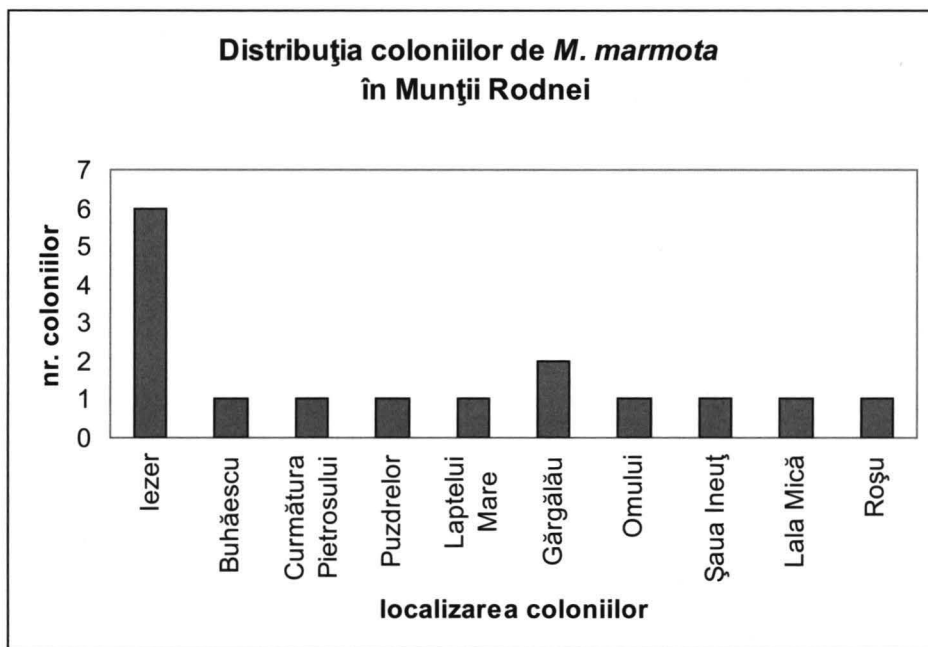


Fig. 1. Distribuția coloniilor de marmote în Parcul Național Munții Rodnei

Prin observație directă s-au numărat 51 indivizi de *Marmota marmota* din care 22 se află în Rezervația Științifică Pietrosul Mare iar a doua cea mai mare colonie este situată sub Vârful Gărgălau, unde s-au numărat 15 indivizi (Fig. 2.);

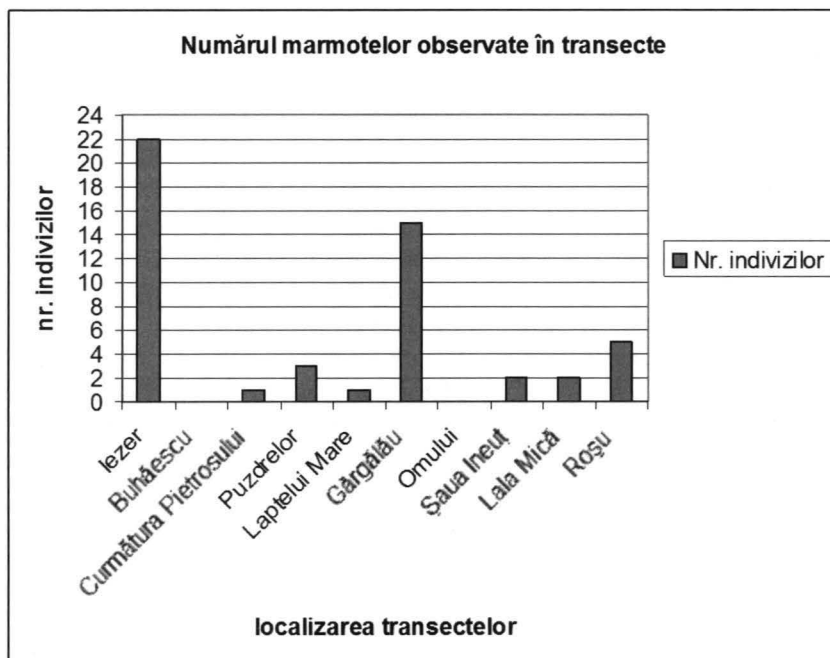


Fig. 2. Numărul de marmote observate în fiecare transect

Tendința de dispersie a populației de marmotă

În vara anului 2008, când s-au executat primele cercetări privind familia de marmote de sub Vârful Roșu (situat la sud-est de Vârful Ineuț), s-au observat 3 indivizi (doi adulți și un juvenil) ocupând o galerie cu 4 intrări, intrarea principală fiind chiar sub un bloc destul de mare de piatră (diametru aprox. 1,5 m). Zona este una mai puțin circulată de turiști fiind la următoarea curbă de nivel, sub traseul turistic marcată cu crucea albastră. În 2010 s-au observat 6 indivizi (3 adulți și 3 pui), de asemenea, s-au recunoscut intrările galeriei. Mai aproape de traseul turistic (cca 6-8 m de traseu), la 50 m nord-vest față de prima galerie s-au găsit două intrări noi, posibil o nouă galerie sau doar intrări cu funcție de refugiu.

În 2011, familia de sub Vârful Roșu s-a mai îmbogățit cu doi membrii, de data aceasta am observat 5 exemplare (3 adulți, 1 juvenil și 2 pui), iar presupusa nouă galerie „în construcție” s-a dezvoltat, la momentul actual având 3 intrări aproape unul de celălalt. S-au identificat încă două galerii, mai aproape de Rezervația Bila-Lala. Prima este situată pe versantul sudic sub Șaua Ineu, și constă în două intrări una lângă cealaltă. De asemenea, aici s-au observat doi indivizi de marmotă (juvenili). Cealaltă galerie, cu 3 intrări, se găsește pe versantul sud-estic spre Creasta Piciorul Pleșcuței, deasupra lacului Lala Mică, în interiorul Rezervației Bila-Lala. În acest loc s-au observat două marmote (adulți).

Din cele relatate mai sus putem confirma ipoteza cum că marmotele au o tendință de a ocupa noi teritorii din varii motive (indivizii au ajuns la

maturitatea sexuală, pentru posibilitatea reproducerii cu succes etc. (Arnold, 1990)).

Estimarea mărimii populației de marmotă alpină

Arhivele consultate până la ora actuală tratează sumar sau chiar deloc subiectul. Din această cauză savanții secolului XX au păreri diferite în legătură cu prezența - neprezența speciei în Carpații românești. Folosind datele din sursele bibliografice împreună cu rezultatele noilor cercetări putem estima dinamica populațională respectiv mărimea populației de marmote din Munții Rodnei. Considerând că într-o galerie sunt 6 indivizi (Almășan, 1981), putem estima că în cele 17 galerii cartate sunt maxim 96 de indivizi.

Totodată, având în vedere că toate locațiile menționate (18) de-a lungul anilor (Fig. 3.) au fost luate în considerare pentru estimarea mărimii populației de marmotă alpină din Munții Rodnei, am luat în calcul și celelalte posibile colonii.

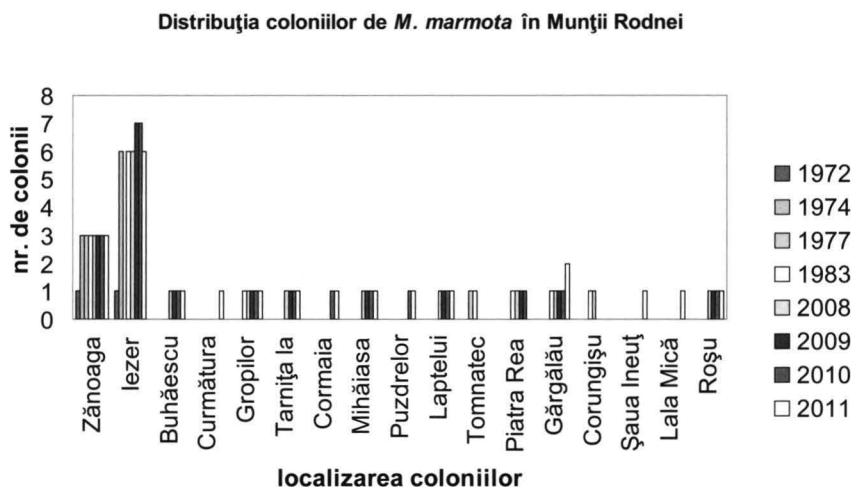


Fig. 3. Potențialele locații ale coloniilor de marmotă alpină din Munții Rodnei.

În locurile unde s-a menționat doar prezența marmotei s-a considerat a fi doar o singură colonie până la proba contrarie. Ex.: colonia de la Piatra Rea a fost menționată pentru prima dată în anul 1983 iar în anul 2011 s-a infirmat prezența coloniei.

Așadar, conform calculelor putem spune că sunt 136 de indivizi de marmotă alpină în cele 18 locații potențiale din aria studiată. Utilizând aceste date putem vedea o tendință de ușoară majorare a efectivelor de pe toată suprafața Munților Rodnei (Fig. 4.)

Dinamica efectivelor estimate de *M. marmota* în Munții Rodnei

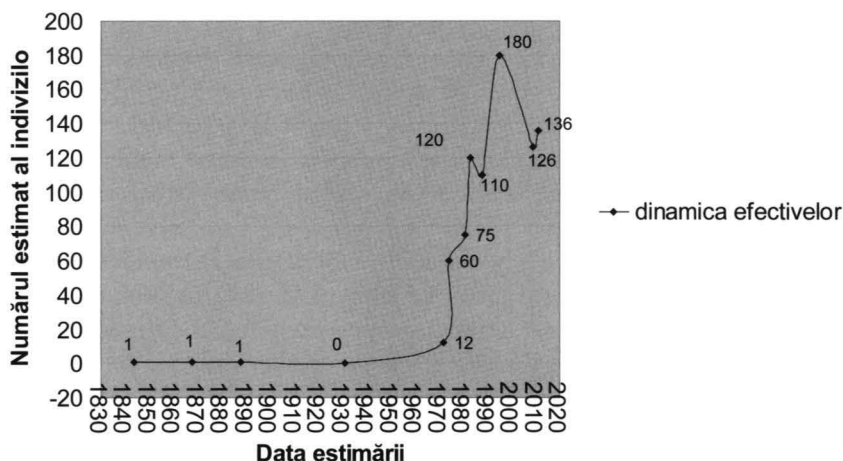


Fig. 4. Dinamica populațională conform literaturii și cercetărilor proprii

Având în vedere că figura de mai sus este una orientativă (estimarea efectivelor au fost efectuate cu varii metode), vom prezenta mai jos o estimare a dinamicii efectivelor minime și maxime din Zănoaga Iezerului utilizând datele din 2009. Din graficul de mai jos (Fig. 5.) se poate observa o scădere a efectivelor care se poate motiva cu identificarea unei galerii abandonate pe versantul nord-vestic al căldării.

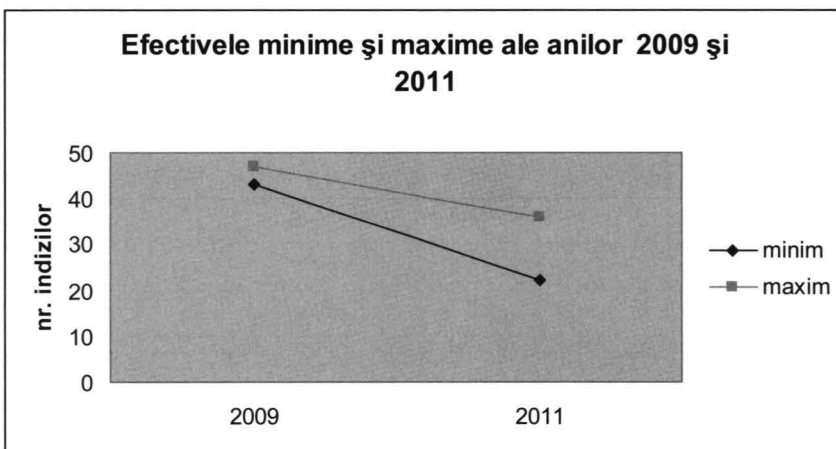


Fig. 5. Efectivele minime și maxime ale coloniilor de *Marmota marmota* din Zănoaga Iezerului în anii 2009 respectiv 2011.

Concluzii

1. Din cele 18 locuri potențiale s-au confirmat 10. La Piatra Rea, în urma cercetării zonei s-a infirmat prezența marmotelor.
2. Coloniile de *Marmota marmota* din Parcul Național Munții Rodnei sunt situate după cum urmează: Zănoaga Iezerului, zona Buhăescu, Curmătura Pietrosului, Șaua Puzdrelor, zona Vf. Laptelui Mare, Vf. Gărgălau, zona Vf. Omului, Șaua Ineuț, Lala Mică, Vf. Roșu.
3. S-au identificat 17 galerii în locurile cercetate, cele mai multe aflându-se la Zănoaga Iezerului, loc în care acum 40 ani s-au eliberat 12 marmote aduse din Franța.
4. Prin observație directă s-au numărat 51 indivizi de *Marmota marmota* din care 22 se află în Rezervația Științifică Pietrosul Mare iar a doua cea mai mare colonie este situată sub Vârful Gărgălau, unde s-au numărat 15 indivizi.
5. Marmotele prezintă o tendință de a ocupa și alte teritorii, conform datelor colectate începând din 2008.
6. Efectivele populaționale au tendința să crească comparativ cu anii precedenți studiilor ceea ce dovedește faptul că populația devine mai stabilă chiar dacă coloniile sunt la o distanțe variabile, după caz, una de cealaltă.

Bibliografie selectivă

1. Almășan, H., 1981: *Situația actuală a răspândirii marmotei în România*, în Vânătorul și Pescarul 6: 8-9;
2. Ardelean, G., Béreș, I., 2000: *Fauna de vertebrate a Maramureșului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, p.291
3. Armitage, K. B., 2000: *The evolution, ecology, and systematics of marmots*, Oecologia Montana, 9: 1 - 18;
4. Arnold, W., 1990: *The evolution of marmot society: Why disperse late?* Behav.Ecol.Sociobiol. 27: 229-237
5. Beres I., 1997: *Importanța rezervației Pietrosul Rodnei pentru zona cinegetică a Maramureșului*, Acta Cinegetica Romaniae, București, Ed. Aldus, pg. 46-51;
6. Borgo, A., 2003: *Habitat requirements of the Alpine marmot Marmota marmota in reintroduction areas of the Eastern Italian Alps. Formulation and validation of habitat suitability models*, Acta Theriologica 48 (4): 557-569
7. Călinescu, R., 1956: *Sciuridele din R.P.R., gen de viață, răspândire geografică și mijloace de combatere*, Ed. Științifi că, București
8. Nădișan I., Tătaru T., Gabor E., Mareș V., 1976: *Monumente ale naturii din Maramureș*, Edit. Sport-Turism, București;
9. Nădișan I., 2000: *Pietrosul Rodnei: Rezervație a Biosferei*, Editura Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare;
10. Nădișan, I., Chereches, D., 2002: *Monumentele Naturii din Maramureș*, Ed. Vasile Goldiș University Press

11. *Planul de Management al Parcului Național Munții Rodnei*, versiunea 2010;
12. Ramousse, R. & Le Berre, M. 1993: *Réflexions sur les procédures de transfert de la Marmotte Alpine*, IBEX J.M.E. 1:1-5
13. Sala, L., Sola, C., Spampinato, A. and Tongiorgi, P., 1992: *The marmot population of the Tuscan-Emilian Apennine ridge*, Proc. 1st Int. Symp. On Alpine Marmot and gen. *Marmota* (editori: Bassano, B., Durio, P., Gallo, U. and Macchi, E.), pp. 143-149. Torino;
14. Szabo, B.M., 2010: *Data on the distribution of Marmota marmota (Rodentia, Sciuridae) from the Rodna Mountains National Park (Eastern Carpatians, Romania)*, Transylv. Rev. Syst. Ecol. Res. 9: 205-210
15. Szabo, B.M., 2010: *Estimating population size of Marmota marmota in the Rodnei Mountains National Park, Romania*, Nymphaea Folia Naturae Bihariae, XXXVII: 187-194;
16. Witzuk, J.J., 2007: *Monitoring program and assessment of coyote predation for Olympic marmot*, Thesis for the degree of Master of Science in Wildlife Biology, College of Forestry and Conservation, The University of Montana Missoula, MT.

Experience of the Carpathian Biosphere Reserve in participative tourism management involving stakeholders

Victoria Gubko

Carpathian Biosphere Reserve
Krasne Pleso Str., 77, Rakhiv, Ukraine
victoria_gubko@i.ua

V. Gubko. Experience of the Carpathian Biosphere Reserve in participative tourism management involving stakeholders

Sustainable tourism and a more concrete direction – ecotourism – is exactly that instrument which, which can support integration of biodiversity protection into regional development. In order to have a positive impact on the regional development protected areas should first develop their own visitor management. Exactly that is why the Carpathian Biosphere Reserve has implemented an international project “Modern management concept for the Carpathian Biosphere Reserve” (Transcarpathia, Ukraine; including UA part of the UNESCO World Natural Heritage Property “Beech Primeval Forests of the Carpathians”). In order to improve cooperation with the stakeholders there were organized a series of workshops, which aim was to organize an active dialogue with the stakeholders.

The Carpathian Biosphere Reserve (CBR) is among the largest and most interesting protected areas of Ukraine, because its territory is guarded by a large number of natural objects, and great representation of this cultural and historical heritage. The value of its ecosystems is recognized at the international level - since 1993 CBR is a part of the World Network of UNESCO Biosphere Reserves. The Carpathian biosphere reserve has total area of 58 036 ha. It is composed of eight detached massifs. They are located on the territory of Rakhiv, Tiachiv, Khust and Vynohradov districts of Transcarpathian region at an altitude between 180 and 2061 m. a.s.l., which represented almost all landscape and biological diversity of the Ukrainian Carpathians.

Totally at CBR there has been launched a network of 18 ecotourism routes with a total length of over 200 km. All trails are equipped with the proper infrastructure: information about points of interest, sources of drinking water arranged along with places for bonfire, transitional bridges placed and so on.

The Carpathian Biosphere Reserve's team has created a number of tourist information centers. In 1997 we opened the first such center in the city of Rakhiv - "Museum of mountain ecology and history of nature management in the Ukrainian Carpathians." The following environmental-education centers were opened later: in Khust - "Museum narcissus", and in the village of Dilova - "The Centre of Europe", "The Carpathian Highlands" at the piedmont of the

Hoverla Mt. (the most high altitude visitor center and tourist shelter in Ukraine), and two more tourist information centers "Carpathian trout" (Dilove village) and the "Keverliv Information Center" (Yasinia village).

Today we very widely use practice of joint management - participative management - which means the involvement of stakeholders to manage the institution / territory and their participation in decision-making. Particularly, this approach is relevant in the management of protected areas, as in these areas many business interests cross on different levels: local, regional and national.

To identify the most important stakeholders or individual institutions we analyzed them by using a special technique: the database consists of actors potentially interested in the institution (ie, anyone who has a particular interest), and determined their role and relationship to the institution. It is necessary to determine the influence of each stakeholder (strong, weak, neutral) and attitude (positive, negative, neutral). According to these data, a plan of work with stakeholders should be elaborated.

As for PAs Ukraine, this practice is becoming increasingly important for the tourism management with each passing day, as usual constraints of nature protection leads to a conflict of interest.

Sustainable tourism and more specific direction - ecotourism - are these tools that can facilitate the integration of biodiversity conservation interests in regional development. Thus, ecotourism can be used as a way of achieving environmental objectives and sustainable development, thus strengthening the position of the protected area as a major player in the region of its location. In addition to roles in regional development, one of the benefits of protected areas is that they can be a stimulator of sustainable development, which in turn will contribute to achieving environmental goals.

To have a positive impact on regional development, protected areas must first develop a visitor management system. Only effective management of visitation, such as to satisfying the expectations of the visitor, well-equipped infrastructure and an effective monitoring system of positive and negative impacts of visitors to the area will provide an opportunity to create a protected area around itself a partnership for sustainable development of the region through sustainable tourism.

In Ukraine, where the economy is at an early stage of development and the country is highly diverse in nature, it is clear that economic development will play a greater and greater role in decision-making in the field of environment. Protected areas need to adapt their approach to regional development, offering opportunities to develop the surrounding area. Uncontrolled development of infrastructure and tourism, as well as abandoned mountain pastures and other traditional land uses, is a clear sign of the approach of globalization with its associated social and economic changes. The decline of state control in part led to inconsistent privatization of land and over-exploitation of land resources. In addition, the growing demand for resources, the forest, especially in the international market, enhances this tendency.

The new approach should not ignore the environmental targets (objects, which the institution aims to preserve), but just the opposite - to promote the

conservation of biodiversity. This method consists in the fact that environmental protection must be adapted to political and economic change and move from a purely regulatory approach that is effective in a centralized economy to a partnership that requires a market economy, seeking better opportunities for sustainable regional development. The partnership should involve public administration, local business and administration of the protected area. Protected areas should remain the guarantor of the preservation of nature in the area of its operations, and should contribute to sustainable development.

Therefore Carpathian Biosphere Reserve was implemented international project with financial support from the German government in cooperation with the University of Sustainable Development Eberswalde on "Fundamentals of modern concepts of management for CBR (Transcarpathia, Ukraine, part of the UNESCO World Heritage Site "Primeval Beech Forests of the Carpathians"). The main goal of the project was to support the CBR in the effective implementation of existing strategies and action plans of the Network of Biosphere Reserves and UNESCO World Heritage, and promote the development of its management according to stakeholders' initiatives such as the Carpathian Convention. This includes the development and implementation of strategies for the integration of stakeholders in decision-making processes and improving the perception of the CBR at the local level, improving protected area management, the strengthening of the role of CBR as an engine of sustainable development in the region, and to study the mutual exchange of knowledge and experience between administration of environmental institutions in Ukraine and Germany.

Open standards for the practice of environmental protection, methodological principles of adaptive environmental management, which includes involvement of stakeholders served as a reference point in a systematic and integrated process of the project. There have been a number of consultations and expert meetings and two workshops with stakeholders who contributed to the project team interaction with regional stakeholders and international experts to enhance stakeholders in decision-making regarding the Carpathian Biosphere Reserve.

Special attention requires management of recreational and tourist activities that are priority direction. Therefore, in the ecotourism project has been given special attention and collected a database that is the basis of preparation for the Advisory meetings and workshops with stakeholders.

Great importance was attached to the definition of stakeholders in ecotourism sector. Of course, stakeholders of tourism scope have a negative and a positive attitude towards environment protection in general and CBR in particular. Tourism as a sector is under development. The degree of influence of these activities depend on the number of tourists as well as the place and type of activity, and on how the management of tourism and the service sector with the principles of sustainable development. Some stakeholders and key activists of the tourism sector include the following groups:

- Private tourist business
- District and regional administrations, departments of tourism
- FORZA, Uzhgorod
- Transcarpathian Regional Center of Rural Tourism
- Rakhiv Agency agro-ecotourism
- The Activist Team in the village of Kostylyvka
- Tourists

As mentioned earlier, to establish cooperation with stakeholders and the project organized a series of seminars, the main purpose was to initiate and organize an active dialogue with stakeholders. Representatives of interested members of the tourism industry have been presented in full.

In addition to the definition and discussion within the open standards of modern direct threats and driving forces that affect one or more of the conservation objectives of CBR are also discussed other (cultural) values in the region, and scenarios made for possible developments regarding these values and environmental objectives.

Success and further positive results of the implementation of the said project was broad involvement of stakeholders. During a series of workshops with stakeholders were identified most valuable natural objects in terms of tourist attraction and economic importance to local communities.

According to local stakeholders, most important tourist attractions of CBR and its areas of activity are the following natural sites: meadows, the highest peaks of the Ukrainian Carpathians – the Hoverla Mt. - and the Carpathian highlands in general, forests and the Narcissus Valley. To the defined of objects an action plan for the conservation and sustainable use was elaborated, and also there were modeled possible developments in different circumstances and made recommendations for the management of the territory.

The result is collaboration in development of management strategies CBR, which also includes the sustainable development of ecotourism activities.

References:

1. *«Основи сучасної концепції менеджменту для Карпатського біосферного заповідника (Закарпаття, Україна; включно українську частину об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат»)»* - Звіт проекту – Еберсвальде, 2011
2. Blumer, A. 2008. Visitor management and sustainable tourism in the Carpathian and East Carpathian Biosphere Reserve in Ukraine. Sub-report of the project "Protection and Sustainable Use of Natural Resources in Ukraine Carpathians". World Wide Fund for Nature International – Danube-Carpathian Programme.
3. Brändli, U.-B.; Dowhanytsch, J. (Red.) 2003: Urwälder im Zentrum Europas. Ein Naturf ührer durch das Karpaten-Biosphärenreservat in der Ukraine. Birmensdorf, Eidgenössische Forschungsanstalt WSL; Rachiw, Karpaten-Biosphärenreservat. Bern, Stuttgart, Wien, Haupt. 192 Seiten.

4. Geyer, J., L. Schmidt, I. Kruglov, V. Gubko, P. C. Sandei and P. L. Ibisch. 2010a. Development, biodiversity conservation and global change in the Ukrainian Carpathians. Pages 83–96 in P. L. Ibisch, A. Vega and T. M. Herrmann, editors. Interdependence of biodiversity and development under global change. CBD Technical Series No 54. Secretariat of the Convention on Biological Diversity, Montreal.



ESEU –PERSONALITĂȚI – RECENZII - VARIA

A devenit un loc comun în discursurile etnologilor și folcloriștilor sintagma „Maramureșul – zonă de puternice tradiții ale culturii populare românești”.¹ Insistența cu care a fost construită această imagine a blocat, în mare măsură, aplecarea asupra cercetării dinamicii sociale, acreditând un construct teoretic cu o slabă relevanță empirică în spațiul actualității. În fond, etnografii și folcloriștii, dar și etnologii, totuși promotorii unui discurs mai actualist, au reconstituit din „memoria pasivă” a generațiilor vârstnice dar și din „vestigiile” de teren ale vechii arhitecturi țărănești, o imagine puternic deformată a ceea ce reprezintă actualmente Maramureșul ca realitate socială și culturală.² Maramureșul folcloriștilor și etnografilor nu mai este decât o reconstrucție teoretică pe baza unor elaborate culturale care și-au pierdut, în mare parte, actualitatea empirică. Dincolo de a minimaliza eforturile de reconstrucție teoretică a unei istorii culturale, deloc neglijabilă în conservarea unei identități localiste, dar și cu efecte care depășesc cadrele «istoriilor culturale locale», este totuși cazul să ne întrebăm ce mai este „tradițional”³ în

¹ Stereotipurile cultural-etnografice se mențin constante, chiar dacă zona Maramureșului cunoaște o amplă transformare, atât la nivelul arhitecturii, costumului sau folclorului, cât și la cel al mentalităților. Asemenea clișee pseudo-etnografice sunt prezente și pe abundentele site-uri dedicate Maramureșului, care circulă pe Internet. Iată, bunăoară, un exemplu: *«În ciuda vitregiilor, locuitorii acestor sate și-au păstrat vii tradițiile și folclorul. Astăzi puteți vizita aceste locuri și puteți admira stilul unic de viață al oamenilor de aici. În puține alte regiuni ale Europei s-a dezvoltat o cultură rurală atât de puternică»*. (<http://maramures.romaniaexplorer.com>)

² Este de reținut faptul că în Maramureș există o adevărată școală de etnografi și folcloriști de bună calitate. Aș aminti aici numai câțiva dintre cei mai cunoscuți: Chiș Ster, Dumitru Iuga, Janeta Ciocan, Pamfil Bîlțiu, Vasile Lătiș. Din păcate, materialul etnografic și folcloric adunat de-a lungul timpului nu reprezintă decât o «memorie» în mare parte pasivă și nu o realitate vie. Acest impresionant material etno-folcloric permite o reconstrucție paseistă a unei identități culturale, în prezent puternic destructurată.

³ V. Mihăilescu, *Dificila deconstrucție a sarmalei. Discurs despre tradiție*, în Cristina Papa, Giovanni Pizza, Filippo Zerilli, *Cercetarea antropologică în România. Perspective istorice și etnografice*, Ed. Clusium, 2004, p. 181-206. Deși titlul poate sugera o abordare neserioasă a unei teme minore, în fond este vorba despre un studiu extrem de profund privind construcțiile identitare de tip național, plecând de la un fapt etnografic în aparență banal: revendicarea paternității unui elaborat gastronomic-sarmau- mâncare cu o largă circulație balcanică. Acest pretext gastronomic oferă autorului prilejul construcției unei extrem de interesante teorii privind inventarea ideologico-culturală a «tradiției» în procesul genezei identității moderne de tip național. «Obiceiul», care are o importantă încărcătură localistă, poate deveni prin supradimensionare identitară, «tradiție», trans-localistă, așa cum s-a întâmplat cu multe obiceiuri din Maramureș, în

Maramureșul istoric și ce schimbări identitare, la nivelul elaboratelor culturale s-au produs în timp sau sunt pe cale să se producă?

Înainte de a încerca unele răspunsuri parțiale la această întrebare, de mare actualitate, este necesar să trasăm unele posibile dimensiuni a ceea ce am putea înțelege prin sintagma „Maramureșul tradițional”. Este de precizat faptul că termenul de „tradițional”, „tradiție” este ambiguu prin extensia vag conturată: el poate desemna realități sociale diferite, atât din perspectiva diacronică, cât și geografică; valoarea lui metodologică este relevantă numai din perspectiva distincției dintre satul țărănesc și satul post-țărănesc, „deșțărănit”, fază a ruralității actuale.⁴ Potrivit acestei distincții, înțelegem prin satul maramureșean tradițional, satul de tip țărănesc, a cărui istorie, în general tinde să se destructureze la începutul anilor 70 ai secolului al XX-lea. Cu inerentele reduccionisme specifice unui demers unificator, caracteristicile acestui tip de ruralitate care a generat o specificitate zonală, pot fi condensate în următoarele dimensiuni:

1. O intrare târzie în modernitate, determinată de condițiile de relief și de izolare față de restul țării. Această izolare a creat, în mentalul

perioada comunistă. Dăm numai câteva exemple: Hora de la Prislop, în fond numai una dintre zecile de nedei montane, întâlniri dintre locuitorii satelor de vale pe plaiul alpin, în zona stânelor, în perioada păstoritului montan, devine prin supradimensionare etno-folclorizantă, «Hora de la Prislop», manifestare neo-folclorică care și-a pierdut orice legătură cu păstoritul. «Tânjaua de la Hoteni» urmează același itinerariu ideologico-cultural, devenind în perioada comunistă dintr-un obicei local, răspândit în zonă, în perioada satului țărănesc, un instrument ideologizant de cultivare abstractă a virtuților «muncii țărănești», într-o zonă cu o puternică mobilitate ocupațională și de vădită deconstrucție simbolică a muncilor agricole. Este de amintit apoi faptul că termenul de «tradiție» este extrem de volatil ca relevanță empirică, în fond etnografii și folcloriștii nerealizând legătura dintre un elaborat cultural și agenții sociali reali, generează o mixtură culturalistă în care fiecare, potrivit propriei rețete metodologice, introduce ingrediente culturale fără nici un determinism specific, de tip istorico-contextualist.

⁴ Deși mulți sociologi români vorbesc după 1989 despre „rețărănizarea agriculturii”, în condițiile revenirii la mica proprietate parcelară, credem că un asemenea indicator nu este suficient pentru a vorbi despre o scurtcircuitare a istoriei în sensul rețărănizării ei, la nivelul ruralului. În perioada târzie, post-comunistă, categoriile rurale care folosesc agricultura ca mijloc complementar de subzistență și chiar de venituri sunt extrem de diverse, dar nețărănești, poate cu rare excepții. Pentru cele mai multe categorii rurale (pensionari, muncitori industriali, funcționari și chiar profesori), acolo unde se mai practică, agricultura este o sursă suplimentară de consumuri și ocazional, de venituri complementare celor obținute din activități neagricole. Această constatare, valabilă și în primii ani post-comuniști și-a întărit valabilitatea pe măsura trecerii timpului; în prezent se constată ca și în Franța (în deceniul șapte), apariția unui neo-rural, nu numai «deșțărănit», dar și din ce în ce mai mult, neagricol, datorită faptului că un număr din ce în ce mai redus de persoane sunt implicate în activitățile de cultivare a pământului. Vezi în acest sens Nicole Mathieu, *La notion de rural et les rapports ville campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197/1990, *Etudes rurales*, H. Mendras, *La fin des paysans*, Ed. Babel, Paris, 1991, Gh. Șișeștean, *Criza lumilor țărănești*, Analele Universității din Oradea, seria filosofie-sociologie, Oradea, 1996

colectiv, o puternică construcție identitară, atât la nivel zonal, cât și la nivel local, comunitar. Chiar și în perioada Imperiului Habsburgic și mai apoi Austro-Ungar, zona se găsea la periferia rutelor modernității și cu toate eforturile de modernizare întreprinse de autoritățile austriece, zona și-a păstrat preponderența specificului economiei de subzistență, cu o slabă deschidere spre economia de piață. După 1918 Maramureșul s-a găsit relativ izolat față de restul țării. Singura legătură feroviară se făcea de la Sighetul Marmației prin fosta Cehoslovacie, iar apoi prin Halmeu și Satu Mare. Cordonul montan, greu accesibil, care-l separa de restul României a menținut o structură țărănească extrem de puternic legată de o agricultură de subzistență, caracteristică satului carpatic de tip agro-pastoral. Această specificitate s-a menținut o perioadă, cu variații locale și în perioada comunistă. Chiar dacă condițiile de relief nu erau specifice colectivizării, în unele localități acest fenomen s-a produs, ducând la spargerea autarhiilor locale și la fenomenul de destructurare a vechii țărâni. Pe de altă parte, dezvoltarea «socialistă» a marilor exploatare minere din estul depresiei (Borșa) și în proximitatea ei sudică (bazinul Băii Mari) a produs alte marcante transformări ale structurilor sociale. Este de remarcat faptul că până undeva pe la mijlocul anilor '60 în zonă a existat o puternică ruptură mentală și ocupațională între urban și rural. Practic, urbanul minieresc al zonei nu a reprezentat un punct de atracție pentru populația țărănească românească. A lucra în «băi», adică în mină, reprezenta un semn ocupațional-identitar desconsiderat în lumea țărănească a Maramureșului. «Cei care nu văd soarele», erau priviți cu ironică detașare, ca niște oameni de o categorie inferioară celei țărănești. De aceea, chiar dacă și până în anii 60, centrele miniere au funcționat în apropierea lumii țărănești, practic ele nu au reprezentat un pol de atracție pentru această populație, puternic atașată de pământ și activitățile agricole. Lume urbană a mineritului, înființată de austrieci încă din a doua parte a secolului al XVIII-lea cuprindea categorii etnice extrem de diverse (austrieci, slovaci, maghiari, cehi), aduse din diferite părți ale imperiului, pentru a exploata bogatele zăcămintele neferoase ale regiunii. Ea era definită de populația rurală românească a zonei prin termenul generic de «unguri», care nu era o marcă etnică ci, mai degrabă una rezidențial ocupațională, un semn unificator identitar: apartenența la urbanul minieresc. Legăturile dintre cele două lumi au fost extrem de restrânse, chiar dacă distanțele fizice erau mici, cele social-mentale erau foarte mari și singurele momente de contact efectiv erau cele ocazionale legate de piețele săptămânale urbane, când mai ales femeile aduceau surplusul de produse ale gospodăriei țărănești, pentru vânzare sau cele prilejuite de cumpărarea unor produse necesare economiei și gospodăriei rurale, din magazinele urbane. După colectivizarea agriculturii aceste percepții dihotomice ale raportului urban-rural, se schimbă. Noile condiții social-economice legate de precaritatea resurselor din gospodăria rurală fac ca generațiile tinere să intre în câmpul practicilor economice de tip urban, în special prin angajarea în sectorul miner, aflat în plină expansiune la sfârșitul anilor 60, generator al unui mare număr de locuri de muncă dar și de venituri substanțiale. Odată produsă spărtura economico-socială

în lumea țărănească, ea se va lărgi treptat și va afecta, variabil, și puținele localități rurale necolectivizate ale zonei.⁵ A apărut astfel o nouă categorie socială a muncitorilor-agricultori, categorie hibrid, purtătoare a schimbării sociale și factor de ștergere treptată a particularismelor zonale, de multe ori chiar particularisme comunitare. Acești muncitori-agricultori vor fi purtătorii unor noi relații sociale, nețărănești, fragmentate prin pendularea între două lumi, cea țărănească, în curs de disoluție și cea industrială, mai performantă din perspectiva eficienței cotidiene a veniturilor. Ei sunt agenți ai inovației sociale și aduc noi sisteme de valorizare generând noi competiții locale, în care factorul tradiție este tot mai ignorat. Fragmentarea relațiilor sociale și pendularea între două lumi generează o creștere a individualismului social și o distrucție a solidarității colective, specifice satului tradițional, mai puțin axat pe dimensiunea competitivității. Gospodăria tinde să devină unitatea socială referențială în detrimentul colectivității locale și ea este principala formă de capitalizare și raționalizare a acțiunii sociale în scopul unei eficiente plasări în economia socială de status.⁶ Pe de altă parte, apariția în perioada comunistă a

⁵ Este de remarcat faptul că antrenarea populației țărănești în activitățile urbane legate de industria minieră a generat două situații: pentru cei aflați în apropierea bazinelor minere soluția cea mai uzitată a fost navetismul (care câteodată a fost preferat și de muncitori care își aveau localitățile de rezidență chiar la peste 50 de kilometri sau mai mult de mină, pentru a beneficia de avantajul de resurse industrial-agrare), iar pentru un număr important de persoane cu vechiul domiciliu la mari distanțe de zona minieră, cea de-a doua alternativă a fost stabilirea în orașele minierești, care își sporesc semnificativ volumul demografic, dar capătă și configurații spațiale extrem de interesante. Bunăoară, în vechi orașe minierești, cum sunt Căvnicul și Baia Sprie, spațiul urban este puternic delimitat în două zone pregnant individualizate: orașul vechi (așa zis «unguresc», cu vechea populație eterogenă etnic, adusă de austrieci din alte părți, încă din secolele anterioare și locuind în vechile căsuțe de mineri, cu acoperișul în două ape, care le individualizează în raport cu locuința țărănească românească, în patru ape) și zona nouă a orașului, «cartierul românesc», constituit din tipicele blocuri de locuințe ale perioadei comuniste. Dincolo de colaborarea în spațiul activităților miniere, între cele două zone urbane a fost o permanentă rivalitate și stare de animozitate, fenomene legate de accesul în general diferențiat la funcții de decizie, mai ales la funcții superioare, în care cei din zona nouă, «românii», erau avantajați în raport cu «ungurii» din zona veche. Pe de altă parte, aceștia din urmă erau invidiați pentru faptul că stăteau «la casă» și dispuneau de mici bucăți de pământ în jurul acesteia, folosite atât pentru mici culturi agricole, grădinărit, extrem de importante în perioada comunistă și spațiu verde. În perioada actuală, în care activitatea minieră a încetat, zona nouă a devenit spațiul unei mai intense pauperizări, o parte din populație părăsind aceste localități, fie întorcându-se în vechile localități de origine, fie plecând la muncă în străinătate. Locuitorii din zona veche caută în noile contexte de dezvoltare turistică (în special în Căvnic, prin părțile de schi, nou înființate) să construiască pensiuni turistice, prin modernizarea locuințelor, supradimensionarea lor sau chiar construirea în întregime a uneia noi. Evident, numai cei cu un anumit potențial economic pot dezvolta asemenea strategii, restul au fost și ei implicați în migrația internațională sau în mici activități salariale locale, ca cei din «orașul nou».

⁶ Antropologul american D. Kideckel, în lucrarea *Colectivism și singurătate în satele românești*, Ed. Polirom, 2006, remarca pe Țara Făgărașului această puternică centrare a

muncitorilor agricoli și forestieri sezonieri, care se deplasau în diverse zone din România, unii dintre ei stabilindu-se definitiv acolo (mai ales în Banat și Dobrogea) a reprezentat un alt factor al estompării identităților locale și intrării în fluxurile schimbării sociale. Din această perioadă a începutului anilor 70 (când țărănimea locală intră puternic în structurile economice moderne, extracomunitare) datează începuturile generalizării inovațiilor culturale, care vor șterge treptat caracteristicile identitare ale satului tradițional, țărănesc. După 1989 și mai ales după deschiderea frontierelor UE, zona va fi confruntată cu o puternică migrație internațională, în special spre Italia și Spania. Din ancheta realizată de noi în vara anului 2008, pe un eșantion reprezentativ la nivelul întregului Maramureș istoric, rezultă că 27% din populația investigată a fost la muncă în străinătate, pentru cel puțin trei luni. În cazul bărbaților, procentul acestora este de 32,2%, iar 15,3% au lucrat mai mulți ani în străinătate, dar s-au întors în țară definitiv sau temporar. Desigur, procentul celor care au lucrat sau lucrează în străinătate este mult mai mare; din lipsă de date nu putem preciza numărul celor care lucrează efectiv și în prezent în străinătate, însă din observațiile de teren putem constata că aproape în fiecare gospodărie din Maramureș există cel puțin o persoană plecată. Tot din aceeași cercetare rezultă că persoanele care au lucrat sau mai lucrează în străinătate reprezintă principalii agenți ai schimbării: ei generează o nouă mentalitate cu importante dimensiuni mercantiliste, aduc obiceiuri noi (62,2% dintre persoanele din eșantion consideră că noile obiceiuri rurale sunt aduse de cei care au lucrat sau lucrează

agenților rurali pe gospodărie, cultivând ceea ce am putea numi «strategia acțiunilor evantai», în sensul că regimul statal acumulaționist al perioadei comuniste a generat la nivelul răspunsurilor cotidiene strategii de adaptare cât mai eficiente la imperativele etatiste, printr-o reconstrucție modernă de statusuri, bazată pe diversificarea acestora, generând astfel acces la cât mai multe resurse. Munca industrială putea fi generatoarea unor venituri mai mari, dar și a intrării într-un nou sistem interrelațional, în timp ce ocupațiile agricole complementare, rezervate de obicei femeilor și bătrânilor erau generatoare de resurse locale, dar și de menținere a capitalului social de factură informal-locală. Această strategie-evantai a produs redimensionarea gospodăriei rurale, care va deveni o gospodărie pe trei generații, spre deosebire de gospodăria tipică țărănească, care era bi-generațională. Și în Maramureș remarcăm același fenomen, de supradimensionare a gospodăriei rurale față de modelul țărănesc. «Bucătăria de vară» nu este numai expresia protejării spațiului casei propriu-zise, ca element de prestigiu, emblematic, ci și efectul supradimensionării gospodăriei, în care bătrânii, cu rolul lor preponderent agricol, locuiesc efectiv în această inovație a habitatului care este «bucătăria de vară». În perioada post-comunistă, fenomenul de supradimensionare a gospodăriei, în raport cu modelul țărănesc se menține, ca urmare a migrației internaționale. În noile cadre sociale pământul nu se mai partajează, se menține compact, în timp ce pentru copiii plecați la muncă în străinătate se construiesc noi case în apropierea celei paternale, prin asemenea aglutinări ale gospodăriei crescând enorm volumul ei, chiar în raport cu perioada comunistă, chiar dacă noile case rămân nelocuite. Noua logică comunistă a supradimensionării simbolico-economice a gospodăriei se menține și în perioada post-comunistă, chiar dacă efectele ei târzii sunt ineficiente, din perspectiva construcției socialității, printr-o familie extinsă, care nu se mai reconstituie funcțional, aproape niciodată.

în străinătate), produc noi curente de modă comunitară în construcția de locuințe, schimbând profund vechea arhitectură, folosind noi materiale de construcție, culori, amenajarea spațiului (67,4% dintre respondenți consideră noua modă rurală a construirii ca fiind adusă de cei plecați și difuzată apoi la scară comunitară). În plus, în aceste comunități se crează profunde clivaje sociale între cei care au lucrat sau lucrează în străinătate și cei care au rămas acasă, apărând puternice incompatibilități la nivelul mentalităților, atitudini de dispreț, conferite de puterea banului, față de cei rămași (33,2% dintre participanții la cercetare sesizând această ruptură socială ca fiind importantă). De altfel, mutații importante s-au produs și în privința criteriilor de construcție de status social. În societatea țărănească construcția de status era puternic mediată de suprafața pământului deținut în proprietate; în prezent alte criterii condiționează construcția de status în mai mare măsură decât mărimea suprafețelor de pământ. Aceste criterii sunt efectul intrării profunde în câmpul practicilor economiei de piață, generând comportamente și mentalități de tip consumist. Astfel, în ierarhia criteriilor construcției de status, pe primul loc se află mărimea salariilor (veniturilor) (85,8%), care mediază posibilitatea de a avea o casă mare (valorizată nu atât prin prisma utilitaristă intrinsecă, cât mai ales ca factor de prestigiu social) (82,7%), dotările moderne (81,8%) și abia pe ultimul loc este apreciat pământul ca fiind un asemenea factor (74,5%) .

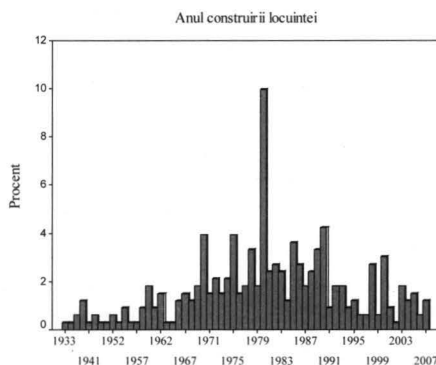
2. Semnele schimbării se vor manifesta în toate dimensiunile vieții sociale. Vechea cultură țărănească va fi treptat repudiată de generațiile tinere și va deveni, în mare măsură, un vestigiu etnologic, uneori reactualizat în formele festivist-folclorizante, atât în perioada comunistă cât și în post-comunism, cum e cazul bunăoară cu Tânjaua de la Hoteni sau așa zisa Horă de la Prislop. Aceste reactualizări, de multe ori extrem de sofisticate, generatoare de neo-folclor nu mai reproduc vechile funcții ale culturii țărănești, de explicitare a valorilor religioase, ca experiență trăită, de socializare comunitară, control social. Ele sunt expresia unor realități rupte în articularea lor; pe de o parte o masă de spectatori "moderni", cu o funcție pasivă, iar pe de altă parte, un grup de "actori" care încearcă, uneori în forme supradimensionate, să joace vechi roluri sociale. În bună măsură, "tradiția" devine o formă de spectacol fără nicio legătură cu realitatea cotidiană. De altfel, Maramureșul istoric este una dintre zonele României cu ponderile cele mai mari ale suprafețelor arabile necultivate, iar anchetele de opinie pun în evidență schimbarea sistemelor de valorizare socială: pământul nu mai este considerat o sursă de prestigiu social, iar cultivarea este redusă, atât datorită noilor mentalități comunitare bazate pe calcularea eficienței, cât și lipsei efective de forță de muncă. În asemenea condiții, menținerea unei culturi rurale bazată pe valorizarea agriculturii, a muncii agricole, este practic imposibilă, iar "reconstrucția" cu funcție identitară a unor obiceiuri de tip agraro-pastoral, în forme folclorizante supradimensionate nu este decât expresia acestei profunde rupturi între realitatea cotidiană și prelungirea artificială târzie a unor elaborate folclorice revitalizate pe dimensiunea spectaculară, în noile cadre sociale.

3. Zonă extrem de bogată în păduri, Maramureșul a aparținut zonei carpatice cu o arhitectură țărănească bazată pe o știință profundă a prelucrării

lemnului, folosit ca principală materie primă atât la construirea pereților, cât și la acoperirea locuințelor și confecționarea obiectelor de uz gospodăresc. Satul maramureșean era un muzeu viu, în aer liber, al caselor și acareturilor din lemn, această specificitate prelungindu-se în timp, mai mult decât în alte zone ale României. De altfel, etnografii au cultivat cu insistență acest clișeu al « tradiției arhitecturii populare a lemnului » în Maramureșul istoric, generând, iarăși, o imagine ruptă de realitate despre satul maramureșean al caselor și porților de lemn. Acest sat este în mare parte actualmente dispărut, fără ca noii agenți sociali rurali să gândească experiențele lor constructive în logica păstrării tradiției lemnului și a continuității folosirii vechilor tehnici și materiale. Satul maramureșean actual se înfățișează ca un mozaic arhitectural eclectic, în care alături de case vechi din lemn și acestea în curs de demolare se regăsesc masiv locuințele din cărămidă, acoperite cu azbociment, construite în ultimele decenii și de construcțiile ridicate în ultimii ani de cei plecați la muncă în străinătate, strident colorate, folosind din abundență plasticul și inoxul, în totală disonanță cu tradiția arhitectonică a zonei. Dincolo de această realitate empirică, este evident că în structurile socialului s-au produs importante schimbări de mentalitate; o populație intrată brusc în modernitate, fără educația și știința respectului față de propria identitate, va prelua fără un discernământ structurat pe cadrele identitare, modele străine, care prin contagiune devin mode sociale, fiind repudiate vechile modele. Șindrila este considerată anacronică, peretele exterior din lemn netencuit, inestetic, iar gardul din lemn un semn al sărăciei. Această schimbare a mentalităților constructive nu este un produs al perioadei post-comuniste.⁷ În această ultimă perioadă explozia arhitecturii de import a

⁷ Din punct de vedere statistic, intrarea în logica transformismelor constructive, prin renunțarea la folosirea aproape exclusivă a lemnului se produce, potrivit datelor de teren, în jurul anilor 70. Aceasta însă nu înseamnă că inovații ale tehnologiei construirii nu s-au produs în permanență și până la această dată, însă ele sunt inovații minore, de structură, detalii coloristice, tehnici ale lemnului. Noua «revoluție» constructivă înseamnă renunțarea brutală și devalorizantă la lemn și predominanța modelelor ex-localiste în detrimentul celor localiste. O atare situație este surprinsă și de Marinella Lörinczi, în studiul intitulat *Crucile pictate de la Săpânța*, apărut în lucrarea deja citată, *Cercetarea antropologică din România* (p. 121-160), îngrijită de antropologii italieni. «Inovațiile privitoare la structura cimitirelor ...arată la locuitorii satelor o tendință evidentă de a inova considerabil, începând cu perioada post-belică, atât stilul de îmbrăcăminte, cât și stilul locuințelor» (p. 123). Este de remarcat faptul că satul receptează în permanență inovații, care nu pot fi ancorate temporal numai în perioada post-belică, multe au o istorie mai veche. Prin stereotipie culturală, reprodușă pe lungi secvențe istorice, inovațiile ajung tradiție și devin astfel un loc comun al specificității locale, fără a mai fi pusă în discuție sursa lor genetică. Numai inovațiile recente, păstrate în memoria comunitară sunt mai ușor de identificat pe teren. Marinella Lörinczi va proceda la o interesantă narațiune de istorie a mentalităților, privind inovațiile culturale care au avut ca finalitate acest controversat produs cultural care este «cimitirul vesel» de la Săpânța. Ea va aduce în discuție două inovații culturale, care, sincronic, vor genera, în contexte locale, acest ciudat cimitir. Este vorba de o nouă modă socială ce se va impune în lumea satelor încă undeva începând din zorii secolului al XX-lea: folosirea socialmente reprezentativă a culorii albastre a unui colorant industrial, pentru zugravirea

supradimensionat fenomenul apărut tot undeva pe la începutul anilor 70, fără ca autoritățile să întreprindă măsuri de tipul genezei unei neotradii bazate pe specificul local al prelucrării lemnului. De altfel, ancheta de teren pune în evidență această explozie constructivă petrecută după anul 1970:



Potrivit anchetei de teren, numai 17% dintre locuințe sunt construite înainte de 1970, adică aparțin perioadei pe care am definit-o ca fiind cea a satului de tip țărănesc, tradițional. Dintre acestea, 3,2% din totalul locuințelor existente sunt construite în prima jumătate a secolului al XX-lea, până în 1944. Desigur, există variabilități locale, sunt sate și zone de sate în care fondul vechi e mai bogat, în altele inovația arhitectonică mai accentuată, dar oricum, la nivelul întregului Maramureș istoric fondul cu adevărat vechi de locuințe, care ar putea fi obiectul unei acțiuni de conservare, este foarte redus și infirmă imaginea promovată de etnografi sau de agențiile turistice privind Maramureșul „păstrător al tradițiilor lemnului și artei populare românești”. De altfel, locuințele construite după 2000 reprezintă 9,9% din totalul locuințelor, deci una din 10 locuințe este construită în ultimii opt ani, ceea ce indică amploarea fenomenului construirii, explozia arhitectonică din zonă, ruptă de specificul local al tradiției lemnului.

Examinarea folosirii materialelor de construcție aduce noi informații privind fenomenele de mutație arhitecturală. Casa maramureșeană avea pereții din bârne masive, prinse la colțuri între ele prin „chetori”. În forma mai veche, din ce în ce mai rar de găsit pe teren, bârnele erau rotunde, rezultând acele „chetori” atât de tipice pentru zona carpatică, numite „chetori rotunde”. În

locuințelor aproape în întreaga Transilvanie («mieruiul») și dislocarea culturală, prin biserica greco-catolică a bocetelor pentru mort, de evidentă factură arhaică, care au fost înlocuite de «versurile la mort, ale mortului», create de versificatori locali și având o vădită tentă creștin-moralizatoare. Din întâlnirea celor două noi mode rurale, prin meșterul Stan Pătraș, care la început propune timid inovația sa, va rezulta crucea pictată în albastru de ulei industrial pe care sunt scrise scurte versuri despre viața celui decedat. Succesul inovației va determina amplificarea ei și transformarea «cimitirului vesel» într-o instanță turistică (ce va genera strategii comunitare adecvate de exploatare a succesului), aproape de neevitat în itinerariile turistice rurale românești.

gospodăriile mai bogate sau la biserici, bârnele erau fasonate manual, cu barda, din material lemnos masiv, rezultând bârne cu o formă paralelipipedică, încheiate între ele printr-o mare varietate de „chetori”, dintre care cele mai răspândite sunt cele „în coadă de rândunică”. În formele mai târzii, bârnele sunt prelucrate mecanic, construcții cu un asemenea perete fiind încă relativ bine reprezentate pe teren. Oricum, ca și biserica, casa maramureșeană avea pereții exteriori din lemn masiv, netencuit și era acoperită cu șindrilă din brad.

Ancheta de teren relevă profunde mutații în construcția pereților. Dintre casele actuale numai 21,6% mai au pereții din lemn netencuit, restul sunt fie cu lemn tencuit (31,8%) și zugrăvite, fie mai ales cu pereții din cărămidă (46,6%) și zugrăvite. Deci practic în ultimele decenii lemnul a fost treptat înlocuit de cărămidă. Această tendință continuă și actualmente; în opțiunea privind materialele pentru o viitoare casă, cărămida ocupă primul loc cu un procent de 67,6%, în timp ce exteriorul de lemn netencuit scade ca opțiune la 18,8%, deci este de așteptat ca ponderea lemnului în construcție să scadă în următorii ani și ultimele case de lemn, construite după tradiția locală, să dispară.

Materialul de construcție a pereților

	Frecvența	Procent
lemn cu exterior netencuit	76	21.6
lemn cu exterior tencuit	112	31.8
cărămidă,tencuită și zugrăvită	164	46.6
Total	352	100.0

Dacă ați construi o altă locuință, din ce material ați confecționa pereții?

	Frecvența	Procent
din lemn cu exterior netencuit	66	18.8
din lemn cu exterior tencuit	48	13.6
din cărămidă tencuită și vopsită	238	67.6
Total	352	100.0

În privința culorilor folosite pentru vopsirea în exterior a locuinței și în acest caz se pot sesiza schimbări majore în gusturile cotidiene. De altfel, această tendință de folosire a unor culori stridente (albastrul intens, roșul, verdele închis, portocaliul) se manifestă încă din anii 70-80 în zugrăvirea în interior a locuințelor și în decorațiile interioare, în special în cazul ștergărilor de pus la icoane. În prezent fenomenul s-a deplasat la exteriorul locuinței și continuă în proporții de masă. 55% dintre cei intervievați ar dori să-și vopsească exteriorul locuinței în culori stridente (roșu, albastru, verde, mov, portocaliu, galben,

cărămiziu); portocaliul este culoarea cea mai preferată, 12,2% dintre subiecți dorind această culoare pentru exterior. Lemnul natural netencuit este preferat de numai 18,8%, iar albul de 13,6%. Dincolo de aceste aspecte, pur statistice, este important de văzut ce s-a întâmplat în structurile intime psiho-sociologice ale agenților sociali reali ce și-au schimbat logica construirii și decorării într-o perioadă relativ scurtă de timp, dar extrem de reprezentativă în ceea ce privește procese de o accelerată dinamică socială.

În acest sens, observațiile lui D. Kideckel⁸ sunt extrem de importante și au relevanță și pentru Maramureșul istoric, iar noi nu vom face decât să prelungim aceste observații și logica internă a acțiunii sociale până în faze târzii de evoluție, nesurprinse de antropologul american. În primul rând, antropologul D. Kideckel remarcă o deplasare a interesului motivațional dinspre pământ înspre gospodăria limitată, înțeleasă ca spațiu al habitatului. Această mutație fundamentală, indicator semnificativ al post-țărănității este consecința intrării spațiului țăranesc în câmpul practicilor statului comunist acumulaționist, care în fapt va deposeda țăranimea de propriul pământ. În aceste condiții spațiul rural va inventa noi răspunsuri sociale, strategii de adaptare la noile situații economico sociale și una dintre ele va fi puternica centrare pe gospodărie în detrimentul colectivității și astfel multiplicarea șanselor de acces la puținele resurse socialmente existente prin creșterea volumului demografic al gospodăriei (care nu se mai divide în multiple gospodării bazate pe familia nucleară, prin căsătorie, așa cum era modelul țăranesc anterior).

Această creștere demografică cu familii tri-generaționale este însoțită și de o accentuată reconstrucție de status ocupațional, pe baza unei strategii pe care am numit-o strategie-evantai. În cadrul ei, membrii gospodăriei vor căuta pe de o parte ca unii să-și mențină statusul agricol (în general bătrânii), iar alții să participe la noua mobilitate ocupațională comunistă intrând în câmpul practicilor industriale sau devenind funcționari, vânzători, ceea ce va permite multiplicarea oportunităților de acces la resurse și lărgirea rețelelor capitalului social, care vor constitui totodată și rețele de negociere a accesului la resursele sociale. Creșterea puternică a volumului demografic al gospodăriei se poate constata și pe cazul Maramureșului. Casa și gospodăria vor deveni elementele centrale ale preocupărilor cotidiene, în detrimentul pământului, producându-se totodată noi mecanisme de valorizare socială, dimensionate pe aceste noi elemente emblematice ale statusului social. Ceea ce este finalmente de reținut este faptul că această mutație va genera o puternică funcție de marcă socială a individului și grupului social prin intermediul gospodăriei restrânse și ca element central în cadrul acesteia, al casei. Desigur, această funcție a existat și în cazul ruralului țăranesc, însă ea este mult estompată în raport cu importanța pământului, în noile cadre sociale ea este supradimensionată.⁹

⁸ D. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești*, Ed. Polirom, 2006, p. 122-147

⁹ Este interesant de văzut diferența dintre satul necolectivizat și cel colectivizat din regiune. Evident, în timpul statului comunist acumulaționist precaritatea resurselor va afecta ambele tipuri de rural, dar nu în aceeași măsură. Și în cazul satului necolectivizat

În trecut pământul, iar apoi, în perioada comunistă, gospodăria și în special, casa, vor deveni semne sociale marcante ale noilor construcții de status ale socialității rurale. Neo-ruralitățile generate de noii agenți sociali vor fi exteriorizate prin asemenea semne-marcă emblematică a noilor statute sociale. Folosirea unor noi materiale constructive și tehnologii constituie reperele unei noi identități sociale rupte de trecut. Prin repetiție socială, generatoare de stereotipie constructivă, ele vor deveni «mode sociale» de status. Trecerea de la casa de lemn la casa zugrăvită nu reprezintă numai o simplă schimbare îndoielnică a gusturilor esteice cotidiene ci și o pronunțată *marcă socială* a schimbării sociale, de status. Agenții acestei schimbări proveneau din diverse structuri sociale nețărănești care oricum, din diverse surse, obțineau venituri superioare celor din munca agricolă. Această constatare este valabilă atât pentru satul colectivizat, cât și pentru cel necolektivizat, din perioada comunistă. În perioada de după 1989, fenomenul este același, cu diferența că orizonturile culturale ale gustului cotidian rural se diversifică printr-o accentuată migrație internațională. Această mobilitate internațională va produce o nouă «inovație culturală» a gusturilor estetice constructive, culorile tari (roșu, portocaliu, verde, albastru intens etc.) care explodează în mediile neorurale sunt semne-marcă ale individualizării pregnante a noilor gospodării-case, în raport cu «tradiția» și semnalează noii locatari reali sau virtuali, ca exponenți ai noilor statusuri sociale.

E interesant de constatat că aceste neo-gusturi estetice au fost introduse în rural de către cei plecați care și-au construit aceste neo-case în totală disonanță cu fostele modelele constructive locale. Casele în portocaliu sau roz, din «Maramureșul tradiției», punctează violent în spațiu noile și profunde schimbări sociale. Logica gospodăriei extinse, generată în perioada comunistă, se va menține și în post-comunism; explozia constructivismului va capăta accente suplimentare prin aglutinări în care pe suprafețe din ce în ce mai restrânse sunt construite din ce în ce mai multe case, din banii copiilor plecați în diferite țări europene. Nștiind când se vor întoarce sau dacă se vor mai întoarce, părinții lor le transformă în pensiuni turistice, oricum maniera cea mai

generațiile tinere vor adopta strategii economice neagricole însă ele vor fi cuplate mult mai puternic și cu cele agricole, în cazul aceleași persoane de muncitor navetist-agricultor pe mica lui proprietate. Această specificitate nu va genera nici o supradimensionare accentuată a gospodăriei și nici transformarea casei în cel mai important factor de valorizare socială. Pământul va rămâne multă vreme principala instanță de valorizare socială, treptat însă și aici importanța lui se va diminua pe măsură ce veniturile substanțiale din activitățile neagricole vor afecta ierarhiile sociale rurale. De asemenea, educația copiilor în satele necolektivizate nu va fi considerată un factor al reușitei sociale, al schimbării de status și nu va fi socialmente puternic încurajată, așa cum s-a întâmplat în cazul satului colectivizat. Clivajul dintre cele două tipuri de rural era observabil încă din perioada comunistă la nivelul diferenței de modernitate a gospodăriilor și s-a menținut ca un efect al acestei perioade și după 1989, în localitățile cu potențial de supraviețuire demografică și economică.

profitabilă de valorificare, în care aceleași semne ale portocaliului neomaramureșean le condamna la condiția de repere ale inovației culturale într-o lume țărănească în curs de disoluție.

Ce culoare ar prefera pentru exteriorul locuinței?

	Frecvența	Procent
Lemnul natural, netencuit	66	18.8
NS-NR	3	0,8
Alb	48	13.6
Crem	41	11.6
Roșu	41	11.6
Albastru	20	5.7
Verde	35	9.9
Mov	8	2.3
Portocaliu	43	12.2
Galben	30	8.5
Cărămiziu	17	4.8
Total	352	100.0

Schimbări majore s-au produs și la nivelul acoperișului. Șindrila, altădată materialul cvasigeneralizat în întreaga regiune nu mai reprezintă decât 9,9% din totalul acoperișurilor, în timp ce o proporție de-a dreptul îngrijorătoare, 50,3% o reprezintă casele cu acoperișul din azbociment, material inestetic și periculos pentru sănătate. Această tendință a început în anii 80 și a devenit o modă și datorită prețului mai scăzut al acestui material. Maramureșul șindrilăi a fost înlocuit cu Maramureșul azbocimentului. Totuși, se poate constata o tendință de renunțare la azbociment la acoperirea noilor locuințe, locul lui este luat de alte materiale moderne, în special ondulinul și tabla Lindab (numai 10,8% dintre subiecți și-ar acoperi o viitoare locuință cu azbociment). Pe de altă parte, șindrila tinde să dispară, numai 5,7% și-ar acoperi locuința cu șindrila.

Acoperișul actualei locuințe

	Frecvența	Procent
Șindrila	35	9.9
Țiglă	55	15.6
Azbociment	177	50.3
Ondulin	32	9.1
Tablă	37	10.5
Tablă modernă Lindab	15	4.3
Alte materiale	1	.3
Total	352	100.0

Cu ce material ar acoperi o viitoare locuință

	Frecvența	Procent
Șindrilă	20	5.7
Țiglă	64	18.2
Azbociment	38	10.8
Ondulin	81	23.0
Tablă	25	7.1
Tablă modernă Lindab	120	34.1
Alte materiale	4	1.1
Total	352	100.0

Dincolo de aceste date parțiale, multe alte argumente ne fac să considerăm cazul Maramureșului ca un exemplu tipic de intrare abruptă în modernitate, cu procese accelerate de schimbare a identităților locale și cu apariția altor logici constructive și de valorizare socială. Maramureșul tradițional nu mai este decât o construcție teoretică a etnografilor și folcloriștilor; el este prezent numai în Muzeul Satului din Sighetul Marmației și pe pliantele turistice.¹⁰

Bibliografie

1. V. Mihăilescu, *Dificila deconstrucție a sarmalei. Discurs despre tradiție*, în Cristina Papa, Giovanni Pizza, Filippo Zerilli, *Cercetarea antropologică în România. Perspective istorice și etnografice*, Ed. Clusium, Cluj Napoca, 2004, p. 181-206
2. D. Kideckel, *Colectivism și singurătate în satele românești*, Ed. Polirom, Iași, 2006
3. Marinella Lörinczi, *Crucile pictate de la Săpânța*, în Cristina Papa, Giovanni Pizza, Filippo Zerilli, *Cercetarea antropologică în România. Perspective istorice și etnografice*, Ed. Clusium, Cluj Napoca, 2004, p.121-160
4. Nicole Mathieu, *La notion de rural et les rapports ville campagne en France. Des années cinquante aux années quatre-vingts*, nr. 197/1990, *Etudes rurales*, Paris
5. H. Mendras, *La fin des paysans*, Ed. Babel, Paris, 1991
6. Gh. Șișeștean, *Criza lumilor țărănești*, în: *Analele Universității din Oradea, seria filosofie-sociologie*, Oradea, 1996.

¹⁰ Toată reconstrucția rurală printr-o revitalizare a tradițiilor locale ale lemnului poate rămâne un simplu proiect, atâta vreme cât prețul lemnului este mai mare decât al altor materiale de construcție și este aproape prohibitiv pentru cei care ar dori să reînceapă o asemenea experiență constructivă.

*Conf. univ. dr. Nicolae Iuga
Sighetu Marmăției*

1. Putem pleca de la faptul că termenul „mască” are două sensuri: unul propriu și altul figurat. În sens propriu este vorba de bucata de material – pânză, hârtie, piele, lemn etc. – cu care ne acoperim fața, dar numai în anumite rare împrejurări stabilite prin convenții specifice, un carnaval de exemplu, și care capătă anumite semnificații simbolice, grave sau burlești. În sens figurat avem masca cea dinătru, pe care o purtăm permanent, dar pe care nu o purtăm pe față ci în suflet, duplicitatea sau ipocrizia, prezente în fiecare dintre noi, în doze mai mari sau mai mici.

2. Masca în sens figurat, în calitate de „ipocrizie reciprocă” este, așa cum spune E. M. Forster, „o condiție necesară pentru conviețuirea socială a oamenilor”.¹¹ Masca în sens figurat este fenomenul de ascundere a acestei ipocrizii necesare și inevitabile, mai exact este jocul ascunderii și al neascunderii, tăinuirea și des-tăinuirea a ceea ce este ascuns.

3. Pare a fi în firea noastră ca oameni să nu putem nici arăta tot și să nu putem nici ascunde tot.

Cine arată tot, cine se exhibă pe sine în mod total, cine se arată complet fără mască, este ori imbecil ori sfânt. Exemplul clasic ar fi acela al prințului Mășkin din romanul *Idiotul* de F. M. Dostoievski, care este de fapt în mod succesiv și idiot și sfânt. Mășkin începe prin a fi idiot în sensul propriu al termenului, un copil cu probleme de retard mintal, care este trimis la tratament în Elveția. Aici se însănătoșește miraculos și, pe la douăzeci și șase de ani, revine în Rusia, în locurile natale. În Rusia Mășkin, care pare ca o ființă care vine de pe o altă planetă, străinul absolut¹², este un clarvăzător, cu o capacitate neobișnuită de a pătrunde în sufletele oamenilor, precum are și o milă nesfârșită față de destinele triste și tragice ale unora dintre ei. Mășkin este o figură chistică, așa cum putea aceasta să apară în Rusia din a doua jumătate a secolui al XIX-lea. Apoi, în final, confruntat cu o tentativă de omor asupra lui, cu o crimă și o nouă criză de epilepsie, redevine idiotul care a fost la început.

Cine ascunde tot sau încearcă să ascundă tot, să mascheze tot, este ori Zeu ori pe deplin ipocrit, ipocrizia totală fiind, la fel ca și lipsa totală de ipocrizie, inacceptabilă social.

În primul rând Zeul, în mod natural, are în sine o infinitate de atribute (Spinoza), dintre care omul cunoaște doar două, *res extensa* și *res cogitans*, sau Zeul poate fi gândit în maniera că anumite dimensiuni ale atributelor sale sunt

¹¹ Vezi E. M. Forster, *Aspecte ale romanului*, ELU, București, 1968.

¹² Pavel Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Ed. Anastasia, București, 2009, p. 121.

de nepătruns de către om. Mascarea Zeului ar fi o operație inutilă, atâta vreme cât nu se poate pune problema cunoașterii totale a lui, a „de-mascării” lui, atâta vreme cât pentru noi în El va rămâne pururea un rest pe care îl numim *Deus absconditus*.

În al doilea rând, în ceea ce îl privește pe om, în raport cu exteriorul, de exemplu: fariseismul iudaic, iezuitismul catolic sau felonia bizantină sunt cazuri exemplare de ascundere excesivă față de ceilalți, față cu valorile morale proclamate verbal și impuse social.

În al doilea rând, în raport cu interiorul, cu propriul său suflet, omul care ascunde prost, care maschează prost, devine mășcarici, iar faptul ascunderii devine mascaradă.

Politicienii, prin natura împrejurărilor, sunt nevoiți să ascundă mult și prost, de aceea ei, în genere, „sunt fățarnici și au chip diavolesc” (aprecierea aparține arhiepiscopului Sucevei, Pimen Zainea, și a fost făcută la un post de televiziune din Suceava în vara anului electoral 2004, de hramul Mănăstiri Putna, la care au participat președintele și premierul de atunci al țării). Iar o adunare de politicieni poate fi comparată cel mai nimerit cu o reprezentație de Viflaim.

În tragediile antice, „hypokrites” se numea actorul care răspundea corului cu cuvintele Zeului, adică unul care se pretindea a fi cineva care nu era de fapt. Corul era un actor colectiv care exprima conștiința cetății, o voce obiectivă, care nu putea fi nici mascată și nici contrazisă decât numai eventual de către Zeu. Iar Zeul o contrazicea uneori, dar numai prin intermediul actorului numit ipocrit. Așadar ipocritul era el însuși în mod evident, așa cum îi arată și numele, o ființă cu o putere de judecată mai mică decât a Zeului și un simplu substrat uman pentru a exprima cuvintele Zeului. Ipocritul antic nu avea o conotație etică, ci doar o denotație ontologică. În liturgia creștină, de exemplu la epicleză, când preotul rostește: „Luați, mâncați, acesta este trupul meu...” – el, preotul, joacă rolul ipocritului din tragedia antică, „ipocrit” în sens etimologic și ontologic, nu moral. Dacă însă un om oarecare, un politician paranoic de exemplu, ar încerca să se dea drept Zeu, atunci am avea de a face în mod evident cu un ipocrit în sensul patologic al termenului.

4. În mască, ipocrizia și sinceritatea se conțin și se condiționează reciproc, ca fagurele cu mierea.

Termenul latin *sincer* semnifica, la origine, mierea de albine care era extrasă mai cu grijă din fagure, în așa fel încât să nu conțină ceară, adică era o miere fără ceară, *sine cera*. De aici „sine-ceritatea” a trecut, ca termen de comparație, asupra sufletului omenesc. Mierea fără ceară era mai curată, aproape transparentă, la fel ca și sufletul omului fără ascunzișuri. În cazul omului sincer, sufletul lui este străveziu, poți să vezi în el și prin el, ca într-o miere fără ceară. Mierea cu ceară este mai tulbure, mai întunecată, ca și sufletul ipocritului, este netransparentă, poate să ascundă particule necunoscute, ca o conduită umană fățarnică, vicleană și impredictibilă. Dar și mierea sincerității este scoasă, fizic, din masca de ceară a fagurelui opac. Să nu uităm că, la

romani, efigiile sau mai binezis măștile strămoșilor, *manii*, ca divinități protectoare ale casei, erau confecționate din ceară.

Desigur, în politică sinceritatea nu este o virtute, iar forțarea cumva a individului să fie sincer, smulgerea cu forța a măștii se numea „demascare”. Dar pe de altă parte, un regim politic bazat permanent, sistematic și integral pe minciună, așa cum a fost de exemplu comunismul, nu poate să dăinuiască la infinit. De aceea, când a vrut să reformeze comunismul de tip sovietic, ultimul lider al URSS, Mihail Gorbaciov a avut în vedere, în afară de reconstrucția economică (în rusește „perestroika”), și o componentă morală, aceea a sincerității ridicată la rangul de politică de stat, a transparenței (în rusește „glasnosti”).

5. Masca este efect de *personanță*.

În sens propriu, fizic, masca este un artefact confecționat din diverse materiale, de regulă derizorii și promiscue, reprezentând un chip de om, de animal sau de ființă supranaturală, de ființe reale sau fabuloase, de forțe malefice, cu care cineva își acoperă fața, spre a nu fi recunoscut sau spre a fi luat drept altcineva. Tensiunea intrinsecă a măștii este dată de faptul că noi trebuie să ghicim un ceva ce există în spatele ei, un ceva real, simbolic sau alegoric, un chip adevărat al purtătorului de semn. Semnificația măștii este completată de vocea, cântecul sau strigătele purtătorului. În cazul în care masca nu semnifică nimic din ceea ce s-ar putea afla în spatele ei, atunci nu mai avem o mască propriu-zisă, ci o simplă mască în sens fiziologic, cu caracter cosmetic sau mortuar.

În limba latină, masca era numită cu cuvântul *persona* (sonus – sunet, sonare – a suna, iar per-sonare – sunetul, vocea care răzbate din spatele măștii). *Persona* a însemnat mai întâi mască de actor, apoi termenul s-a extins treptat și asupra rolului jucat de către actor, cu sau fără mască. Cu timpul, în perioada elenismului târziu, termenul a trecut și asupra funcției îndeplinite de către cineva în viața de zi cu zi, asupra rolului social, ajungându-se astfel la „persoana” și „personalitatea” de astăzi. De exemplu, în Evanghелиi, în *Vulgata*, la pericopa Banul dajdiei, unde se pune problema dacă se cuvine să se dea dajdie Cezarului sau nu, Iisus, ispitit fiind de către farisei, este totodată încurajat ca să spună lucruri riscante, ca unul ca unul care spune adevărul fără să îi pese de oamenii puternici care s-ar putea supăra, ca unul „care nu caută la fața oamenilor” – *non respicis personam hominum* (Mc, XII, 14).¹³ Cu alte cuvinte, aici se spune indirect că Dumnezeu nu caută la *măștile* oamenilor, ci vede nemijlocit și în întregime în sufletele lor.

Uniforma în general, uniforma militară, sacerdotală, funcționărească etc. este de fapt o prelungire a măștii ca rol social, o anexă a măștii, care nu maschează fața ci restul trupului, pentru ca omul îmbrăcat în uniformă să fie de nerecunoscut ca om obișnuit, inclusiv de către prieteni, sau să fie recunoscut ca om neobișnuit.

¹³ *** *Biblia Sacra Iuxta Vulgata Versionem*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1994.

Lucian Blaga, în *Orizont și stil*, utilizează termenul „personanță”¹⁴, care poate evidenția în același timp și adevărata natură a măștii. Pe urmele lui Nietzsche și Jung, Blaga susține că inconștientul colectiv comunică cu conștientul, ca și în cazul arhetipurilor inconștiente ale lui Jung, în speță configurația inconștientă a orizontului spațial și temporal interiorizat „răsună” în conștiință, răzbate la lumina conștiinței sub forma mascată a stilului. Acțiunea de răzbateră în conștiință este numită de către filosoful român „personare”, iar fenomenul răzbaterii „personanță”.

6. Termenul grecesc cu care este desemnată persoana dar totodată și masca, *prosopon*, nu este acoperit în întregime de latinul *persona*. În versiunea latină *Vulgata* a Noului Testament, termenul *prosopon* este tradus uneori, după caz, prin *persona*, dar mai propriu prin *facies* sau *aspectus*.

Latinul *persona* a însemnat inițial numai mască și abia târziu rol social, apoi persoană. În schimb grecescul *prosopon* a însemnat preponderent persoană și abia în mod secundar mască. Astfel, s-a putut vorbi în acest sens de atributele *personale* ale Zeului (cunoaștere, voință, putere, dreptate, bunătate etc.), în calitate de adevăr al Zeului, nu de mască a Lui. În Evanghelii, în pericopa numită în grecește „metamorfosis” și în latină „transfigurationes”, în care se relatează despre Schimbarea la Față a lui Iisus Christos pe Muntele Tabor, evident grecescul *prosopon* nu este tradus prin *persona*, ci prin *facies*, spunând prin aceasta că ceea ce s-a schimbat total și a strălucit ca soarele a fost **fața** Lui, nu **masca** Lui.

Apoi termenul de *prosopo-poein*, adică a face din ceva impersonal o persoană, apare chiar cu această semnificație, de „a personifica” nu de a masca, încă la Platon. În *Apologia lui Socrate*, avem binecunoscutul pasaj al personificării Legilor, numit de altfel și „prosopopeea” Legilor. De asemenea, la ritualul de înmormântare la ortodocși, obiceiul ca preotul să vorbească la persoana întâi în numele răposatului este tot un caz particular de prosopopee, de a personifica pe cineva care tocmai a pierdut prin deces statutul de persoană.

7. În limba română, noi avem termenii de „chip” și „față”, uneori cu mai vechea variantă slavă „obraz”, spre a semnifica adevărata fire a omului și, respectiv masca lui. Chipul nostru este ceea ce este mai adevărat în noi, pentru că este de fapt chiar chipul (*eikona*) lui Dumnezeu și denotă și asemănarea noastră cu El.

Tendința noastră de a transforma forțat o însușire în cealaltă, chipul în față sau invers, duce la denaturare. Tendința de a transforma masca în adevăr, adică fața în chip, duce la **închipuire**, la ceva neadevărat, la imagine falsă, incluzând aici și închipuirea falsă despre sine. Iar tendința opusă, de a transforma adevărul în mască, respectiv adevăratul chip al omului în față circumstanțială, ca „exces” de față, duce evident la **fățarnicie**. Despre omul prins întru fățarnicie, prins cu minciuna, se spune uneori că face fețe-fețe, adică are o față repede și ușor observabil schimbătoare.

¹⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Ed. Humanitas, București, 2011, p. 44-49.

Distincția pe care o operăm noi aici, între mască și adevăratul chip al omului ascuns îndărătul măștii, o face și Eminescu în *Glossă*: „Privitor ca la teatru/Tu în lume să te 'nchipui/ Joace unul și pe patru/Totuși tu ghici-vei chipu-i”.

Termenul de „față”, cu înțelesul de rol social (față diplomatică, față bisericească etc.), se circumscrie aceleași semnificații și presupune în mod necesar o doză minimă, funcțională, de fățarnicie. În schimb, fățarnicia excesivă, non-necesară, stridentă este repudiată de către moraliști în metafore virulente. În Evanghелиi, Iisus utilizează de regulă cuvântul „fățarnic” ca pe un reproș greu și o insultă, iar uneori îi numește pe fățarnici de-a dreptul „morminte văruite” (Mt. XXIII, 27), vrând să arate prăpastia uriașă dintre spoiala exterioară și putreziciunea morală interioară, dintre față și chip, dintre închipuirea de sine și felul în care este persoana cu adevărat, dintre imaginea în ochii celorlalți și conținutul real.

Sentimentul de rușine care ar trebui să-i încerce pe oameni în situații de fățarnicie dovedită – lașitate, josnicie, nemernicie, minciună etc. – este un sentiment care se adresează în mod firesc feței, obrazului văzut, nu chipului nevăzut. În atari situații, exclamația „Să-ți fie rușine!” sau „Să-ți crape obrazul de rușine!” adresată cuiva, dacă are acoperire în realitate, ar trebui în mod normal să-l facă pe acela să roșească, dar există și obraz care nu crapă, obraz deosebit de gros figurat vorbind, acela puternic mascat, asupra căruia nici o morală și nici un sentiment nu au nici un efect.

8. În spatele măștilor, apollinicul și dionyssiicul își schimbă reciproc rolurile.

Apollinicul și Dionysiacul, ca trăsături descrise de către Nietzsche cu referire la Grecia antică¹⁵, sunt de fapt determinații contradictorii și inseparabile universal-umane. Apollinicul maifestat ca artă plastică și arhitectură, este lumina, simetria, echilibrul, frumusețea ca *formos*, ca plinătate a formei, luciditatea, având corespondențe psihologice în oniric și reverie. Dionysiacul este muzica, poezie fără cuvinte, irațională, euforică, beție la propriu și la figurat, ceva de ordinul tenebrosului orgiastic, răbufnire a instinctelor, energie animalică, desfrânare, urâtenia informă a măștii, eliberare de normele morale sub protecția măștii și a anonimatului.

Cele două trăsături, apollinicul și dionyssiicul, se contopesc în permanență și sunt inseparabile, așa cum inseparabile sunt sistola și diastola inimii de exemplu.

Apollinicul și dionyssiicul își schimbă în permanență statutul, jucând alternativ rolurile de *noumen* și de *phae-noumen*, de lucru-în-sine și fenomen, de adevărată natură a omului și de aparență mascată. În virtutea unei legi de compensație psihologică, apollinicul înfrânează periodic izbucnirile orgiastice ale dionyssiicului, care pot deveni primejdioase, iar dionyssiicul la rândul lui înfrânează periodic pretențiile nesăbuite ale rațiunii, care sunt nu mai puțin

¹⁵ Fr. Nietzsche, *Nașterea tragediei*, Ed. Meridiane, București, 1978, p. 182 și urm.

primejdioase. Un dionyssiac neînfrânat ar putea atrage după sine disoluția Cetății, după cum un apollinic neînfrânat ar putea atrage după sine *nemesis*-ul, gelozia, mânia și răzbunarea zeilor.

În termeni freudieni, s-ar putea spune că manifestarea apollinicii este o refulare și o sublimare a dionyssiacului.

Psihologia abisală, ca o mască a marilor personaje dostoevskiene urmează același principiu de construcție. Personajele au inițial o anumită aspirație spre sfințenie, o năzuință adevărată a sufletului, pe care societatea o înăbușă involuntar. Reacțiile ulterioare prăpăstioase ale personajelor (demența, alcoolismul sau crima), sunt de fapt, prin ricoșeu, o răzbunare a sfințeniei înăbușite.

9. Măștile grotești purtate la carnaval sau cu ocazia sărbătorilor de iarnă se circumscriu regulii de transformare apollinic – dionyssiac și îndeplinesc o funcție de catarsis.

Îngerii, fecioara Maria, Iosif – sfinți fiind – ei nu sunt reprezentați prin măști, pentru că sinceritatea, sfințenia, lumina, nu presupun defel ascundere. Dracii în schimb, da. Plini de vicleșug și înșelători ai oamenilor fiind – ei au multe de ascuns în mod necesar, iar Moartea este ascunderea însăși, ascunderea oamenilor în pământ, precum și ascunderea ei însăși ca Moarte.

Moartea este cumva în ordinea firii, pentru că tot ce este viu, întrucât este finit, trebuie să moară. Dar, în același timp, inclusiv Moartea poate să constituie obiect de exorcizare, pentru că, dacă viața trebuie să moară, Moartea nu trebuie lăsată să trăiască.

Modul în care ne reprezentăm „ființa” Morții, sau masca Morții, trebuie nuanțat puțin. În realitate, una dintre deosebirile importante dintre viață și moarte este și aceea că viața ca atare este o problemă socială, viața noastră nu este o numai o problemă a noastră ci și a altora, în timp ce moartea noastră este o problemă strict individuală, a noastră a fiecăruia în raport cu propriul nostru trecut. Noi oamenii nu murim toți deodată ci, vorba poetului, ne ducem rând pe rând, de aceea Moartea ar fi mai nimerit să fie reprezentată ca fiind prevăzută cu un pumnal sau cu o sulită, cu care ne străpunge pe fiecare individual. În acest sens, cu drept a vorbit Apostolul Pavel despre „boldul” morții (bold, adică țepușă, la I Corint., XV, 55-56). În limba latină, în *Vulgata*, pentru „bold” este utilizat cuvântul *stimulus*, care însemna o nua ascuțită la vârf, cu care boii erau înțepați în spate, erau „stimulați” ca să tragă la jug. Faptul că Moartea este reprezentată ca fiind înarmată cu seceră sau coasă are rolul de a hiperboliza grozăvia ei, de a ne aminti că moartea poate să fie uneori năpraznică și colectivă, că este posibil să moară și mulți oameni deodată, așa cum se întâmplă în războaie, epidemii sau catastrofe naturale.

Cei care poartă măști grotești, îndeosebi de draci, de moarte sau de moș, exprimă contrariul, prin raport cu ceea ce este în sufletul lor. Este posibil ca în sufletul purtătorului să nu se afle nici dracul, nici moartea și nici precaritățile bătrâneții omenești, ci pot să existe dimpotrivă, aspirații către lumină, către viață, către vitalitate. A purta mască în sens propriu, fizic, răspunde unei nevoi de exorcizare a răului, de purificare, de katharsis. Privind aceste măști, care

reprezintă forțe și fețe urâte și malefice, ne purificăm sufletele de ceea ce este urât și malefic.

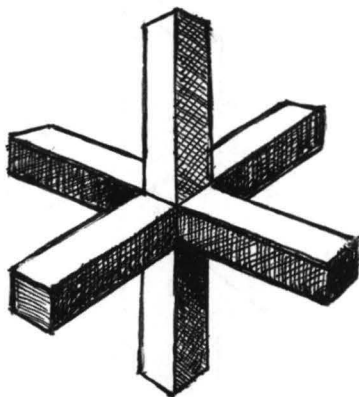
În religia islamică există un ritual anual de exorcizare, constând în lapidarea simbolică a lui Satan, cu ocazia pelerinajului la Mecca. Putem spune că noi, creștinii, exorcizăm răul, de asemenea periodic, prin faptul că îi expunem pe draci la batjocură, prin hidoșenia măștilor.

Să ne reamintim că fenomenul numit de către Aristotel „katharsis” (în *Poetica*, cap. VI) înseamnă stârnirea unor patimi, la fel ca și în medicina homeopată, cu scopul curățirii acelor patimi din sufletul omului. Cel care privește la reprezentarea unei tragedii va încerca, față de eroii literaturii de ficțiune care sunt obiectul tragicului, două sentimente: mila și frica. Mila față de eroii tragici care mor fiind asemenea nouă și frica față de eroii care mor fiind mai buni decât noi. Aceste sentimente, numite și „patimi”, sunt provocate în sufletul nostru cu scopul de a ne curăți sufletul de ele. Prin curățirea de patimi, *katharsis ton pathematon*, noi devenim mai umani.

(*Sfârșitul părții I*)

Simbolul universal al crucii este foarte bine relevat de către René Guénon în cartea *Simbolismul Crucii*:

„Simbolismul direcțiilor spațiului este tocmai cel pe care-l vom aplica în tot ce va urma, fie din punct de vedere «macrocosmic» ca până acum, fie din punct de vedere «microcosmic». Crucea cu trei dimensiuni constituie, conform limbajului geometric, un «sistem de coordonate» la care poate fi raportat întregul spațiu; și spațiul va simboliza aici ansamblul tuturor posibilităților, fie al unei ființe particulare, fie al Existenței universale”¹⁶.



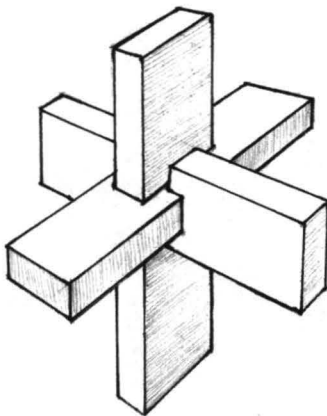
Crucea cu trei dimensiuni

Nodul adaugă tuturor calităților simbolice ale crucii cu trei dimensiuni, pe cele ale contrariilor care se unesc prin „îmbrățișare” ce se articulează perfect într-un sens care duce la centru și care are vădite trimeri atât spre simbolurile solare, așa cum am mai spus, cât și spre cele ale Marii Zeițe Mame. Astfel, Nodul Sacru maramureșean culege toate marile arhetipuri ale tuturor tradițiilor și ale cunoașterii lor, într-o singură mare Unitate Primordială, într-un singur Principiu. Acest Principiu are aici formă și conținut, desfășurare spațială și simbolică în ciuda faptului că „Principiul” nu poate avea formă spațio-temporală, ci poate doar produce forme din această familie. De altfel, Nodul nostru sacru în spațialitatea lui nu poate fi construit fără o alipire a unei părți din ultimul element – fapt care trădează materialitatea sa, dar și metafora, convenția acceptată pentru ca el, Nodul, să poată reprezenta „Principiul”. De fapt, nu aripile Nodului, razele lui, exprimă Principiul, ci tocmai golul lui interior, neființa lui.

¹⁶ René Guénon, *Simbolismul Crucii*, Ed. Herald, București, 2012, p. 44;

Acest arhetip plastic este în mod evident o surpriză absolută prin perfecțiunea lui formală și ideală. Observațiile, studiile, interpretările lui René Guénon asupra crucii cu trei dimensiuni se pot aplica și Nodului Sacru, numai că acesta din urmă este un simbol mult mai profund și este cu totul perfect.

Elementele Nodului se intercalează și fizic și simbolic la centru ca o consecință a structurii lor, pe când crucea cu trei dimensiuni prezintă o adunare simplă, aritmetică, a celor șase elemente convenționale, construite radier pe cele trei dimensiuni ale spațiului. Dacă se elimină o axă (două brațe), crucea cu trei dimensiuni devine cruce cu două dimensiuni, pe când nodul nu se poate reduce la nici o altă formă, nu se poate simplifica. Înlăturarea unui element nu se poate face decât prin spargere completă prin distrugerea structurii. Scopul acestei structuri este sublinierea golului lăuntric ca loc al elementului sacru. În fond, acest gol este un altar de jertfă fără formă. Nodul zidește în el golul sonor, Verbul.



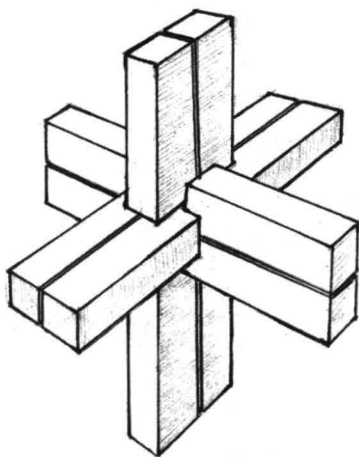
Atât la Nodul Sacru, cât și la crucea cu trei dimensiuni, complementarele dispar în centru. Doar că la Nod ele se transformă, se reîntorc în „eterul primordial”, pe când la cruce întoarcerea tuturor se face într-un centru material dens, desigur supraîncărcat de sensuri și de mare concentrație de energie simbolică.

Ca să fie Nod, Crucea cu trei dimensiuni are nevoie nu numai de golul interior, ci și de unirea între ele a celor șase capete. „Complementarismul însuși, care este încă dualitate, trebuie, la un anumit grad, să dispară în fața unității, cei doi termeni ai săi echilibrându-se și neutralizându-se într-un fel, unindu-se până la a fuziona indisolubil în indiferențierea primordială.”¹⁷

Contrariile Nodului conlucrează pentru inelul de strângere a „golului” prin presarea acestuia ori prin rezistența la forța de împingere interioară, la explozia lui (ori implozia lui) sau poate amândouă deodată. „Centrul crucii este așadar punctul în care se conciliază și se rezolvă toate opozițiile; în acest punct se stabilește sinteza tuturor termenilor contrari, care, în realitate, nu sunt

¹⁷ *ibidem*, p. 60;

contrari decât conform punctelor de vedere exterioare și particulare ale cunoașterii distinctive”¹⁸.



În acest punct se reflectă toate eforturile transcendente ale brațelor Crucii, dar și ale Nodului Sacru. Acest spațiu central absoarbe și împacă totul, atât la Cruce, cât și la Nod. Paradoxul „nimic și totul” dă semnalul zonei arhetipale sau sacre. Punctul din centru este sacru pentru că aici au fost sacrificate cuplurile de contrarii pentru scopul Centrului. În punctul de intersecție a brațelor Crucii și în golul Nodului, forma și ființa scapă de varietatea traseelor formelor, de tensiunea și vârtejul lor energetic, se eliberează de propria lor devenire, de propria lor aparență, carnalitate, mântuindu-se. În Centru toate direcțiile se odihnesc una în alta, se absorb una pe cealaltă, topindu-se în ființa Principiului.

Crucea cu trei dimensiuni și Nodul Sacru sunt cele mai semnificative și desăvârșite simboluri ale Centrului și se regăsesc sub o formă sau alta în toate marile Tradiții. Nodul Sacru însă (care are și funcția Crucii cu trei dimensiuni) mai presus de toate este: esența FORMEI și forma ESENȚEI, deopotrivă și deodată (Planșa XXII).

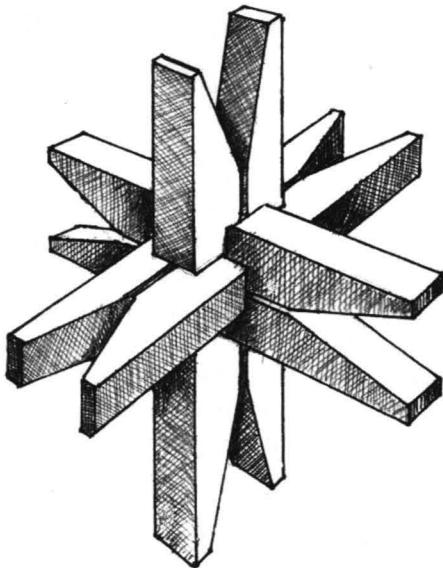
Iată miracolul simbolic al acestui arhetip plastic românesc și european. În „golul” din Nodul Sacru se face conectarea cu toate celelalte lumi arhetipale. Acesta este canalul prin care el respiră Ființa, Viața, Principiul. De aceea el se aseamănă și cu „Ierusalimul Ceresc”:

„Iată, cortul lui Dumnezeu este cu oamenii și El va sălășlui cu ei. Și se va șterge orice lacrimă din ochii lor și moarte nu va mai fi. Nici un blestem nu va mai fi. Și tronul lui Dumnezeu și al Mielului va fi în ea și slugile Lui îi vor sluji Lui. Și vor vedea fața Lui și numele Lui va fi pe frunțile lor. Și noapte nu va mai fi; și nu au trebuință de lumina lămpii sau de lumina soarelui pentru că Domnul Dumnezeu le va fi lor lumină și vor împărăți în vecii vecilor” (Apocalipsa 22, 3-5, 21,23)

¹⁸ *ibidem*, p. 62;

Există o diferență de valoare simbolică între Crucea cu trei brațe (șase raze) și Nodul Sacru. Deși amândouă au același număr de elemente, ele se articulează diferit în jurul centrului. Amândouă au în centru un cub, numai că cel al Nodului este gol. Brațele Crucii sunt simple emanații convenționale, pe când razele Nodului sunt îmbrățișări repetate, dinamice și nu pasive, ca și în cazul Crucii. În acest fel, Nodul Sacru absoarbe toate semnificațiile Crucii cu trei dimensiuni, oferind totodată și alte infinite registre de semnificație.

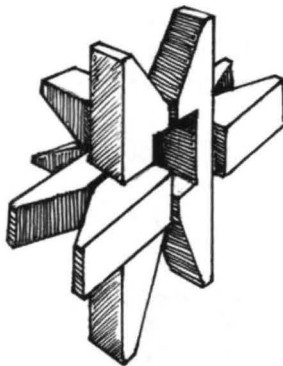
Brațele Crucii se întâlnesc și se concentrează într-un cub central ce se încarcă astfel cu densitatea tuturor brațelor însă, la Nod, acest spațiu își pierde densitatea și materialitatea, sacrificându-se, trecând în altă dimensiune.



Nodul își organizează brațele pentru un eveniment ce nu ține doar de lumea aceasta, doar de percepția acestui nivel de realitate, ci și de promisiunea articulației cu universuri paralele ale spiritului, promisiunea Mântuirii. Spațiul interior al Nodului este astfel o poartă simbolică spre Viața veșnică, spre pajiștea verde a Mielului.

Adam este „Isus Cristos” care a păcătuț; Isus Cristos este „Adam” care nu a păcătuț. De aceea, El a mântuit omenirea de păcatul lui Adam. Protopărintele devine acum, în locul lui Adam, Isus Cristos, care înlocuiește jertfa pentru iertarea păcatului cu iubirea de Dumnezeu și de seamănul tău.

„Ați auzit că s-a zis: «Să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău» Iar Eu zic vouă: «Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc, ca să fiți fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei dreți și peste cei nedreți»” (Matei 4, 43-45).



Golul interior al Nodului (secțiune)

NODUL ȘI CUPA GRAALULUI

Simbolul Cupei Graalului

Cupa Graalului trimite, în primul rând, la Cupa lui Iosif din Arimateea care a adunat sângele lui Isus Cristos ce țâșnea din rana provocată de lancea centurionului Loginus, aceeași cupă din care a băut Isus Cristos la Cina cea de Taină.

Simbolul arhetipal al cupei, al recipientului, se întinde până în Egiptul Antic sau la civilizația celtică (Ceaunul lui Dagda¹⁹, Cupa stăpânului), acoperind atât simbolul Inimii Sacre, cât și pe cel al recipientelor ritualice (athanorul, tigva, oul, semiluna, chiupul indian ce conține amrita, arca și altele).

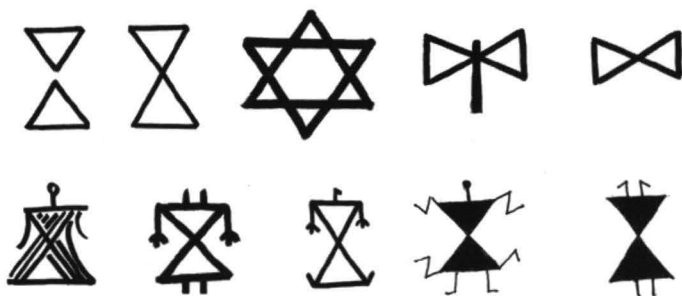
După Gilbert Durand, recipientul absolut e marea, însă tot atât de important e și Oul Cosmic (placenta primordială).

Împărțirea în două a Oului, dualitatea, reprezintă intrarea în multiplicitate. Prin această secționare orizontală a Oului se formează două cupe²⁰. Una superioară, cu gura în jos și baza (rădăcina) în sus, și cealaltă,

¹⁹Dagda („Zeul cel Bun”) avea multe titluri, cum ar fi Tatăl Tuturor sau Stăpânul Cunoașterii Perfekte; el era zeul conducător al tribului irlandez de ființe zeești, Tuatha De Danaan. Reprezentat ca un om cu o burtă rotundă, având o tunică scurtă (ca acelea purtate de agricultori), era înarmat cu un ciomag magic, atât de mare încât era nevoie de opt oameni ca să îl poată mișca. Cu un capăt al ciomagului el putea ucide nouă oameni deodată; cu capătul de cupru al ciomagului putea da viața înapoi. El mai avea un Ceaun al inspirației și al regenerării, cu care putea produce cantități enorme de mâncare. În plus, ca harpist putea aduce la existență anotimpurile anului. – Rowena și Rupert Shepherd, *1000 de simboluri*, Ed. Aquila’93, Oradea, 2007;

²⁰ Vezi forma de clepsidră a scaunelor de la *Masa Tăcerii* din Ansamblul de la Târgu Jiu a lui Constantin Brâncuși, așezate aici în sens invers descrierii noastre (*Cupa Cerului* jos pe care se sprijină *Cupa Pământului*). Aici, *Cupa Cerului* face bază *Cupei Pământului*, căci aceste scaune sunt făcute pentru cei din cer (eroi, sfinți), nu pentru cei de pe pământ. (a se vedea *Planșa XXVI*)

inferioară, cu gura în sus și baza pe pământ. Prin simplificare obținem triunghiul cu vârful în sus pentru prima și triunghiul cu vârful în jos pentru a doua. Unirea celor două triunghiuri formează Steaua lui David, ca simbol al legământului între Dumnezeu și om, al unirii celor de Sus cu cele de Jos. Aceleași triunghiuri așezate invers au dat și semnul Marii Zeițe Mamă (Cultura Cucuteni, Cultura Etruscă, Africană și altele), dar și simbolul securii duble „labrys” aflate pe frontonul labirintului din Cnossos.



Astfel, avem prima cupă, cu baza în Cer și gura spre Pământ, care se numește Cupa Cerului sau Cupa Nemuririi. Ea strânge roua de pe Arborele Vieții din centrul Edenului și conține elixirul nemuririi, amrita. Este accesibilă doar celor cu „tălpile în cer”, nemuritorilor, sfinților sau eroilor.²¹

Cea de-a doua cupă, Cupa Cunoașterii, are baza pe pământ și este similară Cupei Belșugului, Ceaunului lui Dagda, Cupei Stăpânului sau Cornului Abundenței. Este cupa din care au băut Adam și Eva sub Pomul Cunoașterii Binelui și Răului. Dar iată și o referire islamică la această cupă:

„În Tainele lui Hamza stă scris că unul din prietenii emirului Hamza, unchiul lui Mahomed, ducându-se la mormântul lui Adam, în insula Serendib sau Ceylon, a primit chiar din mâna lui Adam o cupă magică grație căreia putea să ia ce înfățișarea dorea. Nu este oare acesta simbolul putinței de a deveni ceea ce îți este cunoscut, în sensul în care cunoașterea înseamnă co-naștere?

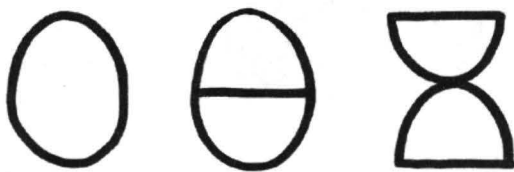
Cupa dragostei sau vinul bucuriei sunt acordate sfinților privilegiați, în Paradis: «Sfinții, veniți de departe, își lasă toiegele la ușă și li se îngăduie să intre, ca să bea vinul turnat în cupe de paharnici (Îngerii); apoi sunt salutați, la lumina lumânărilor, de o ființă misterioasă, apărută pe neașteptate, sub trăsăturile unui tânăr de o frumusețe impunătoare; iar ei se prosternează în fața acestui idol în care se află Esența divină». Cupa, este simbol al pregătirii pentru comuniune în adorare și dragoste”.²²

Cele două cupe adună conținutul elixirelor de Jos și de Sus și formează împreună Oul ca început al Lumii. (Planșa XXVI)

²¹ Din poemele medievale sau romanele despre Cupa Graalului și Cavalerii Mesei Rotunde, precum *Perceval* sau cele scrise de Chrétien de Troyes, Robert de Boron și alții, aflăm că pentru a putea avea Cupa și pentru a-l salva pe regele Pescar, Galahad a răspuns întrebării: „La ce servește Cupa Graalului?”

²² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coord.), op. cit., p. 317; (Cupă, Pahar)

Gura e și ea o cupă. A graiului, a cuvântului. În limba română, cuvintele grai, graal sunt apropiate fonetic. Poate Cupa Graalului conține Verbul Sfânt (Graiul stă în „Cupa gurii”; Sfântului Ioan i se spune „Ioan Gură de Aur”, căci vorbește despre Cuvântul Primordial).



Ajunși în acest punct cu interpretarea celor două cupe complementare, născute prin secționarea orizontală a oului, este inevitabilă comparația lor cu Nodul Sacru care e conținător al Golului Sonor. Apropierea semantică a Cupei Graalului de Nodul Sacru nu e întâmplătoare, deoarece amândouă sunt recipiente sacre.

Despre Cupa Graalului legenda spune că este cioplită de către îngeri din smaraldul de pe fruntea lui Lucifer, pierdut de către acesta în timpul căderii sale din cer. Cupa i-a fost încredințată lui Adam, dar acesta a pierdut-o alungat fiind din Paradis și a ajuns la Seth, urmând o lungă istorie până la Iosif din Arimateea și mai departe în Marea Britanie, declanșând marile legende și mistere ale Sfântului Graal și ale marelui rege Arthur (urs fondator – constituind casta războinicilor ce se opune castei spirituale a mistrețului, castei preoților), pe larg exploatate de literatura medievală continentală sau insulară:

„Graalul mai era desemnat și drept potir: simbol al corabiei, al arcei conținând germenii renașterii ciclice, al tradiției pierdute. Se mai cuvine menționat că semiluna, echivalent al cupei, este de asemenea o barcă.

Cu simbolismul Graalului se aseamănă cel al calotei craniene din tantrism care conține sânge (uneori ceai sau alcool): este vorba despre exprimarea nemuririi sau a cunoașterii obținute cu prețul morții pentru starea actuală, deci despre renașterea inițiată sau supraomenească.

Cupele euharistice, care conțin Trupul și Sângele lui Hristos, exprimă un simbolism analog cu acela al Graalului. «Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică» (Ioan, 6, 54), spune Iisus Hristos.”²³

Dacă Graalul este sinonim Cupei Nemuririi, cealaltă Cupă, cu gura spre cer, este Cupa Abundenței, a „cunoașterii luciferice” în termenii lui Lucian Blaga, cunoaștere pe verticală ce nu închide misterul ci îl adâncește: „pe de o parte se arată prin semnele sale și pe de altă parte se ascunde după semnele sale”.²⁴

²³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coord.), *op. cit.*, p. 316; (Cupă, Pahar)

²⁴ Lucian Blaga, *Cunoașterea Luciferică*, Humanitas, București, 1993, p. 20;



Ouă încondeiate din Bucovina cu motivul Nodului Sacru

Cupa Nemuririi, Graalul, conținătoare a Sângelui nemuritor al lui Isus Cristos, este inversă Cupei Cunoașterii și presupune iubirea absolută față de Principiu și nu abundență materială.

Nodul Sacru, cu toate calitățile și funcțiile lui simbolice, arătate mai înainte într-un mod simplificat, este beneficiarul simbolic al celor două cupe.

Golul interior al Nodului Sacru reunește cele două cupe și reface unitatea și unicitatea Oului Sacru. De aceea, acest gol sonor exprimă Verbul Inițial și este înconjurat de o structură colțuroasă (lânci, raze, spini, săbii, colți de mistreț, cristale) ce apără misterul și sacralitatea golului interior al grotei, al inimii sfinte a nodului.

Asocierea Cupei Graalului cu lancea este frecventă la mai toți hermeneuții Graalului, având în vedere faptul că, după G. Durand, orice cavitate „este înainte de toate organul feminin”²⁵ și atrage deci simbolurile masculine (lancea). În ceea ce ne privește, forma nodului cu cele 12 raze exterioare acoperă sensul lăncii, precum și cel al săgeții care străpunge inima sau al sabiei ce taie Nodul Gordian. Prin „androginitatea” sa, Nodul Sacru se are pe sine ca opoziție, acoperind și funcția lăncii și pe cea a cupei.

Astfel Nodul Sacru este un simbol al iubirii și al fecundității, conținându-și propria sămânță sonoră. Golul lui este o „tăcere” imaterială a formelor sale spațiale exterioare și conține atât elixirul nemuririi, sângele lui Isus Cristos, Cuvântul lui Dumnezeu, cât și hieroglifa inimii și cunoașterea adevărului din eul nostru.

Nodul leagă și dezleagă interiorul de exterior, Susul cu Josul, și este poarta spre cunoașterea și perfecționarea sinelui. Este o oglindă interioară și „poarta strămtă” prin care se ajunge în „illotempore”, refacerea timpului și spațiului edenic. Nodul este astfel Oul Cosmic înconjurat de raze, coroana ultimei chakre, lotusul cu 1000 de petale și este izvorul, fluviul de lapte al galaxiilor.

²⁵Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers, București, 1977, p. 299;

Nodul Sacru și cupele închise

Cele două cupe care alcătuiesc corpul Oului Sacru, Cupa Nemuririi și Cupa Cunoașterii, formează împreună ceea ce se poate numi Recipientul Sacru Închis sau Marea Cupă Închisă.

Acest arhetip are radiații simbolico-funcționale prin toate recipientele sacre închise, cum sunt: grotă, inima, oul, placenta, sămânța, tigva sau athanorul (sub formă de ou) și Nodul Sacru.

Modul acesta de funcționare este legat, în primul rând, de golul interior pe care aceste simboluri îl conțin, apoi de procesul vital al lor care constă în inspirație și expirație (Ida și Pingala), pe canalul „medular” numit Sushumna, pe care urcă șarpele Kundalini care apoi se eliberează în ultima chakră.

Acest lucru este foarte bine ilustrat de Caduceul lui Hermes cu cei doi șerpi încolăciți în sens invers în jurul axului central care semnifică inspirația și expirația, pulsația micro și macrocosmică, integrarea aspectului diurn și a celui nocturn.

„Coloana Nesfârșitului” a lui Constantin Brâncuși ilustrează aceste pulsații. Elementele coloanei nu se strangulează complet după fiecare modul, lăsând parcă loc „măduvei” canalului Sushumna. Sculptorul nu era străin de filosofia indiană, ba chiar avea proiecte grandioase acolo.

Recipientele sacre închise amintite absorb, inspiră lancea (săgeata, raza, energia masculină, colțul mistrețului), apoi expiră sângele sfânt, roua celestă, fătul divin, lumina, în Cupa Nemuririi, care receptează acest sacrificiu ce constituie alimentul nemuririi și al mântuirii. Să urmărim câteva exemple în acest sens:

- În secolele XVII – XX, în Transilvania și în întreg Imperiu Austro-Ungar, circulau, desigur sub influența evului mediu, icoane pe sticlă sau litografii și xilografuri reprezentând pe Maica Domnului cu mâinile arătându-și pieptul unde se poate vedea Inima Sfântă lovită de un pumnal sau o săgeată, înconjurată de raze, și Cupa care adună Sângele Sfânt.

- Șarpele Kundalini este lovit de săgeata lui Shiva, trezit din amorțeala lui, de la baza coloanei (mlaștina, mълul primordial, apele negre) pentru a urca pe coloană ca un foc ce activează toate cele șapte chakre și se eliberează în creștet.

- Isus Cristos e lovit de lancea centurionului Cornelius Loginus, iar sângele Lui este strâns în Cupă de Iosif din Arimateea.

- Inițiatul intră în grotă trecând probele labirintului, este lovit de raza cunoașterii (ucis simbolic) în altarul din centrul grotei, apoi este eliberat, de obicei prin partea superioară a grotei (vârful muntelui), este iluminat, inițiat, ridicat la un alt grad de cunoaștere, renăscut.

- Ovulul este fecundat de fluxul spermatic (phalus) ce străbate labirintul specific (uterul), ca apoi placenta (cupa) să elibereze fătul ca „aliment” al devenirii, ca substanță a vieții, ca începător al unui ciclu, purtător al vieții.

- Ovulul Sacru este fecundat din Centru spre exterior, pentru că, așa cum am văzut, în Centru nu există vibrații labirintice, ci doar unde, perfect concentrice, de lumină și armonie.

Prin „Poarta Strămtă” mântuirea vine și din abisul microcosmic și din cel macrocosmic. Aceste unde care fecundează Oul Sacru sunt emanațiile „Sfântului Duh”, ale energiei cuvântului care întruhidează și dă viață. Cupa este și simbolul „Maicii Preciste” (cuvânt ce face aluzie și la zeița Iștar și Isis), care, coborând pe pământ naște „avatarul”, se preface apoi în Cupă și își recuperează Fiul pierdut. Această îmbinare euharistică dintre Cupă și Sângele lui Cristos este o „căsătorie” sfântă, dincolo de spațiul și timpul sacrificiului: „Stăruința unei atari legende, ubicuitatea unui atare obiect ne arată profunda valorificare a acestui simbol al cupei, care e totodată vas, grasale, și tradiție, carte sfântă, gradale, adică simbol al mamei primordiale, doică și protectoare.”²⁶



Ouă încondeiate din Bucovina cu motivul Nodului Sacru

- Am văzut că și gura este un recipient care se închide și se deschide (inspiră și expiră), eliberând cuvântul, sunetul. Urechea aude, gura vorbește, naște cuvintele (gură, cor, oral, corindă, horă, orchestră – sunet graal, cupă, cuvânt, cunoaștere).

- Nodul Sacru a inspirat pietricelele în golul lui și, fecundat de ele, produce sunetul, expiră. Însă aici sunetul e strâns legat de mișcare. Rotirea nodului produce mișcarea sonoră a pietricelelor. Nodul de lemn e, în felul acesta, spațiu, timp și mișcare.

Nodul Sacru, fiind prototip al Oului Primordial și al Oului orfic, poate aspira funcțiile simbolice ale celor două cupe, de Sus și de Jos, și acoperă întru totul simbolurile recipientelor sacre închise.

Uitat de mituri și ieșit din religii în urmă cu mii de ani, Nodul Sacru are și astăzi o prezență non-verbală spectaculară (așa cum nădăjduim că am dovedit și demonstrat în această carte), în toate tradițiile și culturile populare din întreaga lume, fiind interpretat ca simbol al centrului, însă confundat aproape întotdeauna cu simbolul soarelui, pe toate tipurile de suporturi ale vechilor și actualelor civilizații.

Iată de ce am încercat să fim acum, cu mijloacele noastre modeste, în ultimul ceas, „avocatul diavolului” pentru a ridica la cunoaștere și înțelegere acest complex simbol, pentru a înlătura vâlul de umbră de pe acest uriaș și pe nedrept ignorat arhetip al lumilor preistorice și istorice.

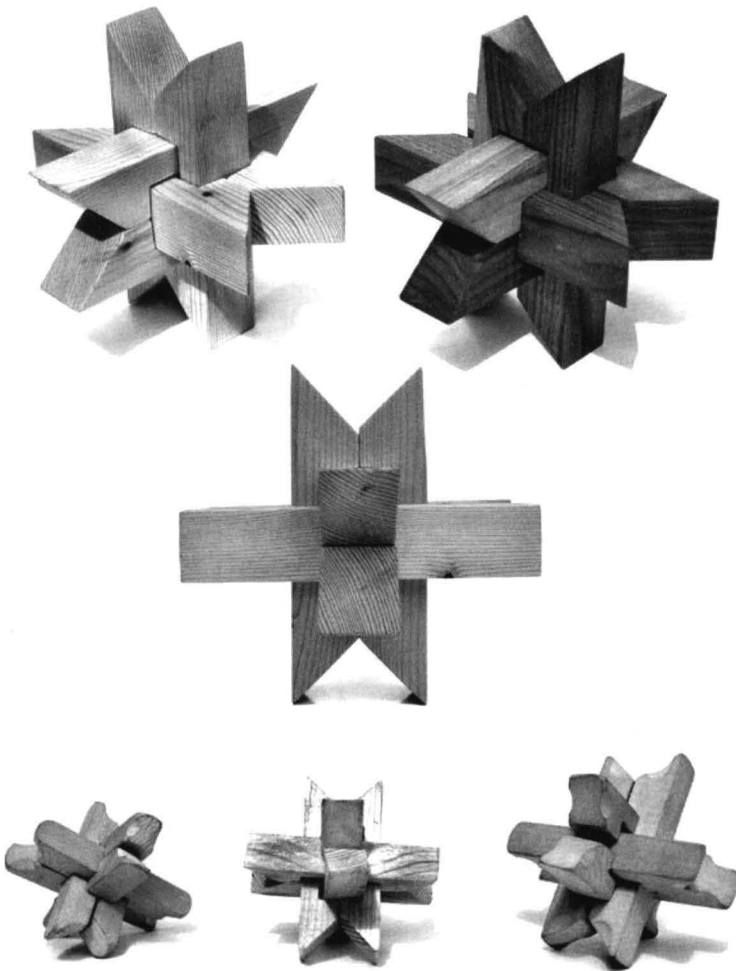
²⁶Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 317;

Cuvânt de încheiere

Mi s-a relevat o secundă misterul acestui Nod Sacru. A devenit trupul, mintea și inima mea. O bucurie imensă m-a cuprins. Nepământeală. O relaxare absolută, ca cea a morții și o plăcere instantanee, enormă. Oare cât de puțin am putut să exprim din această pură satisfacție pe care numai muzica o poate exprima?

Am scris despre o minune a lumii: Nodul Sacru. Dar cine știe dacă limitele mele nu l-au obscurat în loc să-l reveleze, nu i-au ascuns adevărata și sacra sa măreție! Nu-l poți înțelege dacă nu îl simți ca pe propriul trup, dacă el nu devine inima ta, mintea ta, sufletul tău. Nu-l poți înțelege dacă acel gol interior al nodului nu devine propriul gol sacru al inimii tale. Inundat de mistere, locuind în perfecțiunea propriei forme, Nodul Sacru rămâne arhetipul plastic cel mai apropiat de Principiu. El acoperă axele orizontale, dar și înălțimile și abisul, construind, în acest fel, osatura sferei.

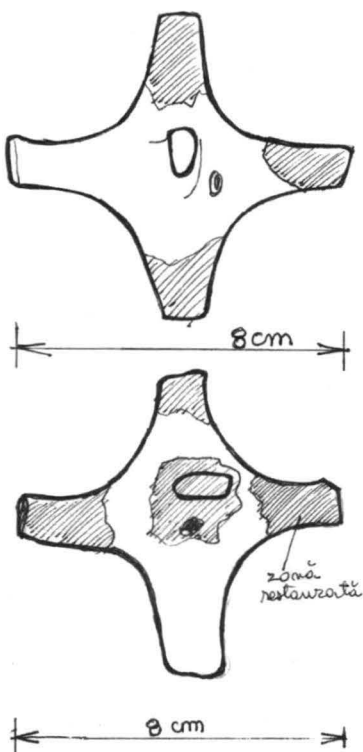
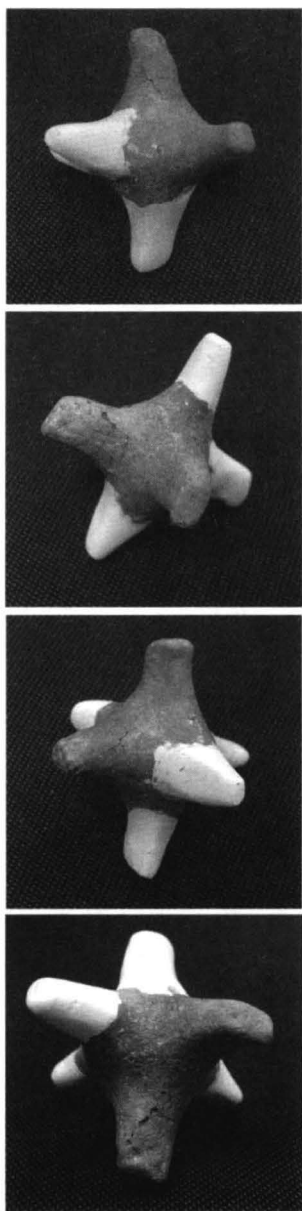
Nodul epuizează toate simbolurile sacre, fiind expresia plenară a Centrului, a energiilor și radiațiilor sale. Povestea Nodului Sacru se află în alcătuirea cosmică a Universului, dar și în aventura unui atom și a energiilor sale. Nodul Maramureșean este sfânt și e trimis de Dumnezeu pe Pământ, ca una din infinitele fețe ale Chipului Său, ca Înger cu trupul de lemn și este cel mai frumos lucru din această lume.



Planșa I. **NODUL DACIC**. Principiul Nodului Sacru.
(Noduri de lemn executate de Lucian și Dănuț Marchiș
și Grigore Țulean – Maramureș)



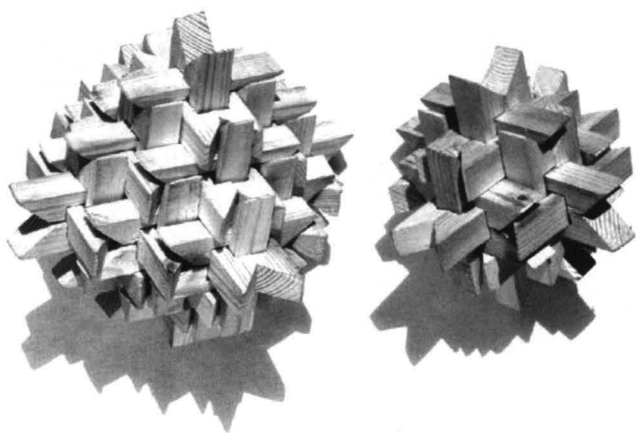
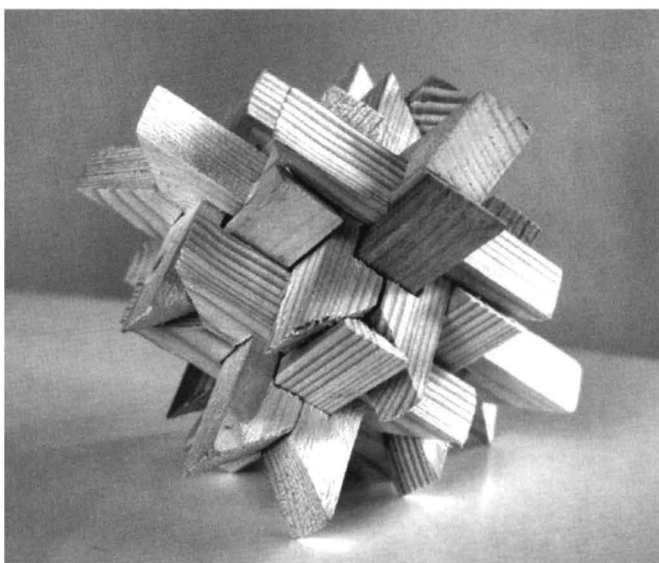
Planşa II.FUSE CU ȚURGĂLĂI sec. XIX-XX
(Colecția Ileana Pipaș – Tisa, Maramureș)



Planșa IV. CRUCE NEOLITICĂ CU TREI DIMENSIUNI
 (dimensiuni 8x8x8cm; lut ars neglazurat; loc. Parța, jud. Timiș)
 Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Baia Mare



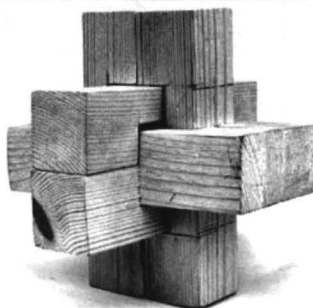
Planşa V. **BASTONUL CU NOD ŞI PASĂRE**
începutul sec. XX
(Valea Stejarului, Maramureş)



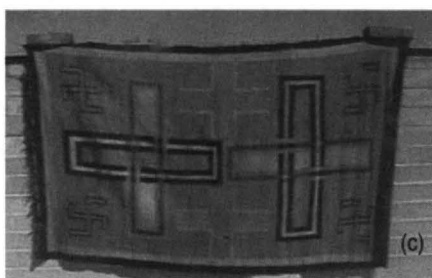
Planșa VII. **NODUL DEZVOLTAT**
(lucrări ale sculptorului popular Andrei Vanci)



(a)



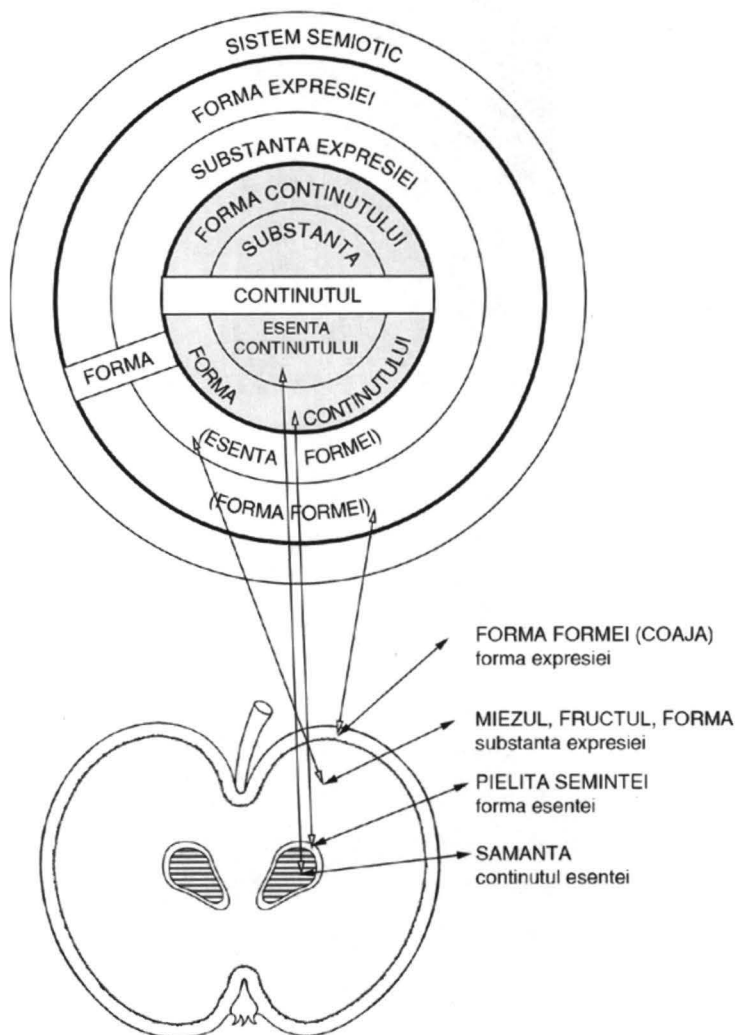
(b)



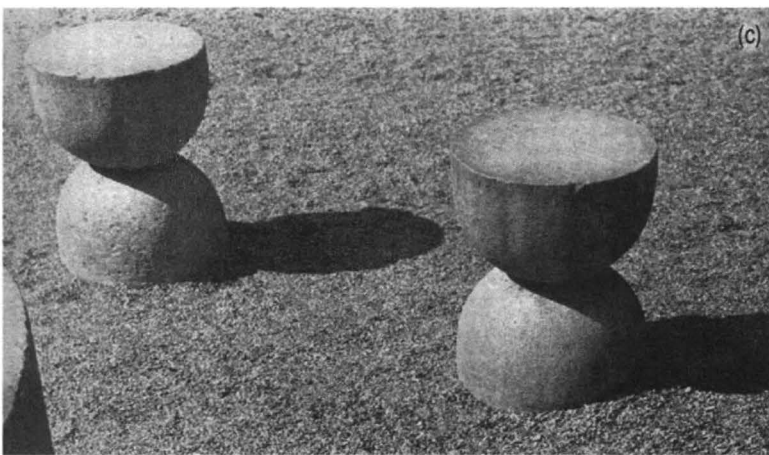
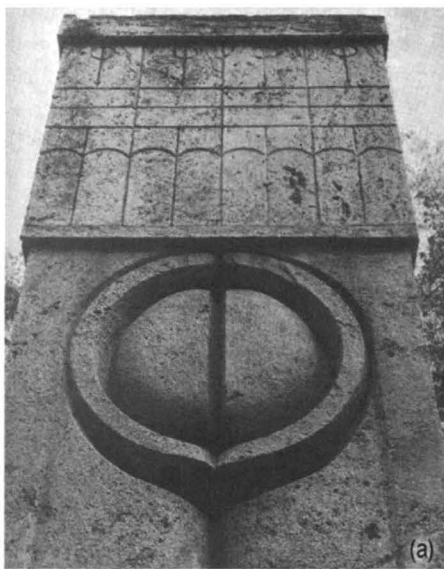
(c)

Planșa XX. NODUL SACRU

- (a) – Ștergar cu motivul nodului (swastika) din Hideaga, Maramureș (colecția Mihai Covaci); (b) – Nodul sub formă de cruce cu trei dimensiuni (se vede originea swasticii – Nodul); (c)– Țesătură Navajo, America de Nord
(b) (sursa <http://ro.wikipedia.org/wiki/Svastica>)



Planșa XXII. ESENȚĂ / FORMĂ



Planșa XXVI. **LUCRĂRI DE CONSTANTIN BRÂNCUȘI**
 (a)-Poarta Sărutului (detaliu); (b) – Sărutul (1908);
 (c)– Masa Tăcerii (detaliu) – cupe, clepsidre;
 (sursa: Dan Grigorescu, Brâncuși, Ed. Meridiane, București, 1979).

The symbols or primary archetypal signs found in the ancestral memory of prehistoric cultures, managed to penetrate and survive up to now in popular culture, in different forms (oral, written, inscribed on pottery, bricks, stones, plates, statuettes, and other ritualistic or household objects)

The frequency with which these signs bombarded the imagination led to a depository of genetic memory of human knowledge, sensitive and rational arranging itself in intimate structures of verbal and nonverbal expression.

The geometric signs of prehistoric times of all cultures go through the ages with a defying continuity.

Archetypal representations of MARAMURES are put into artistic forms by an energy which lives behind the awareness, being embedded in all traditional gestures and rituals, thus becoming part of an anatomy of consciousness and plastic expression, or generally artistic.

This halo of PRIMORDIAL TRADITION which dwells in the Carpathians on a large concentric area did not appear out of the blue, but was born here, as many world scientists have proved based on old and new, archeological, historic, ethnographic, linguistic research performed in this area.

One of the most important symbols born in this area of PRIMORDIAL TRADITION and preserved in certain variations only here in Maramures is the DACIAN KNOT. It is found in different materials and forms, in bold relief or plan, in rugs and textiles, in wood and ceramics, in stone or attire and also in folklore, in myths and legends, fairy tales, songs, spells, masques, round dances, folk theatre a.s.o.

The knot is one of the sacred symbols of mankind which really contains its meaning it is an expressive definition of the principle, but in it the secret of the Principle is neither revealed nor underemphasized because this mystery does not allow to be explained in words or worn out by feeling, understanding, love.

The work under consideration insists only on the symbolic modes of the KNOT, pondering about the imaginary functions of the knot, on its metaphoric, symbolic and archetypal functions.

The book starts with a general presentation of the knot, with pertinent references to specialty dictionaries. It continues by referring to varieties of the Celtic knot and their meanings, then an overall presentation of the DACIAN KNOT. This is classified in four chapters as follows:

I. THE SACRED KNOT (hollow, sonorous center) The principle of the sacred knot, the spindle with bells; the staff with the Bird; Developed Variations of the knot on gates, staircases or independent elements)

II. The DEVIL'S KNOT (with every element different from those with full center) The Devil's Knot; cultivated, modern variations of the knot; the Ear of Wheat.

III. THE DECORATIVE KNOT (decorative element in bold relief or plan, often mistaken for the Sun symbol).

IV. THE LABYRINTH KNOT; the Center of the Sacred Knot; the Center of the Labyrinth; Models of Labyrinth; the Labyrinth and Food.

After this hermeneutic foray, there follows a chapter "The Knot and the Three-dimensional Cross" which compares the symbolic virtues of the three-dimensional cross, comprehensively described by René Guénon and the symbolic virtues of the sacred knot.

The final part of the book deals with another comparison between Brancusi's "the Kiss" and the Sacred Knot and the Knot and the Holy Grail.

The conclusion of this research can be summarized as follows:

"The MARAMURES KNOT" is an ideal "form" of the universal principle. It uses up all the sacred symbols, being the exhaustive symbol of the energy and radiation center, as well as all its symbolic functions.

Résumé

Les symboles ou les signes primaires, archétypiques, présents dans la mémoire ancestrale des cultures préhistoriques, ont eu la force de pénétrer et de survivre jusqu'à nos jours dans la culture populaire, sous diverses formes (orales, écrites et incisées dans des poteries, des briques et des plaquettes en pierre et en argile, dans des statuettes et d'autres objets rituels ou domestiques).

La fréquence à laquelle ces signes - sensibles et rationnels - bombardent l'imaginaire a déterminé l'apparition d'un dépositaire de mémoire génétique de la connaissance humaine, tout en se constituant dans de diverses structures intimes appartenant à des formes de langage verbal et non-verbal.

Les signes géométriques de la préhistoire, dans toutes les cultures anciennes, traversent les millénaires avec une précision et une linéarité provocatrices.

Les représentations archétypiques de Maramureș sont poussées dans des formes plastiques par une énergie qui habite derrière la conscience : incarnés dans tous les gestes et dans tous les rituels traditionnels, les signes et les symboles sont devenus partie de l'anatomie des sens et de l'expression plastique et littéraire ou artistique, en général.

Cette aube de la Tradition Primordiale qui vit dans les Carpates sur une aire concentrique très vaste n'est pas venue d'ailleurs, mais elle est née sur ces terres, ce que prouvent de plus en plus les scientifiques du monde, tout comme les anciennes et les nouvelles recherches archéologiques, historiques, ethnographiques, linguistiques etc., menées dans cet espace.

Parmi les symboles les plus importants nés dans cette aire de Tradition Primordiale et gardés dans certaines variantes uniquement dans le Maramureș, il y a le Nœud Dace, avec toutes ses formes exprimées dans de diverses matières et formes, dans l'espace, dans le relief ou dans le plan, sur des tapis et sur des matériaux textiles, dans le bois et dans la poterie, dans la pierre et sur des vêtements, mais aussi dans la littérature populaire, dans les mythes, légendes, contes de fées, chansons, danses, incantations, masques, théâtre populaire et ainsi de suite.

Le nœud est l'un des symboles sacrés de l'humanité qui contiennent « matériellement » leurs sens. Il représente une définition plastique du Principe, mais dans le nœud le mystère du Principe n'est ni révélé ni non-révélé car ce mystère ne se laisse pas expliqué par des mots, ni épuisé par les sens, par la compréhension, par l'amour.

Cette étude se penche sur les modalités symboliques du Nœud, sur la philosophie des « fonctionnalités » imaginaire du nœud, sur ses fonctions métaphoriques, symboliques et archétypiques.

Ce livre s'ouvre sur une présentation générale du Nœud, avec certaines références des dictionnaires de spécialité. Il y a ensuite une brève référence aux variantes du nœud celtique avec ses significations, puis une présentation générale du Nœud Dace. Ainsi, le livre comprend quatre chapitres :

I. Le Nœud Sacré (le centre vide, sonore) : le Principe du Nœud Sacré ; le Fuseau avec des « Țurgălăi » (« zurgălăi », « zdrangăne » = mots de la région qui désignent des objets en bois, remplis de petites pierres afin d'émettre des sons); le Bâton avec un oiseau ; Variantes développées du nœud (sur des portails, terrasses, escaliers ou comme des éléments en soi) ;

II. Le Nœud du Diable (chaque élément de la composition est différent des autres et le centre est plein) ;

III. Le Nœud non-spatial (élément plan ou en relief, souvent confondu avec le symbole du soleil);

IV. Le Nœud Labyrinthe : Modèles de labyrinthe ; le Labyrinthe et la nourriture.

Le livre contient les chapitres suivants : Le Nœud Sacré ; Le Nœud du Diable ; Le Nœud non-spatial ; Le Nœud Labyrinthe ; Le Nœud et l'art moderne ; Le Nœud et la Coupe du Graal.

La conclusion de cette étude pourrait être la suivante : le Nœud de Maramures est une « forme » idéale du Principe Universel. Il épuise tous les symboles sacrés, tout en étant l'expression entière du Centre, de ses énergies et de ses rayonnements, et aussi de ses fonctionnements symboliques.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Coordonatori: Acad. Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe, Editura Enciclopedică, București, 2001;

Al-George, Sergiu; *Limbă și gândire în cultura indiană – introducere în semiologia indiană*, Ed. Științifică și enciclopedică, București 1976;

Aristotel, *Despre interpretare*, în *Organon I*, Traducere, studiu introductiv, introducere și note de Mircea Florian, Editura IRI, București, 1997;

Aristotel, *Etica nicomahică*, Traducere, studiu introductiv, comentarii și index de Stella Petecel, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;

Aristotel, *Fizica*, Traducere și note de N. I. Barbu, Studiu introductiv și note, indice tematic și indice terminologic de Pavel Apostol, Studiu analitic

asupra „Fiziicii” lui Aristotel și note de Alexandru Posescu, Editura Științifică, București, 1966;

Aristotel, *Poetica*, Studiu introductiv, traducere și comentarii de D. M. Pippidi, Ediția a III-a îngrijită de Stella Petecel, Editura IRI, București, 1998;

Arnheim, Rudolf, *Arta și percepția vizuală*, Ed. Meridiane, București, 1979;

Avram, Vasile, *Chipurile Divinității, O hermeneutică a modelelor teofanice în spațiul sud-est european (ortodox)*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006;

Bachelard, Gaston, *Dialectica spiritului științific modern*, vol. I-II, traducere de Vasile Tonoiu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, Magdalena Berescu, *Gândirea Magică – geneză și evoluție*, Ed. Nemira, București, 2009;

Bălin, Ioan, *Reflecții de semiologia literaturii*, Pan Publishing House, București, 1995;

Bălin, Ioan; Nedela, Richardo, *Sociologia noologică*, Editura Nemira, București, 2003;

Berger, René, *Artă și Comunicare*, Traducere de Florin Murgescu, Prefață de Titus Priboi, Ed. Meridiane, București, 1976;

Black, Jonathan, *Istoria secretă a lumii*, Ed. Nemira, București, 2013;

Blaga, Lucian, *Cunoașterea Luciferică*, Humanitas, București, 1993;

Burgos, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, Traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea, Ed. Univers, București, 1988;

Carpov, Maria, *Captarea sensurilor – coordonate analitice*, Editura Eminescu, București, 1987;

Cartea egipteană a morților (Papirusul Ani), Ed. Herald, București, 2010;

Cartea Morților (<http://www.egiptul-antic.info/religie.htm>) accesat la 16.02.2010;

Cartea Strălucirii, Pagini alese din Zohar, Ed. Herald, București, 2012;

Cheng, François, *Vid și plin. Limbajul pictural chinezesc*. Traducere de Iuliana Crenguță Munteanu, Editura Meridiane, București, 1983;

Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain (coord.), *Dicționar de Simboluri*, Polirom, Iași, 2009;

Cohen, Jean, *Structure du langage poétique*, Flammarion, Paris, 1966;

Constantin, Daniel, *Orientalia mirabilia*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;

Culianu, Ioan Petru, *Mircea Eliade*, Traducere de Florin Chirițescu și Dan Petrescu, cu o scrisoare de la Mircea Eliade și o postfață de Sorin Antohi, Nemira, București;

Culianu, Ioan Petru, *Călătorii în lumea de dincolo*, Ed. Polirom, Iași, 2007;

Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis, I, Eseuri despre gnoză și alte studii*, Ed. Polirom, Iași, 2012;

Cultura și filosofia indiană în texte și studii, Ediție îngrijită de Cicerone Poghir, Traduceri din limba sanscrită de Theofil Simenschy, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978;

De Mauro, Tullio, *Introducere în semantică*, traducere de Anca Giurescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978;

Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998;

Dorlfels, Gillo, *Estetica mitului (de la Vico la Wittgenstein)*, Editura Univers, București, 1975;

Drăgan, I.; Anastasiu, C.; Banciu, D.; Bădescu, I.; Furtună, C.; Mihăilescu, I.; Ungureanu, I.; Voinea, M.; *Sociologie Generală*, Tipografia Universității București, București 1985;

Dunăre, Nicolae, *Civilizație tradițională românească în curbura Carpatică Nordică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984;

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers, București, 1977;

Eco, Umberto, *La struttura assente. La ricerca semiotica e il metodo strutturale*, Bompiani, Milano, 2004;

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Editura Pontica, Constanța, 1996;

Eco, Umberto, *O teorie a semioticii*, Traducere din engleză de Cezar Radu și Costin Popescu, Ed. Meridiane, București 2003;

Eco, Umberto, *Semiotica e filosofia dell'linguaggio*, Biblioteca Einaudi, Torino, 1997;

Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Traducere de Anca Giurescu și Cezar Radu, Postfață și note de Cezar Radu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982;

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Ed. Univers, București, 1978;

Eliade, Mircea, *Cosmologie și Alchimie Babiloniană*, ediția a II-a, Editura Moldova, Iași, 1991;

Eliade, Mircea, *Făurari și alchimiști*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Humanitas, București, 1997;

Eliade, Mircea, *Fragmentarium*, Editura Destin, Deva, 1990;

Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, Humanitas, București, 1993;

Eliade, Mircea, *Istoria Credințelor și Ideilor Religioase*, ediția a II-a, vol. I, De la Epoca de piatră la Misterele de la Eleusis, Traducere și postfață de Cezar Baltag, Ed. Științifică, București, 1991;

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, traducere de Cezar Baltag, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984;

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, traducere de Cezar Baltag, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, traducere de Cezar Baltag, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;

Eliade, Mircea, *Împotriva deznădejdiei – Publicistica exilului*, Editura Humanitas, București, 1992;

Eliade, Mircea, *Încercarea labirintului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990;

Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Univers Enciclopedic, 1998;

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, traducere din franceză de Brândușa Prelipceanu, ediția a II-a, Humanitas, București 2000;

Eliade, Mircea, *Solilocvii*, Editura Humanitas, București, 1991;

Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, traducere din franceză de Mariana Noica, ed. a IV-a, Humanitas, București, 2008;

Encause, Gerard / Papus, *Știința numerelor*, Ed. Herald, București, 2011;

Francastel, Pierre, *Realitatea figurativă, elemente structurale de sociologie a artei*, Traducere din limba franceză de Mircea Tomuș, Prefață de Ion Pascadi, Editura Meridiane, București 1972;

Gândirea hittită în texte, studiu introductiv: Constantin Daniel, serie îngrijită de Idel Segall, traducere Athanase Negoită, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;

Genette, Gerard, *Figuri, Selecție*, traducere și prefață de Angela Ion și Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1978;

Georgescu-Gorjan, Ștefan, *Amintiri despre Brâncuși*, Scrisul Românesc, Craiova, 1988;

Georgiu, Grigore, *Filosofia culturii. Cultură și comunicare*, Editura comunicare.ro, București, 2004;

Girard, René, *Despre cele ascunse de la întemeierea lumii*, Editura Nemira, 2008;

Girard, René, *Violența și sacrul*, Editura Nemira, 2006;

Graur, Evelina, *Tehnici de comunicare*, Ed. Meridiane, Cluj-Napoca, 2001;

Grigorescu, Dan, *Brâncuși*, Intr. poligrafică „Arta Grafică” București, 1980;.

Guénon, René, *Simboluri ale științei sacre*, traducere de Marcel Tolcea și Sorina Șerbănescu, Editura Humanitas, 2008;

Guénon, René, *Simbolismul Crucii*, Ed. Herlad, București, 2012;

Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum*, Ed. Herald, București, 2012;

Husar, Al., *Ars Longa. Probleme fundamentale ale artei.*, Editura Univers, București, 1980;

Husar, Al., *Matapoetica. Prolegomene.*, Editura Univers, București, 1983;

Ianoși, Ion (coord.), *Dicționarul operelor filosofice românești*, Humanitas, București, 1997;

Ianoși, Ion, *Sublimul în estetică*, Editura Meridiane, București, 1983;

Jianu, Ionel, *Brâncuși*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001;

Jung, Carl Gustav, *Puterea sufletului, Antologie*, (patru părți), traducere de dr. Suzana Holan, Editura Anima, București, 1994;

Kogan, M. S., *Morfologia Artei*, traducere de Anca Irina Ionescu, Editura Meridiane, București, 1979;

Le Goff, Jacques, *Pentru un alt Ev Mediu. Valori umaniste în cultura și civilizația Evului Mediu*, Editura Meridiane, București, 1978,

Lechte, John, *Fifty Key Contemporary Thinkers: From Structuralism to Postmodernity*. London: Routledge, 1994;

Leibniz, G. W., *Monadologie*, traducere de Constantin Floru, Humanitas, 1994;

Levi-Strauss, Claude, *Antropologia structurală*, traducere de J. Pecher, Editura Politică, București, 1978;

Lévi-Strauss, Claude, *Mythologiques. Le Cru et le Cuit*, Librairie Plon, Paris, 1964;

Liiceanu, Gabriel, *Despre limită*, Editura Humanitas, București, 2004;

Lohisse, Jean, *Comunicarea. De la transmiterea mecanică la interacțiune*. Polirom, Iași 2002

Louis, Pierre, *Les métaphores de Platon*, Société d'édition „Les Belles lettres”, Paris, 1945;

Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de Aur*, Cartea Românească, 1989;

Lovinescu, Vasile, *Creangă și Creanga de Aur*, Ed. Rosmarin, 1996;

Lovinescu, Vasile, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, Cartea Românească, 1993;

Malraux, André, *Capul de obsidian*, traducere de Modest Morariu, Editura Meridian, București, 1977;

Malraux, André, *Omul precar și literatura*, traducere de Modest Morariu, Editura Univers, București, 1980;

Marchiș, Ioan, *Simbolica artelor non-verbale*, Ed. Ethnologica, Baia Mare, 2011;

Marcus, Solomon, *Artă și știință*, Editura Eminescu, București, 1986;

Marga, Andrei, *Introducere în filosofia contemporană*, Editura Polirom, București, 2002;

Marga, Andrei; Muscă, Vasile (coord.), *Teme Hegeliene. Studii*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982;

Marinescu, Valentina, *Introducere în teoria comunicării. Principii, modele, aplicații*, Editura Tritonic, București, 2003;

Marino, Adrian, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1980;

McQuail, Denis, Windahl, Sven, *Modele ale comunicării*, Editura comunicare.ro, București, 2001;

Moles, Abraham, *Artă și ordinator*, traducere de Claudia Dumitriu și Ion Pascadi, Editura Meridiane, București, 1974;

Mușu, Gheorghe, *Lumini din depărtări. Civilizații preheleneice și micro-asiatice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981;

Mutar, Adina, *Ritualul de nemurire al „lupilor” geto-daci*, [www.enational.ro];

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Humanitas, București, 1996;

Noica, Constantin, *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986;

Noica, Constantin, *Sentimentul românesc al ființei*, Editura Eminescu, București, 1978;

Noica, Constantin, *Șase maladii ale spiritului contemporan*, Editura Humanitas, București, 2008;

Oltean, Dan, *Pasărea sufletului la daci și la români*, în *Dacia Magazin*, nr. 3, aprilie 2003;

Panofsky, Erwin, *Artă și semnificație*, traducere de Ștefan Stoenescu, Editura Meridiane, București, 1980;

Păun, Silvia, *Identități Europene inedite Italia – România*, Ed. Tehnică, București 1996;

Peirce, Charles S., *Semnificație și acțiune*, Prefață Andrei Marga, Selecția textelor și traducere din limba engleză Delia Marga, Editura Humanitas, București, 1990;

Petrescu, Paul, *Motive decorative celebre (contribuții la studiul ornamenticii românești)*, Editura Meridiane, București, 1971;

Platon, *Opere III*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978;

Platon, *Opere IV*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989;

Platon, *Opere V*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;

Platon, *Republica*, în *Opere V*, Ediție îngrijită de Constantin Noica și Petru Creția, Cuvânt preventor de Constantin Noica, Traducere, interpretare, lămuriri preliminare, note și anexă de Andrei Cornea, Colecție îngrijită de Idel Segall, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986;

- Platon**, *Sofistul*, în *Opere VI*, Ediție îngrijită de Constantin Noica și Petru Creția, Introducere la dialogurile logice Alexandru Surdu, Traducere, lămuriri preliminare și note Constantin Noica, Colecție îngrijită de Idel Segall, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989;
- Prut, Constantin**, *Calea rătăcită: o privire asupra artei populare românești*, Fundația Interart Triade, Timișoara, 2012;
- Prut, Constantin**, *Fantasticul în arta populară românească*, Editura Meridiane, București, 1972;
- Radian, H. G.**, *Cartea proporțiilor. Principii și aplicații în arhitectură și artele plastice*, Editura Meridiane, București, 1981;
- Roman, Regis**, *Hermeneutică și comunicare*, Curs introductiv, p. 1, accesat 14 octombrie 2009 la adresa [[http:// www.scribd.com /doc/ 3086263/ Hermeneutica-si-Comunicare](http://www.scribd.com/doc/3086263/Hermeneutica-si-Comunicare)]
- Roșca, D. D.**, *Studii și eseuri filosofice*, Editura Științifică, București, 1970;
- Santarcangeli, Paolo**, *Cartea labirinturilor. Istoria unui mit și a unui simbol*, Editura Meridiane, București, 1974;
- Saussure, Ferdinand**, *Cours de linguistique générale*, Publié par Charles Bally et Albert Séchehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger, Édition critique préparée par Tullio de Mauro, Postface de Louis-Jean Calvet, Payot, Paris, 1995;
- Sebeok, Thomas A.**, *Semnele: o introducere în semiotică*, Traducere din engleză după ediția a II-a definitivă de Sorin Mărculescu (Signs: an introduction to semiotics, Second edition, Toronto, Canada, 2001), Humanitas, București, 2002;
- Shepherd Rowena, Shepherd Rupert**, *1000 de simboluri. Semnificația formelor în artă și mitologie*, Editura Aquila'93, Oradea, 2007;
- Stoichiță, Radu**, *Natura conceptului în logica lui Hegel*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1972;
- Tatarkiewics, Wladyslaw**, *Istoria esteticii*, Editura Meridiane, București, 1978;
- Târziu, Claudiu**, *Stălpii Morților și Pasărea Suflet*, în *Formula As*, nr. 985, anul 2011;
- Tonoiu, Vasile**, *Dialectică și relativism. Ideea de referențial.*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978;
- Tonoiu, Vasile**, *Ontologii arhaice în actualitate*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1998;
- Vartic, Andrei**, *O istorie geometrică a lui Homo Sapiens*, 2000 ([http://www.scribd.com/doc/8266233/O- Istorie - Geometric - A-a-Lui-Homo-Sapiens-Andrei-Vartic](http://www.scribd.com/doc/8266233/O-Istorie-Geometric-A-a-Lui-Homo-Sapiens-Andrei-Vartic)) accesat la 18.08.2009;
- Vasilu, Emanuel**, *Câteva reflecții asupra distincției semn-simbol*, în SCL, XXXIX, 1988, nr. 5;

Vasilu, Emanuel, *Elemente de filozofie a limbajului*, EAR, București, 1995;

Vlăduțescu, Gh., *Deschideri către o posibilă ontologie. Interpretări al presocratici.*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987;

Wald, Lucia, *Sisteme de comunicare umană*, Editura Științifică, București, 1973;

Wunenburger, Jean-Jacques, *Filozofia imaginilor*, Traducere de Muguraș Constantinescu, Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Editura Polirom, Iași, 2004;

Wunenburger, Jean-Jacques, *Sacrul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000;

Summary

The symbols or primary archetypal signs found in the ancestral memory of prehistoric cultures, managed to penetrate and survive up to now in popular culture, in different forms (oral, written, inscribed on pottery, bricks, stones, plates, statuettes, and other ritualistic or household objects)

The frequency with which these signs bombarded the imagination led to a depository of genetic memory of human knowledge, sensitive and rational arranging itself in intimate structures of verbal and nonverbal expression.

The geometric signs of prehistoric times of all cultures go through the ages with a defying continuity.

Archetypal representations of MARAMURES are put into artistic forms by an energy which lives behind the awareness, being embedded in all traditional gestures and rituals, thus becoming part of an anatomy of consciousness and plastic expression, or generally artistic.

This halo of PRIMORDIAL TRADITION which dwells in the Carpathians on a large concentric area did not appear out of the blue, but was born here, as many world scientists have proved based on old and new, archeological, historic, ethnographic, linguistic research performed in this area.

One of the most important symbols born in this area of PRIMORDIAL TRADITION and preserved in certain variations only here in Maramures is the DACIAN KNOT. It is found in different materials and forms, in bold relief or plan, in rugs and textiles, in wood and ceramics, in stone or attire and also in folklore, in myths and legends, fairy tales, songs, spells, masques, round dances, folk theatre a.s.o.

The knot is one of the sacred symbols of mankind which really contains its meaning it is an expressive definition of the principle, but in it the secret of the Principle is neither revealed nor underemphasized because this mystery does not allow to be explained in words or worn out by feeling, understanding, love.

The work under consideration insists only on the symbolic modes of the KNOT, pondering about the imaginary functions of the knot, on its metaphoric, symbolic and archetypal functions.

The book starts with a general presentation of the knot, with pertinent references to specialty dictionaries. It continues by referring to varieties of the

Celtic knot and their meanings, then an overall presentation of the DACIAN KNOT. This is classified in four chapters as follows:

I. THE SACRED KNOT (hollow, sonorous center) The principle of the sacred knot, the spindle with bells; the staff with the Bird; Developed Variations of the knot on gates, staircases or independent elements)

II. The DEVIL's KNOT (with every element different from those with full center) The Devil's Knot; cultivated, modern variations of the knot; the Ear of Wheat.

III. THE DECORATIVE KNOT (decorative element in bold relief or plan, often mistaken for the Sun symbol).

IV. THE LABYRINTH KNOT; the Center of the Sacred Knot; the Center of the Labyrinth; Models of Labyrinth; the Labyrinth and Food.

After this hermeneutic foray, there follows a chapter "The Knot and the Three-dimensional Cross" which compares the symbolic virtues of the three-dimensional cross, comprehensively described by René Guénon and the symbolic virtues of the sacred knot.

The final part of the book deals with another comparison between Brancusi's "the Kiss" and the Sacred Knot and the Knot and the Holy Grail.

The conclusion of this research can be summarized as follows:

"The MARAMURES KNOT" is an ideal "form" of the universal principle. It uses up all the sacred symbols, being the exhaustive symbol of the energy and radiation center, as well as all its symbolic functions.

Résumé

Les symboles ou les signes primaires, archétypiques, présents dans la mémoire ancestrale des cultures préhistoriques, ont eu la force de pénétrer et de survivre jusqu'à nos jours dans la culture populaire, sous diverses formes (orales, écrites et incisées dans des poteries, des briques et des plaquettes en pierre et en argile, dans des statuettes et d'autres objets rituels ou domestiques).

La fréquence à laquelle ces signes - sensibles et rationnels - bombardent l'imaginaire a déterminé l'apparition d'un dépositaire de mémoire génétique de la connaissance humaine, tout en se constituant dans de diverses structures intimes appartenant à des formes de langage verbal et non-verbal.

Les signes géométriques de la préhistoire, dans toutes les cultures anciennes, traversent les millénaires avec une précision et une linéarité provocatrices.

Les représentations archétypiques de Maramureș sont poussées dans des formes plastiques par une énergie qui habite derrière la conscience : incarnés dans tous les gestes et dans tous les rituels traditionnels, les signes et les symboles sont devenus partie de l'anatomie des sens et de l'expression plastique et littéraire ou artistique, en général.

Cette aube de la Tradition Primordiale qui vit dans les Carpates sur une aire concentrique très vaste n'est pas venue d'ailleurs, mais elle est née sur ces terres, ce que prouvent de plus en plus les scientifiques du monde, tout comme

les anciennes et les nouvelles recherches archéologiques, historiques, ethnographiques, linguistiques etc., menées dans cet espace.

Parmi les symboles les plus importants nés dans cette aire de Tradition Primordiale et gardés dans certaines variantes uniquement dans le Maramureș, il y a le Nœud Dace, avec toutes ses formes exprimées dans de diverses matières et formes, dans l'espace, dans le relief ou dans le plan, sur des tapis et sur des matériaux textiles, dans le bois et dans la poterie, dans la pierre et sur des vêtements, mais aussi dans la littérature populaire, dans les mythes, légendes, contes de fées, chansons, danses, incantations, masques, théâtre populaire et ainsi de suite.

Le nœud est l'un des symboles sacrés de l'humanité qui contiennent « matériellement » leurs sens. Il représente une définition plastique du Principe, mais dans le nœud le mystère du Principe n'est ni révélé ni non-révélé car ce mystère ne se laisse pas expliqué par des mots, ni épuisé par les sens, par la compréhension, par l'amour.

Cette étude se penche sur les modalités symboliques du Nœud, sur la philosophie des « fonctionnalités » imaginaire du nœud, sur ses fonctions métaphoriques, symboliques et archétypiques.

Ce livre s'ouvre sur une présentation générale du Nœud, avec certaines références des dictionnaires de spécialité. Il y a ensuite une brève référence aux variantes du nœud celte avec ses significations, puis une présentation générale du Nœud Dace. Ainsi, le livre comprend quatre chapitres :

I. Le Nœud Sacré (le centre vide, sonore) : le Principe du Nœud Sacré ; le Fuseau avec des « Țurgălăi » (« zurgălăi », « zdrangăne » = mots de la région qui désignent des objets en bois, remplis de petites pierres afin d'émettre des sons); le Bâton avec un oiseau ; Variantes développées du nœud (sur des portails, terrasses, escaliers ou comme des éléments en soi) ;

II. Le Nœud du Diable (chaque élément de la composition est différent des autres et le centre est plein) ;

III. Le Nœud non-spatial (élément plan ou en relief, souvent confondu avec le symbole du soleil);

IV. Le Nœud Labyrinthe : Modèles de labyrinthe ; le Labyrinthe et la nourriture.

Le livre contient les chapitres suivants : Le Nœud Sacré ; Le Nœud du Diable ; Le Nœud non-spatial ; Le Nœud Labyrinthe ; Le Nœud et l'art moderne ; Le Nœud et la Coupe du Graal.

La conclusion de cette étude pourrait être la suivante : le Nœud de Maramureș est une « forme » idéale du Principe Universel. Il épuise tous les symboles sacrés, tout en étant l'expression entière du Centre, de ses énergies et de ses rayonnements, et aussi de ses fonctionnements symboliques.

Poeți și colinde. 13 decembrie 1983
– 30 de ani de la moartea poetului Nichita Stănescu

Stela Covaci
București



De o întreagă viață, atunci când vine vremea sărbătorilor Nașterii Domnului, cu alaiul lor, înălțător ca rugăciunea, de colinde¹ și poezii, intru fericită în acel univers sacru al inocenței. Le-am învățat de la mama mea sfântă și părăsită alături de bunica Aglaia, luptătoare cu sânge nobil polonez. Afară ningeaa strașnic. Venea „cumplita iarnă” peste satul Rădăuți-Prut, sat de graniță cu Basarabia ocupată și eliberată de sub ruși, în anii războiului. În nopțile din ce în ce mai lungi, noi copiii, adunați ca niște animăluțe după sobă, cu lampa de gaz dată foarte mică, le repetam cu nesaț și emoție. În timpul acesta, cineva ne pregătea o carte, ilustrată cu pană de înger, gravând pe sticla geamurilor joase întruchipări diamantine, păduri luxuriante de ferigi și animale fantastice.

Recitam din Octavian Goga:

*Luna-și picură argintul.
Tremurându-l pe fereastră;
Vede-atâta împăcare
Străjuind căsuța noastră...
Iată vin colindătorii/
De sub țol ridică capul
Două fețe bucălaie,
Blând zâmbește din icoană
Cuviosul Nicolae.*

Sau, Otilia Cazimir:

*Lerui Doamne, Ier,
S-a ivit o stea pe cer,
Prea curată, luminată
Să vestească lumea toată...*

Sărăcăcioasa încăpere a bunicii se umplea de lumină. Credeam în miracole, pe când din cer ningeaa cu jucării și bunătăți numai de noi închipuite. Din misteriosul huci, de pe dealul Coșeriului, de dincolo de sat, spre Coțușca, îl zăream aproape aievea, prin fuioarele de viscol, pe Moș Crăciun, uriaș până la cer, cu un brad împodobit și cu o desagă cu daruri în spate:

*Vine, vine iată-L că vine,
Vine, vine, și Moș Crăciun
Ieșiți afară, ieșiți cu toții,
Ieșiți afară ca să-l vedem...*

*În Ajun, colindând pe la ferești îl întrebam:
Moșule de unde vii?*

*Ne răspundea:
Iacă, vin din moși strămoși,
Încărcat cu jucării
Să vă spun că-n noaptea asta
S-a născut Mântuitorul.
Na și ție, na și ție,
Închinați-vă frumos
Domnului Isus Hristos.*

Dimineața, după noaptea colindelor, ne trezeam cu ochii la crenguța țepoasă de corcoduș, împodobită cu câteva poleieli și ciucuri colorați, pusă în vas de lut, ca să înmugurească, în loc de brad. Scotoceam, apoi, multă vreme pe sub pernă, pe sub salteaua de paie, după darurile la care visasem tot anul. Era război și foamete pe pământ, doar în căsuța bunicii era cald, mirosea a busuioc sfînțit și a prăjiturile pudrate, coapte în rolă, în formă de stele sau lună. Măinile mamei și ale bunicii care ne mângâiau sau împleteau colăceii, miroseau a ga-roafe de câmp. În curând vom cânta:

*Măine-i Anul Nou/ Da, da e Anul Nou
Veniți cu toți în cor,
Veniți să vă urăm de Anul Nou...*

Ne pregăteam să urăm pe la ferești repetând cu glas tremurat balade istorice și plugușoare după culegerea lui Vasile Alecsandri. Unchii mei, cei patru frați ai mamei, flăcăi ce aveau să fie în curând concentrați în Marele Război ca să-și apere glia, isteți, veseli și ușor poeți, se adunau laolaltă și compuneau în colectiv plugușoare satirice la adresa diverselor năravuri, despre personaje reale din comună, amuzându-ne copios.

Peste ani, prin 1980 poetul basarabean Grigore Vieru a reușit, pentru prima oară, să ajungă, în casa noastră, printre frații lui, fascinanții poeți, în boema aleasă a acelor timpuri. Atunci s-a născut, compus pe versurile lui Grigore de către artistul plastic Sorin Dumitrescu, cântecul-colind „Ușoară maică, ușoară.../’.

Grigore Vieru, născut în același an și în aceeași localitate - Lipcani, cătunul Pererita ca și mine, mi-a povestit despre copilăria lui, atât de asemănătoare cu a mea, de dincoace de Prut. Românilor din Basarabia, schingiuiți și hăituiți, li s-a interzis cu desăvârșire să-și exprime credința, drept care, în serile de Ajun, se strecurau, prin vâgăuni spre malul Prutului păzit cu strășnicie de ruși, ca să surprindă, prin aerul tare al Noptii Sfinte, clinchetele zurgălăilor vestitori de dincoace de Prut, frânturi de colinde ~ sau plugușoare aduse de vânt sub imensa boltă cerească. Nimeni nu le putea interzice să creadă că vor afla de la steaua călăuzitoare că în viitor vor găsi poteci spre reînfrățire.

Am descoperit aceleași ecouri și semnificații exprimate dureros în poezia „Zurgălăul” din volumul „Primele iubiri” al poetului Nicolae Labiș, dăruit mie la apariție (octombrie 1956). Și acest copil genial, ucis bestial în luna decembrie 1956, a fost născut tot în anul 1935, în Țara de Sus a Moldovei ca și

*Plutea încremenită o tăcere:
Nici urători, nici câini, nimic, pustiu,
Când deodată, ca o adiere,
Cu glas scâncit, tremurător și viu,*

*S-a auzit un zurgălău cum sună,
Îndepărtat, cum sună subțirel,
De parcă nopții ar fi vrut să-i spună
Durerile știute doar de el...*

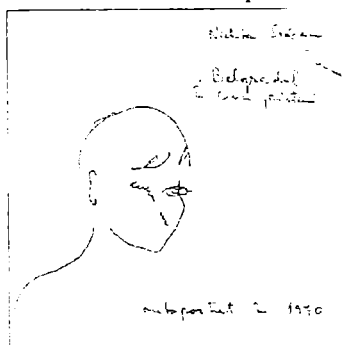
Trecură anii... Mă tulbură uneori o amintire dureroasă, halucinantă. E vorba de Ajunul Crăciunului din anul 1958 petrecut într-o celulă blindată din sediul anchetelor Securității din București, situat pe str. Uranus. Pereții solizi din beton nu lăseau să pătrundă nici un sunet de viață dinafară, nici măcar un dangăt de clopot. Eram împreună cu alte câteva schingiuite femei a căror menire dăruită de Dumnezeu era alta (mame, intelectuale, cu calități artistice aparte). Toate, în acea noapte, cu buzele strânse, am îngânat colindă după colindă, apoi le-am recitat în șoaptă. După stingere, de la ora zece udam cu lacrimi perna de plumb. Plângeam studenția mea pierdută pentru totdeauna odată cu întâmplările înfricoșătoare ale sfârșitului de an 1956: uciderea și înmormântarea supravegheată a mult prea tânărului mare poet, abia ivit, coleg și prieten, Nicolae Labiș, cel căruia îi cântasem, la fereastra de pe strada Miletin 14, ultimul colind: „*Măi vântule, vânt...*”

Trecură, rând pe rând, alte Crăciunuri, alte ierni și după cele aspre și vitregite, cerurile s-au înseninat. După pedepse nemeritate am avut curajul să mă căsătoresc cu colegul meu de Facultate și închisoare, ardeleanul tenace și înzestrat, Aurel Covaci, unicul martor al nopților de coșmar ale lui Nicolae Labiș. În familia noastră boemă și dăruită cu doi copilași bobinocari au venit alți poeți cu alte colinde și cu dorința profundă să-și reverse poezia simțirii lor în casa noastră, acum fericită. Primul a fost *Nichita Stănescu* perioada de apogeu

a poeziei sale, un astru cu totul nou, tulburător pe bolta ușor limpezită de sacrificiul poetului Labiș, ca un ritual. A apărut poetul *Nichita*, de mână cu tânăra poetă *Gabrieila Melinescu*, frumoasă și prinsă în mrejele unei mari iubiri cu răsfăț, fericire și durere.

Între anii 1966-1970, *Nichita* a fost Moș Crăciunul copiilor noștri, iar *Gabrieila* era cea care le spunea, apoi le publica, poeziile și povești cu năstrușnici bobinocari.

În Crăciunurile acelea au apărut ca niște crai: temerarul impunător și enigmatic *Geo Bogza* cu care ciocneam șampanii evocând „*corăbii de demult*” sau elegantul, aristocrat al spiritului *Horia Lovinescu*, singur, părăsit de „*fetele lui*” dragi rămase dincolo de „*Cortina de fier*”. Trăia o depresie profundă,



aducea în dar coșuri cu fructe să înveselească Sărbătorile Sfinte. Ne încredințase secretul vieții și al viitoarei sale dispariții: când și în ce mod își va hotărî sfârșitul.

Mai apăreau sfios și melancolic poetul *Epifaniei*, *Daniel Turcea* și poetul *Adi Cusin* ce-mi era ca un frate. Ne-am cunoscut de mici copii, bunicii săi fiindu-ne megieși. Cu el colindam ca la Rădăuți-Prut. Într-un an a apărut și preotul *Gheorghe Ursachi*, fratele poetului, cu diagonală tricoloră încins peste piept. Acesta ne-a fericit cu alte colinde creștine, din Țara de Sus. Asta se întâmpla înainte de a emigra și a deveni apoi preotul Casei Regale din Versoix.

Ca să-l ferească și pe stăpânul casei, *pe Aurel Covaci*, apărea, cu repertoriul bihorean de colinde scriitorul *Titus Popovici*, cel care în adolescență cânta în corul bisericesc cu o splendidă voce de tenor și cu o memorie formidabilă.

L-am lăsat mai la urmă pe *Nichita*. Cu el am petrecut mai toate Crăciunurile și pentru că aceste cântări tradiționale se transformau într-o adevărată competiție poetul, pe genunchii căruia „*curgeau un șirag de aripi albe*” îngerești, ne uimea cu câte un „*colind de la Ploiești*”:

Vin, vin cu aripi de pelin
Șapte îngeri mari, șapte îngeri tari
Vin, vin...
Vin, vin cu aripi de mărar
Șapte îngeri mari, șapte îngeri tari...
Că astăzi curata, fecioara Maria
Naște pe Mesia, vin, vin...

După moartea Poetului, Crăciunurile au devenit mai triste. Îi cântam colindul de la Ploiești împreună cu Dora (soția adorată a poetului) și cu sora ei adolescentă, Mirela (înfiață de *Nichita*). În fața bradului majestos simțeam cum se revarsă, venind de undeva de foarte departe, spiritul poetului, oferindu-ne binecuvântarea: *Vin, vin...* poate din astrul lui preferat, steaua Canopus, cea mult palidă...

Nu pot să nu-l evoc pe poetul, mereu nefericit că nu este înțeles, mereu recitându-se. Eu i-am descoperit originalitatea încă de la debut. *Virgil Mazilescu* ne-a transmis într-o iarnă, cu vocea limpede și sfâșietoare „*Colindul prizonierilor români din Siberia*”. Îl adusese un învățător, fost prizonier, compus acolo de muzicianul Valentin Teodorian, acesta fiind captiv și el în Gulag. Învățătorul anonim l-a adus în dar scriitorilor cazați la Mogoșoaia. Marin Preda îl pomenește și el în „Cel mai iubit dintre pământeni”:

La fereastra amintirii ne-adunăm,
Cântecul de altă dată-l colindăm,
Și-a cernut un înger florile târzii
Peste fața mea senină de copil.

Refren: Mamă, mamă cresc nămeții și pierim
Fără glie, fără țară, velerim, velerim.

*Răbufnește-n aer stepa către cer,
Brazilii ard în vâlvătaia altui er,
Trec în caravană magii dorului
Peste fruntea rece-a luptătorului.*

Pentru final am rezervat un *Colind de țară*, să se știe, ca dintr-un testament veșnic, cărui neam a aparținut marele poet *Nichita Stănescu*, în simțire și cuget și căruia eu îi sunt adânc recunoscătoare pentru ajutorul său celestial vremurile vitrege din prezent.

*O, lerui-ler, țară,
patrie, pământ în care dorm
alătura, căciula cu panaș, tiară
și osul de strămoș, sceptru de domn.*

*O, ninge peste Sarmisegetuza
și lerui-ler și lerui-ler
însămânțata și lehuza
parte-a pământului de cer.*

*Se umflă, o, cu grâu în ea,
sub blana albă de zăpadă,
o lerui-ler, stăpâna mea,
hlamida mea de domn, zăpadă...*

Către "Stela"

Rădăcina noastră în tăruguța de pământ
Că vremuri străgărilor de noi pentru noi
Se gîndescăse sechestrul în cripte
Cum peste penamă de semnele egiptice
Tot se negociașese stela
Lămură din spate precum umbra
Care te-ajunge și te îndrăce
Despădurându-te de corăbii care se raze
Tot sîntăcile înghețului de noi pleșturi viți
Că-i prăvă
Dar cîntăcile noastre înghețate
Și cîntăcile noastre cu soare mai dăruie
Că vremuri dăruie, că, te dăruie!
Căci totuși stela dăruie
Totuși stela dăruie
Totuși stela dăruie

Nichita

Corneliu Zeana (București),
Cosmina Zeana (New York),
Damiana Zeana (München)

Trăim într-o lume de sunete, muzica le cuprinde pe cele armonice, plăcute auzului, iar omul este un rezonator, receptor și creator de muzică. La nivelul creierului există un centru, o arie corticală dedicată muzicii, plasată în emisferul drept, în timp ce vorbirea este guvernată de un centru specializat situat în emisferul stâng, respectiv cel dominant la dreptaci. La persoanele cu aptitudini muzicale deosebite, centrul muzicii este mai bine dezvoltat, are un plus de neuroni. Muzica ne exprimă, dar ne și modelează spiritual și afectiv. Relația dintre codificarea genetică și particularitățile morfologice ale corpului nostru este descifrată la un nivel satisfăcător, dar cea care se referă la psihic este abia la începutul cunoașterii, eforturile științei în această direcție fiind frânate de prejudecăți și chiar de tabuuri, așa cum a fost o vreme genetica în ansamblul său blamată de autoritățile subordonate ideologiei marxist-leniniste.

O descoperire recentă în domeniul psihogeneticii arată faptul că particularitățile noastre psihocomportamentale și caracteriale sunt condiționate genetic, adică nu sunt doar rezultatul educației. În acest cadru se plasează și cultura, iar faptul că ne simțim atrași de un anumit gen de muzică datorită unei forțe care vine din străfundurile subconștientului are un anumit determinism. Fiecare individ este unic și irepetabil, dar națiunile, popoarele, dețin în comun un anumit tezaur genetic, iar acesta le asigură specificul național, alteritatea, inclusiv atunci când vorbim de configurația psihologică. În timpul ultimului război mondial, americanii au făcut studii serioase în scopul definirii particularităților psihologice ale poporului român, de care urma să se țină cont în planificarea strategiilor militare care să permită înfrângerea adversarului. În toate războaiele moderne duse de americani s-a făcut apel și la caracterizarea psihologică a adversarului, chiar dacă principala lor armă sunt bombardamentele nimicitoare, culminând cu aruncarea bombelor atomice asupra unor orașe japoneze, inaugurând astfel capitolul războiului atomic. Pe lângă bombardamentul de proporții al Bucureștilor din 4 aprilie 1940, sau al Ploieștiului ș.a., americanii, dar și sovieticii, au luat în considerare caracterul blajin și toleranța românilor, devenită proverbială, permițând inclusiv jefuirea postbelică, de către sovietici, dar și postrevoluționară, de alții și de ai noștri, a bogățiilor acestei țări.

S-a scris mult despre identitatea națională, punându-se accentul pe unitatea de limbă, teritoriu, religie, cetățenie, asumarea naționalității, legăturile de sânge ș.a. Fiecare dintre acestea acoperă o parte a definiției dar nici una în mod complet. De pildă limba, este considerată foarte importantă. Irlandezii și-au pierdut limba, vorbesc engleza, dar spiritul lor național este puternic și total diferit de cel englez. De aici și conflictele din Irlanda de Nord pe care Marea Britanie o păstrează încă încorporată în teritoriul său fără prea multă justificare.

Uneori limba se uită, dar se poate reînvăța, evreii care au înființat statul Israel modern au învățat, cu destulă dificultate și eforturi, atât limba ebraică cât și scrierea cu caractere absolut distincte.

Ceea ce unește o națiune este mai cu seamă experiența ancestrală, socială și culturală, dar, mai presus de toate sunt legăturile de sânge, fondul genetic. Distilată de-a-lungul secolelor și mileniilor, muzica poporului și-a găsit încipirea în codul genetic, alături de alte trăsături culturale. Către această muzică se simt atrași conaționalii, grație unei forțe care vine din subconștient. Ei se simt bine, se regăsesc în ambianța muzicală cu conotații naționale. Chiar dacă pleacă peste mări și țări, ajungând să viețuiască în alte locuri, ei poartă și această muzică tradițională care îi însoțește. Există însă și o aculturație muzicală, constând în adoptarea unei alte muzici, la început străină, apoi asimilată și chiar inclusă treptat în codul genetic. Însurarea genetică a elementelor dobândite este un capitol cu totul nou al geneticii. Un exemplu ar fi canarul care a învățat de la o privighetoare să cânte altfel decât părinții săi și care transmite descendenților această particularitate. Exemplul este uimitor.

Izolarea generează și perpetuează un anumit gen de muzică, foarte specifică. De pildă, în anul 1970 a fost descoperit în Papua tribul Korowal, cu circa trei mii de oameni, s-a constatat că aceștia au o muzică total aparte. Contactul cu civilizația s-ar putea să le fie fatal.

Statele naționale au cultivat puternic muzica de tradiție populară, căutând să întărească sentimentul național. Spania din vremea lui Franco este un ilustrativ exemplu în acest sens. În schimb, muzica bascilor a fost ocultată în acea vreme. Bascii, popor foarte vechi aflat pe granița franco-spaniolă, sunt un neam cu totul aparte, ei au o grupă de sânge deosebită de orice alți europeni.

Rezumând cele de mai sus, susținem că muzica națională este o componentă a ființei naționale.

În epoca actuală caracterizată prin globalizare, identitatea națională este amenințată, inclusiv în plan muzical. Se vorbește despre un imperialism cultural, de o macdonaldizare, cocacolonizare etc. Toate canalele de televiziune, care influențează atât de mult mințile oamenilor, promovează un gen de muzică mai recent apărută, globalizantă, vestică, au loc concerte cu enormă participare de public, se vând milioane de înregistrări, generația tânără este câștigată de partea acestui gen de muzică ușoară în dauna muzicii de tradiție folclorică dar și a celei culte, clasice. Cultura se anonimizează, își pierde specificul național. În opoziție cu valul globalizant, se manifestă însă tendințe puternice de promovare a specificului național și local, care, așa cum arătam mai sus, își află rădăcinile în memoria ancestrală, inclusiv cea muuzicală.

Popoarele foarte strâns legate de identitatea lor națională își perpetuează și tradițiile muzicale, resimțind mai puțină atracție față de muzica globalizantă. China este un astfel de exemplu. Chinezii au, desigur, o muzică distinctă, cu altă linie melodică, alte instrumente muzicale, un alt fel de a cânta din voce. În anumite regiuni din China de astăzi, locuite de etnii nonchineze, distincte de chinezii Han care sunt de departe majoritari, se păstrează o altă muzică tradițională specifică popoarelor respective. Ne referim la tibetani și la uiguri, popoare cucerite și destul de reprimare, care și-ar dori independența. Ei își

afirmă identitatea prin alt fel de muzică, cu tradiții proprii foarte vechi, dar pe care le dezvoltă și în forme noi, chiar cu anumită efervescentă.

Trecând mai aproape de zona noastră, sârbii, un popor manifest naționalist, înregistrează un reviriment muzical în spiritul tradițional de o intensitate remarcabilă. Același lucru îl putem spune despre greci. În toate locurile în care se adună tinerii, sau grecii de orice vârstă, se preferă muzica grecească, foarte rar poți auzi piesele muzicii globalizante.

La noi în țară, muzica de tradiție națională bucură sufletele oamenilor din diferite regiuni ale țării, în Maramureș sau Bucovina chiar mai mult decât în alte părți, ea rezonază în fiecare fibră a sufletului românesc. În București, oraș cu oameni de venitură în majoritatea lor, dezrădăcinați de colectivitatea locală de obârșie, muzica românească este puțin ascultată. În Muntenia, dar mai cu seamă în București, capitalul genetic românesc a diminuat considerabil, în beneficiul minorității române care tinde să devină predominantă, care are un fond genetic aparte, căruia îi corespund alte afinități culturale, inclusiv un alt gen de muzică. Acest fenomen este vizibil mai cu seamă la nivelul păturilor populaționale cu nivel educațional precar și la care se manifestă și o natalitate remarcabilă. Pe de altă parte, în pătura considerată cultă, se manifestă tendința de acceptare exagerată a valorilor culturale străine, nu doar în muzică, dar și în literatură, cu deprecierea celor autohtone. Fenomenul este evident la toate aspectele culturii, ale artei în general, dar mai cu seamă în literatură și muzică.

Oferim un exemplu: la Ateneul Român, la concertele din preajma zilei naționale, nu s-a interpretat în anul trecut nici o piesă românească. În drum spre Ateneu, fredonam anticipativ fragmente din Rapsodia Română a lui George Enescu, prima rapsodie este chiar emblematică pentru simfonismul românesc, dar am avut neplăcuta surpriză să nu o regăsim în program. Tocmai la Ateneu, adică în „casa” lui George Enescu și exact de ziua națională! Nu s-a interpretat Enescu și nici o altă piesă românească cu prilejul zilei naționale a României! După concert, m-am întors acasă oarecum întristat, cu dorința arzătoare de a asculta emoționanta Baladă a lui Ciprian Porumbescu. În singurătate.

Dacă la români, un popor în declin genetic evident, muzica națională se bucură de mai puțină popularitate, la macedo-aromâni (Armâni, Makedoni) muzica tradițională este apreciată mai mult decât oricare alta. Această străveche etnie balcanică, rămasă fără o țară a lor după pacea de la București din 1913 la care s-a împărțit destul de arbitrar moștenirea Imperiului Otoman în state naționale, și-a conservat tradițiile cu o surprinzătoare vigoare, în ciuda presiunilor deznaționalizante la care au fost supuși cu insistență. Muzica armânească este atât de originală și de diferită de cea românească încât sprijină cu putere afirmația că românii și armânii sunt etnii diferite, distincte una față de cealaltă. Aromânii și românii pot fi considerați frați sau veri primari, dar nu una și aceeași etnie, chiar dacă, oficial, în România se dorește asimilarea lor, ca și în Grecia sau Serbia de altfel. Muzica lor spune altceva, ea nu seamănă nici cu cea grecească, nici cu cea românească, cele două țări care, în principal, își dispută aromânii. Am putea spune că deosebiriile sunt fundamentale.

Revenind la globalizare ca fenomen reflectat și în muzică, revenim asupra faptului că există un contracurent manifest: în multe părți ale lumii unde

se exprimă cu vigoare muzica tradițional națională. Nu este vorba doar despre reproducerea unor cântece vechi, ci și de creații noi, dar care păstrează filonul specific național, așa cum crește un copac dând la iveală noi ramuri. Norvegia poate constitui un astfel de exemplu, norvegienii își cântă muzica lor, acolo unde se întâlnesc, această muzică îi bucură, le merge la inimă. În spațiul arab, în Turcia, dar și pe continentul Americii de Sud unde țările au o istorie națională destul de recentă, se vede clar marginalizarea muzicii globalizante de sorginte preponderent nordamericană (inclusiv cuvintele care însoțesc șlagărele de muzică ușoară) și proliferarea unei muzici cu specific național sau local pronunțat, evident tradițională, corespunzătoare sedimentării genetice ancestrale, adică naturii intime însăși a neamului respectiv. Vorbim, desigur, în termeni generali, cu toții ascultăm și iubim felurite tipuri de muzică, dar cea specific națională este mai apropiată de suflet, are altă rezonanță. Este muzica prin care se mai ostioiește dorul de meleagurile natale de care suferă românii pe care nevoile i-au dus pe alte meleaguri. Prin muzica românească, ei se simt din nou acasă, împreună cu cei dragi. De aici și succesul înregistrat în străinătate de ansamblurile de muzică populară românească.

Tradițiile se păstrează cu mai multă forță în zonele rurale sau la nivelul orașelor mici față de marile aglomerări urbane. Spiritul colectivităților locale este puternic întreținut de muzica tradițională. Este cu totul remarcabilă organizarea de festivaluri dedicate obiceiurilor tradiționale cum este cel din Sighetul Marmației de care ne bucurăm în acest decembrie 2014, ca și în anii trecuți.

Din păcate, prestigiul pe care-l aveau odinioară căminele culturale din comune a fost puternic erodat de răspândirea televiziunii. Oamenii sunt astăzi mai izolați, nu mai petrec dimpreună ca altădată, nu mai cântă împreună cum o făceau pe vremuri, horele și jocurile populare s-au rărit, ca și adunările populare de altfel, oamenii comunică mai puțin în mod direct între ei, sunt mai individualiști, emoționantul suflu național care plutește și se încheagă deasupra marilor adunări are mai puține ocazii de manifestare. Oamenii resimt însă cu putere nevoia unor trainice legături cu obârșia, cu istoria neamului lor, și, desigur, cu tradițiile culturii unui popor. Românii aflați acum în afara granițelor statale ale țării, dar care odinioară se aflau în interiorul României Mari, își păstrează identitatea națională în bună măsură grație muzicii, alături de limbă, literatură, obiceiuri și toate celelalte. Păstrarea tradițiilor reprezintă o formă de dăinuire și de coeziune națională.

Felicit, încă o dată, pe cei care organizează aceste minunate festivaluri desfășurate în spiritul perpetuării tradițiilor naționale.

Povestea emisiunii „Zestrea Maramureșului”

- argument -

Măriuca Verdeș Nemeș

Centrul Cultural Sighetu Marmăției

Născându-mă într-o casă cu prunci mulți, unde munca multă era un firesc ca și drag de Dumnezeu, am poposit pe acest drum al moșilor și strămoșilor noștri. Horesc de când mă știu, acest lucru m-a purtat ani de-a rândul prin lumea-ntreagă, ajutându-mă să adun câte puțin de ici și colo, descoperind ce aş vrea să văd și să fac.

Pe unde au călătorit „picioarele” mele, am cunoscut locuri și oameni care, datorită lor am înțeles ce îmi doresc în această viață sau ce aş vrea să fac în această viață. Drept urmare, am început a mă apropia de ceea ce înseamnă “vatra satului” și a încerca a scoate la lumină frumusețile și adevărurile care se ascund de cei care nu le prețuiesc, devenind în timp, comori de neprețuit. Astfel a izvorât povestea acestei emisiuni.

Televiziunea locală (TV Sighet) a deschis ușa unui tânăr care nu dorește decât un singur lucru acela de a nu fi străin în țara ta sau în satul tău!

Emisiunea „Zestrea Maramureșului” a apărut din dorința de a arăta că, ceea ce simt în sufletul meu, într-o perioadă cu foarte multe oportunități, reflectă că trăirile mele din copilărie, sunt simțăminte adevărate care merită duse mai departe.

Emisiunea „Zestrea Maramureșului” are o poveste, ca fiecare lucru care ne înconjoară. Această emisiune își are menirea de a reaminti sufletelor, că nu tot ce este vechi este fără valoare și nu tot ce este nou este și bun. Aici înțelegem că straiile populare, deși s-au învechit trecând peste atâtea generații, ele trebuie să rămână, ducându-le mai departe, pentru a ne reaminti cine am fost și cine suntem.

Emisiunea este structurată pe trei categorii:

Un specialist - care dezbate o diversă temă

Horitori - care duc mai departe straiile strămoșești și horea bătrânească

Meșteri populari - care scot în evidență curata munca a țaranului

În cadrul acestei emisiuni, s-a încercat pornirea unor roți ruginite de vreme, de uitare sau indiferență, care trebuie repuse în mișcare din dorința de a nu lăsa Maramureșul cel plin de poveste, de istorie, de obiceiuri, să moară.

Prin intermediul acestei emisiuni, aducem în fața telespectatorilor dovezi vii și clare că, Maramureșul adevărat nu a murit, nu a fost uitat, ci el trăiește prin diferiți oameni, care au renunțat la viața lor punându-și sufletul pentru apărarea a ceea ce înseamnă Maramureș.

Trăim vremuri în care nu mai știm ce este sau ce nu mai este autentic, valoarea s-a egalat cu non-valoarea, de aceea avem nevoie de oameni de specialitate pentru a ne lumina mințile, în a putea alege grâul de neghină, pentru a apăra comorile ascunse care se mai păstrează în satele maramureșene.

Horea s-a strămutat, parcă și omul nu mai tinde să aibă un suflet curat, care să-l țină aproape de glasul pământului, de cel al lui Dumnezeu. Drept urmare, această emisiune își dorește să scoată în prim plan, horile cu „glas” bătrânesc, colindele bătrânești, jocurile satului și multe altele - care vor a ne trece dincolo de lumea văzută - unde doar mintea și sufletul mai poposește.

Straiele strămoșești nu au făcut altceva decât să ne păstreze legătura cu cei care au fost cândva părinții noștri. Dacă noi renunțăm la ele în favoarea celor „străine”, încet, încet ne renegăm ca neam, limbă și popor.

Meșterul popular a fost cel care a creat minuni cu mâinile lui. Niște mâini simple, dar bătătorite de greu, ele au arătat hărnicia omului. Ei au fost cei care au creat povestea satului din lemn, care era una plină de mituri, de legende și povestiri. Au creat o lume a frumosului, a adevărului.

Mai sunt meșteri care păstrează legătura cu vremea trecută, prin ei, putem să spunem că, Maramureșul mai are o șansă în ceea ce se cheamă satul maramureșean.

Nu am încercat și nu încerc să scot la lumină perfecțiunea omului din punct de vedere fizic, ci îmi doresc să pun accent pe ceea ce înseamnă să fii om cu adevărat. Am socotit că, prea mult se pedalează pe excesul de frumusețe fizică, uneori mult mai mult de cât ar trebui. Exteriorul a ajuns să fie o barieră între interior și exterior. Dacă arunc un ochi în trecut și văd fața cea brăzdată de greu a celui care trebuie să supraviețuiască, în comparație cu cel care vrea doar să arate bine, trag concluzia că, uneori uităm din ce suntem făcuți și care este rolul nostru pe acest pământ,

Vreau să subliniez că trebuie să mai ținem cont de valoare, că trebuie să iubim pământul pe care îl călcăm și care odinioară a fost “sfințit” de strămoși noștri cu un gând: acela de a fi fericiți cei care vin după ei și de a rămâne curat în fața celui care ți-a dat un dar, care este viața.

Uneori am sentimentul că uităm ce înseamnă a fi om, ne-am îndepărtat mult de origini, dar ele mai pot fi regăsite prin intermediul acestei emisiuni, care are o singură dorință și anume acela de a nu lăsa sufletul românilor de azi să creadă că tradițiile, că oamenii de omenie,

că hărmicia omului de la sat au dispărut ca și alte comori pe care le-am moștenit.

Acestea sunt reflecțiile unui tânăr, pe care glasul strămoșilor nu l-a lăsat să aleagă alt drum, ci a vrut să ajungă aici și să transmită un gând, și anume că, de noi depinde ce vrem să ducem mai departe. Scoțând la lumină comorile ascunse ale Maramureșului, punându-le în evidență, putem să spunem cu gând curat că, Maramureșul nu va muri, ci el va fi cel care va povesti de moșii și strămoșii noștri.

Alexandru Filipașcu
(cărturar maramureșean)

Ioan Cotârlă
Sighetu Marmăției



Alexandru Filipașcu s-a născut la 20 aprilie 1902 în comuna Petrova – Maramureș, fiul lui Gavrilă Filipciuc. După mulți ani a reușit să dovedească și să treacă de la numele rutenizat la cel românesc - Filipașcu, în 1938, fiindcă provenea dintr-o familie de nobili români, la fel ca boierii Zubașcu, Bilașcu, Ionașcu și mulți alții ale căror nume au fost maghiarizate sau rutenizate din porunca celor care au stăpânit în acele vremuri..

Școala primară a urmat-o în Petrova, apoi și-a continuat studiile la Sighet și Beiuș unde dobândește bacalaureatul. Elev de liceu fiind, începe să adune documente privind istoria, cultura și civilizația românilor maramureșeni și Transilvaniei pe care le va valorifica în lucrarea „Istoria Maramureșului”, lucrare ce avea să apară în anul 1940 la Tipografia ziarului „Universul” din București și la care a lucrat vreme de mai bine de opt ani de zile.

Își continuă studiile la Budapesta și Viena, apoi la Roma, unde, în anul 1922 își ia licența și doctoratul în filozofie. Și tot la Roma, în anul 1923 își ia licența în teologie cu lucrarea „Adevărul istoric al Genezei”, după care se întoarce în țară și devine profesor de religie la Școala Normală de învățători din Zalău. În anul 1925 trece munții și predă religia la Liceul „Bogdan Vodă” din Vișeu de Sus.

În anul 1928 își ia doctoratul și în teologie și apoi revine ca profesor de religie la Liceul de fete/învățătoare „Domnița Ileana” din Sighet și care funcționa în clădirea din centrul orașului, actualmente Liceul Ucrainean. Mai apoi ajunge profesor de religie și la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighet. În această perioadă este hirotonisit ca preot la Mănăstirea Moisei (1929) și desfășoară o susținută activitate jurnalistică, fiind redactor la ziarul „Maramureșul” din Sighetul Marmăției.

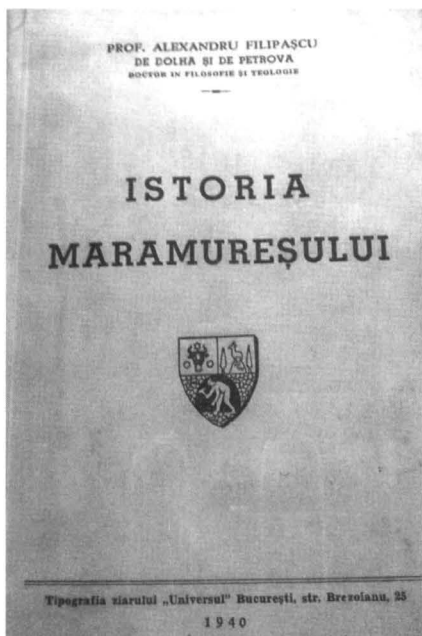
În anul 1933 ajunge primar al orașului Sighet fără condiții politice ale vreunui partid. În calitate de primar transformă piața din centrul orașului în parc central, dispune pavarea cu piatra cubică a câtorva străzi centrale și construirea Abatorului pentru oraș și locuitorii satelor din zonă. Modernizează Unitatea de pompieri din localitate și conduce ziarul „Ecoul Maramureșan”, dovedind reale calități de bun gospodar și iubitor de cultură.

În anul 1939, episcopul Alexandru Rusu îl numește protopop al Parohiei Greco-catolice din Sighet.

În anul 1940, ca urmare a Dictatului de la Viena, prin care Ardealul este ocupat de către unguri, se refugiază la Alba Iulia unde predă religia la Liceul de fete, mai apoi, în 1941, ajunge profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu.

Din anul 1945 revine în Ardeal și activează în învățământul din Cluj unde predă istoria, geografia și religia, dar este în același timp și cercetător la Catedra de istorie privitoare la Transilvania, în 1949 ajunge profesor universitar la Institutul Teologic Universitar Ortodox din Cluj.

În anul 1952, ca urmare a activității depuse în PNT, este arestat și condamnat la 60 de luni în Colonia de muncă forțată din Valea Neagră, în prezent localitatea Lumina de lângă Mamaia (Constanța), unde moare în 20 decembrie 1952, la vârsta de numai 50 de ani.



A parcurs o însemnată bibliografie istorică redactând lucrări valoroase precum:

Istoria Maramureșului - 1940, București, lucrare premiată de Academia Română în anul 1941;

Voivodatul Maramureșului. Originea, structura și tendințele lui – Sibiu, 1945, Sibiu;

Revizionismul maghiar și drepturile noastre asupra Daciei – Sighet, 1936.

Alte lucrări publicate:

Adevărul istoric al Genezii - 1923, Oradea;

Roma și frumusețile ei - 1925, Zalău;

De la românii din Maramureș, oameni, locuri, cântece - 1944, Sibiu;

Le Maramures – Sibiu, 1944 (rezumatul în franceză al lucrării Istoria Maramureșului)

În același timp ce a profesat la școlile din Zalău, Vișeu de Sus, Sighetul Marmăției, Sibiu și Cluj, Alexandru Filipașcu a publicat diverse articole în revistele de specialitate și în presa locală. A fost redactor la ziarele:

1., „Maramureșul” din Sighetul Marmăției, 1929;

2., „Ecoul Maramureșan” din Sighetul Marmăției, 1933.

Doctorul în filozofie și teologie, profesorul Alexandru Filipașcu de Dolha și Petrova este unul dintre cărturarii și patrioții maramureșeni care ne-au lăsat moștenire cele relatate mai sus și cu care ne mândrim.

**În amintirea unui dascăl de legendă,
Alexandru Diaconescu (1936-1998)**

Dr. Nicolaie Hodor,
Facultatea de Geografie
Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Evocăm în rândurile de mai jos câteva crâmpoie din viața și activitatea unui mare dascăl al Maramureșului, profesorul Alexandru Diaconescu, cunoscut și sub numele de Meiță (foto).



Am mai relatat cu diferite ocazii în literatura de specialitate și în presă, anumite secvențe ale contribuției sale la dezvoltarea învățământului geografic maramureșean.

Prezenta lucrare a fost susținută în cadrul sesiunii anuale de comunicări științifice a Muzeului Maramureșului. Întrucât publicul larg nu are acces ușor la publicațiile de specialitate, am prezentat un scurt rezumat al acesteia în presa locală.

Astăzi, când a trecut mai mult de un deceniu și jumătate de la dispariția distinsului nostru profesor și colaborator, încercăm să redăm o schiță a personalității sale complexe.

Pe baza datelor puse la dispoziție de familie, a unor documente inedite și inedite și a mărturiilor unor foști elevi sau colegi, dorim să prezentăm măcar o mică parte din realizările științifice și didactice ale profesorului.

Demersul nostru nu a fost unul simplu, întrucât pasiunea lui, exigența, entuziasmul și firea sa plină de viață sunt greu de redat în cuvinte, astfel încât să poată fi înțelese pe deplin. Suntem siguri, însă, că aceia care l-au cunoscut pot să rememoreze cu ușurință momente din viața lui de excepție.

Pe de altă parte, plecarea din țară a urmașilor direcți, a fiicelor sale, a făcut mai dificil accesul la documentele din arhiva familiei.

Profesorul Diaconescu s-a născut în data de 28 septembrie 1936 în localitatea Logrești, județul Gorj. După terminarea școlii și liceului în regiunea natală, a trecut Carpații. Așadar, studiile din domeniul geografiei le-a absolvit la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, în anul 1962. A dispărut fulgerător la începutul anului 1998, la vârsta de 62 de ani, în plină putere de muncă, dar amintirea lui va rămâne veșnică în memoria celor apropiați: elevi, colegi, prieteni și colaboratori.

A fost un slujitor dedicat profesiei alese, domeniului geografiei, un profesor dotat cu calități pedagogice remarcabile și care, cu multă dăruire sufletească, a cultivat în rândurile elevilor pasiunea și dragostea pentru cunoașterea geografică.

Și-a desfășurat activitatea timp de peste 35 de ani la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmăției (astăzi, colegiu național) unde a amenajat cabinetul de specialitate cu materiale didactice moderne și l-a dotat cu cea mai performantă aparatură existentă în vremea aceea.

Important este de menționat faptul că, în afară de materialele didactice obișnuite, profesorul a îmbogățit spațiul amenajat pentru demonstrații geografice cu instrumente și aparate realizate în concepție proprie. A construit o stație meteorologică didactică și o platformă geomorfologică ce cuprindeau aparatura de specialitate și machetele principalelor forme de relief, înlesnind astfel elevilor înțelegerea tainelor științei geografice (Anișoreac V., 2012, p. 79).

De multe ori, își includea și elevii în activitatea de dotare a laboratorului de specialitate. Într-o lucrare pe care a publicat-o în tinerețe în Revista „Natura”, scria: „confecționarea materialului didactic de către elevi, sub directă îndrumare și supraveghere a profesorului îi antrenează pe aceștia în activități interesante și atrăgătoare, contribuie la adâncirea cunoștințelor și la lărgirea orizontului lor, precum și la formarea

deprinderilor de muncă independentă a acestora“ (Diaconescu Al., 1966, p. 45).

A fost deținătorul unor importante brevete de invenție obținute în urma realizării unor ingenioase dispozitive: Planetariu; Dispozitiv pentru fenomene astronomice; Dispozitiv Sistemul Solar; Dispozitiv Soare – Pământ – Lună. Acestea au făcut și ele parte din inventarul Cabinetului de Geografie, fiind foarte des folosite pentru demonstrații în lecțiile de specialitate (Anișoreac V., 2012, p. 176).

Profesorul Alexandru Țiplea, fost coleg de generație, fost director și director adjunct al liceului, ne-a relatat faptul că mulți profesori împreună cu grupuri de elevi din județ și din țară, precum și personalul inspectoratului județean de învățământ se deplasau periodic să cunoască în stare de funcționare aceste aparate și dispozitive, în cabinetul de geografie de la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmației.

Rezultatele prestației de bună calitate de la orele de geografie au apărut imediat și au fost pe măsura eforturilor sale. Premiile obținute la olimpiadele județene și naționale de elevii pe care i-a îndrumat, lucrările metodice și științifice prezentate sau publicate, toate acestea l-au evidențiat ca fiind un bun îndrumător al elevilor liceului, l-au făcut să fie stimat de aceștia, dar și de părinți și de colegi.

Astfel, profesorul Vasile Anișoreac, istoric, autor al monografiei liceului, finalizată în anul 1996 și apărută postum în 2012, făcea câteva afirmații care au redat situația disciplinei la geografie și admirația autorului față de reputatul geograf.

Referindu-se la cabinetele de specialitate din liceu, autorul menționat scria: „...au fost amenajate mai multe cabinete, dintre care două au făcut senzație: cel de geografie, conceput și dotat de dl. prof. Alexandru Diaconescu...” (Anișoreac V., 2012, p. 79).

Apoi, în final, profesorul Anișoreac afirmă: „dl. profesor Diaconescu Alexandru a marcat profund evoluția acestei discipline la liceul nostru”, caracterizându-l pe acesta drept „un dascăl profesionist” (Anișoreac V., 2012, p. 176).

Într-o perioadă lungă, de câteva decenii, admiterea în facultăți s-a făcut printr-un examen de mare exigență, care cuprindea mai multe probe. În cazul geografiei, numărul total de locuri la facultățile din întreaga țară, la finele anilor '80 era de 75 la învățământul de zi și 25 la învățământul cu formă, „fără frecvență”. Așadar, prestația profesorului la orele de geografie era foarte importantă pentru asigurarea succesului absolvenților de liceu la aceste examene, în condițiile unei concurențe foarte ridicate.

Datorită eficienței metodelor sale de predare, mulți dintre elevii de la Liceul „Dragoș Vodă” au reușit să depășească relativ ușor aceste

etape importante pentru viitorul lor. Pe de altă parte, un număr mare de candidați alegeau geografia ca disciplină de concurs la facultățile de științe economice. Această opțiune le facilita examenul de admitere.

Prin complexitatea activității sale (predare, cercetare, inovare), profesorul și-a depășit condiția de cadru didactic de liceu, intrând în atenția profesorilor din universități și a cercetătorilor.

Mulți dintre foștii săi elevi i-au continuat activitatea la nivel înalt în domeniul geografiei, ca profesori în școli, în licee, în universități și institute de cercetare sau în numeroase firme și instituții.

Am beneficiat personal de șansa și onoarea de a-l avea profesor. Iar când a apărut oportunitatea de a crea filiale ale universităților în diferite orașe din țară, fiind asistent la Facultatea de Geografie a Universității „Babeș-Bolyai”, i-am cerut sprijinul pentru începerea acțiunilor de înființare a unei extensii universitare la Sighetu Marmăției. A răspuns cu promptitudine, promovând ideea la oficialitățile din administrația locală și județeană, pentru punerea în practică a acesteia, în folosul tineretului și pentru dezvoltarea Maramureșului (Hodor N., 2004, p. 297).

Aceasta a fost inaugurată în toamna anului 1998 și a funcționat întâi sub formă de colegiu, după care s-a dezvoltat și s-a transformat mult în timp. În prezent, a ajuns la nivel de studii de licență și master, cu mai multe facultăți și specializări. Ea constituie azi una dintre cele mai importante extensii ale universității clujene care, an de an, își deschide porțile pentru absolvenții de liceu dornici să-și continue studiile la nivel universitar.

Acum, când a trecut un deceniu și jumătate de la dispariția neașteptată a profesorului, noi, cei care am beneficiat în mod direct de eforturile, de munca, de talentul și de calitățile sale pedagogice, intenționăm să organizăm la sediul universității din Strada Avram Iancu, nr. 6, din Sighetu Marmăției un spațiu dedicat memoriei sale (Graiul Maramureșului, 2013, p. 11).

În concluzie, se poate afirma că profesorul Alexandru Diaconescu a avut o activitate meritorie, atât de ordin didactic cât și științific, fiind nu numai un profesor obișnuit ci și un cercetător neobosit care și-a folosit calitățile personale pentru creație și pentru inovare. Aceste realități sunt demonstrate pe deplin de realizările elevilor săi la olimpiadele școlare, de reușitele acestora la admiterea în universități, precum și de documentele oficiale care îi atestă calitatea de inventator.

În amintirea noastră, a tuturor celor care l-am cunoscut, viața și activitatea fostului nostru dascăl, puternica lui personalitate, pasiunea mereu vie pentru geografie, cunoștințele științifice și exigența, trăirile pline de vitalitate, energia și entuziasmul, discursul său exuberant,

bunătaea și deschiderea sufletească, generozitatea și veselia ce-l caracterizau, toate acestea, invocate cu nenumărate ocazii, par astăzi desprinse dintr-o frumoasă legendă... O legendă care va dăinui peste ani și ani și ne va însufleți reuniunile științifice și activitățile geografice de teren.

Deși cu toții știm ca la Liceul „Dragoș Vodă” au fost mulți profesori extraordinari, dorim în încheiere să facem o afirmație pe care cuvintele de mai sus o justifică pe deplin: A fost cândva un profesor de excepție și de legendă la Liceul „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmației, profesorul Alexandru Diaconescu: Profesor, Cercetător, Inventator, Prieten al celor mai buni dintre elevi...

Bibliografie

1. **Anișoreac V.**, - *Liceul „Dragoș Vodă” Sighetu Marmației, 1919-1996, Monografie*, Editura Valea Verde, 2012.
2. **Diaconescu Al.**, *Confecționarea materialului didactic*, Revista „Natura”, Seria Geologie-Geografie, XVIII, nr. 5/1966.
3. **Hodor N.**, *Geografie și geografi la Sighetu Marmației*, Acta Musei Maramorosiensis, 2004.
4. ****In Memoriam: Prof. Alexandru Diaconescu (1936-1998)*, Graiul Maramureșului, serie nouă, anul XXV, nr 7000 din 18 martie 2013.

Vasile Iuga de Săliște:
„Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș”
- o carte de nișă care răspunde unui anumit orizont de așteptare
- recenzie –

C. S. II dr. Ilie Gherheș
Muzeul Județean de Etnografie și Artă populară
Baia Mare

Peisajul istoriografic al culturii maramureșene s-a îmbogățit anul acesta cu multe lucrări de referință între care, după propriile noastre criterii, subiective desigur se disting următoarele: Dr. Teodor Ardelean și Marin Bancoș - „Un om, o viață, o legendă - Blidaru”, dr. Ioan Marchiș - „Nodul dacic” și Vasile Iuga de Săliște - „Dicționar istoric al localităților din județul Maramureș”.

Ultima dintre cele trei remarcate și invocate în rândurile de față, apărută la editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca poartă, ca an editorial - 2012, din rațiuni de respectare a constrângerilor unui anumit proiect. Eu însă nu sunt constrâns de către nimeni în a afirma, dintru început, că este o carte monumentală, o piatră de hotar în tabloul sintetic al lucrărilor de gen, umplând un gol de mult resimțit de către cercetătorii în domeniul istoriei, de arhiviști și muzeografi mai cu seamă. Fiind a noua lucrare a colecției „Historica” a editurii mai sus invocate, autorul găsește de cuviință să o închine celor care, într-un fel sau altul, li se adresează: „Dedic această carte maramureșenilor iubitori de istorie și nu numai, pentru a fi un sprijin la întocmirea monografiilor localităților de origine”. Folosind criteriul alfabetic, așadar, cele 246 de toponime (în cazul de referință - localități!) se dovedesc a fi tot atâtea micromonografii, alese și constituite într-o imagină expozitivă de icoane spirituale, de civilizație istorică, materială și spirituală, prezentate diacronic, până azi devenind tot atâtea certificate de identificare etno-istorică.

Se spune că orice om mare sfârșește prin a fi autodidact. În cazul lui Vasile Iuga de Săliște, acest truism stă în picioare, deoarece Domnia Sa a început prin a fi autodidact reușind, în bună măsură să contureze un statut propriu omului-instituție și publicând de-a lungul celor 26 ani de cărturărie mai multe cărți decât anumite instituții consacrate ale statului, cu oameni abilitați în acest scop care, în toți acești ani, pe lângă faptul că au semnat niște state de plată mai au, uneori, neobrăzarea să profereze invective intelectualiste la adresa celui invocat, spunându-i că „nu așa se face”, „că altfel ar fi trebuit” ș.a.

Dicționarul recenzat în cuprinsul rândurilor de față, întins și extins pe suprafața a peste 800 de pagini (A4), într-o grafică de invidiat este încă o izbândă tipografică a autorului, iar scriitura în sine devine un instrument de lucru, specific, aplicat, cu iz din alte epoci cărturărești, continuând tradiția unor lucrări de gen la care au trudit erudiți precum Coriolan Suciuc sau Nicolae Stoicescu, Radu Popa, Alexandru Filipașcu ș.a.

Exprimându-se cu generozitate față de acest demers de adecvare, de potrivire a ceea ce se cunoștea până acum din lucrările de specialitate, academicianul Ion Aurel Pop în „Îndemnul (său) către cititor”, gest care înobilează și certifică, desigur, nota: „Cartea este un adevărat instrument de lucru, deoarece conține un cuvânt înainte explicativ, o bogată bibliografie, o listă a abrevierilor bibliografice, un indice al orașelor și comunelor (grupate pe zone etnografice), o enumerare a localităților dispărute, două liste a localităților subordonate altora, în funcție de organizarea administrativ-teritorială actuală, o serie de indici ce cuprind numele localităților în limba maghiară și germană, o listă cronologică cu regii daci, cneji, voievozi, vicevoievozi, guvernatori și principii ai Transilvaniei, la care se adaugă șase hărți dintre care cinci istorice, precum și date despre Societatea Culturală Pro Maramureș <<Dragoș Vodă>> și aparițiile sale editoriale” (p. 14).

După această radiografie sumară, extrem de avizată, făcută de către o autoritate incontestabilă a domeniului nu-mi rămâne decât să enumăr și eu, cu modestie, lapidar câteva dintre caracteristicile demersului de față. În acest context aș releva faptul că în general descrierea laconică a fiecărei localități cuprinde: anul atestării, un scurt istoric, prezențe documentare, apartenența administrativ-istorică de-a lungul timpului, lăcașurile de cult, obiectivele turistice, familiile nobile, personalitățile care au înobilat și sporit faima acestora ș.a. Este important de subliniat faptul că la această paradă istorică a localităților, la această proiecție de prestigiu, unele dintre acestea se prezintă, potrivit aprecierii d-lui Vasile Iuga, fără rubrica „Personalități”: Buciumi, Brebeni, Cătălina, Ciolt, Ciuta, Codru Butesii, Coltău, Corni, Coruia, Crasna Vișeuului, Culcea, Curtuiușu Mic, Dămăcușeni, Dealu Corbului, Durușa, Fânațe, Fericea, Finteușu Mic, Firiza, Frâncenii Boiului, Groape, Handalul Ilbei, Hovrila, Izvoarele, Înterâuri, Jugăstreni, Larga, Lazu Baciului, Mănăstirea, Mogoșești, Orțița, Peteritea, Piatra, Remecioara, Remeți pe Someș, Rodina, Românești, Rușor, Stremț, Șindrești, Stejera, Tisa, Trestia, Tulghieș, Ulmoasa, Unguraș, Valea Neagră, Valea Stejarului, Viile Apei ș.a.

Am hotărât că e bine să dau lista acelor localități care n-au reușit să se impună în istorie prin oamenii lor, care să fi lăsat o „dără de lumină” (Andre Malroux), fie din autoimpunere profesională, fie dintr-o anume înfrigurare istorică, anume aceea că între aceste localități se află multe în pericol de a dispărea de tot de pe hartă din cauza numărului foarte mic al locuitorilor ce le-au mai rămas: Frâncenii Boiului (Boiu Mare) - 59, Groape (Târgu Lăpuș) - 72, Izvoarele (Cernești) - 45, Înterâuri (Coaș) - 89, Jugăstreni (Vima Mică) - 43, Stejera (Mireșu Mare) - 71 ș.a. Dacă în istorie aceste așezări umane n-au reușit să performeze semnificativ, potrivit unor criterii subiectiv și aleatoriu probabil folosite, altele, un număr de 76 localități (exact atâtea câte unități administrative are astăzi județul Maramureș (n.n. I.G.) au dispărut cu totul din conscripțiile administrative. Arșița istoriei a păstrat de pe urma acestora în cel mai fericit caz amintirea în poveștile și legendele locului. Cele de mai sus le-am menționat ca o simplă curiozitate statistică, dar mai ales ca un argument în sprijinul rolului demografiei în continuitatea istorică.

Așa cum este știut și această carte, odată trimisă în lume își va urma propriul destin, determinând concluzii și aserțiuni, poate nebănuite de către alcătuitorul ei. Urmărind așadar anul atestării lor documentare, - (precizăm și nu al întemeierii lor), vom observa că doar câteva sunt din secolul al XIII-lea, iar între acestea niciuna nu este din voievodatul Maramureș, ilustrându-se, și prin aceasta, faptul că Maramureșul a adoptat forma (occidentală, maghiară) a comitatului, la sfârșitul secolului al XIV-lea: Odești (1205), Ardușat (1231), Tâmaia (1231), Finteușul Mare și Finteușul Mic (1231), Arieșu de Câmp (1256), Târgu Lăpuș (1291). Cu siguranță că secolul al XIV-lea este cel mai des pomenit în această perioadă a inserției documentare în istorie pentru așezările din cele patru zone etno-istorice cercetate: Chioar, Lăpuș, Codru și Țara Maramureșului. Evoluția/involuția așezărilor umane poate fi argumentată, așadar, începând cu cele șase localități atestate în secolul al XIII-lea, cu cele mai multe în secolele XIV – XV și acest proces urcă până în secolul trecut (XX). Prin acest demers diacronic putem desluși pe lângă factori de natură etno-istorică și aspecte ale dezvoltării economice ale zonelor de referință. Așezările consemnate în secolul al XX-lea, în număr de 16 și una chiar în secolul actual - 2006, Sâlța (Rozavlea) nu înseamnă că nu au performat istoric și în trecut, ele indică doar afirmarea lor administrativă-istorică, consemnarea lor ca atare, înainte „funcționând”, desigur, ca părți componente ale altor așezări umane. Se afirmă în istorie, așadar ca unități administrativ-teritoriale, în secolul al XX-lea, așezări sau părți ale acestora precum: 1909 - Piatra, Blidari, Viile Apei, Handalul Ilbei; 1913 - Bistra, Codru Butesii, Șugău, Valea Vișeuului, Ulmoasa, Repedea; 1921 - Chiuzbaia; 1954 - Dealul Corbului; 1956 - Aspra, Întrerâuri, Lazul Baciului, Remecioara și 2006 - Sâlța.

Fiind o carte care nu se citește ci, desigur, se consultă ori de câte ori specialistul are nevoie sau dorește să-și verifice o informație, să-și confirme/infirme o prezumție, „Dicționarul...” de față vine, să umple o nișă, un orizont de așteptare. Această asumție este susținută de lista celor 107 lucrări de specialitate invocate în Bibliografie, zestre deosebit de bogată pentru oricare cercetător, suficientă aproape, din inventarul căreia, ca o scăpare, lipsește tocmai Dicționarul lui Coriolan Suciu, luat ca argument suprem aproape în cazul fiecărei localități prezentate. Mai menționând că această lucrare de maximă referință lipsește și din lista abrevierilor, întocmite și acestea după un criteriu propriu autorului, ținem să precizăm că mai sunt anumite inadvertențe în conținutul propriu-zis al textelor care însoțesc și înzestreză fiecare localitate, mai ales în subcapitolul „Personalități” dar, în sfârșit, nici măcar o operă de acest gen nu face parte din categoria „operelor complete” și, în sfârșit, tocmai aici s-ar impune o contribuție mai aplicată a așa-zișilor „consultanți științifici”, ai cărturarilor localităților care, să presupunem că sunt direct interesați.

Fără să ne propunem o „verificare” oricât de sumară sau aleatorie, după o metodă fie ea și cât de puțin științifică, să mai constatăm cu bucurie ideea autorului de a aduce în fața iubitorului de istorie cât mai multe date de cultură istorică: lista regilor daci, demnitarii Daciei Romane, o prezentare sumară a cnezatelor maramureșene și a cnezilor acestora, o listă a unor voievozi din Maramureș, cronologia cnezilor și voievozilor, a principilor și guvernatorilor

din Transilvania (secolele IX-XIX), cetățile din această zonă (Ciceu, Cetatea de Piatră, Chioar, Șimleu), regii Ungariei.

Cu siguranță că ceea ce face să deosebească acest „Dicționar...” de celelalte lucrări de gen este și galeria așa-ziselor personalități, pe localități; poate cea mai subiectivă și cea mai susceptibilă de operații de chirurgie axiologică; cu siguranță că cea mai interpretabilă „listă”; dar să nu uităm că există și edițiile următoare, ca prezumție de îmbunătățire. Domeniile în care au performat „oamenii Maramureșului” descriu un univers foarte extins și divers, cuprinzând: mediul academic și universitar, scriitori și artiști plastici, diplomați, funcționari publici, parlamentari, martiri ai idealului național și militanți anticomuniști, înalți prelați de diverse confesiuni, artiști ai muzicii culte și ai artei dramatice, generali și istorici, soliști de muzică populară și creatori populari, sportivi ș.a.m.d. Acest palier de o diversitate cuceritoare care aduce în primul rând vizibilitate și prestigiu localităților de baștină ale respectivelor personalități, face faimă și cinste apoi zonei și, de ce nu, țării întregi. Și pentru că toate etajele, palierele culturii materiale și spirituale sunt egale, cel puțin matematic, adică în modul să acceptăm că nu știm care dintre izbânzile oamenilor de seamă din Maramureș au adus mai mult prestigiu regiunii dar că, sigur, cu toții au contribuit la acea icoană identitară care ne face pe toți să ne simțim bine când ne autodefinim ca maramureșeni, indiferent de etnie, și chiar de studiile absolvite.

În buna tradiție consacrată deja, și această carte se încheie cu o prezentare a Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă” care, coincidență fericită (!) în chiar aceste zile își sărbătorește 19 ani de la înființare (27 noiembrie 1995). Este de la sine înțeles că nu este obiectul acestor rânduri să-i prezentăm activitatea deosebit de prodigioasă dar să amintim că are filiale în țară:

Baia Mare, Borșa, Giulești, Rona de Jos, Săliștea de Sus, Săpânța, Sighetul Marmăției, Vișeu de Sus, Alba Iulia, București, Volovăț (Suceava); în străinătate: Apșa de Jos (Ucraina), Chișinău (Republica Moldova), Gyula (Ungaria), New York (S.U.A.) și Montreal (Canada)

Bordul științific al acestei societăți de cultură istorică, în principal, cuprinde, pe lângă președintele Vasile Iuga de Săliște și vicepreședintele Dumitru Fărcaș de Groși, consilieri științifici de prim rang în domeniul rarefiat și controversat al muzei Clio:

academicieni - Ioan Aurel Pop, Emil Burzo și Nicolae Edroiu;

doctori în științe istorice sau conexe: Vasile Rus, Gelu Neamț, Teodor Ardelean, Vasile Lechințan, Mircea Popa și Ilie Gherheș.

Prezentând între realizările Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă” simpozioanele „Maramureș - vatră de istorie milenară” (cinci ediții), cinstirea unor eroi, editarea a peste 61.000 de volume de carte tipărită, donațiile făcute ș.a. să mai precizăm că Vasile Iuga de Săliște este printre primii temerari care au avut curajul și au „umblat” la robinetul istoriei adevărate a Maramureșului, impunându-se ca o personalitate de prim rang.

Oprindu-se mai mult asupra civilizației și lumii țărănești medievale și românești, considerând orașul ca pe o „făcătură”, oricum o alteritate, autorul

reuşeşte tot atâtea (246) imnuri închinat comunităţilor locale. Respectiv entităţi istorice s-au coagulat etnic de-a lungul timpului în conivenţă cu filonul naţional românesc şi înăuntru aceluiaşi ethos de românită. Ecuaţia acomodării istoriei mici, locale cu exigenţele istoriei mari, naţionale şi chiar regionale este rezolvată şi prezentată de către autor în aceeaşi cheie etno-istorică naţională.

Dacă este să fie o religie numită maramureşenism atunci este la fel de sigur că unul dintre enoriaşii unei astfel de nevoi este însuşi Vasile Iuga de Sălişte, care, şi prin acest demers ridică un altar de admiraţie istorică locurilor natale aşa cum apreciază şi academicianul Nicolae Edroiu: „Un Maramureş cu puternici contraforţi în Țara Chioarului, Țara Codrului și Țara Lăpuşului, în lipsa jumătății lui nord-vestice, care făcuse parte din Statul Român între anul 1919-1921 - apare descris în evoluția sa istorico-geografică, din vremea primelor atestări documentare și până în vremile noastre... O carte care va sta de acum înainte în casa fiecărui maramureșean vrednic de origine saie.” (p. 15).

Dr. Mihai Dăncuș
etnograf



Îmi este foarte greu să-mi exprim gândurile folosind verbul „a fost”. Iată că a venit timpul să-Ți urmezi drumul așa cum ne-a fost rânduit și cum atât de bine știi din tradiția poporului român și nu numai. O viață întreagă Ți-ai dedicat-o cercetării și investigării vieții, specificului și filozofiei existențiale ale românilor. Ți-ai înscris numele ca cercetător științific în cadrul a două instituții de mare prestigiu național și internațional: Sectorul de Etnografie și Folclor din cadrul filialei Academiei Române Cluj-Napoca și Muzeul Etnografic al Transilvaniei. Ne-ai reprezentat ca cercetător, muzeograf și conferențiar pe toate

meridianele lumii, vorbind în amfiteatrele marilor universități dar și la conferințe și congrese internaționale în multe țări: Japonia, America, Italia, China, Ungaria, Suedia, Germania, Marea Britanie, Franța, Cehia ș.a. Ai dus în lume știința românească și felul de a fi al poporului român și toate acestea cu un talent special, cu mare înțelepciune și har. Darul comunicării, cu care ai fost înzestrat și pe care Ți l-ai cultivat, l-ai pus în slujba poporului român și pentru aceasta și multe altele, îți mulțumim, Tiberiu Graur. Colegii din țară Te-am respectat, Te-am iubit și Te-am recunoscut cu toate calitățile Tale, alegându-te ca Președinte al Asociației Muzeelor în Aer Liber din România, recunoaștere ce Ți-a parvenit și în plan internațional fiind cooptat în Asociația Europeană a Muzeelor în Aer Liber, dar și ICOM, ICOMOS și alte organisme de profil patrimonial. Ți-am citit cu mare satisfacție intelectuală zecile și sutele de articole, studii, cărți...Te-am ascultat cu mirare și uimire când îți prezentai referatele în cadrul doctoranturii, surprinzându-ne de fiecare dată și pe noi și pe Profesorul nostru. Nu pot să uit întâlnirile din biroul Tău monumental, unde cu dezinvoltură ne delectai cu noutățile pe plan internațional, metodologiile moderne de cercetare etc., totul în parfumul tutunului de pipă de bună calitate asociat cu un păhărel de whisky de cea mai rafinată marcă pe valurile melodiilor cântate la pian.

Da, Tiberiu, așa Te-am cunoscut și așa vei rămâne pentru noi.
Să fii bine meritat de la Țară!



ISSN: 1583-4476